

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

**Η νομική ταυτότητα και η απαγόρευση των διακρίσεων
(Στόχος 16) στην Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δήμητρα Σουλελέ

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, Επίκουρη καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Χαρίσιος Ταγαράς, Καθηγητής

Βασίλης Χατζόπουλος, Καθηγητής

Copyright © Σουλελέ Δήμητρα, 2021.

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
Σκοπός, στόχοι και μεθοδολογική προσέγγιση	9
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ.Η ΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ: ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑ 2030.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ (ΥΠΟΣΤΟΧΟΣ 16.9) ΣΤΙΣ ΣΤΟΧΕΥΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑ 2030.....	11
1.1. Ευρύτερο πλαίσιο της Ατζέντα και προώθησή της εν μέσω της πανδημίας του covid-19	11
1.1.1. Η οικουμενική δέσμευση της Ατζέντα «Να μη μείνει κανείς πίσω» ("Leave No One Behind") και η απαγόρευση των διακρίσεων	16
1.2. Ο υποστόχος 16.9. για τη νομική ταυτότητα: διαμόρφωση και θεμελίωση ...	21
1.2.1. Η μη παροχή νομικής ταυτότητας και η μη καταχώρηση των γεννήσεων ως παγκόσμιο πρόβλημα: ενδεικτικά στοιχεία και εκτιμήσεις	21
1.2.2. Το θεσμικό υπόβαθρο του υποστόχου 16.9 και η επίσημη αναγνώριση της ανάγκης για διασφάλιση της νομικής ταυτότητας	26
1.2.3. Η διαμόρφωση του υποστόχου κατά τη διαδικασία τελικής κατάρτισης της Ατζέντα 2030	28
1.3. Το πλαίσιο παρακολούθησης του υποστόχου και η διασύνδεση με άλλους Στόχους της Ατζέντα: εν δυνάμει συμβολή στην καταπολέμηση του αποκλεισμού και των διακρίσεων	30
1.4. Η προώθηση των στοχεύσεων για τη νομική ταυτότητα και την καταχώρηση των γεννήσεων	35
1.4.1. Στο πλαίσιο οργανισμών και οργανώσεων σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο: συνοπτική επισκόπηση	35
1.4.2. Η πρόσφατη Ατζέντα των Ηνωμένων Εθνών για τη Νομική Ταυτότητα ("UN Legal Identity Agenda").....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ	40
2.1.Προσδι(ορίζοντας) την έννοια της νομικής ταυτότητας στο πλαίσιο του υποστόχου 16.9	40
2.1.1.Διασαφηνίσεις: ταυτότητα και ταυτοποίηση – ληξιαρχική εγγραφή και σύστημα διαχείρισης ταυτότητας.....	44
2.2. Η νομική ταυτότητα και το ληξιαρχικό σύστημα	46
2.2.1. Διασφάλιση πρόσβασης όλων χωρίς διακρίσεις: αρχές καλής και δημοκρατικής διακυβέρνησης στο ληξιαρχικό σύστημα.....	46

2.2.2. Η καταχώρηση της γέννησης ως το πρώτο βήμα για την πρόληψη και αντιμετώπιση της ανιθαγένειας.....	48
2.3. Διασύνδεση του ληξιαρχικού συστήματος με το στατιστικό σύστημα (“vital statistics”) και με το σύστημα διαχείρισης ταυτότητας(“identity management”)	50
2.4. Η προώθηση της «ενοποίησης» των συστημάτων: προβληματισμοί και ανησυχίες.....	51
2.4.1. Σχετικά με το «ολιστικό μοντέλο» στο πλαίσιο της Ατζέντα του ΟΗΕ για τη Νομική Ταυτότητα (UN Legal Identity Agenda).....	51
2.4.2. Το σύστημα ταυτότητας ως ενδεχόμενη πηγή αποκλεισμού και διακρίσεων	53
2.4.3. Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και τα προσωπικά δεδομένα εντός του συστήματος: κίνδυνοι διακρίσεων και αποκλεισμού	54
2.5. Παρατηρήσεις και κριτικές επισημάνσεις επί του πρώτου μέρους	58
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ. ΕΞΕΤΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΤΟΧΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΠΑΡΟΧΗ ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ: ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΤΙΤΣΙΓΓΑΝΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΟΙ ΡΟΜΑ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΙΤΣΙΓΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	61
3.1. Η επιλογή εστίασης στους Ρομά.....	61
3.2. Η γενικότερη κατάσταση	61
3.2.1. Ενδεικτικά στοιχεία και εκτιμήσεις.....	65
3.3. Πολιτικές και πρωτοβουλίες για τους Ρομά σε ευρωπαϊκό επίπεδο	68
3.3.1. Συνοπτική επισκόπηση	68
3.3.2. Συνοχή και διασυνδέσεις του νέου πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τους Ρομά με θεσμικές και πολιτικές στοχεύσεις για την καταπολέμηση των διακρίσεων	70
α) με το ευρύτερο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης	70
β) με την Ατζέντα 2030 και ειδικότερα τον υποστόχο 16.9.....	72
3.1.3. Τα ελλιπή δεδομένα και η απουσία του στοιχείου της «εθνικότητας» κατά την παρακολούθηση των πολιτικών και των εθνικών στρατηγικών για τους Ρομά	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΡΟΜΑ ΧΩΡΙΣ ΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	77
4.1. Οι δυσχέρειες παροχής εγγράφων ταυτότητας σε σχέση με τις περίπλοκες πραγματικές και νομικές καταστάσεις των προσώπων	77
4.1.1. Τα πρόσωπα που συχνότερα βρίσκονται αντιμέτωπα με την έλλειψη εγγράφων ταυτότητας	79
4.1.2. Τα προβληματικά ζητήματα σχετικά με την παροχή εγγράφων ταυτότητας: βασικές παρατηρήσεις.....	83
4.2. Συνέπειες μη παροχής νομικής ταυτότητας: στέρηση βασικών δικαιωμάτων, επιδείνωση του αποκλεισμού και των διακρίσεων	88

4.3. Η μη παροχή ταυτότητας ως ένα περίπλοκο και διαχρονικά αναπαραγόμενο φαινόμενο: βασικές παρατηρήσεις και επισημάνσεις.....	93
4.4. Επισημάνσεις σχετικά με τη βελτίωση πρόσβασης σε ληξιαρχικές εγγραφές και την παροχή νομικής ταυτότητας.....	95
ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ	100
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	126
A. Σημαντικοί σταθμοί στην πορεία προς την Ατζέντα 2030 (2000 και έπειτα)	126
B. Προώθηση της Ατζέντα 2030 – βασικές πληροφορίες: Ευρωπαϊκή Ένωση – Ελλάδα - γενικότερη πρόοδος των χωρών στην επίτευξη των Στόχων.....	129
Γ. Πλαίσιο παρακολούθησης της Ατζέντα 2030 – “global indicator framework for sustainable development goals”	131

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στον υποστόχο 16.9. της Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ο συγκεκριμένος υποστόχος αφορά στην «παροχή νομικής ταυτότητας σε όλους, περιλαμβανομένης και της καταχώρησης των γεννήσεων». Είναι άμεσα συνδεδεμένος με την ενύλωση της δέσμευσης «Να μη μείνει κανείς πίσω» (Leave no one behind) και συνυφαίνεται με την προώθηση της απαγόρευσης των διακρίσεων. Η παραπάνω δέσμευση αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην παγκόσμια συγκυρία της πανδημίας του covid-19, – αρκεί να ληφθεί υπόψη ότι περίπου ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι, μεταξύ των οποίων και περίπου 166 εκατομμύρια παιδιά κατά την τελευταία δεκαετία, δεν διαθέτουν νομική ταυτότητα, στερούμενοι πρόσβασης σε θεμελιώδη δικαιώματα, αγαθά και υπηρεσίες, περιλαμβανομένης της στέγασης, της εκπαίδευσης, της υγείας. Παράλληλα, από το 2019, ο ΟΗΕ προωθεί την Ατζέντα για τη Νομική Ταυτότητα (UN Legal Identity Agenda), στη βάση μιας ολιστικής προσέγγισης για τα συστήματα ταυτότητας, επιδιώκοντας την ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης. Με αφορμή από τα παραπάνω, ο πρώτος στόχος της παρούσας αφορά στη διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ νομικής ταυτότητας και διακρίσεων. Περαιτέρω, επιχειρείται, υπό το πρίσμα του αντιτισιγγανισμού στην Ευρώπη, να διερευνηθεί ο αντίκτυπος του υποστόχου στη διαμόρφωση και υλοποίηση πολιτικών για «εκείνους που έχουν μείνει πίσω».

Λέξεις κλειδιά: νομική ταυτότητα, διακρίσεις, Ατζέντα 2030, υποστόχος 16.9, Στόχοι για τη βιώσιμη ανάπτυξη, αντι-τισιγγανισμός, Ρομά

Abstract

The SDG target 16.9, "provide legal identity for all, including birth registration", is examined and discussed in this paper. The target concerned applies to SDG Goal 16 ("peace, justice and strong institutions). It is inextricably linked to fundamental human rights and universally enshrined standards and norms, that are primarily condensed in the principle "Leave No One Behind"(LNOB). The latter principle reflects the universal commitment towards inclusion and combating discrimination and inequalities. In the context of the current covid-19 pandemic the above commitment takes a particular meaning, considering its multiple negative impact on those with disadvantaged backgrounds. Among them, the individuals who lack officially recognized identity documentation, are likely to face most serious, and even overwhelming, challenges; as they are "legally invisible", discriminated, and with limited, or totally hindered, access to basic rights, goods and services, such as housing, education, health. It is noted that, according to recent estimates, 1 billion people around the world lack legal identity, including approximately 166 million children within the last decade, whose births had not been registered. At the same time, the United Nations has recently launched the "UN Legal Identity Agenda". The Agenda promotes a holistic approach to civil registration, vital statistics and identity management systems; proclaiming its compliance with the promotion of SDG target 16.9 and with the abovementioned LNOB principle. In the light of the above facts, this paper seeks to critically discuss the (inte)relation and links between forms of discrimination and the provision of legal identity (within the frame of target 16.9 in particular). Furthermore, it attempts to examine the impact of the target on the development and on the implementation of policies for those "who are left behind" (with a particular focus on anti-Gypsyism in Europe).

Keywords: legal identity, discrimination, Agenda 2030, target 16.9, Sustainable Development Goals, anti-Gypsyism, Roma

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη¹ Ανάπτυξη ως η «πλέον φιλόδοξη παγκόσμια συμφωνία που έχει επιτύχει ποτέ ο ΟΗΕ»², αποτελεί ένα οικουμενικό κοινό «σχέδιο δράσης για τους Ανθρώπους, τον Πλανήτη και την Ευημερία», που προωθεί και τις τρεις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης – κοινωνική, περιβαλλοντική και οικονομική.³ Η **Ατζέντα**, με τους 17 Στόχους και τους 169 υποστόχους της, υιοθετήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2015 στο πλαίσιο της 70^{ης} Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, θέτοντας ένα 15ετες χρονοδιάγραμμα υλοποίησης, ως το 2030.⁴ Οι Στόχοι της Ατζέντα, αποτυπώνοντας διεργασίες πολλών δεκαετιών στο πλαίσιο του Οργανισμού, αποτελούν μια *επείγουσα έκκληση* για δράση όλων των χωρών μέσα από μια *παγκόσμια συνεργασία*.⁵

Η παραπάνω έκκληση αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην παρούσα συγκυρία, όπου η ανθρωπότητα καλείται να αντιμετωπίσει την **πανδημία** του covid-19. Όπως επισημαίνεται, η εξελισσόμενη *αβέβαιη πορεία* της πανδημίας - με επιπτώσεις που αγγίζουν τη *δημοσία υγεία, την οικονομία, την κοινωνική σταθερότητα, την πολιτική και τη γεωπολιτική*-, αποκαλύπτει τα *εύθραυστα κοινωνικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά θεμέλια του σημερινού κόσμου*.⁶ Οι συνέπειές της *δεν πλήττουν όλους εξίσου*. Σύμφωνα με την πρόσφατη αξιολόγηση της προόδου προς την επίτευξη των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, οι δυσμενείς επιπτώσεις της πανδημίας *καθιστούν εμφανέστερες τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες, επιτείνουν τις διακρίσεις και ενδέχεται να οδηγήσουν σε τεράστια αύξηση της ακραίας φτώχειας*.⁷

¹ Ο αγγλικός όρος «sustainable development», στην ελληνική συνήθως αποδίδεται ως «διαρκής», «βιώσιμη», «αιετόφορος» ανάπτυξη. Επισημαίνεται ότι στην παρούσα εργασία, χρησιμοποιείται ο όρος «βιώσιμη», σύμφωνα με την ελληνική εκδοχή του κειμένου των 17 Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, που αναρτάται στον επίσημο ιστότοπο (https://gslegal.gov.gr/?page_id=5506) της Γενικής Γραμματείας Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων, Γραφείο Συντονισμού, Θεσμικών, Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων (το κείμενο «Οι 17 Στόχοι και 169 Υποστόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης», διαθέσιμο [εδώ](#).) Ανάλογα και οι όροι “Goal”, “target”, “legal identity”, “birth registration”, αποδίδονται αντίστοιχα ως: «Στόχος», «υποστόχος», «νομική ταυτότητα», «καταχώρηση της γέννησης».

² Hellenic Aid, Ministry of Foreign Affairs of Greece (2019). Η Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης. Αθήνα: Υπουργείο Εξωτερικών, Hellenic Aid. διαθέσιμο σε: https://hellenicaid.mfa.gr/media/images/docs/Agenda_2030.pdf

³ Βλ. σχετικά στον οικείο ιστότοπο των Ηνωμένων Εθνών (<https://sdgs.un.org/goals>).

⁴ Βλ. UN General Assembly resolution 70/1, *Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development*, A/RES/70/1 (25 September 2015).

⁵ Βλ. υποσημ.3

⁶ United Nations (2020).The Sustainable Development Goals Report 2020. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/>

⁷ United Nations (2020).The Sustainable Development Goals Report 2020. Βλ. και Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., Woelm, F. (2020). The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020. Cambridge: Cambridge University Press. Βλ. επίσης και στους ιστότοπους «Johns Hopkins University (JHU)& Medicine, Coronavirus Research Center COVID-19/Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE)»(<https://coronavirus.jhu.edu/map.html>); «Worldometer, COVID-19 Coronavirus Pandemic. Live updates»(<https://www.worldometers.info/coronavirus/>).

Μέσα σε αυτή τη συγκυρία, περίπου ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι παγκοσμίως, στους οποίους την τελευταία δεκαετία περιλαμβάνονται περίπου 166 εκατομμύρια παιδιά, ζουν χωρίς να διαθέτουν **νομική ταυτότητα**.⁸ Το γεγονός αυτό τους καθιστά «νομικά αόρατους», θέτοντας σοβαρά εμπόδια ή ακόμα και αποκλείοντας την πρόσβασή τους σε βασικά δικαιώματα, αγαθά και υπηρεσίες. Μεταξύ αυτών, εκτιμάται ότι βρίσκεται και μεγάλος αριθμός Ρομά που διαβιούν στην ευρωπαϊκή ήπειρο.⁹ Η παραπάνω κατάσταση θέτει πολυδιάστατες νομικές, κοινωνικές και πολιτικές προκλήσεις, αφού τις περισσότερες φορές συνυφάνεται με σοβαρές **διακρίσεις** εις βάρος των προσώπων αυτών. Οι τελευταίες φαίνεται να εντοπίζονται τόσο στις αιτίες όσο και στις συνέπειες στέρησης ταυτότητας. Παράλληλα, από το 2019, ο ΟΗΕ προωθεί την Ατζέντα για τη Νομική Ταυτότητα (UN Legal Identity Agenda)¹⁰, στη βάση μιας ολιστικής προσέγγισης για τα συστήματα ταυτότητας, επιδιώκοντας την ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και την υλοποίηση της δέσμευσης «Να μη μείνει κανείς πίσω» ("Leave no one behind"), η οποία ανάγεται σε παγκόσμια αξία. Στην ίδια κατεύθυνση, και άλλοι οργανισμοί και παγκόσμιες πλατφόρμες θέτουν τη νομική ταυτότητα μεταξύ των βασικών στοχεύσεών τους¹¹.

Σκοπός, στόχοι και μεθοδολογική προσέγγιση

Με αφορμή από τα παραπάνω, ο σκοπός της παρούσας εργασίας επικεντρώνεται στον **υποστόχο 16.9 της Ατζέντα** για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, που αφορά στην «Έως το 2030, παροχή νομικής ταυτότητας σε όλους, συμπεριλαμβανομένης της ληξιαρχικής καταχώρησης των γεννήσεων».¹² Ο συγκεκριμένος υπάγεται στον 16ο Στόχο της Ατζέντα, για την «Ειρήνη, Δικαιοσύνη και τους Ισχυρούς Θεσμούς», και συνδέεται άμεσα με την υλοποίηση της προαναφερθείσας δέσμευσης «Να μη μείνει κανείς πίσω» ("Leave no one behind").¹³ Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκονται δύο **κεντρικοί στόχοι**. Ο πρώτος αφορά στη διερεύνηση της γενικότερης συσχέτισης μεταξύ της νομικής ταυτότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων, όπως αυτή εντοπίζεται στην Ατζέντα 2030, και πιο συγκεκριμένα στο πλαίσιο της οικουμενικής δέσμευσης - αξίας «Να μη μείνει κανείς πίσω». Ο δεύτερος αφορά στη διερεύνηση του αντίκτυπου που έχει η στόχευση περί νομικής ταυτότητας στο σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών

⁸ Αναλυτικότερα αριθμητικά και άλλα στοιχεία βλ. στο κεφ. 1.2.1

⁹ Βλ. ενδ. Council of Europe, Ad Hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (CAHROM) (2019, December 11). Thematic report on solving the lack of identity documents and statelessness of Roma (based on the CAHROM Thematic visit to Tirana, Albania, 14-16 November 2018, endorsed by the CAHROM by written procedure on 11 December 2019), CAHROM (2018)21final, Strasbourg, 11 December 2019.

¹⁰ Βλ. στον ιστότοπο «Legal Identity Agenda» (<https://unstats.un.org/legal-identity-agenda/>)

¹¹ Αναλυτικά βλ. κάτωθι κεφ. 1.4.

¹² «Target 16.9. By 2030, provide legal identity for all, including birth registration» (UN General Assembly resolution 70/1).

¹³ Βλ. στον ιστότοπο «SDG Indicators Metadata repository, Goal 16 targets» (<https://unstats.un.org/sdgs/metadata/?Text=&Goal=16&Target=>).

και δράσεων για εκείνους που «έχουν μείνει πίσω». Εν προκειμένω το ζήτημα αυτό εξετάζεται υπό το πρίσμα του αντιτισιγγανισμού στην Ευρώπη.

Τα ειδικότερα **ερωτήματα** που τίθενται για την εξέταση των παραπάνω στόχων αφορούν στα εξής:

Ως προς τον πρώτο στόχο: α) Πώς θεμελιώνεται η ένταξη του υποστόχου 16.9 στην Ατζέντα και πώς το αξιακό – θεσμικό του υπόβαθρο σχετίζεται με την απαγόρευση των διακρίσεων; β) Πώς παρακολουθείται η πρόοδος επίτευξης του υποστόχου και αν, και πώς, αυτή (θα μπορούσε να) συμβάλει στην καταπολέμηση των διακρίσεων; γ) Πώς ειδικότερα ερμηνεύεται - προσεγγίζεται η έννοια της νομικής ταυτότητας στο πλαίσιο των πολιτικών για την προώθηση της Ατζέντα; δ) Αν και ποιες συνέπειες έχουν οι προσεγγίσεις αυτές στην εφαρμογή της απαγόρευσης των διακρίσεων; ε) Με βάση τα παραπάνω, ποιες προκλήσεις τίθενται για την υλοποίηση της δέσμευσης “Leave no one behind”;

Ως προς τον δεύτερο στόχο: Επικεντρώνοντας στο φαινόμενο του αντιτισιγγανισμού στην Ευρώπη: α) Ποιες κεντρικές πολιτικές και πρωτοβουλίες προωθούνται σε περιφερειακό επίπεδο (από περιφερειακούς οργανισμούς, ιδίως την Ευρωπαϊκή Ένωση) για την καταπολέμηση του αντιτισιγγανισμού, και πώς συνδέονται ή θα μπορούσαν να συνδεθούν με τις στοχεύσεις της Ατζέντα 2030; β) Πως παρακολουθείται η πρόοδος τους; γ) Ποια τα (προβληματικά) ζητήματα που εντοπίζονται ως προς την παροχή νομικής ταυτότητας (δυσχέριες παροχής – συνέπειες μη παροχής); δ) Πώς συνδέεται ειδικότερα η (μη) παροχή νομικής ταυτότητας με τον αντιτισιγγανισμό και τις διακρίσεις εις βάρος των Ρομά;

Λαμβάνοντας υπόψη το εύρος του σκοπού και των στόχων της παρούσας, τονίζεται ότι **επιδίωξη** αποτελεί η πολύπλευρη ανάδειξη των ζητημάτων που αφορούν στη συσχέτιση της νομικής ταυτότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων. Αναγνωρίζεται ότι καθένα από τα ζητήματα αυτά θα έχρηζε ειδικότερης ανάλυσης και εμβάθυνσης, και θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο ξεχωριστής, περαιτέρω διερεύνησης.

Για την εξέταση των παραπάνω επιλέγεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση και η έρευνα βασικών τεκμηρίων (νομικά κείμενα, κείμενα πολιτικής, επίσημες εκθέσεις κ.λπ). Ως προς την εξέταση του δεύτερου στόχου, ειδικότερα αναφέρεται ότι η διερεύνηση χρονικά καταλαμβάνει την τελευταία δεκαετία (μετά τη θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου εθνικών στρατηγικών για την ένταξη των Ρομά) έως σήμερα, και περιορίζεται στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Λόγω της έλλειψης επίσημων στοιχείων σε εθνικό επίπεδο καθώς και της αποσπασματικότητας των λοιπών διαθέσιμων στοιχείων, ως προς το ερώτημα γ, επιλέγεται να αξιοποιηθούν κυρίως δευτερογενή στοιχεία με βάση έρευνες και μελέτες που έχουν εκπονηθεί στο πλαίσιο περιφερειακών οργανισμών (λεπτομερέστερα βλ. οικείο κεφ.4.1.).

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ. Η ΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ: ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑ 2030

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ (ΥΠΟΣΤΟΧΟΣ 16.9) ΣΤΙΣ ΣΤΟΧΕΥΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑ 2030

1.1. ΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ ΤΟΥ COVID-19

Στην έκθεση του 2015 για την πρόοδο των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας¹⁴, διαπιστώνεται ότι σημειώθηκαν επιτεύγματα σε σημαντικά πεδία, και γενικότερα η 15ετής προσπάθεια υπήρξε σε μεγάλο βαθμό επιτυχής, αν και τονίζεται πως σοβαρές ελλείψεις παραμένουν. Η ευρύτερη ωστόσο διαπίστωση είναι ότι *με στοχευμένες παρεμβάσεις, ορθές στρατηγικές, επαρκείς πόρους και πολιτική βούληση, ακόμη και οι πιο φτωχές χώρες μπορούν να σημειώσουν πρόοδο*. Τον Σεπτέμβριο του 2015, όπως έχει και εισαγωγικά αναφερθεί, υιοθετείται ομόφωνα η Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, με 15ετή ορίζοντα υλοποίησης.¹⁵ Η Ατζέντα αποτυπώνει ένα οικουμενικό ολοκληρωμένο όραμα, με ρητούς στόχους.¹⁶ Συγκεκριμένα περιλαμβάνει 17 Στόχους και διαρθρώνεται σε πέντε πυλώνες¹⁷, προωθώντας το όραμα για βιώσιμη ανάπτυξη.¹⁸

Αξιοποιώντας την εμπειρία των προηγούμενων δεκαετιών, οι Στόχοι συνδέονται στενότερα με το ζήτημα των περιορισμένων παγκοσμίων πόρων και τη δικαιότερη κατανομή τους, δίδοντας έμφαση, και στις τρεις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης (οικονομική – κοινωνική – πολιτική).¹⁹ Υπό την έννοια αυτή, η Ατζέντα 2030 είναι

¹⁴ Βλ. United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA). The Millenium Developoment Goals Report 2015. April 2016. <https://doi.org/10.18356/6cd11401-en>

¹⁵ UN General Assembly resolution 70/1, Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1 (25 September 2015). Βλ. αναλυτικότερα στο οικείο παράρτημα Α της παρούσης.

¹⁶ Λεπτομερέστερα βλ. στον ιστότοπο «Learn about the SDGs - The story behind the Goals» (<http://17goals.org/the-story-behind-the-goals/>).

¹⁷ Οι πέντε πυλώνες: Άνθρωποι, Πλανήτης, Ευημερία, Ειρήνη, Συνεργασία. (Five pillars -“5 Ps”: people, planet, prosperity, peace and partnership).

¹⁸ Η προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης στο πλαίσιο της Ατζέντα ορίζεται ως «η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες», ενώ επιδιώκεται η εναρμόνιση και των τριών διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης: οικονομική ανάπτυξη (economic growth), κοινωνική ένταξη (social inclusion), περιβαλλοντική προστασία (environmental protection). (Hellenic Aid, Ministry of Foreign Affairs of Greece (2019) ο.π.)

¹⁹ Θα πρέπει να σημειωθεί πως, παρά το γεγονός ότι η «βιώσιμη ανάπτυξη» αποτελεί έναν ευρέως χρησιμοποιούμενο και δημοφιλή όρο, ο προσδιορισμός του περιεχομένου της δεν είναι απόλυτα σαφής (βλ. και υποσημ.1). Στο πλαίσιο της έκθεσης Brundtland – οπότε και εισάγεται ο όρος “sustainable development”– επισημαίνονται δύο βασικά σημεία: α) δεν πρέπει, μέσω της χρήσης των πόρων, σήμερα, να μειώνεται το δυνητικό βιοτικό επίπεδο των μελλοντικών γενεών (διαγενεακή ισότητα), β) πέρα από τη διάσταση της οικονομικής βιωσιμότητας, η ανάπτυξη θα πρέπει να περικλείει τόσο την περιβαλλοντική όσο και την κοινωνική

διαφοροποιημένη και **ευρύτερη** συγκριτικά με τους Στόχους της Χιλιετίας. Συγκεκριμένα, είναι οικουμενική (δεν επικεντρώνεται μόνον στις αναπτυσσόμενες χώρες) και εστιάζει στα βασικά αίτια της φτώχειας, καλύπτοντας ευρύτερα πεδία δράσης. Αποτελεί δε ένα **ενιαίο πλαίσιο**, εντός του οποίου οι τεθειμένοι Στόχοι θα πρέπει να θεωρούνται αδιαίρετοι, αλληλοσυνδεόμενοι και αλληλοεξαρτώμενοι, αφού η επιδίωξη υλοποίησης και η επίτευξή ενός Στόχου επηρεάζει, άμεσα ή έμμεσα, και τους λοιπούς.²⁰ Υποστηρίζεται ωστόσο, ότι ο αριθμός των Στόχων είναι μεγάλος, καθώς και ότι αρκετοί εξ' αυτών φαίνονται ετερογενείς, μη διαθέτοντας πάντα εσωτερική συνοχή. Σε κάθε περίπτωση, υπενθυμίζεται ότι αποτελούν προϊόν πολιτικής διαπραγμάτευσης και συμβιβασμών, και οι όποιες αδυναμίες τους συνδέονται (και) με αυτόν τον παράγοντα.²¹

Περαιτέρω, η Ατζέντα δίδει μεγαλύτερη έμφαση στην ενίσχυση των προοπτικών υλοποίησής της. Συγκεκριμένα, τονίζεται η ανάγκη για τη συστηματικότερη κινητοποίηση πόρων, την ενίσχυση των θεσμών καθώς και του συστήματος παρακολούθησης της πορείας προόδου των Στόχων. Επισημαίνεται ότι, αν και **δεν είναι νομικά δεσμευτική**, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι αρχές στις οποίες βασίζεται συνδέονται με υποχρεώσεις και υψηλού κύρους δεσμεύσεις σε διεθνές αλλά και εθνικό επίπεδο. Η τελική ευθύνη υλοποίησης ανήκει στα κράτη, καθιστώντας απαραίτητη την εκπόνηση αντίστοιχων εθνικών πολιτικών στη βάση συγκεκριμένων στρατηγικών και σχεδίων.²²

διάσταση((Brundtland, G. H. (Ed.) (1987). Our common future. Report of the World Commission on Environment and Development. WCED. Oxford: Oxford University Press). Σχετικά με τις διαστάσεις και το περιεχόμενο της έννοιας βλ. μεταξύ άλλων Μαγκλιβέρας, Κ.(2004). Η γένεση της αρχής της Αειφόρου Ανάπτυξης και το Διεθνές Δίκαιο. Στο Γρ.Ι.Τσάλτα, Κ. Κατσαμπάρδη (επιμ.), *Αειφορία και Περιβάλλον: η Ευρωπαϊκή και Εθνική Προοπτική*. Αθήνα: Ι.Σιδέρης.

²⁰ Βλ. μεταξύ άλλων, Bergman Z., Bergman M. M, Fernandes K., Grossrieder D., Schneider, L. (2018). The Contribution of UNESCO Chairs toward Achieving the UN Sustainable Development Goals. *Sustainability* 2018, 10(12),4471; Le Blanc, D. (2015). Towards integration at last? The sustainable development goals as a network of targets. *Sustain Devel* 23:176–187; Sustainable Development Solutions Network (SDSN) – A Global Initiative for the United Nations. (2015, June 12). Indicators and a Monitoring Framework for the Sustainable Development Goals: Launching a data revolution for the SDGs. Report to the Secretary-General of the United Nations by the Leadership Council of the Sustainable Development Solutions Network. New York: Sustainable Development Solutions Network.

²¹ Βλ. μεταξύ άλλων, International Council for Science (ICSU), International Social Science Council (ISSC). (2015) Review of the Sustainable Development Goals: The Science Perspective. Paris: International Council for Science (ICSU); Kanbur, R., Patel E., Stiglitz J. (2018). Sustainable Development Goals and the measurement of economic and social progress. In J., Stiglitz, J. Fitoussi and M. Durand (eds.), *For Good Measure: Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP* (pp 33-49). Paris: OECD Publishing; Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2019). Measuring Distance to the SDG Targets 2019: An Assessment of Where OECD Countries Stand. Paris: OECD Publishing.

²² Βλ. λεπτομερέστερα στον ιστότοπο «Sustainable Development Goals -The Sustainable Development Agenda»(<https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>).

Βλ. επίσης, μεταξύ άλλων, Arajärvi, N. (2018).The Rule of Law in the 2030 Agenda. *Hague J Rule Law* 10, 187–217.

Για την παρακολούθηση της προόδου επίτευξης των Στόχων αναπτύχθηκε ένα παγκόσμιο πλαίσιο δεικτών ("global indicator framework for sustainable development goals"). Σύμφωνα με αυτό, ως έχει σήμερα διαμορφωθεί, οι 17 Στόχοι (Goals) περιλαμβάνουν **169 υποστόχους (targets)**, καθένας εκ των οποίων συνδέεται με συγκεκριμένους **δείκτες (indicators)**.²³ Το πλαίσιο των δεικτών αναδεικνύει τους Στόχους της Ατζέντα 2030 ως ένα διαχειριστικό εργαλείο για την υποστήριξη των εκάστοτε χωρών προκειμένου να αναπτύξουν στρατηγικές υλοποίησης με την πρόβλεψη ανάλογων πόρων.²⁴

Το 2016, στο πλαίσιο του Φόρουμ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (UN High Level Political Forum on Sustainable Development/HLPF)²⁵, η πρώτη ετήσια θεματική αξιολόγηση της πορείας της Ατζέντα συναρθρώνεται γύρω από τη δέσμευση «Να μη μείνει κανείς πίσω» ("**Ensuring that no one is left behind**"). Στη σχετική έκθεση προόδου που παρουσιάζεται διαπιστώνεται, μεταξύ άλλων, η άνιση κατανομή ως προς τα οφέλη της ανάπτυξης και η ανισότητα των εισοδημάτων. Με βάση τη διαπίστωση αυτή, η ανάγκη να δοθεί έμφαση στην καταπολέμηση της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, λαμβάνει τη μορφή οικουμενικής έκκλησης και δέσμευσης για *μια κοινωνία ανοιχτή που θα συμπεριλαμβάνει όλους, "μη αφήνοντας κανέναν πίσω"*.²⁶

Τρία χρόνια αργότερα, το 2019, κατά την πρώτη διάσκεψη σε επίπεδο αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων, οι παγκόσμιοι ηγέτες καλούν σε μια Δεκαετία Δράσης (**Decade of Action**), όπου, μεταξύ άλλων θα πρέπει να κινητοποιηθούν περισσότεροι πόροι και να ενισχυθεί σε εθνικό επίπεδο η υλοποίηση της Ατζέντα.²⁷ Τα βασικά σημεία εστίασης αφορούν στην εξάλειψη της φτώχειας, την ενδυνάμωση των γυναικών και κοριτσιών και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.²⁸ Στο πλαίσιο της θεματικής αξιολόγησης, στο επίκεντρο τίθενται η διασφάλιση της ένταξης ("inclusion") και της

²³ Αναλυτικότερα σχετικά με το πλαίσιο παρακολούθησης βλ. στο οικείο παράρτημα Γ.

²⁴ Βλ. Sustainable Development Solutions Network (SDSN) – A Global Initiative for the United Nations. (2015, June 12), ο.π.

²⁵ Βλ. αναλυτικά στον οικείο ιστότοπο «High-level Political Forum on Sustainable Development 2016» (<https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf/2016>).

²⁶ United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA), Leaving no one behind: the imperative of inclusive development. Report on the World Social Situation 2016, ST/ESA/362(2016). Βλ. επίσης UN Economic and Social Council ; High Level Political Forum, Report of the high-level political forum on sustainable development convened under the auspices of the Economic and Social Council at its 2016 session, E/HLPF/2016/8 (16 August 2016); UN Economic and Social Council, Ministerial declaration of the high-level segment of the 2016 session of the Economic and Social Council on the annual theme Implementing the post-2015 development agenda: moving from commitments to results, E/HLS/2016/1 (29 July 2016).

²⁷ Βλ. Guterres, A. (2019, September 24). Remarks to High-Level Political Forum on Sustainable Development. United Nations Secretary General.

²⁸ Αναλυτικότερα βλ. στον οικείο ιστότοπο «Sustainable Development Goals - Decade of Action» (<https://www.un.org/sustainabledevelopment/decade-of-action/>).

ισότητας.²⁹ Στην πρόσφατη 75η, επετειακή, Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, τον Σεπτέμβριο του 2020, εν μέσω της παγκόσμιας πανδημίας του covid-19, επιβεβαιώθηκε εκ νέου, ως επείγουσα, η ανάγκη για την επιτάχυνση των δράσεων προς τους Στόχους για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, εγκαινιάζοντας την πρώτη χρονιά της «Δεκαετίας Δράσης» (First annual 'SDG Moment').³⁰

Είναι ωστόσο φανερό ότι ο σοβαρός αντίκτυπος και η αβέβαιη πορεία της πανδημίας δυσχεραίνουν την υλοποίηση της Ατζέντα. Όπως και εισαγωγικά αναφέρθηκε, οι συνέπειές της δεν πλήττουν όλους εξίσου, αλλά καθιστούν εμφανέστερες τις ήδη υπάρχουσες **ανισότητες**. Σύμφωνα με προβλέψεις κατά την αρχική φάση της πανδημίας, η κρίση αυτή θα ωθήσει εκ νέου στην **ακραία φτώχεια** σχεδόν 71 εκατομμύρια ανθρώπους εντός του 2020. Η φτώχεια, η πείνα, οι εντάσεις, οι ανισότητες, εντός και μεταξύ των χωρών, με τις φτωχότερες να επωμίζονται μεγαλύτερο βάρος των παραπάνω επιπτώσεων, είναι σαφές ότι καθιστούν ακόμα δυσκολότερη την επίτευξη των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.³¹ Όπως μάλιστα χαρακτηριστικά αναφέρεται στην πρόσφατη έκθεση του ΟΗΕ για την πρόοδο των Στόχων³²:

"The COVID-19 crisis is making inequality worse. It is hitting the most vulnerable people hardest, and those same groups are often experiencing increased discrimination."; "Existing patterns of discrimination may be entrenched by the crisis".

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία κατά την πρώτη φάση της πανδημίας, η επίδρασή της, ειδικότερα στην ειρήνη, τη δικαιοσύνη και τους θεσμούς (Στόχος 16) αξιολογείται ως **μικτή ή μέτρια αρνητική**,³³ θέτοντας σοβαρές προκλήσεις για τη λειτουργία των πολιτικών, νομοθετικών συστημάτων και το κράτος δικαίου. Οι προκλήσεις αυτές αναδεικνύονται ειδικότερα στο πεδίο του επίσημου σχεδιασμού για την πρόληψη της εξάπλωσης και την αντιμετώπιση της πανδημίας. Σε όλες σχεδόν τις χώρες λήφθηκαν **έκτακτα μέτρα**, που σε αρκετές περιπτώσεις αυξάνουν δυσανάλογα τις κυβερνητικές

²⁹ Σημειώνεται ότι, στην αξιολόγηση μεταξύ των εξεταζόμενων Στόχων περιλαμβάνεται και ο 16ος. Βλ. στον οικείο ιστότοπο «High Level Political Forum 2019 under the auspices of ECOSOC, Empowering people and ensuring inclusiveness and equality»(<https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf/2019>). Σημειώνεται ότι, στην αξιολόγηση μεταξύ των εξεταζόμενων Στόχων περιλαμβάνεται και ο 16ος.

³⁰ UN Sustainable Development Goals (SDG) Moment, First annual 'SDG Moment' kick starts a Decade of Action for achieving the Sustainable Development Goals by 2030. Press Release, New York, 18 September 2020.. Βλ. αναλυτικότερα και στον οικείο ιστότοπο «Kickstarting a Decade of Action – digital platform» (<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sdg-moment/microsite/>).

³¹ Βλ. United Nations (2020). The Sustainable Development Goals Report 2020. / Βλ. και Sachs et al, 2020, ο.π.

³² United Nations (2020). The Sustainable Development Goals Report 2020, p.44.

³³ Sachs et al, 2020, ο.π. σελ. 5. Σχετικά βλ. και Pirlea, A. F., U. Serajuddin, D. Wadhwa, M. Welch and A. Whitby (eds.) (2020). Atlas of the Sustainable Development Goals 2020: From World Development Indicators. Washington, DC: World Bank.

εξουσίες εις βάρος θεμελιωδών ελευθεριών.³⁴ Η δε χρήση (ψηφιακών) εργαλείων εντοπισμού κρουσμάτων και παρακολούθησης – εποπτείας των πολιτών, μεταξύ άλλων, θέτει σοβαρά ζητήματα σε ό,τι αφορά τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και την προστασία των προσωπικών δεδομένων.³⁵

Όπως επισημαίνεται, τα **ανθρώπινα δικαιώματα και οι αρχές του κράτους δικαίου** είναι καθοριστικής σημασίας για τη διαμόρφωση και εφαρμογή όλων των παραπάνω μέτρων, τα οποία θα πρέπει να συνάδουν με την αρχή της νομιμότητας, της αναλογικότητας, της αναγκαιότητας, της διαφάνειας και της απαγόρευσης των διακρίσεων.³⁶ Στην κατεύθυνση αυτή η γενικότερη ανταπόκριση στην έκτακτη και επείγουσα ανάγκη για την αντιμετώπιση της παρούσας κρίσης θα πρέπει πρωτίστως να καθοδηγείται από μια προσέγγιση βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα ("human rights based approach"), λαμβάνοντας ειδικότερα υπόψη και τις διαστάσεις που αφορούν στη χρήση νέων τεχνολογιών.³⁷

Περαιτέρω, θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι επιπτώσεις της πανδημίας δυσχεραίνουν σημαντικά την παρακολούθηση της προόδου πολλών Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, και του Στόχου 16 περιλαμβανομένου.³⁸ Σε έρευνα που διεξήχθη κατά το αρχικό στάδιο της πανδημίας, φάνηκε ότι η λειτουργία των εθνικών στατιστικών υπηρεσιών και η συλλογή δεδομένων στις περισσότερες χώρες έχει επηρεαστεί

³⁴ Βλ. Transparency International (2020, January 23). Corruption Perceptions Index 2019. Berlin: Transparency International.

³⁵ Βλ. μεταξύ άλλων, United Nations Sustainable Development Group, A UN framework for the immediate socio-economic response to COVID-19, New York, April 2020. Βλ. και Σύσταση (ΕΕ) 2020/518 της Επιτροπής της 8ης Απριλίου 2020 σχετικά με μια κοινή εργαλειοθήκη της Ένωσης για τη χρήση της τεχνολογίας και των δεδομένων με σκοπό την καταπολέμηση της κρίσης COVID-19 και την έξοδο από αυτή, ιδίως όσον αφορά εφαρμογές για φορητές συσκευές και τη χρήση ανωνυμοποιημένων δεδομένων κινητικότητας. C/2020/3300, OJ L 114, 14.4.2020, p. 7–15. Βλ. επίσης και στον επίσημο ιστότοπο του Ευρωπαϊκού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων (ΕΕΠΔΔ) (European Data Protection Supervisor (EDPS)), στην οικεία σελίδα που αφορά στην πανδημία covid-19, «EDPS response to the COVID-19 outbreak» (https://edps.europa.eu/data-protection/our-work/subjects/covid-19_en)

³⁶ Βλ. μεταξύ άλλων, Guterres, A. (2020, April 23). We are all in this Together: Human Rights and COVID-19 Response and Recovery, United Nations Covid-19 Response. United Nations Secretary General.; Council of Europe (2020, October). Digital Solutions to Fight Covid-19: 2020 Data Protection Report. Data Protection Unit of the Council of Europe. Strasbourg: Council of Europe. Βλ. επίσης και στον οικείο ιστότοπο του Συμβουλίου της Ευρώπης «Covid-19: Human rights are more important than ever in time of crisis – On the frontline against human rights violations» (<https://www.coe.int/en/web/portal/covid-19>).

³⁷ Guterres, A. (2020). The Highest Aspiration: A Call to Action for Human Rights. United Nations Secretary General (on the occasion of the seventy-fifth anniversary of the United Nations).

³⁸ Βλ. United Nations (2020). The Sustainable Development Goals Report 2020. Βλ. και Civil Society Reflection Group on the 2030 Agenda for Sustainable Development (Adams, B., Martens, J., Bissio, R., Boys, D., Ling, Ch.Y., Donald, K. Prato, St., Samad, Z.A., Sen, G., Guervo, M.G.). (2020, September). Shifting policies for systemic change - Lessons from the global COVID-19 crisis : Spotlight on Sustainable Development 2020. Global Civil Society Report on the 2030 Agenda and the SDGs. Beirut/Bonn/Ferney-Voltaire/Montevideo/New York/Penang/Rome/Suva: Arab NGO Network for Development (ANNND), the Center for Economic and Social Rights (CESR), Development Alternatives with Women for a New Era (DAWN), Global Policy Forum (GPF), Public Services International (PSI), Social Watch, Society for International Development (SID), and Third World Network (TWN), supported by the Friedrich Ebert Foundation.

σοβαρά.³⁹ Περαιτέρω, σύμφωνα με άλλα στοιχεία⁴⁰, και ειδικότερα σε ό,τι αφορά την παρακολούθηση των στοχεύσεων που αφορούν στη **νομική ταυτότητα και την καταχώρηση των γεννήσεων** (υποστόχος 16.9), εντοπίζονται σημαντικές δυσχέρειες στη λειτουργία των ληξιαρχικών συστημάτων. Οι τελευταίες σχετίζονται είτε με το γεγονός ότι σε κάποιες χώρες δεν προτεραιοποιήθηκε από τις κυβερνήσεις ως αναγκαία η ενίσχυση των συστημάτων αυτών, είτε (και) με το μεγάλο φόρτο εργασίας στα νοσοκομεία και σε άλλους φορείς της υγείας (με αποτέλεσμα να μην τροφοδοτείται ως έδει το ληξιαρχικό σύστημα) ή ακόμα και με περιορισμούς στις κινήσεις του πληθυσμού εξαιτίας του φόβου μετάδοσης του ιού. Στο πλαίσιο της Ατζέντα του ΟΗΕ για τη Νομική Ταυτότητα (UN Legal Identity Agenda), έχουν εκδοθεί στοχευμένες Συστάσεις προς τις αρμόδιες αρχές προκειμένου να διατηρηθούν οι ληξιαρχικές εγγραφές και η συλλογή δημογραφικών δεδομένων κατά τη διάρκεια της πανδημίας.⁴¹ Οι επισημάνσεις αυτές έχουν ιδιαίτερη σημασία για την προστασία εκείνων που ήδη, και πριν την εξελισσόμενη κρίση, βρίσκονταν σε σαφώς δυσμενέστερη θέση, και είναι εκτεθειμένοι σε πολλαπλάσιο βαθμό στους παρόντες κινδύνους, εγκλωβισμένοι σε συνθήκες φτώχειας και έλλειψης βασικών υγειονομικών και κοινωνικών υπηρεσιών. Όπως μάλιστα αναφέρεται, η διεύρυνση του χάσματος της ανισότητας απειλεί να ανατρέψει την όποια πρόοδο έχει σημειωθεί κατά τις προηγούμενες δεκαετίες ελαχιστοποιώντας τις προοπτικές για την υλοποίηση των Στόχων της Ατζέντα 2030.⁴²

1.1.1. Η οικουμενική δέσμευση της Ατζέντα «Να μη μείνει κανείς πίσω» (“Leave No One Behind”) και η απαγόρευση των διακρίσεων

Η δέσμευση «Να μη κανείς πίσω» (Leave no one behind) αναδεικνύεται σε μία από τις τρεις οικουμενικές αξίες της Ατζέντα 2030, μαζί με την προσέγγιση που βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα (“human rights based approach”), την ισότητα των φύλων και την ενδυνάμωση των γυναικών.⁴³ Οι αξίες αυτές διέπουν τη συνολική καθοδήγηση προς την επίτευξη των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και θα πρέπει να διαχέονται σε όλες τις δράσεις, - εφαρμοζόμενες, σε επιχειρησιακό επίπεδο, με βάση

³⁹ Με βάση έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο του ΟΗΕ και της Παγκόσμιας Τράπεζας και αφορά σε 122 χώρες, στην οποία γίνεται αναφορά στην ετήσια έκθεση (2020) των ΗΕ για τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης (Βλ. United Nations (2020).The Sustainable Development Goals Report 2020).

⁴⁰ Βλ. στον οικείο ιστότοπο «UN Legal Identity Agenda - Impact of COVID-19» (<https://unstats.un.org/legal-identity-agenda/covid-19>).

⁴¹ United Nations Legal Identity Agenda Task Force, Maintaining Civil Registration and Vital Statistics during the COVID-19 pandemic - Recommendations for civil registration authorities to ensure operational continuity during COVID-19 and allow for the continued production of comprehensive vital statistics, 9 April 2020 (living document, to be updated). <https://unstats.un.org/legal-identity-agenda/documents/COVID-19-Guidelines.pdf>

⁴² United Nations Children Fund (UNICEF). (2020, October). Progress for Every Child in the SDG Era - Are we on track to achieve the SDGs for children? The situation in 2020. UNICEF. Σχετικά βλ. και Σχετικά βλ. και Pirlea et al, 2020, ο.π.

⁴³Βλ. στον οικείο ιστότοπο «United Nations Sustainable Development Group-Universal Values» (<https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values>).

συγκεκριμένες προσεγγίσεις.⁴⁴ Στις τελευταίες περιλαμβάνονται η **ισότητα και η απαγόρευση των διακρίσεων**, οι οποίες και τίθενται στο επίκεντρο της Ατζέντα.⁴⁵

Η ισότητα όλων ενώπιον του νόμου και η απαγόρευση των διακρίσεων αποτελεί βασικό στοιχείο του κράτους δικαίου,⁴⁶ το οποίο είναι αλληλένδετο με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επισημαίνεται ότι στο πλαίσιο του 16^{ου} Στόχου – όπου και υπάγεται ως υποστόχος η νομική ταυτότητα – το **κράτος δικαίου** αποτελεί κεντρική έννοια, περαιτέρω συνδεδεμένη με τη δικαιοσύνη, την ένταξη (“inclusive societies”)⁴⁷ και την απαλλαγή από τη βία και άλλα εγκλήματα. Όπως παρατηρείται, στους Στόχους της Χιλιετίας το κράτος δικαίου εντασσόταν ιδίως ως βασικός εγγυητής για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ εν προκειμένω φαίνεται να συνδέεται στενότερα με την έννοια της «ασφάλειας» των κοινωνιών και τη νομιμοποίηση των μέσων για την επίτευξη της ασφάλειας αυτής.⁴⁸ Σε συνδυασμό με τη συγκεκριμένη παρατήρηση, εντοπίζεται επίσης μια γενικότερη διεύρυνση του κράτους δικαίου, και ποικίλες ερμηνευτικές προσεγγίσεις γύρω από αυτό, που, όπως υποστηρίζεται, απομειώνουν την “κανονιστική” του διάσταση, γεγονός που δημιουργεί “αβεβαιότητα και διαφωνίες μεταξύ των κρατών ως προς το ποιο είναι το νόημα και το βασικό περιεχόμενο του”. Αυτή η “αδυναμία εννοιολόγησης”, ως αναφέρεται, έχει “αρνητικό αντίκτυπο στην εφαρμογή των στοιχείων του στο πλαίσιο της Ατζέντα, και θα μπορούσε να εκληφθεί ως σύμπτωμα μιας γενικότερης κρίσης της διεθνούς έννομης τάξης”.⁴⁹

⁴⁴ Βλ. σχετικά United Nations Development Group, Guidance Note on Human Rights for Resident Coordinators and UN Country Teams, January 2017.

⁴⁵ Βλ. United Nations System Chief Executives Board for Coordination, Leaving no one behind : equality and non-discrimination at the heart of sustainable development: a shared United Nations System framework for action. New York, 2017. Βλ. επίσης και Winkler, I., Satterthwaite, M. L. (2017). Leaving no one behind? Persistent inequalities in the SDGs. The International Journal of Human Rights, 21 (8).

⁴⁶ Βλ. UN General Assembly resolution 67/1, Declaration of the High-Level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels, A/RES/67/1, (30 November 2012). Σημειώνεται ακόμα ότι, η Επιτροπή της Βενετίας εντάσσει την απαγόρευση των διακρίσεων ως βασική αρχή μεταξύ των πέντε κεντρικών στοιχείων του κράτους δικαίου, η οποία προσεγγίζεται ως εξής: «The principle of non-discrimination requires the prohibition of any unjustified unequal treatment under the law and/or by law, and that all persons have guaranteed equal and effective protection against discrimination on grounds such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status», Council of Europe, European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016), CDL-AD(2016)007rev, Study No. 711 / 2013, Strasburg 18 March 2016.

⁴⁷ Σημειώνεται ότι η έννοια της κοινωνικής ένταξης (social inclusion) προσεγγίζεται από την UNDESA ως μια διαδικασία βελτίωσης των όρων συμμετοχής στην κοινωνία («process of improving the terms of participation in society, particularly for people who are disadvantaged on the basis of age, sex, disability, race, ethnicity, economic and migrant status»), United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA), Leaving no one behind: the imperative of inclusive development. Report on the World Social Situation 2016, ST/ESA/362(2016).

⁴⁸ Η “στροφή” αυτή προς την «ασφάλεια» περιγράφεται ως: «securitization of the rule of law and human rights», Βλ. Lazarus, L. (2020). Securitizing sustainable development? The coercive sting in SDG 16. In M. Kaltenborn, M. Krajewski, H. Kuhn (eds.), *Sustainable Development Goals and Human Rights* (pp155-169). Interdisciplinary Studies in Human Rights 5. Springer.

⁴⁹ Βλ. Arajärvi, N. (2018). The Rule of Law in the 2030 Agenda. Hague J Rule Law 10, 187–217.

Τα παραπάνω έχουν ιδιαίτερη σημασία για τον τρόπο που επιδιώκεται η παρακολούθηση της εφαρμογής της Ατζέντα στη βάση μιας κοινής πολιτικής "συναίνεσης" των κρατών. Η συναίνεση αυτή στην πράξη εντέλει αναδεικνύεται στο πώς διαμορφώνεται το πλαίσιο των υποστόχων και των οικείων δεικτών. Όπως παρατηρείται, το διαμορφωθέν πλαίσιο παρακολούθησης δεν αντανακλά επαρκείς, ενισχυμένες εγγυήσεις για την υλοποίηση των αναληφθεισών δεσμεύσεων.⁵⁰ Εν προκειμένω, ως προς τις διακρίσεις, είναι σχεδόν ανύπαρκτη η έμφαση στη διάσταση της εθνικότητας ("ethnicity")⁵¹, σε σχέση, για παράδειγμα, με την ανάδειξη της διάστασης του φύλου (αν και έχει υπάρξει σχετική βελτίωση μετά και τη δεύτερη αναθεώρηση του πλαισίου⁵²). Το **πώς «μετρώνται» οι διακρίσεις** έχει ιδιαίτερη σημασία για τις περιθωριοποιημένες και κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, όπως εν παραδείγματι τους Ρομά. Ειδικότερα, - πέραν από τον αντίκτυπο της ένταξης και ανάδειξης διαφόρων ζητημάτων στην παγκόσμια ατζέντα ("governance effects")-, ιδιαίτερη σημασία έχει και το ποιά είναι η εικόνα, η γνώση που διαμορφώνεται γύρω από τα ζητήματα αυτά ("knowledge effects") ώστε να υπάρχει δυνατότητα διεκδίκησης λύσεων, αλλά και λογοδοσία των κυβερνήσεων. Το γεγονός ότι η «εθνικότητα» θεωρείται «πολιτικά ευαίσθητο» θέμα, φαίνεται να δημιουργεί επιφυλακτικότητα ως προς την παρακολούθηση των διακρίσεων κατά εθνοτικών ομάδων.⁵³ Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι η διαμόρφωση των δεικτών δεν είναι απλώς

Εν προκειμένω επισημαίνεται η προσέγγιση της Επιτροπής της Βενετίας, που διαπιστώνοντας την αδυναμία εννοιολόγησης, προσδιόρισε τα κεντρικά στοιχεία του κράτους δικαίου, παρέχοντας ένα χρήσιμο εργαλείο για την εφαρμογή της αρχής από τα κράτη. Βλ. Council of Europe, European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) (2016) ο.π.

⁵⁰ Βλ. μεταξύ άλλων Davis, K.E., Kingsbury, B., Merry, S. (2012). Indicators as a Technology of Global Governance. *Law and Society Review* 46, no. 1 (2012): 71–104; Society for the Psychological Study of Social Issues (SPSSI). Beyond the Human Rights Rhetoric on "Leaving No One Behind": Integrating the Elimination of Systemic Racism, and Racial and Ethnic Discrimination, into the Implementation of the SDGs. Statement in Commemoration of the 75th Anniversary of the United Nations, UN Headquarters. New York, 21 September 2020; Winkler et al, 2017, ο.π.

⁵¹ Σχετικά με προσεγγίσεις περί την έννοια της «εθνικότητας» (ethnicity) βλ. μεταξύ άλλων Guibernau, M., Rex, J. (eds). (2010). *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration* (2nd ed.). UK/USA: Polity Press (βλ. ιδίως Part I, Chap.1 "The concept of ethnicity", pp13-53). Βλ. επίσης και Bhala, N., Curry, G., Martineau, A.R., Agyemang, C., Bhopal, R.(2020, May). Sharpening the global focus on ethnicity and race in the time of COVID-19. *Lancet*, 395 (2020), pp. 1673-1676; Karlsen, S. (2004). Black like Beckham? Moving beyond definitions of ethnicity based on skin colour and ancestry, *Ethnicity & Health*, 9:2, 107-137; Poulter, S. (1998). *Ethnicity, Law And Human Rights: The English Experience*. Oxford: Clarendon Press; Shahabuddin, M. (2016). *Ethnicity and International Law: Histories, Politics and Practices*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁵² Επισημαίνεται ότι, στο παγκόσμιο πλαίσιο δεικτών παρακολούθησης ("Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development"), ο όρος «ethnicity» αναφέρεται τρεις φορές. Συγκεκριμένα, στην εναρκτήρια επισήμανση, όπου ορίζονται τα στοιχεία που θα πρέπει να περιλαμβάνονται στους δείκτες (*«Sustainable Development Goal indicators should be disaggregated, where relevant, by income, sex, age, race, ethnicity, migratory status, disability and geographic location, or other characteristics, in accordance with the Fundamental Principles of Official Statistics.»*), και έπειτα μόνον 2 φορές, στο πλαίσιο ειδικότερων υποστόχων (βλ. υποστόχος 10.2 και 17.18), χωρίς ωστόσο να περιλαμβάνεται στους αντίστοιχους δείκτες των υποστόχων αυτών. Αναλυτικότερα σχετικά με το πλαίσιο παρακολούθησης των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη βλ. στο οικείο παράρτημα Γ.

⁵³ Βλ. Fukuda-Parr, S. (2014). Global Goals as a Policy Tool: Intended and Unintended Consequences. *Journal of Human Development and Capabilities* (2014): 118–31.

ένα ζήτημα καθαρά τεχνικό,⁵⁴ αλλά και βαθιά πολιτικό, όταν μάλιστα συνδέεται με συγκεκριμένες όψεις του φαινομένου των διακρίσεων. Σε κάθε περίπτωση βέβαια, τονίζεται ότι η παρακολούθηση της προόδου και η συλλογή δεδομένων θα πρέπει να υπάγεται σε αυστηρές εγγυήσεις λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη το ζήτημα του αυτοπροσδιορισμού κάθε ομάδας.⁵⁵

Οι διακρίσεις, στο πλαίσιο της οικουμενικής αρχής «Leave no one behind», αναγνωρίζονται επίσημα ως *αποτέλεσμα νόμων, πολιτικών και κοινωνικών πρακτικών που παρεμποδίζουν την πρόσβαση σε βασικά δικαιώματα και υπηρεσίες*, οδηγώντας στην *περιθωριοποίηση* και τον αποκλεισμό.⁵⁶ Η δε επιδίωξη ουσιαστικής πραγμάτωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθιστά αναγκαίο να δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην υποστήριξη προσώπων και ομάδων που βρίσκονται σε μειονεκτικότερη θέση σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό, συνάδοντας εν προκειμένω με την έννοια της *προοδευτικής παγκοσμιοποίησης* και της *συμπεριληπτικής ανάπτυξης*.⁵⁷ Στο πλαίσιο αυτό προωθείται, όπως προαναφέρθηκε, μια προσέγγιση βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα ("**human rights approach**"). Με βάση την τελευταία, επισημαίνεται⁵⁸ ότι, καθίσταται απαραίτητη και ουσιώδης η σύνδεση των οικουμενικών δεσμεύσεων της Ατζέντα με τις δεσμεύσεις και υποχρεώσεις των κρατών για το σεβασμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως μάλιστα αυτές αποτυπώνονται σε συμβάσεις διεθνούς και περιφερειακού βεληνεκούς. Εν προκειμένω αναφέρονται ιδίως το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα καθώς και για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, η Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων⁵⁹, ενώ ως προς την ευρωπαϊκή

⁵⁴ Βλ. Winkler et al, 2017, ο.π.

⁵⁵ Βλ. σχετικά United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), A Human Rights-based Approach to Data: Leaving No One Behind in the 2030 Development Agenda. Guidance Note to Data Collection and Disaggregation, 2018; UN General Assembly resolution 71/313, Work of the Statistical Commission pertaining to the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/71/313 (6 July 2017). Βλ. επίσης και, μεταξύ άλλων, European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). (2007). "Ethnic" Statistics and Data Protection in Council of Europe Countries. Study Report by Patrick Simon, Institut National d'Etudes Démographiques (INED). Strasbourg: Council of Europe; Wrench, J. (2011). Data on Discrimination in EU Countries: Statistics, Research and the Drive for Comparability, Ethnic and Racial Studies 34, no. 10 (2011): 1715–730.

⁵⁶ Βλ. στον οικείο ιστότοπο: « United Nations Sustainable Development Group-Universal Values Principle Two: Leave No One Behind» (<https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/leave-no-one-behind>). Βλ. επίσης και United Nations Development Group, Guidance Note on Human Rights for Resident Coordinators and UN Country Teams, January 2017; United Nations System Chief Executives Board for Coordination, Leaving no one behind : equality and non-discrimination at the heart of sustainable development: a shared United Nations System framework for action. New York, 2017.

⁵⁷ Βλ. σχετικά, μεταξύ άλλων, Crisp, B.P., Taket, A. (eds.) (2020). Sustaining Social Inclusion. Abingdon, Oxon; New York: Routledge; Freedman, S., Goldblatt, B. (2015). Gender Equality and Human Rights. Discussion Paper, No. 4. New York: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women); Lenhardt, A., Samman, E. (2015). In Quest of Inclusive Progress, Exploring Intersecting Inequalities in Human Development. London: Overseas Development Institute.

⁵⁸ Βλ. και European Roma Grassroots Organisations (ERGO) Network (2019 February). Roma Included: Can the Sustainable Development Goals contribute to combatting antigypsyism?. Discussion paper. Brussels: ERGO Network.

⁵⁹ Σχετ. βλ. και Ρούκουνας, Εμ. (1995). Διεθνής Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αθήνα: Εστία

ήπειρο επισημαίνονται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, καθώς και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁶⁰. Τονίζεται δε, ότι η παραπάνω σύνδεση, μεταξύ άλλων, θα επέβαλε η παρακολούθηση της Ατζέντα 2030 να σχετίζεται και με τους μηχανισμούς παρακολούθησης των συμβάσεων αυτών και τις αρχές που υπαγορεύουν.⁶¹

Όπως διαπιστώνεται, οι περιθωριοποιημένες ομάδες συχνά είναι και οι φτωχότερες, υποκείμενες στις μεγαλύτερες υλικές στερήσεις σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Η συσχέτιση αυτή ωστόσο, μεταξύ της φτώχειας και της περιθωριοποίησης, δεν αποτελεί τη μόνη εξήγηση στο πρόβλημα του αποκλεισμού και των διακρίσεων που βιώνουν. Είναι σημαντική μια ολιστική προσέγγιση που θα ενσωματώνει και άλλες όψεις,⁶² σχετιζόμενες με ιστορικούς, πολιτικούς, νομοθετικούς παράγοντες και κοινωνικές πρακτικές. Οι **δομικές διακρίσεις** (ή συστημικές)⁶³ δημιουργούν σοβαρά προσκόμματα στην πρόσβαση σε βασικά δικαιώματα και υπηρεσίες, ενώ ενδέχεται σε κάποιες περιπτώσεις να αποτελούν ένα φαινόμενο διαχρονικό, το οποίο χαρακτηρίζει την ιστορική πορεία συγκεκριμένων ομάδων, - όπως για παράδειγμα συμβαίνει στην περίπτωση των Ρομά. Οι διακρίσεις ενδέχεται να λαμβάνουν άμεση⁶⁴, ή συχνότερα έμμεση⁶⁵, μορφή, μέσα από την προώθηση φαινομενικά "ουδέτερων" νομοθετικών ή διοικητικών πρακτικών. Συνήθως δε, τα πρόσωπα που ανήκουν σε εθνοτικές ομάδες,

⁶⁰ Ειδικότερα σχετικά με την ερμηνεία του οικείου άρθρου 21 του Χάρτη, βλ. Σαχπεκίδου, Ε., Ταγαράς Χ., Ν. (επιμ.) (2020). Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

⁶¹ Σχετικά βλ. και United Nations Committee on Economic, Social, and Cultural Rights (UN CESCR), General Comment No: 20, Non-discrimination in Economic, Social and Cultural Rights, UN Doc. E/ C.12/GC/20 (2009); UN Human Rights Committee, Guidelines for the Treaty-Specific Document to be Submitted by States Parties under Article 40 of the International Covenant on Civil and Political Rights, UN Doc. CCPR/C/29/1 (2009); UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Guidelines on Treaty-Specific Documents to be Submitted by States Parties under Articles 16 and 17 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN Doc. E/C.12/2008/2 (2008).

⁶² Βλ. Lenhardt & Samman, 2015, ο.π.

⁶³ Σχετικά με την έννοια των δομικών διακρίσεων βλ. European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI). (2020, May 25). ECRI Glossary/ Glossaire de l' ECRI. CRI(2019)14rev2, («structural discrimination refers to rules, norms, routines, patterns of attitudes and behaviour in institutions and other societal structures that, consciously or unconsciously, present obstacles to groups or individuals in accessing the same rights and opportunities as others and that contribute to less favourable outcomes for them than for the majority of the population»).

⁶⁴ Σχετικά με την έννοια των άμεσων διακρίσεων βλ. ECRI Glossary, ο.π. («direct racial discrimination shall mean any differential treatment based on a ground such as race, colour, language, religion, nationality or national or ethnic origin, which has no objective and reasonable justification. Differential treatment has no objective and reasonable justification if it does not pursue a legitimate aim or if there is not a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realized»).

⁶⁵ Σχετικά με την έννοια των έμμεσων διακρίσεων βλ. ECRI Glossary, ο.π. («indirect racial discrimination shall mean cases where an apparently neutral factor such as a provision, criterion or practice cannot be as easily complied with by, or disadvantages, persons belonging to a group designated by a ground such as race, colour, language, religion, nationality or national or ethnic origin, unless this factor has an objective and reasonable justification. This latter would be the case if it pursues a legitimate aim and if there is a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realized»).

είναι πιθανόν να γίνονται θύματα πολλαπλών⁶⁶ διακρίσεων. Η μη πρόσβαση σε **νομική ταυτότητα** (και συνεπαγόμενα, σε πολλές περιπτώσεις, σε ιθαγένεια) αποτελεί ένα φαινόμενο που παρουσιάζει άμεση σύνδεση με την ύπαρξη διακρίσεων. Οι τελευταίες ενδέχεται να αποτελούν ταυτόχρονα και αιτία και συνέπειά του, οδηγώντας σε αποκλεισμό από θεμελιώδη αγαθά και υπηρεσίες, και δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο συνεχών αποστερήσεων και παραβιάσεων δικαιωμάτων.⁶⁷

1.2. Ο ΥΠΟΣΤΟΧΟΣ 16.9. ΓΙΑ ΤΗ ΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ: ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ

1.2.1. Η μη παροχή νομικής ταυτότητας και η μη καταχώρηση των γεννήσεων ως παγκόσμιο πρόβλημα: ενδεικτικά στοιχεία και εκτιμήσεις

Όπως έχει προαναφερθεί, η διασφάλιση νομικής ταυτότητας συνυφαίνεται με την άσκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων και την πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες, ενώ η μη παροχή της συχνά συνδέεται με **πρακτικές αποκλεισμού και διακρίσεων**. Όπως καταγράφεται σε διεθνές επίπεδο (στο πλαίσιο διεξαγωγής διαφόρων ερευνών και μελετών, αλλά και σε διαπιστώσεις που διατυπώνονται σε κείμενα διεθνών οργανισμών), τα προσκόμματα πρόσβασης σε νομική ταυτότητα, και καταχώρησης των γεννήσεων⁶⁸, κυρίως εμφανίζονται σχετιζόμενα με ανεπάρκειες των αρμόδιων διοικητικών μηχανισμών, καθώς και με περίπλοκες ή/και αυστηρές νομικές διαδικασίες. Περαιτέρω, το φαινόμενο συχνά παρατηρείται σε περιοχές ενόπλων συρράξεων (ή όπου αυτές είχαν προηγηθεί), προκαλώντας, μεταξύ των άλλων δυσμενών συνεπειών, και προβλήματα έκδοσης ταυτοποιητικών εγγράφων ή/και πρόσβασης στην ιθαγένεια, τόσο εντός της ίδιας περιοχής, όσο και όπου τα θύματα καταφεύγουν.⁶⁹ Παρατηρείται επίσης και το φαινόμενο της «**επιλεκτικής από-εθνικοποίησης**» συγκεκριμένων ομάδων, που ενδέχεται να εμφανίζεται σε διαφορετική ένταση και βαθμό. Εν προκειμένω, τα *πολύπλοκα ταυτόχρονα διοικητικο-νομικά*

⁶⁶ Σχετικά με την έννοια των πολλαπλών διακρίσεων βλ. ECRI Glossary, ο.π. («multiple discrimination refers to discrimination suffered on two or more enumerated grounds, for example, on the grounds of religion and gender as experienced by a Muslim woman»).

⁶⁷ Βλ. ενδ. Harbitz, M. E., Tamargo, M. (2009, October). The Significance of Legal Identity in Situations of Poverty and Social Exclusion: The Link between Gender, Ethnicity, and Legal Identity. Technical Note. Inter-American Development Bank; Ordóñez, D., Bracamonte Bardález, P. (2006). Birth Registration: Consequences in Relation to Access to Rights, Social Services and the Implementation of Poverty Reduction Programs in Six Countries in Latin America. IDB Project Document. Inter-American Development Bank.

⁶⁸ Ειδικότερα, σχετικά με τα κύρια εντοπιζόμενα εμπόδια καταχώρησης των γεννήσεων, βλ. μεταξύ άλλων, United Nations Children's Fund (UNICEF). (2019, December). Birth Registration for Every Child by 2030: Are we on track? Βλ. επίσης και Harbitz, M., Boekle-Giuffrida, B. (2009). Democratic Governance Citizenship and Legal Identity- Linking Theoretical Discussion and Operational Reality. Working Paper, May/2009. Inter-American Development Bank.

⁶⁹ Βλ. ενδ. Fortin, K. (2020, June 29). To Be or Not to Be?: Legal Identity in Crisis in Non-International Armed Conflicts. Human Rights Quarterly, Feb 2021, 43 (forthcoming); UNICEF (2007). Birth Registration and Armed Conflict. Innocenti Insight, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

προσκόμματα συνήθως έχουν σκοπό τη συγκάλυψη παρεμπόδισης της πρόσβασης στη νομική ταυτότητα και την ιθαγένεια.⁷⁰

Σχετικά με την καταχώρηση των γεννήσεων:

Σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως εκτιμάται με βάση στοιχεία που αναφέρονται στο διάστημα 2010-2019, **1 στα 4 παιδιά** δεν εγγράφηκαν ποτέ κατά τη γέννησή τους.⁷¹ Αυτό αριθμητικά μεταφράζεται σε περίπου **166 εκατομμύρια παιδιά παγκοσμίως**. Εξ' αυτών, σχεδόν τα μισά ζουν σε πέντε χώρες, - στην Αφρική (Κονγκό, Αιθιοπία, Νιγηρία) και στην Ασία (Ινδία, Πακιστάν).⁷² Σε χώρες με υψηλό εισόδημα η καταχώρηση των γεννήσεων είναι καθολική, καλύπτοντας σχεδόν όλα τα παιδιά, σε αντίθεση με χώρες χαμηλού ή μέσου εισοδήματος.⁷³ Ωστόσο, μόνο το **25%** του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε χώρες όπου τα ποσοστά καταχώρησης των γεννήσεων και των θανάτων είναι άνω του 90%.⁷⁴ Γενικότερα, καταγράφονται σημαντικές διαφορές ως προς το ποσοστό κάλυψης μεταξύ των διαφόρων περιοχών της υψηλίου, ενώ σχεδόν **1 στις 4 χώρες** δεν διαθέτει επαρκή στοιχεία για την παρακολούθηση της καταχώρησης των γεννήσεων.⁷⁵

Σύμφωνα με παγκόσμιες εκτιμήσεις, περίπου **237 εκατομμύρια παιδιά** κάτω των πέντε ετών δεν διαθέτουν πιστοποιητικό γέννησης. Υπογραμμίζεται ότι, η (ληξιαρχική) καταχώρηση της γέννησης δεν συνεπάγεται (πάντα) την έκδοση επίσημης πιστοποίησης και την κατοχή αντίστοιχων εγγράφων, που, κατά τα συνήθη, είναι απαραίτητα για την έκδοση δελτίου ταυτότητας.⁷⁶

⁷⁰ Βλ. στον επίσημο ιστότοπο του Ευρωπαϊκού Δικτύου για την Ανιθαγένεια «European Network on Statelessness, Stateless minorities» (<https://www.statelessness.eu/issues/stateless-minorities>). Βλ. και στο κεφ.4.1.1.γ σχετικά με τις πρακτικές που εντοπίζονται μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Βλ. επίσης και Manby, B. (2015). Nationality, migration and statelessness in West Africa: a study for UNHCR and IOM. Dakar: UNHCR and International Organization for Migration (IOM).

⁷¹ Βλ. United Nations, Economic and Social Council; High-level Political Forum on Sustainable Development, Progress towards the Sustainable Development Goals: report of the Secretary-General, E/2020/57 (28 April 2020). Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται στην έκθεση: «based on data from 2010 to 2019, the births of around one in four children under 5 years of age were never officially recorded.»

⁷² United Nations Children's Fund (UNICEF). (2019, December). Birth Registration for Every Child by 2030: Are we on track?

⁷³ ο.π.

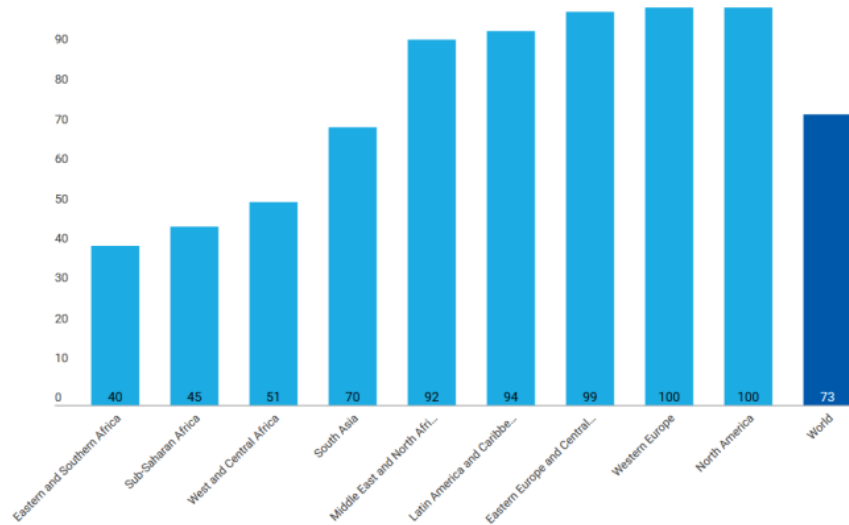
⁷⁴ Đoković, Z., Dinciu, I., Slotin, J. (2019). Compendium of Good Practices in Linking Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) and Identity Management Systems – Synthesis of case studies. Ottawa, ON: Centre of Excellence for Civil Registration and Vital Statistics System. Βλ. και Centre of Excellence for Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) Systems. (2019). Compendium of Good Practices in Linking Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) and Identity Management Systems. Ottawa, ON: International Development Research Centre.

⁷⁵ United Nations Children's Fund (UNICEF), Division of Data, Analytics, Planning and Monitoring (2019, December). Birth Registration for Every Child by 2030: Are we on track? New York: UNICEF.

⁷⁶ ο.π.

Στο παρακάτω Σχήμα αποτυπώνεται, ανά περιοχή, το ποσοστό των καταχωρημένων γεννήσεων παιδιών κάτω των πέντε ετών, όπως προκύπτει από επεξεργασία στοιχείων αναφερόμενων στο διάστημα 2010-2019.⁷⁷

Σχ. 1. Ποσοστό παιδιών κάτω των πέντε ετών των οποίων οι γεννήσεις έχουν καταγραφεί (Πηγή:UNICEF)

Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες σημειώθηκε παγκοσμίως αύξηση στην καταχώρηση των γεννήσεων: σήμερα 3 στις 4 γεννήσεις παιδιών κάτω των πέντε ετών καταγράφονται (σε σύγκριση με 6 στις 10 κατά τις αρχές του 2000). **Παρά την πρόοδο** αυτή, όπως αναφέρεται, *δεν βρισκόμαστε σε καλό δρόμο για την καθολική κάλυψη των γεννήσεων ως το 2030*. Με μικρές εξαιρέσεις, τα οφέλη της προόδου κατανέμονται άνισα, γεγονός που καταφαίνεται, ιδίως αλλά όχι μόνον, στην Υπο-Σαχάρια Αφρική, - όπως επισημαίνεται: *«global progress in birth registration has benefited the poorest and richest children alike»*⁷⁸ Τα παραπάνω εντοπίζονται ακόμα και σε χώρες με λειτουργικά ληξιαρχικά συστήματα.⁷⁹

⁷⁷ Βλ. και United Nations Children's Fund (UNICEF); Data and Analytics Section; Division of Data, Analytics, Planning and Monitoring, Global data bases - Birth registration, February 2020 (last update).

⁷⁸ United Nations Children's Fund (UNICEF), 2019, ο.π.

⁷⁹ Đoković, Z. et al. (2019), ο.π.

Σύμφωνα με πρόσφατα αναθεωρημένα στοιχεία (Οκτώβριος 2020)⁸⁰, αναφέρεται ποσοστό καταχώρησης των γεννήσεων:

- **73.4%** παγκοσμίως (σε 166 χώρες, με 84% πληθυσμιακή κάλυψη)
- **100%**⁸¹ στην Ευρώπη (σε 42 χώρες, με 100% πληθυσμιακή κάλυψη)
- **44.5%**, ως το μικρότερο ποσοστό, που αφορά στην Υπο-Σαχάρια Αφρική (σε 43 χώρες με 98% πληθυσμιακή κάλυψη).

Σχετικά με τη νομική ταυτότητα και την ιθαγένεια:

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, εκτιμάται ότι:

- Πάνω από **ένα δισεκατομμύριο** άνθρωποι παγκοσμίως στερούνται νομικής ταυτότητας, αδυνατώντας να αποδείξουν νομικά την ύπαρξή τους.⁸²
- Από τους παραπάνω περίπου 81% ζουν στην Υπο-Σαχάρια Αφρική και τη Νότια Ασία. Περίπου οι μισοί εξ' αυτών είναι ανήλικοι και νέοι.⁸³
- Σε χώρες χαμηλού εισοδήματος **1 στις 2 γυναίκες** δεν διαθέτουν νομική ταυτότητα, στερούμενες πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες και όντας αποκλεισμένες από την πολιτική και οικονομική ζωή.⁸⁴
- Σχεδόν το **50%** των θανάτων παγκοσμίως δεν καταγράφεται επίσημα.⁸⁵
- Σε **161 χώρες** όπου χρησιμοποιούνται ψηφιακές τεχνολογίες στα συστήματα ταυτοποίησης, καταδεικνύεται η ανάγκη ενίσχυσης των εγγυήσεων για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων.⁸⁶

Παρότι πρόκειται για εκτιμήσεις, στη βάση διαφόρων προσεγγίσεων, σε κάθε περίπτωση οι προκύπτοντες αριθμοί δεν είναι αμελητέοι,⁸⁷ ενώ πολλές γενιές ανθρώπων ενδέχεται να γεννηθούν και να πεθάνουν χωρίς ποτέ να έχουν νομικά υπάρξει.⁸⁸ Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνονται οι αριθμητικές εκτιμήσεις σχετικά με τον πληθυσμό (ανηλίκων και ενηλίκων) που στερούνται εγγράφων ταυτότητας ανά

⁸⁰ United Nations Economic and Social Council; High-level Political Forum on Sustainable Development, Progress towards the Sustainable Development Goals - Report of the Secretary-General, Supplementary Information, E/2020/57 (Statistical Annex revised, 20 October 2020).

⁸¹ Το ίδιο ποσοστό (100%) καταγράφεται και στη Βόρεια Αμερική, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία. Επισημαίνεται ωστόσο, ότι στην περιοχή της Ωκεανίας σε 8 χώρες (εξαιρουμένων της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας) το ποσοστό καταχώρησης των γεννήσεων είναι 22.1% (με πληθυσμιακή κάλυψη 92%).

⁸² Βλ. στον οικείο ιστότοπο «The World Bank, Identification for Development (ID4D) Global Dataset» (<https://datacatalog.worldbank.org/dataset/identification-development-global-dataset>)

⁸³ Vyjayanti, D., T. Diofasi, A., Lu, J. (2018, April). The global identification challenge: Who are the 1 billion people without proof of identity?, Voices, World Bank.

⁸⁴ «The World Bank, Identification for Development (ID4D) Global Dataset», ο.π.

⁸⁵ Đoković, Z. et al. (2019), ο.π.

⁸⁶ «The World Bank, Identification for Development (ID4D) Global Dataset», ο.π.

⁸⁷ Vyjayanti et al, 2018, ο.π.

⁸⁸ United Nations Legal Identity Expert Group, Implementation of the United Nations Legal Identity Agenda: United Nations Country Team Operational Guidelines, United Nations Statistics Division/Department of Economic and Social Affairs (DESA), the United Nations Development Programme (UNDP), the United Nations Children's Fund (UNICEF), May 2020.

περιοχή της υψηλίου (σε 151 χώρες). Τα στοιχεία αναφέρονται σε βάση δεδομένων του 2018 της Παγκόσμιας Τράπεζας.⁸⁹

Πιν.1. Αριθμητικές εκτιμήσεις σχετικά με τον πληθυσμό (ανηλίκων και ενηλίκων) που στερούνται εγγράφων ταυτότητας ανά περιοχή της υψηλίου (Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα).

	Χαμηλό εισόδημα	Μεσαίο εισόδημα	Άνω του μεσαίου εισοδήματος	Υψηλό Εισόδημα	Γενικό Σύνολο
Ευρώπη και Κεντρική Ασία		4.225.170	6.487.493		10.712.662
Λατινική Αμερική και Καραϊβική	1.492.436	6.072.194	25.800.105	467.643	33.832.378
Μέση Ανατολή & Βόρεια Αφρική		34.146.051	12.111.186	17.214.859	63.472.096
Ανατολική Ασία και Ειρηνικός	1.987.567	65.426.170	412.390	5.734.637	73.560.763
Νότια Ασία	19.821.851	291.989.269	66.155		311.877.276
Υπο-Σαχάρια Αφρική	254.669.744	221.025.091	17.880.760		493.575.595
Γενικό Σύνολο	277.971.598	622.883.945	62.758.088	23.417.139	987.030.770

Ο ακριβής αριθμός των ανιθαγενών και των προσώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο ανιθαγένειας δεν είναι γνωστός. Επισημαίνεται δε, ότι οι υφιστάμενες εκτιμήσεις ενδέχεται να είναι σημαντικά μικρότερες σε σχέση με το πραγματικό πρόβλημα. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία⁹⁰:

- Περί τα τέλη του 2019, ο αριθμός των ανιθαγενών παγκοσμίως εκτιμάτο περίπου σε **4,2 εκατομμύρια** (σε σχέση με 3,9 εκατομμύρια το 2018⁹¹).
- Εξ' αυτών εκτιμάται ότι 51% είναι γυναίκες και 48% παιδιά.
- Κατά την τελευταία δεκαετία 754.500 ανιθαγενείς παγκοσμίως απέκτησαν ιθαγένεια.

Με βάση στοιχεία που αφορούν στην περιοχή των χωρών μελών του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ),⁹² ο αριθμός των ανιθαγενών είναι περίπου **722.000**, περιλαμβάνοντας είτε ανιθαγενείς είτε πρόσωπα που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο ανιθαγένειας.

⁸⁹ «The World Bank, Identification for Development (ID4D) Global Dataset», ο.π.

⁹⁰ UNHCR The UN Refugee Agency (2020). Global Trends - Forced Displaced in 2019. <https://www.unhcr.org/5ee200e37.pdf>

⁹¹ Σημειώνεται ότι η διαφορά αυτή ενδέχεται να οφείλεται όχι σε πραγματική αύξηση του αριθμού των ανιθαγενών, αλλά σε αύξηση των αναφερόμενων στοιχείων και σε βελτιώσεις του συστήματος καταγραφής. Τα στοιχεία προέρχονται από 98 χώρες βλ. UNHCR, 2020, ο.π.

⁹² Organization for Cooperation and Security in Europe (OSCE), UNHCR UN Agency for Refugees (2017). Handbook on Statelessness in the OSCE Area International Standards and Good Practices.

1.2.2. Το θεσμικό υπόβαθρο του υποστόχου 16.9 και η επίσημη αναγνώριση της ανάγκης για διασφάλιση της νομικής ταυτότητας

Η νομική ταυτότητα, περιλαμβανομένης της καταχώρησης των γεννήσεων, αναγνωρίζεται ως δικαίωμα, και ταυτόχρονα ως και βασική εγγύηση για την πραγμάτωση θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο υποστόχος 16.9 οριοθετείται με βάση την αναγνώριση αυτή. Οι κυβερνήσεις – ως οι κυρίως υπεύθυνες για τη διατήρηση των θεσμών μιας πολιτείας – δεσμεύονται για τη διασφάλιση νομικής ταυτότητας, η παροχή της οποίας εντάσσεται μεταξύ των βασικών τους θεσμικών υποχρεώσεων.⁹³ Όπως επιβεβαιώνεται σε σχετικό ψήφισμα του Συμβουλίου του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η πρόβλεψη για την παροχή νομικής ταυτότητας, και η καταχώρηση των γεννήσεων δύναται να συμβάλει, μεταξύ άλλων, στην **πρόληψη της περιθωριοποίησης, του αποκλεισμού, των διακρίσεων**.⁹⁴ Περαιτέρω, το Συμβούλιο, σε μια σειρά ψηφισμάτων του⁹⁵, πριν αλλά και μετά την υιοθέτηση της Ατζέντας 2030, αναγνωρίζει την εγγραφή της γέννησης ως θεμελιώδους σημασίας για την αναγνώριση ενός προσώπου ενώπιον του νόμου, ενώ τονίζει ότι η έκδοση των αντίστοιχων πιστοποιήσεων που αυτή περιλαμβάνει, αποτελεί σημαντικό μέσο (και) για την πρόληψη της ανιθαγένειας. Προς τούτο, καλούνται όλα τα κράτη να διασφαλίζουν ότι όλα τα παιδιά θα εγγράφονται άμεσα κατά τη γέννησή τους, δωρεάν και χωρίς διακρίσεις, ανεξαρτήτως από το καθεστώς των γονέων τους.⁹⁶ Εν προκειμένω, επισημαίνεται και το σχετικό ψήφισμα για τα Δικαιώματα του Παιδιού της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών.⁹⁷

Όπως αναφέρεται, στο ισχύον οριοθετηθέν πλαίσιο για την παρακολούθηση του υποστόχου,⁹⁸:

«Registering children at birth is the first step in securing their recognition before the law, safeguarding their rights, and ensuring that any violation of these rights does not go unnoticed.»

⁹³ Βλ. UN High Level Panel of Eminent Persons on the post-2015 Development Agenda (2013). A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies Through Sustainable Development: The Report of the High-Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda. United Nations Publications

⁹⁴ UN Human Rights Council, Resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law, A/HRC/RES/34/15 (24 March 2017).

⁹⁵ Βλ. UN Human Rights Council, resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law, A/HRC/RES/22/7(9 April 2013); UN Human Rights Council, resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law. A/HRC/28/L.23(26 March 2015) Βλ. επίσης και UN Office of the High Commissioner for Human Rights, Report on birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law, A/HRC/27/22 (17 June 2014).

⁹⁶ Human Rights Council. Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law. Resolution adopted by the Human Rights Council, 24 March 2017 A/HRC/RES/34/15.

⁹⁷ Βλ. UN General Assembly, resolution 71/177, Rights of the child, A/RES/71/177 (30 January 2017)

⁹⁸ Βλ. στον οικείο ιστότοπο «SDG Indicators Metadata Repository, Target 16.9 (Last updated: March 2019)» (<https://unstats.un.org/sdgs/metadata/?Text=&Goal=16&Target=16.9>).

Περαιτέρω, κάνοντας ευθεία αναφορά στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού, επισημαίνεται η κατοχύρωση του δικαιώματος στο **όνομα και την ιθαγένεια**. Εν προκειμένω, υπογραμμίζονται οι κίνδυνοι εκμετάλλευσης και θυματοποίησης των παιδιών, εξαιτίας της έλλειψης επίσημων εγγράφων ταυτοποίησης, - καθώς και αργότερα, κατά την ενηλικότητα, επισημαίνεται η στέρηση πρόσβασης σε βασικά δικαιώματα και υπηρεσίες, η οποία συνεπάγεται αδυναμία συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή.⁹⁹

Τα παραπάνω συνδέονται με το αξιακό και θεσμικό υπόβαθρο του δικαιώματος στην ταυτότητα ("right to identity"), καταρχήν ως θεμελιώδους αξίωσης για αναγνώριση και σεβασμό ενώπιον του νόμου. Πέραν της διακηρυκτικής αξίας στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹⁰⁰, η παραπάνω αξίωση απηχείται, άμεσα ή έμμεσα, και κατοχυρώνεται, σε πολλά **νομικά δεσμευτικά κείμενα** διεθνούς βεληνεκούς. Στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966) ορίζεται η υποχρέωση (ληξιαρχικής) εγγραφής κάθε παιδιού, άμεσα μετά τη γέννησή του, καθώς και η υποχρέωση ονοματοδοσίας (άρθρο 24 εδ.β'). Αντιστοίχως δε κατοχυρώνεται, όπως προαναφέρθηκε, και στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989), όπου προβλέπεται η υποχρέωση εγγραφής της γέννησης, μαζί με το δικαίωμα στο όνομα και στην ιθαγένεια (άρθρο 7). Παράλληλα, επισημαίνονται ενδεικτικά οικείες διατάξεις σημαντικών διεθνών Συμβάσεων: άρθρα 25 και 27 της Σύμβασης της Γενεύης για το καθεστώς των προσφύγων (1951), άρθρα 1-4 της Σύμβασης περί του καθεστώτος των ανιθαγενών (1954), άρθρο 29 της Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων όλων των εργατών μεταναστών και των μελών των οικογενειών τους (1990), άρθρο 18 της Σύμβασης για την προστασία των προσώπων με αναπηρίες (2007), καθώς επίσης και το άρθρο 5 της Σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων (1965).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η ένταξη της νομικής ταυτότητας στο πλαίσιο της Ατζέντας 2030, και του Στόχου 16 ειδικότερα, καταρχήν συνδέεται με την *πραγμάτωση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων* (αφού οι ληξιαρχικές εγγραφές και η πιστοποίηση ταυτότητας αναγνωρίζονται ως κεντρικής σημασίας για την υλοποίησή τους), έχει ουσιώδη σημασία για τη διασφάλιση πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, καθώς και για την ενίσχυση της προοπτικής προς την ένταξη όλων και συμπεριληπτική ανάπτυξη.¹⁰¹

⁹⁹ Ο.π.

¹⁰⁰ Βλ. άρθρο 6: «Καθένας, όπου και αν βρίσκεται, έχει δικαίωμα στην αναγνώριση της νομικής του προσωπικότητας. ("Everyone has the right to recognition everywhere as a person before the law.")

¹⁰¹ Βλ. και Dunning, C., Gelb, A., Raghavan, S. (2014) Birth Registration, Legal Identity, and the Post-2015 Agenda. CGD Policy Paper 046. Washington DC: Center for Global Development.

1.2.3. Η διαμόρφωση του υποστόχου κατά τη διαδικασία τελικής κατάρτισης της Ατζέντα 2030

Η νομική ταυτότητα (με ειδικότερη αναφορά στην καταχώρηση των γεννήσεων) παρέμεινε σταθερά μεταξύ των προτεινόμενων στοχεύσεων καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και των διαδικασιών που προηγήθηκαν της τελικής υιοθέτησης της Ατζέντα 2030.¹⁰² Ενδεικτική είναι η κινητοποίηση στο πλαίσιο του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, τόσο με την εκπόνηση σχετικής έκθεσης¹⁰³ (όπου αποτυπώνεται η παγκόσμια κατάσταση σχετικά με το επίπεδο καταχώρησης των γεννήσεων και αναδεικνύεται η σημασία της για την πραγμάτωση πολλών δικαιωμάτων), καθώς επίσης και με την έκδοση σχετικών ψηφισμάτων.¹⁰⁴

Στο πλαίσιο σχετικής έκθεσης, δύο περίπου χρόνια πριν την υιοθέτηση της Ατζέντας, η παροχή νομικής ταυτότητας ορίζεται ως μια εκ των βασικότερων θεσμικών υποχρεώσεων των κρατών (*“one of the most basic institutional responsibilities”*).¹⁰⁵ Εντάσσεται δε, ως πρωταρχικός υποστόχος (target) υπό τον προτεινόμενο (τότε) Στόχο για «Διασφάλιση Καλής Διακυβέρνησης και Αποτελεσματικών Θεσμών», με την εξής διατύπωση: *«provide **free and universal** legal identity, such as birth registrations.»*.¹⁰⁶ Εν προκειμένω, η νομική ταυτότητα θεωρούμενη ως βασικό δημόσιο αγαθό, που θα πρέπει να παρέχεται δωρεάν και για όλους, συναρτάται με την καλή λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των θεσμών.¹⁰⁷ Στο ίδιο πνεύμα, όπως αναφερόταν σε άλλη έκθεση προς τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών¹⁰⁸, η δωρεάν ληξιαρχική καταχώρηση της γέννησης είναι *κεντρικό σημείο αφετηρίας για την αναγνώριση και προστασία του δικαιώματος κάθε προσώπου στην ταυτότητα και την ύπαρξη (“**right to identity and existence**”)*. Η μη εγγραφή – είτε εξαιτίας διοικητικών λόγων ή διακρίσεων ή απομόνωσης ενός ατόμου – αποτελεί βασικό παράγοντα κοινωνικού αποκλεισμού. Επιπλέον, τονίζεται η χρησιμότητα των ληξιαρχικών εγγραφών για την ενίσχυση της πρόσβασης σε κοινωνικές και άλλες υπηρεσίες, καθώς επίσης και για την παρακολούθηση των

¹⁰² Ο.π.

¹⁰³ Office of the High Commissioner for Human Rights, , Report on birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law, A/HRC/27/22 (17 June 2014).

¹⁰⁴ Βλ. υποσημ.95

¹⁰⁵ United Nations High Level Panel of Eminent Persons on the post-2015 Development Agenda (2013). A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies Through Sustainable Development: The Report of the High-Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda. United Nations Publications.

¹⁰⁶ Ο. π.

¹⁰⁷ Βλ. Dahan, M., Gelb, A. (2015). The Role of Identification in the Post-2015 Development Agenda. World Bank Working Paper. Washington, DC: World Bank.

¹⁰⁸ Sustainable Development Solutions Network (SDSN) – A Global Initiative for the United Nations. (2015, June 12). Indicators and a Monitoring Framework for the Sustainable Development Goals: Launching a data revolution for the SDGs. Report to the Secretary-General of the United Nations by the Leadership Council of the Sustainable Development Solutions Network. New York: Sustainable Development Solutions Network.

στατιστικών υγείας (που αφορούν για παράδειγμα στην παιδική θνησιμότητα, την εμβολιαστική κάλυψη κ.α.).¹⁰⁹

Σε παλαιότερη επίσης έκθεση,¹¹⁰ γίνεται αναφορά στη σημασία της καταχώρησης των γεννήσεων, στο πλαίσιο ενός ευρύτερου Στόχου για την ισότητα των φύλων, την κοινωνική ένταξη και τα ανθρώπινα δικαιώματα για όλους, ως βασικού μέσου για τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών και νομικών δικαιωμάτων ("Ensuring registration at birth has also proven successful in enhancing **equal opportunities and legal rights**"). Η Ανοιχτή Ομάδα Εργασίας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Open Working Group/OWG¹¹¹), ανέδειξε περαιτέρω τη νομική ταυτότητα ως έναν σημαντικό στόχο για την προώθηση της κοινωνικής και φυλετικής ισότητας και της ενδυνάμωσης των γυναικών.¹¹²

Επιπλέον, κατά τις διαπραγματεύσεις που προηγήθηκαν το διάστημα πριν της τελικής κατάρτισης της Ατζέντα 2030, σημαντική υπήρξε και η **συνεισφορά** επίσημων θεσμικών, και κρατικών, φορέων που ανέπτυξαν τις θέσεις τους ως προς το ζήτημα της νομικής ταυτότητας, περιλαμβανομένης και της καταγραφής των γεννήσεων.¹¹³ Επισημαίνονται οι θέσεις των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υπογραμμίζουν την καταχώρηση των γεννήσεων και τη νομική ταυτότητα ως "*βασικές όψεις του κράτους δικαίου* και ως απαραίτητες προϋποθέσεις για την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης".¹¹⁴ Είναι αξιοσημείωτο ότι αρκετές χώρες (όπως η Κίνα, Ινδία, Ινδονησία, Αιθιοπία κ.α.), που εκ των πραγμάτων, λόγω (και) των δημογραφικών τους χαρακτηριστικών, θα έπρεπε να επιδείξουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον - ιδίως σε ότι αφορά την καταγραφή των γεννήσεων-, δεν περιέλαβαν καμιά συναφή αναφορά στις σχετικές δηλώσεις τους.¹¹⁵

¹⁰⁹ Ο.Π.

¹¹⁰ Sustainable Development Solutions Network - A Global Initiative for the United Nations. (2013, June 6). An Action Agenda for Sustainable Development. Report for the UN Secretary-General prepared by the Leadership Council of the Sustainable Development Solutions Network. New York: Sustainable Development Solutions Network.

¹¹¹ Αναλυτικότερα βλ. στον οικείο ιστότοπο «UN Open Working Group on Sustainable Development Goals» (<https://sustainabledevelopment.un.org/owg.html>)

¹¹² Βλ. σχετικά UN Open Working Group on Sustainable Development Goals UN Technical Support Team (TST) Issues Brief 29: Conflict Prevention, Post-Conflict Peacebuilding and the Promotion of Durable Peace, Rule of Law and Governance, 2014; UN Open Working Group on Sustainable Development Goals UN Technical Support Team (TST) Issues Brief 28: Gender Equality and Women's Empowerment, 2014.

¹¹³ Βλ. σχετικά και τις θέσεις - δηλώσεις που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο της 9ης συνάντησης της Ανοιχτής Ομάδας Εργασίας των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη («UN Open Working Group on Sustainable Development Goals» (<https://sustainabledevelopment.un.org/owg.html>).

United Nations Sustainable Development Open Working Group: <https://sustainabledevelopment.un.org/owg.html>)

¹¹⁴ Βλ. Statement on behalf of the European Union and its Member States (delivered by Mr. Ioannis Vrailas Ambassador Deputy Head of Delegation of the European Union to the United Nations). Meeting of the General Assembly Open Working Group on Sustainable Development Goals, New York, 3-5 March 2014.

¹¹⁵ Βλ. Sumner, C., Kusumaningrum, S. (2014). Indonesia's Missing Millions: AIPJ Baseline Study on Legal Identity. DFAT, PEKKA and PUSKAPA.

Εντέλει, όπως έχει προαναφερθεί, η νομική ταυτότητα, συμπεριλαμβανομένης της καταχώρησης των γεννήσεων, εντάχθηκε ως **υποστόχος (target) στο πλαίσιο του 16ου Στόχου**, με την εξής διατύπωση: ««Έως το 2030, παροχή νομικής ταυτότητας σε όλους, συμπεριλαμβανομένης της ληξιαρχικής καταχώρησης των γεννήσεων.»¹¹⁶ Ο Στόχος 16 συμπυκνώνεται στο τρίπτυχο «Ειρήνη, Δικαιοσύνη, Ισχυροί Θεσμοί» και αφορά στην προώθηση ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, την παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους, και την οικοδόμηση αποτελεσματικών θεσμών σε όλα τα επίπεδα.¹¹⁷

1.3. ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΤΟΥ ΥΠΟΣΤΟΧΟΥ¹¹⁸ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ ΤΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑ: (ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ) ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

Ένα αρχικά προτεινόμενο πλαίσιο παρακολούθησης της Ατζέντα¹¹⁹ περιελάμβανε εκατό συνολικά δείκτες εκ των οποίων οι επτά συνδέονταν με τον Στόχο 16.¹²⁰ Σύμφωνα με την τελική κατάρτιση του συνόλου των δεικτών¹²¹ (όπως αυτό σήμερα έχει διαμορφωθεί κατόπιν και σχετικών βελτιώσεων¹²²), ο Στόχος 16 περιλαμβάνει δέκα συν δύο υποστόχους (targets)¹²³, καθένας εκ των οποίων συνδέεται με συγκεκριμένους δείκτες (indicators). Ο υποστόχος 16.9. συνδέεται με έναν μόνον

¹¹⁶ Το αγγλικό κείμενο του υποστόχου: «Target 16.9: By 2030, provide legal identity for all, including birth registration». Βλ. σχετικά υποσημ. 1.

¹¹⁷ «Goal 16: Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels» (Στόχος 16: Προάγουμε ειρηνικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίες για τη βιώσιμη ανάπτυξη, παρέχουμε πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλους και οικοδομούμε αποτελεσματικούς, υπεύθυνους και χωρίς αποκλεισμούς θεσμούς σε όλα τα επίπεδα).

¹¹⁸ Σχετικά με το ευρύτερο πλαίσιο παρακολούθησης της Ατζέντας 2030 βλ. στο οικείο παράρτημα Γ.

¹¹⁹ Βλ. Sustainable Development Solutions Network (SDSN) – A Global Initiative for the United Nations. (2015, June 12). Indicators and a Monitoring Framework for the Sustainable Development Goals: Launching a data revolution for the SDGs. Report to the Secretary-General of the United Nations by the Leadership Council of the Sustainable Development Solutions Network. New York: Sustainable Development Solutions Network.

¹²⁰ Εξ' αυτών ο δείκτης υπ' αριθ.92 οριζόταν ως το «ποσοστό των παιδιών ηλικίας κάτω των πέντε ετών, των οποίων η γέννηση δεν έχει καταγραφεί από ληξιαρχική αρχή ("92. Percentage of children under age 5 whose birth is registered with a civil authority")

¹²¹ Βλ. στον οικείο ιστότοπο «UN Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development (official list)» (<https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/>)

¹²² Το παγκόσμιο πλαίσιο των δεικτών (αναλυτικά βλ. οικείο παράρτημα) υιοθετήθηκε το 2017 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών (UN General Assembly, resolution on Work of the Statistical Commission pertaining to the 2030 Agenda for Sustainable Development of 10 July 2017, A/RES/71/313 (6 July 2017). Περαιτέρω βελτιώθηκε και αναθεωρήθηκε (βλ. Statistical Commission 49th session March 2018, E/CN.3/2018/2, Annex II; Statistical Commission 50th session March 2019, E/CN.3/2019/2, Annex II; Statistical Commission 2020 Comprehensive Review, E/CN.3/2020/2, Annex II; Statistical Commission, 51st session March 2020, annual refinements, E/CN.3/2020/2, Annex III.) Ως ισχύει σήμερα, κατόπιν και της αναθεώρησης τον Μάρτιο του 2020, βλ. United Nations, Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/71/313; E/CN.3/2018/2; E/CN.3/2019/2; E/CN.3/2020/2).

¹²³ Βλ. αναλυτικά όλους τους οικείους υποστόχους στον ιστότοπο «SDG Indicators Metadata repository, Goal 16 targets» (<https://unstats.un.org/sdgs/metadata/?Text=&Goal=16&Target=>)

δείκτη. Συγκεκριμένα, τον **δείκτη 16.9.1.**, που αφορά στο «Ποσοστό παιδιών κάτω των 5 ετών των οποίων οι γεννήσεις έχουν καταγραφεί από μια ληξιαρχική αρχή, ανά ηλικία» (“Proportion of children under 5 years of age whose births have been registered with a civil authority, by age”).¹²⁴

Οι έννοιες (“**concepts**”)¹²⁵ που συνδέονται με τον δείκτη είναι οι εξής: η καταχώρηση της γέννησης (birth registration¹²⁶), β) το “πιστοποιητικό” γέννησης (birth certificate¹²⁷), γ) η ληξιαρχική αρχή (civil authority¹²⁸). Η πρώτη έννοια αφορά στην επίσημη εγγραφή (recording) της γέννησης, ως βιοτικού γεγονότος, εντός του ληξιαρχικού συστήματος μιας χώρας, και η τρίτη στην επίσημη εξουσιοδότηση των προσώπων που προβαίνουν στην ενέργεια αυτή. Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο όρος “birth certificate”, με τον τρόπο που εν προκειμένω ορίζεται, αφορά στο επίσημο (έγγραφο) αρχείο που πιστοποιεί το βιοτικό γεγονός της γέννησης (vital record), και όχι στη νομική ταυτότητα ενός προσώπου. Η διευκρίνιση αυτή συνυφαίνεται με κρίσιμα ζητήματα και έχει ιδιαίτερη σημασία για την αξιολόγηση των δεδομένων που συλλέγονται και τα τελικά ποσοστιαία αποτελέσματα που εξάγονται.¹²⁹

Η κατηγοριοποίηση και ανάλυση των δεδομένων (“**disaggregation**”) γίνεται με βάση την ηλικία, καθώς και το φύλο, το εισόδημα, τον τόπο κατοικίας, τη γεωγραφική περιοχή.¹³⁰ Στο πλαίσιο ερευνών από τη UNICEF συλλέγονται και ειδικότερα στοιχεία.¹³¹ Σημειώνεται ότι, σε σχετική έκθεση για το προτεινόμενο πλαίσιο των δεικτών¹³², είχε επισημανθεί η ανάγκη να ενταχθούν επιπλέον διαστάσεις, οι οποίες θα διευκόλυναν

¹²⁴ Το προφίλ του δείκτη διαθέσιμο στον ιστότοπο «SDG Indicators Metadata repository» - Metadata, Target 16.9 (Last updated March 2019)» (<https://unstats.un.org/sdgs/metadata/?Text=&Goal=16&Target=16.9>)

¹²⁵ ο.π. Σημειώνεται ότι, στο σχετικό εγχειρίδιο για τους δείκτες (όπως τροποποιήθηκε στις 25.08.2020) το πιστοποιητικό γέννησης (birth certificate) δεν περιλαμβάνεται στις έννοιες (concepts) του υποστόχου. Βλ. United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA); Statistics Division, E-Handbook on Sustainable Development Goals Indicators, last modified 25 August 2020.

¹²⁶ Ορίζεται ως εξής: «Birth registration is defined as ‘the continuous, permanent and universal recording, within the civil registry, of the occurrence and characteristics of births in accordance with the legal requirements of a country’» («SDG Indicators Metadata repository - Metadata, Target 16.9», ο.π.)

¹²⁷ Ορίζεται ως εξής: «A birth certificate is a vital record that documents the birth of a child. The term ‘birth certificate’ can refer either to the original document certifying the circumstances of the birth, or to a certified copy or representation of the registration of that birth, depending on the practices of the country issuing the certificate.» («SDG Indicators Metadata repository - Metadata, Target 16.9», ο.π.)

¹²⁸ Ορίζεται ως εξής: «Civil authority: Official authorized to register the occurrence of a vital event and to record the required details» («SDG Indicators Metadata repository - Metadata, Target 16.9», ο.π.)

¹²⁹ Αναλυτικότερα σχετικά με τα ζητήματα αυτά, καθώς και με ζητήματα που αφορούν στην ένταξη του στοιχείου της εθνικότητας βλ. κεφ.1.1.1. και 3.3.3

¹³⁰ Όπως αναφέρονται: «Sex, age, income, place of residence, geographic location» («SDG Indicators Metadata repository - Metadata, Target 16.9», ο.π.)

¹³¹ Βλ. και στον ιστότοπο «UNICEF, MICS6 Questionnaires and indicator list» (<https://mics.unicef.org/tools>). Σημειώνεται ότι η UNICEF (United Nations Children Fund) είναι ο κύριος υπεύθυνος οργανισμός του ΟΗΕ (custodian) για τη μέτρηση και παρακολούθηση του εν λόγω δείκτη σε παγκόσμιο επίπεδο.

¹³² Βλ. Sustainable Development Solutions Network (SDSN)-Global Initiative for the United Nations, 2015, ο.π. Βλ. επίσης και UN High Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda, 2013, ο.π.

τον εντοπισμό των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, όπως η εθνικότητα (ethnicity), η θρησκεία, η αναπηρία κ.α.

Στις βασικές **πηγές** δεδομένων (data sources) περιλαμβάνονται τα εθνικά ληξιαρχικά συστήματα (national civil registration systems), οι απογραφές πληθυσμού, καθώς και οι έρευνες νοικοκυριών. Οι **περιορισμοί** (limitations) συνδέονται με τις σοβαρές δυσχέρειες που εντοπίζονται σε πολλές χώρες ως προς τη συστηματική καταγραφή των γεννήσεων. Σε περίπτωση απουσίας αξιόπιστων δεδομένων από το επίσημο διοικητικό σύστημα, χρησιμοποιούνται έρευνες νοικοκυριών, οι οποίες ωστόσο δεν αρκούν πάντοτε να καλύψουν το κενό που δημιουργείται λόγω της έλλειψης στοιχείων.¹³³

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο δείκτης 16.9.1 συνδέεται άμεσα με τον δείκτη **17.19.2**.¹³⁴ Ειδικότερα, ο δείκτης αυτός (στο δεύτερο μέρος του) αφορά στις χώρες που «έχουν επιτύχει σε ποσοστό 100% τη (ληξιαρχική) καταχώρηση των γεννήσεων και σε ποσοστό 80% των θανάτων».¹³⁵ Εντάσσεται δε στην ευρύτερη επιδίωξη του υποστόχου 17.19 για την περαιτέρω βελτίωση των μετρήσεων της προόδου των Στόχων της Ατζέντα.¹³⁶ Η ανάγκη κατάρτισης του εν λόγω δείκτη σχετίζεται με τη γενικότερη διαπίστωση ότι η κάλυψη των ληξιαρχικών καταγραφών δεν είναι καθολική και ολοκληρωμένη σε όλες τις χώρες του κόσμου.¹³⁷

Όπως καθίσταται σαφές από τα παραπάνω, ο δείκτης 16.9.1 δεν αφορά στον εντοπισμό του πληθυσμού που διαθέτει νομική ταυτότητα, αλλά στην καταγραφή των επίσημα καταχωρημένων γεννήσεων μιας συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας. Τα εξαγόμενα αποτελέσματα θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μόνον ως συμπληρωματικά στοιχεία για τη διαμόρφωση εκτιμήσεων ως προς τον συνολικό πληθυσμό που αντιμετωπίζει προβλήματα σχετικά με την νομική ταυτότητα, και ενδεχόμενα και την ιθαγένεια. Αναφέρεται ότι, από την **Παγκόσμια Τράπεζα** (στο

¹³³ Βλ. «SDG Indicators Metadata repository - Metadata, Target 16.9», ο.π. Center for Global Development, African Population and Health Research Center (2014). Data for African Development Working Group - Delivering on the Data Revolution in Sub-Saharan Africa.

¹³⁴ Βλ. στον ιστότοπο «United Nations, SDG Indicators, Metadata repository, Target 17.19» (<https://unstats.un.org/sdgs/metadata/?Text=&Goal=17&Target=17.19>)

¹³⁵ Συγκεκριμένα: «Indicator 17.19.2 Proportion of countries that (a) have conducted at least one population and housing census in the last 10 years; and (b) have achieved 100 per cent birth registration and 80 per cent death registration.»

¹³⁶ Ο υποστόχος 17.19: « By 2030, build on existing initiatives to develop measurements of progress on sustainable development that complement gross domestic product, and support statistical capacity-building in developing countries»

¹³⁷ Βλ. σχετικά United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.; United Nations Legal Identity Expert Group, United Nations Strategy for Legal Identity for All, Concept note (Draft by Srdjan Mrkić, DESA/STAT), New York, June 2019.

πλαίσιο σχετικού προγράμματος¹³⁸⁾ εφαρμόζονται συγκεκριμένες στρατηγικές μέτρησης για τον εντοπισμό των δημογραφικών διαστάσεων των εν λόγω προβλημάτων. Στο πλαίσιο αυτό αξιοποιούνται και τα δεδομένα του δείκτη 16.9.1 (όπως συλλέγονται από τη UNICEF¹³⁹⁾). Σημειώνεται ότι οι παραπάνω στρατηγικές αφορούν: α) στην ανάπτυξη ενός παγκόσμιου συνόλου δεδομένων ("ID4D Dataset"), που βασίζεται σε αριθμητικά στοιχεία συλλεγόμενα από αρμόδιες εθνικές αρχές, εκλογικούς καταλόγους, και όπως αναφέρθηκε, και στα δεδομένα γεννήσεων από τη UNICEF, β) στη διεξαγωγή αντιπροσωπευτικών ερευνών σε 99 χώρες.¹⁴⁰

Περαιτέρω, όπως επισημαίνεται, η στόχευση περί νομικής ταυτότητας έχει θεμελιώδη σημασία για τις γενικότερες προοπτικές υλοποίησης της Ατζέντα 2030, με τη συμβολή της να θεωρείται *καταλυτική για την επίτευξη τουλάχιστον **δέκα Στόχων** για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη*.¹⁴¹ Μάλιστα, από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ¹⁴², αναγνωρίζεται ότι η πραγμάτωση του υποστόχου 16.9 θα είχε άμεσο, ή έμμεσο, αντίκτυπο σε πολλές άλλες στοχεύσεις που αφορούν στην κοινωνική προστασία, την πρόσβαση σε οικονομικούς πόρους, την εξάλειψη κάθε μορφής διακρίσεων εις βάρος των γυναικών και των παιδιών, την πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση κ.α.¹⁴³

Επισημαίνεται δε, ότι τα δεδομένα που συλλέγονται μέσω του δείκτη 16.9.1 συμβάλουν – μαζί και με αυτά άλλων δεικτών που αφορούν σε ληξιαρχικές καταγραφές και απογραφές - στη μέτρηση τουλάχιστον **60 δεικτών**.¹⁴⁴ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στο πλαίσιο προηγούμενων ερευνών έχει με έμφαση αναδειχθεί η στενή σχέση της καταχώρησης της γέννησης με μια σειρά δεικτών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, όπως αυτών που συνδέονται με την εκπαίδευση και την υγεία.¹⁴⁵ Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι η αξιοποίηση των παραπάνω δεδομένων συμβάλει ουσιαστικά στην παρακολούθηση της προόδου και στη συνολική καθοδήγηση της Ατζέντα. Συγκεκριμένα, η συνθεώρηση του υποστόχου 16.9 με τους προαναφερόμενους

¹³⁸ Βλ. στον ιστότοπο της Παγκόσμιας Τράπεζας «Identification for Development (ID4D) Programme» (<https://id4d.worldbank.org/>)

¹³⁹ Βλ. στον ιστότοπο «UNICEF birth registration data» (<https://data.unicef.org/topic/child-protection/birth-registration/>)

¹⁴⁰ Αναλυτικά βλ. στον ιστότοπο «The World Bank, Identification for Development (ID4D) Global Dataset» (<https://datacatalog.worldbank.org/dataset/identification-development-global-dataset>)

¹⁴¹ Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται: «the issue of legal identity for all is of paramount importance in terms of fulfilling the Sustainable Development Agenda» (United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.)

¹⁴² Βλ. United Nations Human Rights Council, Resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law, A/HRC/RES/34/15 (24 March 2017).

¹⁴³ Ενδεικτικά αναφέρονται: Στόχος 5 σε σχέση με την ενίσχυση των γυναικών και την ισότητα φύλων, Στόχος 3 σε σχέση με την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, Στόχος 11 σε σχέση με τις ανισότητες. Σχετικά βλ. επίσης και Sustainable Development Solutions Network (SDSN) – A Global Initiative for the United Nations., 2015, ο.π.

¹⁴⁴ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.

¹⁴⁵ Βλ. ενδ. Aplan K, Hamilton C, Blitz BK, Lagaay M, Lakshman R, Yarrow E. (2014). Birth registration and children's rights: A complex story. Woking, UK: Plan International.

Στόχους της Ατζέντα ενισχύει τη δυνατότητα να παρακολουθείται και να αξιολογείται: α) το **επίπεδο της παρεχόμενης προστασίας**, η ικανότητα δηλαδή των εκάστοτε κρατών να διασφαλίζουν την πραγμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να παρέχουν κατάλληλες υπηρεσίες, αλλά και β) το **επίπεδο πρόσβασης** στη συγκεκριμένη προστασία (αφού ως επί το πλείστον η πρόσβαση εξαρτάται από την προηγούμενη χορήγηση εγγράφων ταυτότητας).¹⁴⁶

Στο πλαίσιο αυτό, και όπως ευρύτερα αναδεικνύεται, η επίδρασή της νομικής ταυτότητας είναι καταλυτική για την ισότιμη πρόσβαση στα συστήματα κοινωνικής προστασίας και οικονομικής υποστήριξης, καθώς και τις δυνατότητες και ευκαιρίες πλήρους συμμετοχής στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή.¹⁴⁷ Ο αποκλεισμός που συνεπάγεται η έλλειψή της επισημαίνεται μάλιστα ως καθοριστικός παράγοντας στον κύκλο της φτώχειας.¹⁴⁸ Είναι ενδεικτικό ότι όσοι στερούνται ληξιαρχικής πράξης γέννησης και νομικής ταυτότητας είναι εκείνοι που ανήκουν στις πιο ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού στις φτωχότερες χώρες.¹⁴⁹ Αν και η καταχώρηση της γέννησης (και η απόκτηση ταυτότητας) δεν λειτουργεί αυτόνομα προς την εξάλειψη της φτώχειας, ωστόσο αποτελεί ένα θεμελιώδες πρώτο βήμα προς την ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς.¹⁵⁰ Εν προκειμένω υπενθυμίζεται ότι στο πλαίσιο της οικουμενικής αξίας - δέσμευσης "Leave no one behind", ρητώς επισημαίνεται η ευθεία αλληλοσύνδεση μεταξύ της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων.¹⁵¹

¹⁴⁶ Βλ. Dahan & Gelb, 2015, ο.π.

¹⁴⁷ Βλ. μεταξύ άλλων Dahan & Gelb, 2015, ο.π.; Harbitz, M. E., Tamargo, M. (2009, October). The Significance of Legal Identity in Situations of Poverty and Social Exclusion: The Link between Gender, Ethnicity, and Legal Identity. Inter-American Development Bank.

¹⁴⁸ Βλ. Harbitz et al, 2009, ο.π.

¹⁴⁹ Βλ. Dunning, C., Gelb, A., Raghavan, S. (2014) Birth Registration, Legal Identity, and the Post-2015 Agenda. CGD Policy Paper 046. Washington DC: Center for Global Development.

¹⁵⁰ Βλ. Center for Global Development, African Population and Health Research Center (2014). Data for African Development Working Group - Delivering on the Data Revolution in Sub-Saharan Africa.

¹⁵¹ Βλ. UN Economic and Social Council, Ministerial declaration of the high-level segment of the 2016 session of the Economic and Social Council on the annual theme "Implementing the post-2015 development agenda: moving from commitments to results", E/HLS/2016/1 (29 July 2016); United Nations System Chief Executives Board for Coordination (2017). Leaving no one behind : equality and non-discrimination at the heart of sustainable development : a shared United Nations System framework for action (endorsed November 2016). New York : UN, Chief Executives Board.

1.4. Η ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΧΕΥΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΧΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ

1.4.1. Στο πλαίσιο οργανισμών και οργανώσεων σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο: συνοπτική επισκόπηση¹⁵²

Η ανάγκη να αναγνωριστεί η διασφάλιση της νομικής ταυτότητας ως μια οικουμενική στόχευση δημιούργησε μια *παγκόσμια δυναμική* σε επίπεδο κινητοποίησης αρκετά χρόνια πριν την υιοθέτηση της Ατζέντα 2030. Έκτοτε, έως και σήμερα, η κινητοποίηση αυτή αποτυπώνεται στην ανάπτυξη δράσεων, πρωτοβουλιών και συνεργασιών πολλών οργανισμών, δημοσίων και ιδιωτικών φορέων, οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και του ακαδημαϊκού κόσμου.¹⁵³

Καταρχάς, **στο πλαίσιο του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών** κεντρικό ρόλο στην προώθηση και παρακολούθηση του υποστόχου 16.9, έχουν σημαντικά τμήματα και υπηρεσίες και οι διάφορες ομάδες και επιτροπές που λειτουργούν υπό την εποπτεία τους,¹⁵⁴ ενώ σε επίπεδο οργανισμών επισημαίνεται η UNICEF (United Nations Children's Fund) ως κύριος υπεύθυνος οργανισμός (custodian), καθώς και η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες (ιδίως βλ. #IBelong campaign για την καταπολέμηση της ανιθαγένειας¹⁵⁵, και το σχετικό παγκόσμιο σχέδιο δράσης, "Global Action Plan to End Statelessness by 2024"¹⁵⁶). Ανάλογα θα πρέπει να επισημανθεί, μεταξύ άλλων, και ο ρόλος ιδίως του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (International Organization for Migration), του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (World Health Organization).

Περαιτέρω, σε παγκόσμιο επίπεδο, αναδεικνύεται η σχετική δραστηριοποίηση της Παγκόσμιας Τράπεζας, που εκκινεί και πριν την υιοθέτηση της Ατζέντα 2030. Ειδικότερα, από το 2014 υλοποιείται το προαναφερθέν πρόγραμμα "Ταυτοποίηση για την Ανάπτυξη" ("**Identification for Development /ID4D**"),¹⁵⁷ το οποίο προωθείται ως

¹⁵² Αναλυτικότερα βλ. και στο οικείο Παράρτημα Β.

¹⁵³ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

¹⁵⁴ Βλ. λεπτομερέστερα κάτωθι κεφ. 1.4.2.

¹⁵⁵ Βλ. αναλυτικά στον οικείο ιστότοπο «UNHCR #IBelong campaign» (<https://www.unhcr.org/ibelong/>)

¹⁵⁶ Μεταξύ των δράσεων του περιλαμβάνεται η προώθηση καταχώρησης των γεννήσεων με στόχο την πρόληψη της ανιθαγένειας καθώς και η έκδοση πιστοποιήσεων σχετικά με την ιθαγένεια, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι οι οικείες διαδικασίες και προϋποθέσεις θα είναι προσιτές και προσβάσιμες από όλους. Βλ. UNHCR The UN Refugee Agency (2014, November 4). Global Action Plan to End Statelessness 2014-2024. Σημειώνεται επίσης ότι, στο πλαίσιο της δραστηριοποίησής της, η Ύπατη Αρμοστεία συνεργάζεται και με την παγκόσμια πλατφόρμα «ID2020 Digital Identity Alliance», αναλυτικά βλ. στον επίσημο ιστότοπο της πλατφόρμας (<https://id2020.org/>). Σχετικά βλ. επίσης, μεταξύ άλλων, Asgary, A.(ed.). (2019). Resettlement Challenges for Displaced Populations and Refugees. Sustainable Development Goals Series. Springer International Publishing AG.

¹⁵⁷ Βλ. αναλυτικά στον οικείο ιστότοπο «The World Bank, Identification for Development (ID4D) Global Dataset» (<https://datacatalog.worldbank.org/dataset/identification-development-global-dataset>)

μια σημαντική πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση των ελλείψεων παροχής νομικής ταυτότητας. Το πρόγραμμα εδράζεται στην παραδοχή ότι η ψηφιακή ταυτότητα και οι ληξιαρχικές εγγραφές έχουν οργανική σημασία για την ενίσχυση των προοπτικών ανάπτυξης και την επιτάχυνση της προόδου προς τους Στόχους για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.¹⁵⁸ Δια του προγράμματος προωθείται μια ολιστική προσέγγιση σχετικά με τη διαχείριση των ταυτοτήτων ("identity management"), όπου δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στο σκέλος της ληξιαρχικής εγγραφής ("civil registration"). Για την υλοποίηση του προγράμματος έχει προϋπολογιστεί ότι απαιτούνται 12 δις δολάρια, - για τα επόμενα τρία χρόνια σχεδιάζεται να διατεθούν 750 εκατομμύρια (από την Παγκόσμια Τράπεζα σε συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη και άλλους κυβερνητικούς και ιδιωτικούς φορείς και οργανώσεις). Εν προκειμένω, θα πρέπει να σημειωθεί ότι υψηλές οικονομικές ενισχύσεις για την ανάπτυξη συστημάτων νομικής ταυτότητας ("legal identity systems") έχουν παρασχεθεί από πολλές περιφερειακές Αναπτυξιακές Τράπεζες, - την Αφρικανική, την Ασιατική, τη Δια-Αμερικανική, καθώς επίσης και την "Global Financing Facility".¹⁵⁹

Σε περιφερειακό επίπεδο, καταρχάς επισημαίνεται η πρώτη Διάσκεψη Αφρικανών Υπουργών αρμοδίων για θέματα ληξιαρχικών καταγραφών που διεξήχθη το 2010 στην Αντίς Αμπέμπα (Conference of African Ministers Responsible for Civil Registration, Addis Ababa)¹⁶⁰, - ήδη δηλαδή πέντε χρόνια πριν την υιοθέτηση της Ατζέντας 2030 και τη ρητή ένταξη της νομικής ταυτότητας σε αυτήν. Η Διάσκεψη υπήρξε καθοριστική για την προώθηση των σχετικών ζητημάτων και τις δράσεις για την αντιμετώπισή τους στην **Αφρικανική Ήπειρο**. Σήμερα σε εξέλιξη βρίσκεται σχετικό πρόγραμμα ("Africa Programme on Accelerated Improvement of Civil Registration and Vital Statistics"¹⁶¹) στην υλοποίηση του οποίου συμμετέχουν πολλοί σημαντικοί διεθνείς και περιφερειακοί οργανισμοί. Στην **Ασία** επισημαίνεται η δράση της περιφερειακής ομάδας (Regional Steering Group for Civil Registration and Vital Statistics in Asia and the Pacific¹⁶²) που καθοδηγεί την εφαρμογή σχετικού σχεδίου για τη

¹⁵⁸ Όπως αναφέρεται: «digital identity and civil registration systems are instrumental for strengthening development prospects and accelerating progress towards the Sustainable Development Goals», United Nations Legal Identity Expert Group, 2020,ο.π..

¹⁵⁹ United Nations Legal Identity Expert Group, 2020,ο.π.

¹⁶⁰ Βλ. σχετικά United Nations. Economic Commission for Africa; African Union Commission; United Nations International Children's Emergency Fund; United Nations Population Fund; World Trade Organization (2017-12). Previous ministerial declarations on improving civil registration and vital statistics in Africa. UN. ECA Conference of African Ministers Responsible for Civil Registration (4th : 2017, Dec. 04 - 08 : Nouakchott, Mauritania). Addis Ababa:UN. ECA.

¹⁶¹ Βλ. αναλυτικά στον οικείο ιστότοπο «Africa Programme for Accelerated Improvement of Civil Registration and Vital Statistics» (<http://www.apai-crvs.org/>)

¹⁶² Βλ. αναλυτικά στον οικείο ιστότοπο «Regional Steering Group for Civil Registration and Vital Statistics in Asia and the Pacific» (<https://getinthepicture.org/crvs-decade/regional-steering-group-crvs-asia-and-pacific>)

δεκαετία 2015-2024 (Regional Action Framework – Asia and Pacific Civil Registration and Vital Statistics Decade (2015–2024)¹⁶³).

Σε **ευρωπαϊκό επίπεδο**, τα ζητήματα που αφορούν στη νομική ταυτότητα και την καταχώρηση των γεννήσεων συνυφαίνονται ιδίως με την προστασία των προσφύγων, των μεταναστών και των κοινοτήτων των Ρομά. Ιδιαίτερα σημαντικός αναδεικνύεται ο ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ). Αναλυτικότερη αναφορά στις σχετικές δράσεις, τις νομοθετικές και πολιτικές πρωτοβουλίες γίνεται στο δεύτερο μέρος της παρούσης, όπου τα παραπάνω ζητήματα εξετάζονται ειδικότερα στο πλαίσιο των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι Ρομά.

1.4.2. Η πρόσφατη Ατζέντα των Ηνωμένων Εθνών για τη Νομική Ταυτότητα (“UN Legal Identity Agenda”)

Στις αρχές του 2018, οι οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών καλούνται να αναπτύξουν, σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα, μια κοινή προσέγγιση (“homogeneous, harmonized and coordinated approach”¹⁶⁴) για τα ευρύτερα ζητήματα που αφορούν στις ληξιαρχικές εγγραφές και τη νομική ταυτότητα, ώστε να ενισχυθούν οι προσπάθειες των χωρών για την αντιμετώπιση της ανιθαγένειας, αλλά και προς την προώθηση του οράματος για ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς (“Leave no one behind”)¹⁶⁵. Τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς συστάθηκε η Ομάδα Εμπειρογνομόνων του ΟΗΕ για τη Νομική Ταυτότητα (**UN Legal Identity Expert Group/UN LIEG**), αποτελούμενη από εκπροσώπους 17 οργανισμών.¹⁶⁶ Στο πλαίσιο αυτό, ο βασικός σκοπός της Ομάδας συνδέθηκε με την υποστήριξη της σχετικής πρωτοβουλίας της

¹⁶³ UN General Assembly, resolution 69/15 on SIDS Accelerated Modalities of Action (SAMOA) Pathway, A/RES/69/15 (2014). Βλ. επίσης και United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP); Statistics Division, UN Regional Action Framework on Civil Registration and Vital Statistics in Asia and the Pacific, Ministerial Conference on Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) in Asia and the Pacific, Bangkok, 28 November 2014.

¹⁶⁴ United Nations Legal Identity Expert Group, United Nations Strategy for Legal Identity for All, Concept note (Draft by Srdjan Mrkić, DESA/STAT), New York, June 2019.

¹⁶⁵ Βλ. United Nations Secretary-General (UNSG), Guidance Note of the Secretary General: The United Nations and Statelessness, November 2018.

¹⁶⁶ Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται: «the UN LIEG focuses on expanding the existing international methodological framework on civil registration and vital statistics to cover identity management in one whole system that is ensuring legal identity for all, from birth to end of life». Οι εργασίες της Ομάδας στηρίζονται στους εξής τέσσερις πυλώνες: «1. Coordinated UN System Wide Approach for Implementation of Legal Identity to Advance the 2030 Agenda 2. Research and Evidence for Country Level Action 3. Communications and Advocacy 4. Technical Support and Financing Country Level Implementation.», United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π. Λεπτομερέστερα σχετικά με την Ομάδα Εμπειρογνομόνων βλ. στον οικείο ιστότοπο «UN Legal Identity Expert Group/UN LIEG» (<https://unstats.un.org/legal-identity-agenda/LIEG/>)

Παγκόσμιας Τράπεζας ("Identification for Development"/ID4D¹⁶⁷), προωθώντας ένα ολιστικό μοντέλο για τις ληξιαρχικές εγγραφές (civil registration), τα δημογραφικά στατιστικά (vital statistics), τη διαχείριση των ταυτοτήτων (identity management).¹⁶⁸ Στο πλαίσιο των εργασιών της η Ομάδα ανέπτυξε, μεταξύ άλλων, τον λειτουργικό ορισμό (operational definition) των Ηνωμένων Εθνών για τη νομική ταυτότητα,¹⁶⁹ και εισήγαγε, τον Μάιο του 2019, την Ατζέντα για τη Νομική Ταυτότητα (**United Nations Legal Identity Agenda**), εκκινώντας την προώθηση μιας Στρατηγικής των Ηνωμένων Εθνών που τιτλοφορείται: "UN Strategy for Legal Identity for All" (Νομική Ταυτότητα για Όλους).¹⁷⁰ Λίγο αργότερα (Δεκέμβριος 2019), "αναβαθμίζεται" σε Ομάδα Δράσης του ΟΗΕ για τη Νομική Ταυτότητα (**United Nations Legal Identity Task Force**).¹⁷¹

Η Ατζέντα για τη Νομική Ταυτότητα προτείνεται να εφαρμοστεί από όλα τα έθνη, ως ένας διαρκής συστηματικός μηχανισμός ("systematic perpetual mechanism"), στο πλαίσιο του οποίου υιοθετείται μια ολιστική προσέγγιση ("holistic approach"), που **περιλαμβάνει**¹⁷²:

- Τη ληξιαρχική καταγραφή όλων των βιοτικών γεγονότων ("civil registration of all vital events")
- Την παραγωγή δημογραφικών δεδομένων ("vital statistics")
- Την εγκαθίδρυση και διατήρηση δημοτολογίων (population registers) και συστήματος διαχείρισης ταυτοτήτων ("identity management apparatus from birth to death")
- Την πλήρη δια-λειτουργικότητα ("interoperability") όλων των παραπάνω, ταυτοχρόνως, και με τρόπο που να συνάδει με διεθνή πρότυπα, συστάσεις και με τα ανθρώπινα δικαιώματα, περιλαμβανομένου και του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή ("right to privacy").

Μέσα από το παραπάνω **ολιστικό μοντέλο** επιδιώκεται να διασφαλιστεί η παροχή νομικής ταυτότητας κατά τρόπο *συνεχή, καθολικό, συμπεριληπτικό* ("continuous, universal and inclusive")¹⁷³, καλύπτοντας όλο τον κύκλο της ζωής, από τη γέννηση ως το θάνατο. Στην κατεύθυνση αυτή, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη δια-λειτουργικότητα

¹⁶⁷ Σχετικά βλ. παραπάνω κεφ. 1.4.1.

¹⁶⁸ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.

¹⁶⁹ Αναλυτικότερα σχετικά με τον λειτουργικό ορισμό βλ. κάτωθι κεφ.2.1.

¹⁷⁰ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.

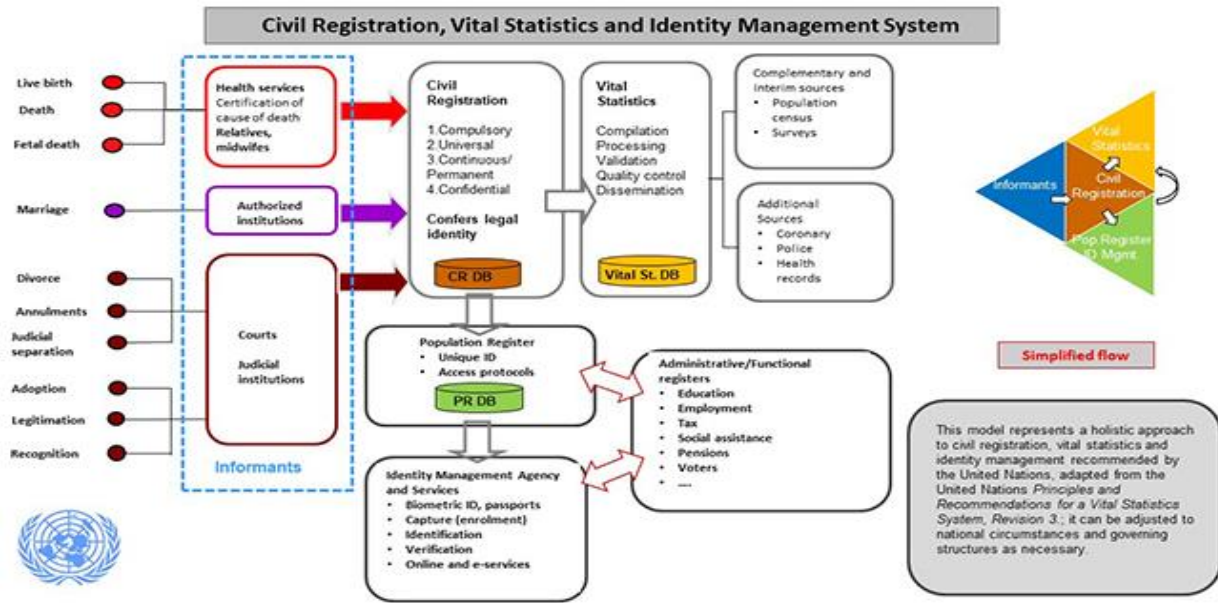
¹⁷¹ Λεπτομερέστερα βλ. στον οικείο ιστότοπο «UN Legal Identity Agenda»(<https://unstats.un.org/legal-identity-agenda/>)

¹⁷² Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π. Σχετικά βλ. επίσης και United Nations Statistics Division and Vital Strategies (2019, January). Guidelines on the Legislative Framework for Civil Registration, Vital Statistics and Identity Management, Second Draft. New York: United Nations; United Nations Legal Identity Agenda Task Force, 2020, ο.π.; United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

¹⁷³ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.

(“interoperability”¹⁷⁴), με στόχο να επιτευχθεί η πρόσβαση σε όλες τις υπηρεσίες, κατά τρόπο αποτελεσματικό και ισότιμο, καθώς επίσης και να εφαρμοστεί μια ενιαία μεθοδολογία εφαρμογής και παρακολούθησης. Το μοντέλο αποτυπώνεται στο παρακάτω σχήμα.¹⁷⁵

Σχ.2. Ληξιαρχική εγγραφή, δημογραφικά δεδομένα και σύστημα διαχείρισης ταυτότητας (Πηγή: UN Legal Identity Agenda).

Η ολιστική προσέγγιση της Ατζέντας για τη Νομική Ταυτότητα προωθείται παράλληλα στο πλαίσιο του διεθνούς προγραμματισμού¹⁷⁶ του ΟΗΕ για τη βελτίωση των δημογραφικών στατιστικών και των ληξιαρχικών συστημάτων.¹⁷⁷ Όπως

¹⁷⁴ Με τη διαλειτουργικότητα, όπως αναφέρεται, επιδιώκεται: «primarily to ensuring that systems are using the same set of definitions, classifications and methodology, as well as technologically compatible platforms allowing for fully harmonization of interfaces and access protocols. Interoperability between functions does not infer allowing full access and manipulating records and content of any single system.», United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

¹⁷⁵ Βλ. στον οικείο ιστότοπο «UN Legal Identity Agenda» (<https://unstats.un.org/legal-identity-agenda/>)

¹⁷⁶ Σημειώνεται ότι η Στατιστική Επιτροπή του ΟΗΕ το 1991 ενέκρινε το Διεθνές Πρόγραμμα, "International Programme for Accelerating the Improvement of Vital Statistics and Civil Registration Systems" (Βλ. United Nations. Statistical Commission (26th sess. : 1991 : New York), Statistical Commission, report on the 26th session, 4-13 February 1991, E/1991/25; E/CN.3/1991/32, Economic and Social Council. Official Records. Supplement Report of the Statistical Commission, New York : United Nations, para. 121 (a)). Έκτοτε είχε προχωρήσει (ως το 2019) σε τρεις βασικές αναθεωρήσεις (revisions) του συστήματος, καθώς και στην έκδοση διαφόρων σχετικών συστάσεων και οδηγιών. Βλ. Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, Statistical Papers Series M No. 19/Rev.3, Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 3, United Nations New York, 2014. Βλ. επίσης United Nations Statistics Division and Vital Strategies, 2019, ο.π.

¹⁷⁷ Βλ. σχετικά United Nations, Economic and Social Council, Introduction of the United Nations Legal Identity Agenda: a holistic approach to civil registration, vital statistics and identity management, Report of the Secretary-General, E/CN.3/2020/1518 (December 2019); United Nations Statistical Commission (51th sess.: 2020), Statistical Commission report on the fifty-first session, 3–6 March 2020, E/2020/24-E/CN.3/2020/37, Economic and Social Council Official Records. 2020 Supplement No.4, New York: United Nations.

παρατηρείται, η Ατζέντα και η Ομάδα Δράσης διαμορφώνουν καθοριστικά το πλαίσιο αντίληψης και κατανόησης των ζητημάτων που σχετίζονται με τη νομική ταυτότητα στη βάση του υποστόχου 16.9, - με την Ομάδα να διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη χάραξη των μελλοντικών εξελίξεων ως προς την ανάπτυξη των συστημάτων ταυτότητας και τη διαχείρισή τους.¹⁷⁸

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

2.1.ΠΡΟΣΔΙ(ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ) ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΥΠΟΣΤΟΧΟΥ 16.9

Καταρχάς, θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι απαρχές του διαλόγου σχετικά με την έννοια της ταυτότητας στη δυτική σκέψη εντοπίζονται ήδη στον Πλάτωνα, ενώ τα κεντρικά ερωτήματα τίθενται κατά τον Διαφωτισμό (John Locke), με την ακαδημαϊκή συζήτηση να συνεχίζεται ως τις μέρες μας, αναγνωρίζοντας – άλλοτε σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, και μέσα από διάφορες παραδοχές – τη σημασία της έννοιας αυτής. Η **γενικότερη συζήτηση**, σε πολλές πτυχές της, συνδέεται, μεταξύ άλλων, με το πώς είναι γνωστό ένα πρόσωπο, πώς “ονοματοδοτείται”, αποκτά «επίσημο όνομα» (“legal name”), και «ταυτοποιείται» ως πολίτης στο πλαίσιο ενός κράτους.¹⁷⁹ Τα εν λόγω ζητήματα είναι ευρύτατα και χρήζουν περαιτέρω εμβάθυνσης και ανάλυσης που εκφεύγει των επιδιώξεων της παρούσης. Εν προκειμένω, εστιάζουμε στη νομική ταυτότητα, και ειδικότερα σε προσεγγίσεις σχετικά με τη διαμόρφωση του λειτουργικού ορισμού της, με στόχο την ουσιαστικότερη και πληρέστερη παρακολούθηση της προόδου των στοχεύσεων που τίθενται με τον υποστόχο 16.9.

Εν πρώτοις, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο προσδιορισμός του περιεχομένου και η κατοχύρωση της νομικής ταυτότητας μπορεί να διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα. Συνήθως, στην πράξη, συνδέεται με μια ειδική πιστοποίηση εκδιδόμενη από κάποια εθνική αρχή, όπως για παράδειγμα το δελτίο ταυτότητας **στις περισσότερες χώρες**.¹⁸⁰ Το πρωταρχικό βήμα για την απόκτησή της είναι η επίσημη καταχώρηση της

¹⁷⁸ Βλ. Privacy International (2020, March 11). The UN’s Legal Identity Task Force: Opportunities and Risks.

¹⁷⁹ Σχετικά με την εμφάνιση των «ονομάτων» (“legal name”), την ανάπτυξη των σχετικών παραδόσεων και συναφή ζητήματα βλ. ενδ. Caplan, J., Torpey, J. (eds) (2001) Documenting Individual Identity: The Development of State Practices in the Modern World. Princeton University Press. Ειδικότερα βλ. και Garselson, M. (2001) Colonizing the Subject-The Genealogy and Legacy of the Soviet Internal Passport In J., Caplan, J. Torpey, (eds) (2001) Documenting Individual Identity: The Development of State Practices in the Modern World (p. 83-101). Princeton University Press; Groebner, V. (2001). Describing the Person Reading the Signs in Late Medieval and Renaissance Europe Identity Papers-Vested Figures and the Limits of Identification In J., Caplan, J. Torpey, (eds) (2001) Documenting Individual Identity: The Development of State Practices in the Modern World (p.15-28). Princeton University Press; Slovenko, R. (1984). Overview: Names and the law. Names, 32, 107-113.

¹⁸⁰ Βλ. ενδ. Dahan & Gelb, 2015, ο.π.

γέννησης,¹⁸¹ ενώ η έκδοση και παροχή της, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, συναρτάται με την προηγούμενη αναγνώριση της ιθαγένειας. Παρά το γεγονός ότι η αποσύνδεση από την τακτοποίηση του καθεστώτος της ιθαγένειας, ενδεχόμενα θα απλοποιούσε τη διαδικασία παροχής ταυτότητας, και ίσως να διευκόλυνε την καθημερινότητα πολλών προσώπων που τη στερούνται, τονίζεται ότι η προώθηση μιας τέτοιας άποψης δεν πρέπει να λειτουργεί εις βάρος των διεθνώς κατοχυρωμένων εγγυήσεων του δικαιώματος στην ιθαγένεια.¹⁸² Εν προκειμένω, ενδεικτικά επισημαίνεται το παράδειγμα του προγράμματος “Aadhaar” στην Ινδία και τα κρίσιμα ζητήματα που συνυφαίνονται με την εφαρμογή του.¹⁸³

Στην Ατζέντα 2030 δεν περιλαμβάνεται ορισμός, ή περαιτέρω αναφορά, στο περιεχόμενο και τον προσδιορισμό της έννοιας της νομικής ταυτότητας. Σύμφωνα με τον προωθούμενο **(λειτουργικό) ορισμό**, στο πλαίσιο της Ατζέντας των Ηνωμένων Εθνών για τη Νομική Ταυτότητα (UN Legal Identity Agenda), αυτή αφορά στα μοναδικά δυναμικά χαρακτηριστικά ενός προσώπου (όπως το όνομα, το φύλο, ο τόπος γέννησης) τα οποία δηλώνονται και πιστοποιούνται δια της ληξιαρχικής εγγραφής. Πιο συγκεκριμένα, ορίζεται ως:

*«the basic characteristics of an individual's identity. e.g. name, sex, place and date of birth conferred through registration and the issuance of a certificate by an authorized civil registration authority following the occurrence of birth.»*¹⁸⁴

Στο πλαίσιο του ίδιου ορισμού, η ισχύς της νομικής ταυτότητας λήγει με το θάνατο του προσώπου και την έκδοση του αντίστοιχου πιστοποιητικού. Παράλληλα, τονίζεται ότι κάθε εγγραφή βιοτικού γεγονότος (από οποιαδήποτε εξουσιοδοτημένη αρχή), θα πρέπει οπωσδήποτε να διασυνδέεται με το ληξιαρχικό σύστημα, με βάση το “ολιστικό” μοντέλο που προωθείται από την εν λόγω Ατζέντα. Επιπλέον, η αρμοδιότητα παροχής νομικής ταυτότητας αναγνωρίζεται πρωτίστως ως κρατική, ωστόσο προτείνεται η δυνατότητα (στην περίπτωση των προσφύγων) να προβλέπεται η έκδοσή της από διεθνώς αναγνωρισμένη και εξουσιοδοτημένη προς τούτο αρχή.¹⁸⁵

¹⁸¹ United Nations Children's Fund (UNICEF). ;Division of Data, Analytics, Planning and Monitoring (2019, December). Birth Registration for Every Child by 2030: Are we on track? New York: UNICEF.

¹⁸² Βλ. ενδ. Dahan & Gelb, 2015, ο.π.

¹⁸³ Βλ.,μεταξύ άλλων, Rao, U., Nair, V. (2019). Aadhaar: Governing with Biometrics. South Asia: Journal of South Asian Studies, 42:3, 469-481. Βλ. και σχετική απόφαση ανώτατου δικαστηρίου της χώρας, Justice K. S. Puttaswamy (Retd.) and Anr. v Union of India and Ors (Supreme Court of India, 26 September 2018), Writ Petition (Civil) No 494 of 2012

¹⁸⁴ Ο συγκεκριμένος ορισμός αναφέρεται στο υπό επεξεργασία κείμενο περί την Στρατηγική για τη Νομική Ταυτότητα (United Nations Legal Identity Expert Group, United Nations Strategy for Legal Identity for All, Concept note (Draft by Srdjan Mrkić, DESA/STAT), New York, June 2019). Ομοίως διατυπώνεται σε μετέπειτα σχετικά κείμενα που αφορούν στην Ατζέντα για τη Νομική Ταυτότητα βλ. ενδ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

¹⁸⁵ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π. Σχετικά βλ. επίσης και United Nations Statistics Division and Vital Strategies (2019, January). Guidelines on the Legislative Framework for Civil Registration, Vital Statistics and Identity Management, Second Draft. New York: United Nations.; United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

Στον ευρύτερο διάλογο που αναπτύχθηκε κατά την υιοθέτηση της Ατζέντας 2030 συναντώνται διάφορες **προσεγγίσεις** σχετικά με τη νοηματοδότηση της νομικής ταυτότητας. Πέραν από τις όποιες διαφοροποιήσεις τους, έχουν ως κοινό σημείο την αναφορά στη διάσταση της «νομικής προσωπικότητας» (legal personhood), ορώντας την ταυτότητα ως "status", που αναγνωρίζεται από την Πολιτεία, και το οποίο συνυφαίνεται με τη θεώρηση του προσώπου ως φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.¹⁸⁶Εν προκειμένω, αναφέρεται πιο συγκεκριμένα, η συμβολή στη συζήτηση αυτή εκπροσώπων οργανισμών των Ηνωμένων Εθνών, αλλά και διεθνών οργανώσεων (Social Development & Statistics Division ESCAP, UNHCR, UNICEF, UNDP, Plan International), όπου δίδεται έμφαση στην αναγνώριση ενός πρόσωπου ενώπιον του νόμου.¹⁸⁷ Συγκεκριμένα, είχε προταθεί ο εξής ορισμός¹⁸⁸:

"legal identity may be defined as the recognition of a person's existence before the law, facilitating the realization of specific rights and corresponding duties. Legal identity, evidenced by legal documentation that is produced on the basis of the registration of vital events, can encompass such characteristics as name, age, [...] these are sometimes linked to a personal identification number or/and identity card."

Όπως επισημαίνεται, η παραπάνω προσέγγιση προσδιορίζει το θέμα της νομικής ταυτότητας ως ζήτημα κατοχυρωμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και γίνεται αντιληπτή ως «καθεστώς νομικής προσωπικότητας» ("status of having legal personhood").¹⁸⁹ Στην ίδια κατεύθυνση, - αλλά θέτοντας επιπλέον το στοιχείο της εγγραφής και ταυτοποίησης από την Πολιτεία (registration and identification) -, μια άλλη προσέγγιση ορίζει τη νομική ταυτότητα ως *νομικό αστικό καθεστώς το οποίο αποκτάται μέσω της εγγραφής/καταχώρησης της γέννησης και της αστικής ταυτοποίησης, που αναγνωρίζει το πρόσωπο ως υποκείμενο του νόμου και της προστασίας του κράτους*.¹⁹⁰ Περαιτέρω, η νομική ταυτότητα αναφέρεται ως μια *σύνθετη κατάσταση*, όπου εισέρχεται το άτομο με την επίσημη ληξιαρχική εγγραφή, - κατά την οποία του αποδίδεται *όνομα και εθνικότητα (ταυτότητα) αλλά και μοναδικά*

¹⁸⁶ Εν προκειμένω επισημαίνεται η έννοια της «ικανότητας δικαίου», όπως ορίζεται και στον ελληνικό Αστικό Κώδικα, «άρθρο 34 Ικανότητα δικαίου. Κάθε άνθρωπος είναι ικανός να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις.» (Π.Δ. 456/84 (ΦΕΚ Α'164) : Αστικός Κώδικας και Εισαγωγικός του Νόμος).

¹⁸⁷ Βλ. López, L.G., Sejersen, T.B., Oakeshott, N., Fajth, G., Khilji, T. & Panta, N. (2014). Civil registration, human rights and social protection in Asia and the Pacific. Asia-Pacific Population Journal, 29(1), pp. 75-99.

¹⁸⁸ Ο.π.

¹⁸⁹ van Waas, L. (2015, May 15). The right to a legal identity or the right to a legal ID? European Network on Statelessness. <https://www.statelessness.eu/updates/blog/right-legal-identity-or-right-legal-id>

¹⁹⁰ Όπως συγκεκριμένα ορίζεται: «legal civil status obtained through birth registration and civil identification that recognizes the individual as a subject of law and protection of the state», Molina, B., Carlos, J., Harbitz, M. (2009, December). Civil Registration and Identification Glossary. Inter-American Development Bank.

αναγνωριστικά χαρακτηριστικά (όπως βιομετρικά χαρακτηριστικά, συνδυαζόμενα με έναν μοναδικό αριθμό ταυτοποίησης).¹⁹¹

Υπό το πρίσμα των παραπάνω προσεγγίσεων, η γραμματική διατύπωση του υποστόχου 16.9, με τη **χρήση του όρου «παροχή» (“provide”)**, θα μπορούσε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η ικανότητα δικαίου – που συνυφαίνεται με τη νομική ταυτότητα – δηλαδή, η ικανότητα του να είναι κανείς φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων–, δεν είναι εγγενής της ανθρώπινης ιδιότητας, αλλά εξαρτάται από την προηγούμενη αναγνώριση και «παροχή» από την Πολιτεία. Επισημαίνεται ωστόσο ότι, ακόμα και τα πρόσωπα που θεωρούνται «νομικά αόρατα» (λόγω π.χ. μη επίσημης ληξιαρχικής καταχώρησης της γέννησής τους), δεν στερούνται την ικανότητα δικαίου. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να διασαφηνιστεί ότι στο πλαίσιο της Ατζέντα η «παροχή» νομικής ταυτότητας αφορά στην υποχρέωση εκ μέρους της Πολιτείας να διασφαλίζει ότι η ικανότητα αυτή δύναται να πραγματοποιηθεί ουσιαστικά, με όποιο κατάλληλο και ενδεδειγμένο μέσο, περιλαμβανομένης και της καταχώρησης των γεννήσεων.¹⁹² Συνεπαγόμενα, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι θα ήταν πιο ενδεδειγμένη, κατά τη διατύπωση του οικείου κειμένου του υποστόχου, η χρήση ενός διαφορετικού όρου, που θα αποτύπωνε σαφώς την υποχρέωση εγγύησης και διασφάλισης του δικαιώματος πρόσβασης σε νομική ταυτότητα.¹⁹³

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, θα πρέπει καταρχήν να επισημανθεί ότι ο λειτουργικός ορισμός στο πλαίσιο της Ατζέντα για τη Νομική Ταυτότητα ενδέχεται να προκαλέσει σύγχυση της έννοιας της «(νομικής) ταυτότητας» με την έννοια της «καταχώρησης της γέννησης». Συγκεκριμένα δηλαδή, να παρερμηνευθεί ότι η καταχώρηση της τελευταίας οδηγεί αυτοχρήμα σε διασφάλιση της νομικής ταυτότητας. Περαιτέρω, σε ό,τι αφορά τις προαναφερόμενες προσεγγίσεις, αυτές αναδεικνύουν δύο κεντρικές όψεις του ζητήματος προσδιορισμού της νομικής ταυτότητας. Εν πρώτοις, σε επίπεδο αρχών, συνυφασμένων με τη θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η νομική ταυτότητα αφορά στη θεμελιώδη αναγνώριση και το σεβασμό του καθεστώτος ενός προσώπου ως φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων (ικανότητα δικαίου). Από την άλλη, μέσα από μια πιο ρεαλιστική θεώρηση, η νομική ταυτότητα αποκτά νόημα και ουσιαστικό περιεχόμενο δια της τεκμηρίωσης του νομικού καθεστώτος και της διασφάλισης “αποδεικτικών στοιχείων” περί της ύπαρξης ενός προσώπου. Η τεκμηρίωση αυτή είναι πρακτικά απαραίτητη για την απόλαυση των δικαιωμάτων του, την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες, και εν

¹⁹¹ Βλ. Harbitz & Boekle-Giuffrida, 2009, ο.π.

¹⁹² Βλ. van Waas, 2015, ο.π.

¹⁹³ Για παράδειγμα αντί του όρου που εκφράζει «παροχή» (“provide”), θα μπορούσαν να έχουν προτιμηθεί όροι που δηλώνουν εγγύηση/διασφάλιση της πρόσβασης σε νομική ταυτότητα (όπως “safeguard”/ “guarantee” access to legal identity).

γίνει τη συμμετοχή του στην οικονομική, πολιτική, κοινωνική ζωή.¹⁹⁴ Συνεπώς, ο υποστόχος 16.9. περί νομικής ταυτότητας, όπως τίθεται στην Ατζέντα 2030, θα πρέπει να ειπωθεί και ως συνδεδεμένος με πρακτικές, ρεαλιστικές, και γραφειοκρατικές προϋποθέσεις που αφορούν στη (ληξιαρχική) καταγραφή και πιστοποίηση βιοτικών και νομικών γεγονότων.¹⁹⁵ Υπό αυτό το πρίσμα, θα μπορούσε να εξηγηθεί και η ειδικότερη συμπερίληψη της καταχώρησης της γέννησης στον υποστόχο, καθότι συνδέεται με το πρωταρχικό βήμα για να καταστεί ένα πρόσωπο νομικά ορατό. Έχει δηλαδή κρίσιμη σημασία, θεωρούμενη ως το μέσο δια του οποίου πραγματοποιείται η επίσημη καταγραφή της ύπαρξης ενός συγκεκριμένου προσώπου και της αναγνώρισής του ενώπιον του νόμου.¹⁹⁶

2.1.1.Διασαφηνίσεις: ταυτότητα και ταυτοποίηση – ληξιαρχική εγγραφή και σύστημα διαχείρισης ταυτότητας

Υπενθυμίζεται ότι, ο προαναφερόμενος λειτουργικός ορισμός της νομικής ταυτότητας περιλαμβάνει τις έννοιες: ταυτότητα (identity) – καταχώρηση γέννησης (birth registration) – πιστοποιητικό γέννησης (birth certificate) – επίσημη ληξιαρχική εγγραφή (authorized civil registration). Οι έννοιες αυτές αποτελούν επιμέρους στοιχεία του ορισμού, - αποδίδουν δε, τον συνδυασμό των διαστάσεων της **ταυτότητας και ταυτοποίησης** ενός προσώπου μέσα σε θεσμικά πλαίσια, ως αναγνώριση ενός αστικού νομικού καθεστώτος από το κράτος (civil legal status).¹⁹⁷ Ωστόσο, οι δύο διαστάσεις συχνά συγχέονται και στην πράξη παρατηρείται η αδιάκριτη χρήση των όρων «ταυτότητα» (identity) και «ταυτοποίηση» (identification), ενώ συχνή είναι και η σύγχυση των όρων αυτών με τη «ληξιαρχική εγγραφή» (civil registration).

Καταρχάς, διευκρινίζεται ότι η «**ληξιαρχική εγγραφή**» (**civil registration**), αφορά στην καταγραφή βιοτικών γεγονότων στο πλαίσιο του ληξιαρχικού συστήματος. Έχει υποχρεωτικό και καθολικό χαρακτήρα και θα πρέπει να διέπεται από συγκεκριμένες αρχές. Ειδικότερα, ορίζεται ως η *συνεχής, σταθερή, υποχρεωτική και καθολική καταγραφή των βιοτικών γεγονότων του πληθυσμού*, όπως προβλέπεται στην έννομη τάξη κάθε χώρας, - με κύριο σκοπό να αποτελεί θεμέλιο της πιστοποίησης των εγγράφων.¹⁹⁸ Οι ληξιαρχικές εγγραφές "τροφοδοτούν": α) τα δημογραφικά στατιστικά

¹⁹⁴ Βλ. ενδ. Cisse, H. (2014). Identification for Development. Presentation at International Identity Management Conference, Seoul, Korea 23-25 September 2014; van Waas, 2015, ο.π.

¹⁹⁵ Βλ. Hilderbrand, M. (2015, as of January 7). Benefits and Costs of the Governance & Institutions Targets for the Post-2015 Development Agenda. Post-2015 Consensus. Working Paper Copenhagen Consensus Center; van Waas, 2015, ο.π.

¹⁹⁶ Βλ. UN Human Rights Council, resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law. A/HRC/28/L.23(26 March 2015).

¹⁹⁷ Βλ. Harbitz&Boekle-Giuffrida, 2009, ο.π.

¹⁹⁸ Όπως ορίζεται: «Civil registration is defined as the continuous, permanent, compulsory and universal recording of the occurrence and characteristics of vital events pertaining to the population, as provided through decree or regulation in accordance with the legal requirement in each country. Civil registration is carried out primarily for the purpose of establishing the documents provided by the law» (United Nations Legal Identity Expert Group, 2019,

(vital statistics¹⁹⁹) και το στατιστικό σύστημα (vital statistics system) μιας χώρας, β) τα μητρώα πληθυσμού/δημοτολόγια (population register²⁰⁰). Η καταχώρηση της γέννησης ("**birth registration**") αποτελεί την πρωταρχική ληξιαρχική εγγραφή, και - όπως έχει προαναφερθεί - , αφορά στη νομικά επίσημη *καταγραφή του γεγονότος της γέννησης και των βασικών χαρακτηριστικών αυτού*.²⁰¹ Ειδικότερα, περιλαμβάνει: α) τις λεπτομέρειες σχετικά με το γεγονός της γέννησης και άλλες σχετικές πληροφορίες που καταγράφονται στα ληξιαρχικά αρχεία, β) ένα «πιστοποιητικό» έγγραφο γέννησης, όπου περιλαμβάνονται η ημερομηνία, ο τόπος και άλλες πληροφορίες, όπως τα ονόματα των γονέων και η εθνικότητα.²⁰² Τα δεδομένα αυτά, συνδέονται με το εκάστοτε εθνικό σύστημα **ταυτοποίησης** δια του οποίου παρέχεται η νομική ταυτότητα σε ένα πρόσωπο. Γενικά, στο πλαίσιο του συγκεκριμένου συστήματος καταγράφονται και επιπλέον χαρακτηριστικά, όπως δακτυλικά αποτυπώματα ή και άλλα βιομετρικά δεδομένα, ενώ συνήθως αποδίδεται και ένας μοναδικός αριθμός ταυτοποίησης ("unique identification number").²⁰³ Τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιούνται ως αποδεικτικά της ταυτότητας ενός προσώπου στις συναλλαγές του με τη Διοίκηση, αλλά και στο πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνικο-πολιτικής του ζωής.

Συνεπώς, όπως καθίσταται σαφές από τα παραπάνω, με την καταχώρηση της γέννησης επιτελούνται **δύο κεντρικοί** σκοποί. Ο πρώτος αφορά στο πρώτο βήμα διασφάλισης των δικαιωμάτων του προσώπου, δια της επίσημης «καταγραφής» της ύπαρξής του και της δυνατότητας να αποδεικνύει την ταυτότητά του, - συνυφαίνεται δε με τη θεσμική υποχρέωση της πολιτείας να παρέχει νομική ταυτότητα. Ο δεύτερος αφορά στην «τροφοδότηση» του στατιστικού συστήματος με δημογραφικά δεδομένα. Η αξιοποίηση των τελευταίων σχετίζεται (και) με τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη των κρατικών πολιτικών.

ο.π.) Βλ. σχετικά και United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA); Statistics Division, Statistical Papers Series M No. 19/Rev.3, Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 3, United Nations New York, 2014.

¹⁹⁹ Όπως αναφέρεται: «(vital statistics) constitute the collection of statistics on vital events in a lifetime of a person, as well as relevant characteristics of the events themselves and of the person and persons concerned. Vital statistics provide crucial and critical information on the population of a country.» (United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.)

²⁰⁰ Όπως ορίζεται: «(population register is) an individualized data system, that is, a mechanism of continuous recording, or of coordinated linkage, of selected information pertaining to each member of the resident population of a country in such a way to provide the possibility of determining up to- date information concerning the size and characteristics of that population at selected time intervals.» (United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.) Σχετικά βλ. επίσης και United Nations Statistics Division and Vital Strategies (2019, January). Guidelines on the Legislative Framework for Civil Registration, Vital Statistics and Identity Management, Second Draft. New York: United Nations.

²⁰¹ Βλ. σχετικά κεφ.1.3.

²⁰² Βλ. UN Children's Fund (UNICEF) (2013, December). A Passport to Protection: A Guide to Birth Registration Programming. New York: UNICEF.

²⁰³ Βλ. The World Bank, World Health Organization. (2014) Global Civil Registration and Vital Statistics: Scaling-Up Investment Plan 2015–2024. Washington, D.C: World Bank Group.

Ως προς τη **διαχείριση της ταυτότητας ("identity management")**, παρά τον ευρύ διάλογο που έχει αναπτυχθεί γύρω από την έννοια αυτή, δεν υφίσταται ένας κοινά αποδεκτός ορισμός. Στο πλαίσιο της Ατζέντας για τη Νομική Ταυτότητα ορίζεται ότι η έννοια αφορά στην έκδοση αποδεικτικών πιστοποίησης ταυτότητας και στη διατήρηση συστημάτων όπου γίνεται η διαχείριση των σχετικών πληροφοριών και εγγράφων. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται:

"the term refers to the issuance of a proof²⁰⁴ or legal identity to each individual by a government authorized entity and the maintenance of systems for managing information and documents associated with such identity".²⁰⁵

Η έννοια της διαχείρισης εξειδικεύεται περαιτέρω με την προσθήκη της διάστασης της «επαλήθευσης/εξακρίβωσης» ("verification"). Η τελευταία συνυφαίνεται με τη διατήρηση και επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων.²⁰⁶

2.2. Η ΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΛΗΞΙΑΡΧΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

2.2.1. Διασφάλιση πρόσβασης όλων χωρίς διακρίσεις: αρχές καλής και δημοκρατικής διακυβέρνησης στο ληξιαρχικό σύστημα

Παρότι οι περισσότερες χώρες διαθέτουν ληξιαρχικά συστήματα, ωστόσο η συστηματική καταγραφή των (ληξιαρχικών) γεγονότων συχνά αποτελεί μια σοβαρή πρόκληση. Ένα **λειτουργικό ληξιαρχικό σύστημα** προϋποθέτει την ύπαρξη μιας Πολιτείας ικανής να επιτελέσει βασικές κυβερνητικές λειτουργίες, ώστε να διασφαλίζεται η κατάλληλη και καθολική καταγραφή όλων των προβλεπόμενων από το νόμο βιοτικών γεγονότων, η έκδοση νομικά ισχυρών πιστοποιητικών ταυτότητας, η ολοκληρωμένη, τακτική, αξιόπιστη παραγωγή δημογραφικών στατιστικών.²⁰⁷ Η λειτουργικότητα του ληξιαρχικού συστήματος θεωρείται κεντρικής σημασίας στο πλαίσιο της καλής και δημοκρατικής διακυβέρνησης.²⁰⁸ Υπενθυμίζεται εξάλλου, ότι ο 16^{ος} Στόχος της Ατζέντας, στον οποίο εντάσσεται η παροχή νομικής ταυτότητας και η καταχώρηση των γεννήσεων, προωθεί τη διαφάνεια και την καλή λειτουργία των θεσμών στη βάση των αρχών του κράτους δικαίου.

Ο διάλογος που έχει αναπτυχθεί γύρω από τις έννοιες της καλής και δημοκρατικής διακυβέρνησης είναι μακρύς, - ενδεικτικός της πολυπλοκότητας και των δυναμικών πολιτικών διαδικασιών με τις οποίες σχετίζονται. Μέσα από μια ευρεία προσέγγιση, η

²⁰⁴ Ο όρος "proof" (απόδειξη), ορίζεται συγκεκριμένα ως: « a credential, such as birth certificate, identity card or digital identity credential that are recognized as proof of legal identity under national law» (United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.)

²⁰⁵ United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.

²⁰⁶ United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

²⁰⁷ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.

²⁰⁸ Βλ. μεταξύ άλλων Dunning et al, 2014, ο.π.

καλή διακυβέρνηση θα μπορούσε να συνδεθεί με την (αποτελεσματική) λειτουργία, την ικανότητα, τους κανόνες και τους θεσμούς του δημοσίου τομέα, αλλά και με τη σταθερότητα της πολιτικής ηγεσίας.²⁰⁹ Περαιτέρω, κεντρικά στοιχεία της δημοκρατικής διακυβέρνησης, - που από παλαιότερα έχει οριστεί ως η διακυβέρνηση που προωθεί την ανθρώπινη ανάπτυξη²¹⁰ - είναι, μεταξύ άλλων, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η άρση των διακρίσεων, μαζί με την αποτελεσματική λειτουργία των θεσμών και δημοσίων υπηρεσιών. Στο πλαίσιο δε της έννοιας αυτής εντοπίζεται και η διασύνδεση της νομικής ταυτότητας με την ιθαγένεια.²¹¹

Εν προκειμένω, εστιάζουμε στις διαστάσεις της δημοκρατικής διακυβέρνησης, καθώς και στα στοιχεία της καλής διακυβέρνησης, που θα πρέπει καταρχήν να αποτυπώνονται στο ληξιαρχικό σύστημα, ώστε να επιτελούνται οι θεσμικοί του σκοποί και να διασφαλίζεται η **πρόσβαση όλων, χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς**. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται: η διαφάνεια, η δημοκρατικότητα των θεσμών, η σαφήνεια του κανονιστικού/νομικού πλαισίου, η αποτελεσματικότητα των πολιτικών διαδικασιών.²¹² Η υλοποίηση των αρχών αυτών εντός του ληξιαρχικού συστήματος διασφαλίζει τη συμπερίληψη όλων, ενώ παράλληλα ενισχύει την εμπιστοσύνη προς τις αρμόδιες ληξιαρχικές αρχές, προωθώντας την κοινωνική ένταξη και την απαγόρευση των διακρίσεων.²¹³

Τα παραπάνω έχουν ιδιαίτερη σημασία ως προς την καταχώρηση των γεννήσεων, και συνεπαγόμενα την παροχή νομικής ταυτότητας. Όπως έχει δείξει η ιστορική εμπειρία, η δυσπιστία των πολιτών προς τον τρόπο λειτουργίας του ληξιαρχικού συστήματος, ο άμεσος ή έμμεσος, αποκλεισμός από αυτό, η αδιαφανής ή/και αντιδημοκρατική λειτουργία του, συνδέεται με την αποστέρηση βασικών υπηρεσιών, με διακρίσεις, και άλλοτε ακόμα και με φαινόμενα κατάχρησης προσωπικών δεδομένων, ή και κατάφωρες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²¹⁴

²⁰⁹ Βλ. ενδ. Grindle M (2007) Good enough governance revisited. Development Policy Review, Dev 25(5):553–574; Hilderbrand, M. (2015, as of January 7). Benefits and Costs of the Governance & Institutions Targets for the Post-2015 Development Agenda. Post-2015 Consensus. Working Paper Copenhagen Consensus Center.

²¹⁰ Βλ. United Nations Development Programme (UNDP) (2002). Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a Fragmented World. New York: United Nations Publications.

²¹¹ Βλ. Abdellatif, M. (2003). Good governance and its relationship to democracy and economic development. Global forum III on fighting corruption and safeguarding integrity. Seoul, South Korea: Ministry of Justice, Republic of Korea.

²¹² Βλ. ενδ. Abdellatif, A.M. (2003). op.cit.; Kaufmann, D., Kraay, A. (2007). Governance Indicators: Where are We, Where Should We Be Going? Washington, DC: The World Bank; United Nations Development Programme (UNDP) (2002).ο.π.

²¹³ Βλ. μεταξύ άλλων Harbitz & Boekle- Giuffrida, 2009, ο.π.

²¹⁴ Βλ. ενδ. Seltzer, W. , Anderson. M. (2001). The Dark Side of Numbers: The Role of Population Data Systems in Human Rights Abuses. Social Research 68(2) Summer: 481–513. Σχετικά βλ. και κάτωθι κεφ.2.4.

2.2.2. Η καταχώρηση της γέννησης ως το πρώτο βήμα για την πρόληψη και αντιμετώπιση της ανιθαγένειας²¹⁵

Καταρχάς, υπογραμμίζεται, ότι στον υποστόχο 16.9 έχει επιλεγεί η στόχευση διασφάλισης της νομικής ταυτότητας, και όχι της ιθαγενείας. Αν και οι δύο έννοιες σχετίζονται, δεν ταυτίζονται. Η τελευταία εκφράζει τον **νομικό δεσμό** πολίτη-κράτους²¹⁶, και συναρτάται με μια σειρά δικαιωμάτων, υποχρεώσεων και προνομίων²¹⁷, ενώ, μαζί με το «όνομα» και τους «γονεϊκούς δεσμούς», εντάσσεται στα αναπόσπαστα χαρακτηριστικά της ταυτότητας ενός προσώπου.²¹⁸ Κατοχυρώνεται θεσμικά σε σημαντικά κείμενα διεθνούς βεληνεκού,²¹⁹ και συχνά αναφέρεται ως το «δικαίωμα να έχει κανείς δικαιώματα» ("right to have rights")²²⁰.

Οι ανιθαγενείς ("stateless"), ως πρόσωπα που δεν διαθέτουν την ιθαγένεια κανενός κράτους²²¹, βρίσκονται μεταξύ των πιο ευάλωτων και εκτεθειμένων σε κινδύνους εκμετάλλευσης και παραβίασης των δικαιωμάτων τους.²²² Τα αίτια της ανιθαγένειας συνδέονται με διάφορους παράγοντες, που κυρίως αφορούν σε διακρίσεις ή διώξεις εις βάρος συγκεκριμένων ομάδων ή/και σε διαδοχή κρατών.²²³ Σε νομικό και

²¹⁵ Σημειώνεται ότι στην παρούσα εργασία οι όροι ιθαγένεια (nationality) και υπηκοότητα (citizenship), χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, με το ίδιο νόημα.

²¹⁶ Όπως συγκεκριμένα ορίζεται: «Citizenship [...] is defined as the particular bond between an individual and his or her State, acquired by birth or naturalization, whether by declaration, choice, marriage or other means according to national legislation.», par.172, United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA); Statistics Division, Statistical Papers Series M No. 19/Rev.3, Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 3, United Nations New York, 2014.

²¹⁷ Βλ. σχετικά Marshall, T. H., Bottomore T. (1997). Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη. Αθήνα: Gutenberg; Isin, E.F. and Wood, P.K. (1999) Citizenship and Identity. London; Thousands Oaks; New Delhi: Sage Publications.; Mohanty, R., Tandon, R. (eds.) (2006). Participatory Citizenship: Identity, Exclusion, Inclusion. New Delhi: Sage Publications.

²¹⁸ Βλ. Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, άρθρο 7 παρ.1 («Το παιδί εγγράφεται στο ληξιαρχείο αμέσως μετά τη γέννησή του και έχει από εκείνη τη στιγμή το δικαίωμα ονόματος, το δικαίωμα να αποκτήσει ιθαγένεια και, στο μέτρο του δυνατού, το δικαίωμα να γνωρίζει τους γονείς του και να ανατραφεί από αυτούς.»)

²¹⁹ Βλ. άρθρο 15 παρ.1 Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, άρθρο 24 παρ. 3 Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, άρθρο 7 παρ.2 Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

²²⁰ Βλ. Organization for Cooperation and Security in Europe (OSCE); Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Written submission for the thematic report on racial and ethnic based discrimination through nationality and citizenship exclusion of the United Nations Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance. Warsaw, 19 February 2018.

²²¹ Βλ. Σύμβαση περί του καθεστώτος των ανιθαγενών, άρθρο 1 παρ. 1, («ο όρος "ανιθαγενής" υποδηλοί πρόσωπον το οποίον ουδέν Κράτος θεωρεί ως υπήκοόν του κατ' εφαρμογήν της νομοθεσίας του.»)

²²² Σημειώνεται ότι συχνά συναντώνται οι όροι 'de facto' και 'de jure' ανιθαγενής. Ο πρώτος συνήθως χρησιμοποιείται για πρόσωπα που έχουν ιθαγένεια, βρίσκονται εκτός της χώρας τους, και αδυνατούν ή δεν επιθυμούν να τεθούν υπό την προστασία της χώρας αυτής. Οι όροι δεν προσδιορίζονται επίσημα στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου, και ενδέχεται να προκαλούν σύγχυση ως προς το περιεχόμενό τους, γι' αυτό συνιστάται να αποφεύγεται η χρήση τους. Σημειώνεται επίσης ότι θα πρέπει να αποφεύγεται η σύγχυση μεταξύ των όρων "stateless" και "undocumented", βλ. UNHCR The UN Refugee Agency (2014). Handbook on Protection of Stateless Persons - Under the 1954 Convention relating to the status of stateless persons. Geneva: UNHCR.

²²³ Αναλυτικότερα σχετικά με τα ζητήματα αυτά βλ. στο δεύτερο μέρος της παρούσας.

διοικητικό επίπεδο, οι **λόγοι** της ανιθαγένειας (καθώς και οι κίνδυνοι να καταστεί ένα πρόσωπο ανιθαγενές) ενδέχεται να σχετίζονται είτε με δυσχέρειες ως προς τη θεμελίωση, την ύπαρξη δεσμού ενός προσώπου με ένα κράτος, είτε – μολονότι υφίσταται ένας τέτοιος δεσμός – με δυσχέρειες ως προς την απόδειξή του.²²⁴ Εν προκειμένω, η ληξιαρχική εγγραφή της γέννησης συνδέεται άρρηκτα τόσο με την επίταση των δυσχερειών αυτών (σε περίπτωση έλλειψής της) αλλά και με τη διευκόλυνση της άρσης τους (σε περίπτωση πραγματοποίησής της). Συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψη ότι εν γένει οι προϋποθέσεις απόκτησης ιθαγένειας συνδέονται με τον τόπο γέννησης (*jus solis*) και με την καταγωγή (*jus sanguinis*), καθίσταται σαφές ότι το πρώτο βασικό βήμα στην επίσημη σύναψη του παραπάνω νομικού δεσμού κράτους-πολίτη αποτελεί η ληξιαρχική καταχώρηση της γέννησης.²²⁵ Επιπλέον, υπενθυμίζεται ότι η ληξιαρχική εγγραφή της γέννησης είναι απαραίτητη για την παροχή νομικής ταυτότητας, – η δε τελευταία, αποτελεί προϋπόθεση για την επίσημη αναγνώριση της ιθαγένειας.²²⁶

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι σε πολλές χώρες η έκδοση έγκυρου δελτίου (νομικής) ταυτότητας στην πράξη θεωρείται ως επίσημη αναγνώριση της ιθαγένειας. Αυτό σημαίνει ότι πρόσωπα που έχουν δικαίωμα βάσει του νόμου να τους αναγνωριστεί η ιθαγένεια μιας χώρας, ενδέχεται να το στερούνται διότι αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην έκδοση δελτίου ταυτότητας. Συχνά οι δυσκολίες αυτές μπορεί να οφείλονται στην έλλειψη πιστοποιητικού γέννησης ή/και σε διακρίσεις εις βάρος των προσώπων αυτών. Σαν αποτέλεσμα, δεν αντιμετωπίζονται ως ημεδαποί, πολίτες της χώρας, και αποκλείονται από τα οφέλη που συνδέονται με την αναγνώριση της ιθαγένειάς τους.²²⁷

Από τα παραπάνω, συνάγεται ότι η μη **εγγραφή της γέννησης επιδρά** καταλυτικά τόσο στα πρόσωπα που έχουν ιθαγένεια, – εκθέτοντάς τα σε κίνδυνο απώλειάς της –, αλλά και στα πρόσωπα που γεννιούνται ανιθαγενή, καθότι στερεί τη δυνατότητα να τους αναγνωριστεί προστασία υπό το καθεστώς ανιθαγενούς.²²⁸ Λαμβάνοντας περαιτέρω υπόψη το γεγονός ότι η αναγνώριση της ιθαγένειας συνυφάνεται με την πραγμάτωση των τριών διαστάσεων της ιδιότητας του πολίτη – ατομική, πολιτική, κοινωνική,²²⁹ – γίνεται φανερό ότι η μη καταχώρηση της γέννησης αποτελεί τον πρώτο κρίκο σε μια αλυσίδα συνεχώς αυξανόμενων αποστερήσεων, αποκλεισμού και

²²⁴ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

²²⁵ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2018, ο.π.

²²⁶ Επισημαίνεται ότι η έννοια της ιθαγένειας και της νομικής ταυτότητας δεν συμπίπτουν. Η παροχή νομικής ταυτότητας εν γένει αποτελεί προϋπόθεση για την ιθαγένεια, – ωστόσο το αντίστροφο δεν είναι πάντοτε απαραίτητο. Για παράδειγμα, σε κάποιες χώρες, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η έκδοση δελτίου ταυτότητας δεν απαιτεί προηγούμενο προσδιορισμό της ιθαγένειας.

²²⁷ United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

²²⁸ ο.π.

²²⁹ Βλ. Marshal I& Bottomore, 1997, ο.π.

διακρίσεων, όσο το άτομο προχωρά προς τον ενήλικο βίο: στέρηση πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες (κοινωνικής πρόνοιας, εκπαίδευσης, υγείας), αδυναμία συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή.²³⁰

2.3. ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ ΛΗΞΙΑΡΧΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΕ ΤΟ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ (VITAL STATISTICS) ΚΑΙ ΜΕ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ (IDENTITY MANAGEMENT)

Ως προς τη διασύνδεση του ληξιαρχικού συστήματος με το στατιστικό σύστημα (vital statistics system):

Ένα ληξιαρχικό σύστημα καθορίζει και παρέχει την απαραίτητη νομική τεκμηρίωση των βιοτικών γεγονότων, ενώ τα ληξιαρχικά αρχεία αποτελούν βασική πηγή δημογραφικών δεδομένων (vital statistics²³¹). Ως εκ τούτου, οι ληξιαρχικές εγγραφές αναγνωρίζονται ως η απόλυτη πηγή για την παραγωγή ολοκληρωμένων, τακτικών και αξιόπιστων δημογραφικών στατιστικών. Η ουσιαστική συμβολή του ληξιαρχικού συστήματος αναδεικνύεται εναργέστερα, εάν ληφθεί υπόψη η κρίσιμη σημασία των δημογραφικών δεδομένων για τον **εντοπισμό και την κατανόηση των αναγκών** τόσο του γενικότερου πληθυσμού, αλλά και συγκεκριμένων ομάδων, και τον περαιτέρω σχεδιασμό πολιτικών που ενισχύουν τους Στόχους για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ιδίως εδώ επισημαίνονται οικονομικο-κοινωνικές πολιτικές και **στοχευμένες παρεμβάσεις** που συμβάλουν στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, στην ανάπτυξη προγραμμάτων που αφορούν στην υγεία και την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την οικογενειακή πρόνοια, τις εξειδικευμένες παροχές προς μητέρες και παιδιά και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες.²³²

Ως προς τη διασύνδεση του ληξιαρχικού συστήματος με το σύστημα διαχείρισης ταυτότητας (identity management system):

Όπως έχει προαναφερθεί, η πρωταρχική ληξιαρχική εγγραφή είναι η καταχώρηση της γέννησης, - καθοριστική για τη διασφάλιση της προστασίας του παιδιού, αλλά και για τη δια βίου προστασία του ως ενήλικα. Αποτελεί δε το κρίσιμο **σημείο εισόδου** στο σύστημα διαχείρισης ταυτοτήτων.²³³ Στο πλαίσιο αυτό, η εγγραφή της γέννησης, αλλά και κάθε περαιτέρω ληξιαρχική εγγραφή, παρουσιάζεται να έχει ως **βασικό σκοπό**,

²³⁰ Βλ. αναλυτικότερα στο δεύτερο μέρος της παρούσας.

²³¹ Τα δημογραφικά στατιστικά ορίζονται ως εξής: «Vital statistics constitute the collection of statistics on vital events in a lifetime of a person as well as relevant characteristics of the events themselves and of the person and persons concerned. Vital statistics provide crucial and critical information on the population in a country.» , UN General Assembly, resolution 68/261 on Fundamental Principles of Official Statistics, A/RES/68/261 (29 January 2014)

²³² ο.π.

²³³ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π. Βλ. επίσης και UN General Assembly, resolution 68/261 on Fundamental Principles of Official Statistics, A/RES/68/261 (29 January 2014).

καταρχήν, τον εφοδιασμό του ατόμου με τα απαραίτητα νομικά μέσα, που θα του είναι χρήσιμα τόσο στις διαπροσωπικές του σχέσεις όσο και στις συναλλαγές του με το κράτος. Όπως επισημαίνεται, ο σκοπός αυτός θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικός στις σύγχρονες κοινωνίες, που διέπονται από περίπλοκες διαπροσωπικές και γραφειοκρατικές σχέσεις, - προκειμένου να διευκολύνεται, ενώπιον τρίτων και ενώπιον της Διοίκησης, η βεβαίωση της νομιμότητας και αυθεντικότητας των γεγονότων που σχετίζονται με το αστικό καθεστώς ενός προσώπου μέσα από την έκδοση επίσημων πιστοποιητικών.²³⁴

Στη βάση των παραπάνω, υποστηρίζεται, ως σημαντική και χρήσιμη, η **προώθηση της ενοποίησης (integration)** του ληξιαρχικού συστήματος με το σύστημα διαχείρισης ταυτότητας. Επισημαίνεται ωστόσο, ότι τα δύο συστήματα, επιτελούν διαφορετικές, αν και αλληλένδετες, λειτουργίες, με το πρώτο να διέπεται από την αρχή της καθολικότητας, της υποχρεωτικότητας, της συνέχειας και σταθερότητας, και της εμπιστευτικότητας.²³⁵ Υπενθυμίζεται ότι, η ληξιαρχική καταχώρηση της γέννησης είναι υποχρέωση της Πολιτείας, και νομιμοποιείται στη βάση της διασφάλισης θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η καταγραφή και διατήρηση δεδομένων στο σύστημα διαχείρισης ταυτότητας, - στο βαθμό που εκφεύγει από τον σκοπό της παραπάνω διασφάλισης-, ενδέχεται να μεταμορφωθεί σε ένα άκρως παρεμβατικό σύστημα ταυτοποίησης του πληθυσμού, οδηγώντας μάλιστα σε **αποκλεισμούς και διακρίσεις**. Εν προκειμένω τίθενται σοβαροί προβληματισμοί σχετικά με την ολιστική προσέγγιση που προωθείται στην Ατζέντα για τη Νομική Ταυτότητα (UN Legal Identity Agenda) (βλ. αναλυτικότερα κάτωθι κεφ. 2.4.).

2.4. Η ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ «ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ» ΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΝΗΣΥΧΙΕΣ

2.4.1. Σχετικά με το «ολιστικό μοντέλο»²³⁶ στο πλαίσιο της Ατζέντα του ΟΗΕ για τη Νομική Ταυτότητα (UN Legal Identity Agenda)

Όπως προκύπτει από τα έως τώρα εκτεθέντα, η αναγνώριση της ανάγκης για βελτίωση των ληξιαρχικών συστημάτων, και τη διασφάλιση πρόσβασης σε νομική ταυτότητα αυτών που τη στερούνται, είναι γενικά παραδεκτή και δεν αμφισβητείται. Επισήμως ωστόσο, γίνεται δεκτό ότι η προώθηση των νέων στοχεύσεων του ΟΗΕ

²³⁴ Βλ. United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA); Statistics Division, Statistical Papers Series M No. 19/Rev.3, Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 3, United Nations New York, 2014. Βλ. και United Nations Statistics Division and Vital Strategies, 2019, op.cit.; United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, op.cit.

²³⁵ ο.π.

²³⁶ Αναλυτικότερα σχετικά με το «ολιστικό μοντέλο» βλ. παραπάνω κεφ1.4.2.

σχετικά με την ολιστική προσέγγιση για τη «νομική ταυτότητα» θέτει σοβαρές προκλήσεις.²³⁷ Αυτές εν πρώτοις έχουν να κάνουν με τον **προσδιορισμό βασικών εννοιών** (όπως: «βιομετρικά δεδομένα»²³⁸, «ψηφιακή ταυτότητα», «ιδιωτικότητα», «εμπιστευτικότητα»). Περαιτέρω, μεταξύ άλλων, ως κρίσιμο αναγνωρίζεται το ζήτημα σχετικά με το περιεχόμενο των επίσημων, έγγραφων ή μη, ταυτοποιητικών μέσων (**“identity credentials”**),²³⁹ καθώς και ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα, στη συλλογή και επεξεργασία δεδομένων που (πρέπει να) συνθέτουν το περιεχόμενο αυτό.²⁴⁰

Γενικότερα, η χρήση ολιστικών μοντέλων απαιτεί εν τοις πράγμασι να αναπτυχθούν πλατφόρμες στη βάση της αρχής της δια-λειτουργικότητας και της αξιοποίησης νέων τεχνολογιών.²⁴¹ Η “απαίτηση” αυτή δεν συμβαδίζει με μια παράλληλη διαβεβαίωση για διασφάλιση έναντι ενδεχόμενων κινδύνων. Οι συγκεκριμένοι **κίνδυνοι**, πέραν του ζητήματος της προστασίας της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων, συνδέονται με τα ίδια τα (ολιστικά) συστήματα ταυτότητας, τα οποία στην πράξη θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως πηγές αποκλεισμού και διακρίσεων έναντι συγκεκριμένων ομάδων.²⁴² Ως εκ τούτου, οι προαναφερόμενες προκλήσεις αποκτούν ξεχωριστό νόημα σε σχέση με τις σταθμίσεις που πρέπει να γίνουν, και τις εγγυήσεις που απαιτείται να διασφαλιστούν ιδίως όταν ανακύπτουν θέματα προστασίας ομάδων που υφίστανται δομικές ή/και πολλαπλές διακρίσεις. Εν προκειμένω, έχει ιδιαίτερη σημασία να τονιστεί επίσης, όπως έχει επισημαίνει και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)²⁴³, ότι κάθε κράτος που διεκδικεί να έχει έναν πρωτοπόρο ρόλο στις νέες τεχνολογίες φέρει ειδική ευθύνη (*special responsibility*) για την επίτευξη της ορθής στάθμισης (*“striking the right balance”*) μεταξύ των κρατικών και ατομικών συμφερόντων.

²³⁷ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π. Βλ. και Privacy International (2020, March 11). The UN’s Legal Identity Task Force: Opportunities and Risks.

²³⁸ Σχετικά με τα «βιομετρικά δεδομένα», για παράδειγμα, κρίσιμα (αναπάντητα) ερωτήματα αφορούν: στο ποια είναι η ελάχιστη ηλικία για τη συλλογή τους, στο ποιά δεδομένα είναι κατάλληλα να συλλέγονται και ποιά όχι (ιδίως σε ό,τι αφορά το DNA), σε ζητήματα που σχετίζονται με τη συναίνεση και συγκατάθεση. Σημειώνεται ότι στο πλαίσιο της Στρατηγικής για τη Νομική Ταυτότητα, τα βιομετρικά δεδομένα ορίζονται ως εξής: «Biometric identifiers are the distinctive, measurable characteristics used to label and describe individuals. Biometric identifiers are often categorized as physiological versus behavioral characteristics. As such, those physiological characteristics, fingerprint, face recognition, DNA, palm print, iris recognition are routinely used by Governments across the world.», United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.

²³⁹ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.

²⁴⁰ Βλ. ενδ. Privacy International, 2020, ο.π.

²⁴¹ Βλ. ενδ. Finck, M. (2018). Blockchains and data protection in the European Union. *European Data Protection Law Review* 4(1): 17–35.

²⁴² Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

²⁴³ Βλ. S. and Marper v. United Kingdom, Applications nos. 30562/04 and 30566/04, Council of Europe: European Court of Human Rights, 4 December 2008, par.112 Σχετικά βλ. επίσης και Jones, J. (2020). Ethnic Inferencing: The Unanswered Question of S and Marper v. United Kingdom. *Penn State Journal of Law & International Affairs*, Vol.8(2).

2.4.2. Το σύστημα ταυτότητας ως ενδεχόμενη πηγή αποκλεισμού και διακρίσεων

Στο πλαίσιο του συστήματος διαχείρισης ταυτότητας είναι συχνά ενδεχόμενο να εντοπίζονται **έμμεσες μορφές διακρίσεων**²⁴⁴, όπου μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική μπορεί να θέσει συγκεκριμένα πρόσωπα σε μειονεκτική θέση σε σχέση με άλλα. Εν προκειμένω, η διαφοροποίηση δεν έγκειται στη μεταχείριση καθ' εαυτή, αλλά στις συνέπειές της, - ως εκ τούτου η εφαρμογή ενός γενικού, και ουδέτερου κατά τ' άλλα μέτρου, ενδέχεται να προκαλεί δυσανάλογα δυσμενείς επιπτώσεις στα εν λόγω πρόσωπα.²⁴⁵ Ειδικότερα, εάν για παράδειγμα η εγγραφή στο σύστημα διαχείρισης ταυτότητας προβλέπεται ως, *de jure* ή *de facto*, προϋπόθεση για την άσκηση ενός ή περισσότερων δικαιωμάτων, - χωρίς ωστόσο ταυτόχρονα να παρέχεται ουσιαστική δυνατότητα εγγραφής για συγκεκριμένα πρόσωπα ή ομάδες-, τότε το σύστημα μετατρέπεται σε πηγή αποκλεισμού και διακρίσεων.²⁴⁶

Ενδεικτικές τέτοιες **περιπτώσεις** αποτελούν τα υψηλά οικονομικά κριτήρια (όπως καταβολή συγκεκριμένου τέλους, παραβόλου ή προσκόμιση βεβαιώσεων και εγγράφων η έκδοση των οποίων έχει υψηλό κόστος), με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό πρόσβασης ομάδων που βρίσκονται σε καθεστώς φτώχειας. Άλλοι λόγοι που συνυφαίνονται με έμμεσες διακρίσεις πρόσβασης στο σύστημα ενδέχεται να σχετίζονται: με κοινωνικούς παράγοντες (όπως τη θέση των γυναικών και κοινωνικο-πολιτισμικά εμπόδια), με τεχνικούς-τεχνολογικούς παράγοντες (όπως η αδυναμία πρόσβασης σε διαδικτυακές υπηρεσίες, όταν αυτό είναι προαπαιτούμενο για την ταυτοποίηση ενός προσώπου), με την αδυναμία μετακίνησης (για παράδειγμα ηλικιωμένων, ή προσώπων με κινητικά προβλήματα) όταν απαιτείται επιτόπια μετάβαση, με τη χρήση βιομετρικών δεδομένων (σε ό,τι αφορά για παράδειγμα χειρωνακτές ή ηλικιωμένα πρόσωπα που δεν δύναται να ταυτοποιηθούν μέσω δακτυλικών αποτυπωμάτων).²⁴⁷ Οι δυσχέρειες αυτές ενδέχεται να επιτείνονται με τη

²⁴⁴ «συντρέχει έμμεση διάκριση όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική μπορεί να θέσει πρόσωπα συγκεκριμένης φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα, εκτός εάν η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά από ένα θεμιτό σκοπό και τα μέσα επίτευξης αυτού του σκοπού είναι πρόσφορα και αναγκαία.», άρθρο 2 παρ.2 β', Οδηγία 2000/43/EK του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 180 της 19/07/2000 σ. 0022 – 0026. Βλ. επίσης και European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI). (2020, May 25). ECRI Glossary/ Glossaire de l'ECRI. CRI(2019)14rev2.

²⁴⁵ Βλ. σχετικά και στην οικεία νομολογία του ΕΔΔΑ, μεταξύ άλλων, *Zarb Adami v. Malta*, Application no. 17209/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, 20 June 2006; *Sampani and Others v. Greece*, Application no. 59608/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 11 December 2012.

²⁴⁶ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

²⁴⁷ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π. Βλ. επίσης Beduschi, A. (2019). Digital identity: Contemporary challenges for data protection, privacy and non-discrimination rights. *Big Data & Society*, January–June 2019: 1–6; Gelb A., Metz A. D. (2018). Identification Revolution – Can Digital ID be Harnessed for Development?. Center for Global Development, pp. 127–134.

χρήση ψηφιακών ταυτοτήτων, ιδίως δε εντός ενός συστήματος που θα στηριζόταν αποκλειστικά στη χρήση συγκεκριμένων βιομετρικών δεδομένων.²⁴⁸ Περαιτέρω, ο αποκλεισμός από το σύστημα είναι πιθανόν να συνυφάνεται (και) με **άμεσες** μορφές διακρίσεων. Συνήθως τέτοιες περιπτώσεις εντοπίζονται όταν συγκεκριμένα νομοθετικά μέτρα και πολιτικές προβλέπουν τη χορήγηση διαφορετικών τύπων (εγγράφων) ταυτότητας σε μια ομάδα ή ομάδες, με κριτήρια που βασίζονται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.²⁴⁹

2.4.3. Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και τα προσωπικά δεδομένα εντός του συστήματος: κίνδυνοι διακρίσεων και αποκλεισμού

Η προστασία της ιδιωτικής ζωής κατοχυρώνεται σε πολλά κείμενα διεθνών και περιφερειακών οργανισμών, παράγοντας αντίστοιχες υποχρεώσεις για τα κράτη.²⁵⁰ Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή περιλαμβάνει στοιχεία της ταυτότητας του προσώπου (φυσικής και κοινωνικής) καθώς και τα προσωπικά δεδομένα του (βιομετρικά, γενετικά, ηλεκτρονικά)²⁵¹. Ενδεχόμενες κρατικές παρεμβάσεις θα πρέπει να στηρίζονται στις **αρχές** της νομιμότητας, της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας.²⁵² Οι αρχές αυτές αποτελούν την απαραίτητη βάση διαμόρφωσης των νομοθεσιών, που διέπουν τα εκάστοτε εθνικά συστήματα ταυτότητας, προβλέποντας ρητές και σαφείς εγγυήσεις για τη διασφάλιση έναντι ενδεχόμενων αυθαιρεσιών και καταχρήσεων.²⁵³ Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι, παρά την ανάπτυξη ενός σημαντικού πλαισίου οδηγιών και συστάσεων σχετικά με τη χρήση και πρόσβαση σε ατομικά δεδομένα για στατιστικούς σκοπούς, οι ανάλογες προσπάθειες ως προς τα συστήματα διαχείρισης ταυτότητας βρίσκονται ακόμα σε αρχικό στάδιο.²⁵⁴

Οι (ηλεκτρονικές) βάσεις δεδομένων που περιλαμβάνουν πληροφορίες και στοιχεία εκατομμυρίων πολιτών, πέραν του ότι είναι ευάλωτες σε κυβερνο-απειλές και στο

²⁴⁸ Beduschi, 2019, ο.π.

²⁴⁹ Gelb & Metz, 2018, ο.π.

²⁵⁰ Βλ. μεταξύ άλλων άρθρο 12 Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, άρθρο 17 Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, άρθρο 8 ΕΣΔΑ.

²⁵¹ Βλ. σχετικά και στην οικεία νομολογία του ΕΔΔΑ, μεταξύ άλλων, *S. and Marper v. United Kingdom*, Applications nos. 30562/04 and 30566/04, Council of Europe: European Court of Human Rights, 4 December 2008; *Pretty v. United Kingdom*, Application no. 2346/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, 29 April 2002.

²⁵² Βλ. ενδ. *Big Brother Watch v United Kingdom*, Applications nos. 58170/13, 62322/14 and 24960/15, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13 September 2018 Βλ. επίσης par.120, United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

²⁵³ Βλ. Beduschi, 2019, ο.π.. Βλ. και United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

²⁵⁴ Σχετικά αναφέρεται ως ένα πρώτο βήμα η επεξεργασία σχετικών οδηγιών, βλ. United Nations Statistics Division and Vital Strategies, 2019, ο.π. Βλ. επίσης και van der Straaten, J. (2019, January). United Nations Guidelines on the Legislative Framework for Civil Registration, Vital Statistics and Identity Management: Ten Quick Observations.

κυβερνο-έγκλημα,²⁵⁵ αποτελούν ελκυστικό στόχο και για **κυβερνητικές πολιτικές** που δεν συνάδουν πάντοτε με τις αρχές του κράτους δικαίου, - ιδίως δε, αλλά όχι μόνον, σε χώρες που συναντώνται απολυταρχικά καθεστώτα.²⁵⁶ Συγκεκριμένα, τα ολοκληρωμένα συστήματα διαχείρισης ταυτότητας διευκολύνουν την πρόσβαση περισσότερων φορέων (από όλο σχεδόν το φάσμα της Διοίκησης και των κυβερνητικών Αρχών), κατά τρόπον που επιτρέπει τη σύνδεση μεμονωμένων στοιχείων από διαφορετικά μητρώα δεδομένων, - καθιστώντας έτσι, άμεσα και πλήρως, ταυτοποιήσιμα τα άτομα που είναι καταγεγραμμένα στα μητρώα αυτά.²⁵⁷ Είναι εμφανείς οι κίνδυνοι παραβιάσεων, κυρίως δε όταν τα εν λόγω συστήματα συνδυάζονται με ελλιπείς ή ανεπαρκείς νομοθεσίες για την προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων. Οι κίνδυνοι αυτοί αυξάνονται όταν ένας και μοναδικός προσωπικός αριθμός ταυτοποίησης ("personal identification number (PIN)" ή "unique identifier number (UNIN)") χρησιμοποιείται στο εύρος όλου του συστήματος ή όταν τα συλλεγόμενα στοιχεία συγκεντρώνονται σε μία κεντρική βάση δεδομένων.²⁵⁸

Παρά το γεγονός ότι τα δεδομένα εν πρώτοις συλλέγονται με σκοπό την ταυτοποίηση και παροχή νομικής ταυτότητας, η χρήση τους σταδιακά μπορεί να επεκταθεί, παίρνοντας διάφορες και πολλές μορφές, που δεν νομιμοποιούνται στη βάση του σκοπού αυτού. Ως εκ τούτου, τα συστήματα διαχείρισης ταυτότητας ενδέχεται να «μετατρέπονται» εν τοις πράγμασι σε συστήματα ελέγχου και επιτήρησης.²⁵⁹ Επιπλέον, ζητήματα προκαλούνται στην περίπτωση που η απαίτηση ταυτοποίησης δια ενός συγκεκριμένου μοναδικού αριθμού επεκταθεί σε μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων και συναλλαγών (περιλαμβανομένου και του ιδιωτικού τομέα). Συγκεκριμένα, πέραν των προβληματισμών ως προς τη δυνατότητα πρόσβασης ιδιωτών στις βάσεις αυτές, καθίσταται ορατός ο κίνδυνος **διεύρυνσης του φαινομένου των διακρίσεων** εις βάρος προσώπων που ήδη υφίστανται αποκλεισμούς και διακρίσεις, - καθώς είναι ενδεχόμενη η άρνηση πρόσβασης σε ακόμα περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες λόγω αδυναμίας ταυτοποίησης.²⁶⁰ Στο σημείο αυτό χαρακτηριστικά επισημαίνεται το παράδειγμα της Κένυας (βλ. παρακάτω), καθώς και της Ινδίας, σε ό,τι αφορά την υλοποίηση του προγράμματος "Aadhaar".²⁶¹

²⁵⁵ Βλ. United Nations High Commissioner for Human Rights, Report to the Human Rights Council on the right to privacy in the digital age, A/HRC/39/29 (3 August 2018).

²⁵⁶ Ο.π.

²⁵⁷ Βλ. United Nations Legal Identity Expert Group, 2020, ο.π.

²⁵⁸ Ο.π.

²⁵⁹ Βλ. Hu, M. (2017). Biometric surveillance and big data governance. In: D, Gray and Henderson, S.E (eds). *The Cambridge Handbook of Surveillance Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

²⁶⁰ Βλ. Privacy International, 2020, ο.π.

²⁶¹ Βλ. μεταξύ άλλων Rao, U., Nair, V. (2019). Aadhaar: Governing with Biometrics. *South Asia: Journal of South Asian Studies*, 42:3, 469-481. Βλ. και σχετική απόφαση ανώτατου δικαστηρίου της χώρας, Justice K. S.

Περαιτέρω, ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να αποδίδεται στην αρχή της εμπιστευτικότητας,²⁶² ιδίως ως προς τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, και στη διασφάλισή της **κατά τις ληξιαρχικές εγγραφές**, περιλαμβανομένης και της εγγραφής της γέννησης.²⁶³ Εν προκειμένω, υπενθυμίζεται ο διαχωρισμός της ληξιαρχικής καταχώρησης από την έννοια της διαχείρισης της ταυτότητας. Η πρώτη έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα και κρίσιμη σημασία για την αναγνώριση ενώπιον του νόμου και την περαιτέρω πρόσβαση σε θεμελιώδη δικαιώματα. Αντίθετα, η συλλογή στοιχείων που εντάσσονται στο πλαίσιο του συστήματος διαχείρισης, όπως οι ταυτότητες με βιομετρικά δεδομένα, δεν έχουν τον ίδιο υποχρεωτικό χαρακτήρα.²⁶⁴ Ως εκ τούτου, η προβλεπόμενη διαδικασία των ληξιαρχικών εγγραφών δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπον που να αφήνει περιθώρια χρήσης βιομετρικών δεδομένων ή άλλων τεχνολογιών δίχως να διασφαλίζονται οι απαραίτητες εγγυήσεις, ούτε και κατά τρόπον που να παραβιάζεται η **αρχή της καθολικότητας**.²⁶⁵ Ενδεικτικό εν προκειμένω είναι το παράδειγμα της Κένυας, όπου η ανάγκη βελτίωσης του ληξιαρχικού συστήματος χρησιμοποιήθηκε ως βάση δικαιολόγησης για την περαιτέρω εφαρμογή ενός συστήματος βιομετρικών ταυτοτήτων, το οποίο οδήγησε σε αποκλεισμούς πολλών ατόμων.²⁶⁶ Ανάλογα συστήματα βιομετρικής ταυτοποίησης σε χώρες της Αφρικής έχουν δημιουργήσει κινδύνους ως προς την απώλεια της ιθαγένειας, ιδίως για εκείνους που δεν διέθεταν έγγραφα.²⁶⁷

Περαιτέρω, ιδιαίτερο προβληματισμό προκαλεί η χρήση τεχνολογιών "blockchain"²⁶⁸ για την ταυτοποίηση προσώπων που ανήκουν σε **διωκόμενες ομάδες**.

Puttaswamy (Retd.) and Anr. v Union of India and Ors (Supreme Court of India, 26 September 2018), Writ Petition (Civil) No 494 of 2012

²⁶² Βλ. United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA); Statistics Division, Statistical Papers Series M No. 19/Rev.3, Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 3, United Nations New York, 2014. Βλ. επίσης και UN General Assembly, resolution 68/261 on Fundamental Principles of Official Statistics, A/RES/68/261 (29 January 2014) (Principle 6)

²⁶³ Ειδικότερα ως προς τη διασφάλιση της εμπιστευτικότητας κατά τις ληξιαρχικές εγγραφές βλ. United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA); Statistics Division, Handbook on Civil Registration and Vital Statistics Systems: Policies and Protocols for the Release and Archiving of Individual Records, Studies in Methods Series F, No. 70, United Nations, New York, 1998.

²⁶⁴ Βλ. Privacy International, 2020, ο.π.

²⁶⁵ Υπενθυμίζεται (βλ. παραπάνω κεφ.2.1.1) ότι οι ληξιαρχικές εγγραφές έχουν υποχρεωτικό και καθολικό χαρακτήρα και θα πρέπει να διέπονται από συγκεκριμένες αρχές. Βλ. επίσης, μεταξύ άλλων, United Nations Human Rights Council, resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law, A/HRC/RES/22/7(9 April 2013)

²⁶⁶ Βλ. Caribou Digital (2019). Kenya's Identity Ecosystem. Farnham, Surrey, United Kingdom: Caribou Digital Publishing; Oppenheim, B., Powell, B. M. (2015). Legal Identity in the 2030 Agenda for Sustainable Development: Lessons from Kibera, Kenya. Open Society Justice Initiative. New York: Open Society Foundations.

²⁶⁷ Βλ. Privacy International, 2020, ο.π.

²⁶⁸ Γενικότερα σχετικά με τα ζητήματα της χρήσης των τεχνολογιών αυτών βλ. μεταξύ άλλων Lin, I., Liao, T. (2017). A Survey of Blockchain Security Issues and Challenges. International Journal of Network Security, Vol.19, No.5, pp.653-659; Bertino, E., Kundu, A., Sura, Z. (2019). Data Transparency with Blockchain and AI Ethics. Nature Electronic Journal of Data and Information Quality (JDIQ)s. 11 (4): 1-8.

Συγκεκριμένα, αν και διευκολύνεται η πρόσβασή τους σε διάφορες υπηρεσίες, που ειδάλλως θα τις στερούνταν, ωστόσο αφήνεται ανοιχτό το ζήτημα έκθεσης τους σε περαιτέρω διακρίσεις. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση των Rohingya που έχουν καταφύγει στο Μπαγκλαντές.²⁶⁹ Ιδίως δε, επισημαίνονται οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι εις βάρος εθνοτικών ομάδων και μειονοτήτων, σε περίπτωση που τα συλλεγόμενα στοιχεία χρησιμοποιηθούν από τις εκάστοτε Αρχές για την εφαρμογή πολιτικών δίωξης και διακρίσεων με βάση την εθνικότητα.²⁷⁰

Γίνεται φανερό από τα παραπάνω, ότι με το πέρασμα στην ψηφιακή εποχή το ζήτημα των ψηφιακών ταυτοτήτων²⁷¹, και γενικότερα της χρήσης ψηφιακών τεχνολογιών στον τομέα αυτό, αναδύεται ολοένα και περισσότερο.²⁷² Η προώθησή τους μπορεί να διευκολύνει τη διαδικασία έκδοσης ταυτότητας και την πρόσβαση σε διάφορες υπηρεσίες, ιδίως εκείνων που στερούνται αποδεικτικών εγγράφων ταυτοποίησης.²⁷³ Παράλληλα ωστόσο, ενέχει και τον κίνδυνο διακρίσεων, με δυσμενείς συνέπειες, καθιστώντας τα πρόσωπα χωρίς έγγραφα πιο ευάλωτα σε κακοποίηση και εκμετάλλευση. *Εν κατακλείδι, αναλόγως του σχεδιασμού και εφαρμογής τους, τα εν λόγω συστήματα ταυτότητας ενδέχεται άλλοτε να λειτουργούν προς όφελος της κοινωνικής ένταξης, ενώ άλλοτε να συμβάλλουν στον αποκλεισμό και σε διακρίσεις εις βάρος συγκεκριμένων προσώπων.*²⁷⁴

²⁶⁹ Βλ. μεταξύ άλλων Brinham, N. (2019). Looking Beyond Invisibility: Rohingyas' Dangerous Encounters with Papers and Cards. *Tilburg Law Review* 24 (2),156-169. Βλ. σχετικά και στον ιστότοπο «Rohingya Project»(<http://rohingyaproject.com>).

²⁷⁰ Beduschi, A. (2019), ο.π.

²⁷¹ Σχετικά με την έννοια της ψηφιακής ταυτότητας, όπως προσεγγίζεται στο πλαίσιο της Ατζέντα για τη Νομική Ταυτότητα: «the notion is generally understood as unique and constant identity – a virtual identification card – assigned to individuals that authenticates them as users of all their portable digital devices, both in the digital world, such as online banking, commerce and also in the physical world whenever such identification may be required (for example to authenticate their identity at a health-care center, or when asked by the police). It involves passwords, cryptographic key, biometrics such as fingerprint or iris scanning, which are increasingly available on contemporary portable digital devices.», United Nations Legal Identity Expert Group, 2019, ο.π.

²⁷² Βλ. ενδ. Sullivan, C. (2018). Digital identity. From emergent legal concept to new reality. *Computer Law & Security Review* 34: 723.

²⁷³ Σχετικές ψηφιακές τεχνολογίες προωθούνται ήδη για τον εντοπισμό – ταυτοποίηση των προσφύγων και τη διευκόλυνση πρόσβασής τους σε βασικά αγαθά και κοινωνικές υπηρεσίες. Βλ. ενδ. UNHCR The UN Refugee Agency (2015). Biometric Identity Management System: Enhancing Registration and Data Management. <http://www.unhcr.org/550c304c9.html>

²⁷⁴ Beduschi, 2019,ο.π. Βλ. επίσης και Gelb, A., Diofasi, A. (2016). Using Identification for Development: Some Guiding Principles. Washington, DC: Centre for Global Development; van der Straaten, J., (2020, November 30). Identification for Development It Is Not: 'Inclusive and Trusted Digital ID Can Unlock Opportunities for the World's Most Vulnerable.'-a Review. SSRN's eLibrary, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3742736>

2.5. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

Η καταχώρηση της γέννησης και η νομική ταυτότητα αποτελούν χωριστά ζητήματα, η ορθή αντιμετώπιση των οποίων απαιτεί διαφοροποιημένες στοχεύσεις και στρατηγικές υλοποίησης. Η δεύτερη είναι έννοια ευρύτερη, και ως εκ τούτου ο οριζόμενος δείκτης (16.91) στο πλαίσιο του οικείου υποστόχου δεν καλύπτει όλες της τις διαστάσεις. Συγκεκριμένα, η καταχώρηση της γέννησης αποτελεί μεν το πρωταρχικό, απαραίτητο, βήμα για την πρόσβαση σε νομική ταυτότητα, χωρίς όμως να συνεπάγεται κατ' ανάγκην και την αυτοχρήμα διασφάλιση παροχής της και την αναγνώριση ιθαγένειας. Ωστόσο, ο τρόπος που οι δύο έννοιες συνδυάζονται στη διατύπωση του υποστόχου 16.9. (ενδέχεται να) δημιουργεί μεταξύ τους **σύγχυση**.²⁷⁵ Το γεγονός αυτό ελλοχεύει κινδύνους (ακούσιων ή εκούσιων) παρερμηνειών ως προς το τί μετρά ο δείκτης, πώς διαμορφώνονται και πώς εν τέλει αξιολογούνται οι διαπιστώσεις που στηρίζονται στη μέτρησή του.

Περαιτέρω, όπως έχει προαναφερθεί, προβληματισμό προκαλεί η χρήση του όρου «**παροχή**» ("provide") στη διατύπωση του υποστόχου. Θα μπορούσε δηλαδή να παρερμηνευθεί ότι η ικανότητα δικαίου – που είναι άμεσα συνυφασμένη με τη νομική ταυτότητα – εξαρτάται από την προηγούμενη, εν είδει κρατικής «παραχώρησης», επίσημη αναγνώριση.²⁷⁶ Η ικανότητα αυτή είναι εγγενής της ανθρώπινης ιδιότητας και δεν δύναται να αποτελεί αντικείμενο «παροχής». Επιπλέον, αναφέρεται ότι στο τελικό κείμενο του υποστόχου δεν περιλήφθηκε η ρητή αναφορά στη **δωρεάν** (χωρίς κόστος) ληξιαρχική εγγραφή της γέννησης. Εν προκειμένω, υπενθυμίζεται ότι το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, πριν ακόμα από την υιοθέτηση της Ατζέντα, τόνιζε ότι τα κράτη θα πρέπει να διασφαλίζουν δωρεάν, και χωρίς διακρίσεις, πρόσβαση στη διαδικασία.²⁷⁷ Οι παραπάνω παρατηρήσεις, σε συνδυασμό με την περιορισμένη πληθυσμιακή κάλυψη του δείκτη (βλ. κάτωθι), είναι ιδιαίτερα κρίσιμες για τον τρόπο που προσεγγίζεται εννοιολογικά η νομική ταυτότητα, αλλά και για τις εγγυήσεις που αφορούν στην ουσιαστική και καθολική διασφάλισή της.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την **πληθυσμιακή κάλυψη**, καταρχάς υπενθυμίζεται ότι ο δείκτης 16.9.1. αφορά σε συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα (παιδιά κάτω των πέντε ετών). Όπως υποστηρίζεται, θα έπρεπε να καλύπτει όλες τις ηλικίες, ενώ, στο ίδιο πλαίσιο, θα ήταν σημαντική και η συμπερίληψη της διάστασης του φύλου. Παράλληλα, αναφέρεται ότι, η παρακολούθηση θα έπρεπε να εκτείνεται όχι μόνον στην

²⁷⁵ Βλ. και Dunning et al, 2014, ο.π.

²⁷⁶ Σχετικά βλ. αναλυτικότερα και παραπάνω κεφ.2.1.

²⁷⁷ Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται: «calls upon States to ensure free birth registration, including free or low-fee late birth registration, by means of universal, accessible, simple, expeditious and effective registration procedures, without discrimination of any kind», United Nations Human Rights Council, resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law. A/HRC/28/L.23 (26 March 2015)

“αντικειμενική κατάσταση”, - δηλαδή στο ποσοστό των προσώπων των οποίων η γέννηση έχει (ή δεν έχει) καταχωρηθεί,- αλλά και σε ζητήματα που συνυφαίνονται με τη «χρήση» της νομικής ταυτότητας, ώστε να εντοπίζεται ο βαθμός πρόσβασης ή αποκλεισμού από βασικές υπηρεσίες (για παράδειγμα μέσω της καταγραφής του ποσοστού των προσώπων που αναφέρουν ότι βίωσαν άρνηση πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης κ.λπ.). Επιπλέον, επισημαίνεται ότι, πέραν και του συγκεκριμένου υποστόχου, γενικότερα στο πλαίσιο της Ατζέντας τίθεται το ζήτημα της (μη) συλλογής δεδομένων με βάση την **εθνικότητα**. Αυτό αποδυναμώνει τη δυνατότητα παρακολούθησης της προόδου σχετικά με την καταχώρηση των γεννήσεων και την παροχή ταυτότητας στα πρόσωπα που ανήκουν σε συγκεκριμένες (εθνοτικές) ομάδες.²⁷⁸

Περαιτέρω, διευκρινίζεται ότι η μέτρηση **αφορά μόνον στην καταχώρηση της γέννησης**, και όχι στη νομική ταυτότητα. Συγκεκριμένα, η καταχώρηση συνεπάγεται την έγγραφη (ή άλλης μορφής) επίσημη πιστοποίηση σχετικά με το βιοτικό γεγονός της γέννησης. Υπενθυμίζεται, ότι η έννοια “birth certificate”, ως ορίζεται²⁷⁹, αφορά στο αρχείο που πιστοποιεί το γεγονός αυτό (vital record). Το ακριβές περιεχόμενο των εν λόγω αρχείων, και η επίσημη αποδεικτική τους ισχύς ως προς την ταυτοποίηση ενός προσώπου, εξαρτάται από τους ισχύοντες νόμους στην εκάστοτε έννομη τάξη. Ως εκ τούτου, καθίσταται σαφές ότι ο δείκτης 16.9.1. ουσιαστικά αναφέρεται μόνο σε αυτά τα αρχεία (vital records). Με βάση τα παραπάνω, για παράδειγμα ως προς τη χώρα μας, εν πρώτοις αυτό που καταγράφεται είναι ο αριθμός των δηλώσεων και ληξιαρχικών πράξεων γέννησης (ενώ δεν αποτυπώνεται κατ’ ανάγκην ο αριθμός πιστοποιητικών γέννησης, που συνδέονται με την περαιτέρω διαδικασία ταυτοποίησης και έκδοσης δελτίου ταυτότητας). Συνεπώς, το ποσοστό κάλυψης 100% που αναφέρεται για την Ελλάδα²⁸⁰, σαφώς περιλαμβάνει και παιδιά που δεν διαθέτουν έγγραφα ταυτοποίησης. Ανάλογα φαίνεται ότι ισχύουν και σε πολλές άλλες χώρες.

Επιπροσθέτως, υπενθυμίζονται οι προαναφερθέντες προβληματισμοί και προκλήσεις (βλ. κεφ.2.4.) που συνδέονται με την προώθηση της ενοποιημένης λειτουργίας του ληξιαρχικού συστήματος με το σύστημα διαχείρισης ταυτότητας, μέσα από μια **ολιστική προσέγγιση**. Όπως έχει επισημανθεί, οι κίνδυνοι αυτοί ενδέχεται να σχετίζονται με ζητήματα πρόσβασης στο σύστημα ή/και με την προστασία του ιδιωτικού βίου και των προσωπικών δεδομένων, και να οδηγούν σε αποκλεισμό και διακρίσεις εις βάρος συγκεκριμένων ομάδων.

²⁷⁸ Αναλυτικότερα σχετικά με το ζήτημα αυτό βλ. κεφ.1.1.1,3.3.3

²⁷⁹ Βλ. παραπάνω κεφ.1.3.

²⁸⁰ Βλ. United Nations Children Fund (UNICEF), ; Data and Analytics Section; Division of Data, Analytics, Planning and Monitoring, Global data bases - Birth registration, February 2020 (last update).

Τα παραπάνω αποκτούν ευρύτερη σημασία, αλλά και περιπλοκότητα, εάν ληφθεί υπόψη ότι η γενικότερη παρακολούθηση της προόδου των στοχεύσεων της Ατζέντα 2030, δεν αφορά μόνο στην αξιολόγηση της αποτύπωσης της σημερινής κατάστασης, αλλά θα πρέπει να περιλαμβάνει και τη διάσταση της βιωσιμότητας. Περαιτέρω, παρότι η επιδίωξη του υποστόχου ορίζεται ως «νομική ταυτότητα για όλους», η παρακολούθηση της προόδου είναι μερική, αφορώντας μόνο σε συγκεκριμένο μέρος του πληθυσμού. Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση του ζητήματος θα απαιτούσε να ενισχυθεί η δυνατότητα συμπερίληψης όλων, ώστε να εντοπίζονται και να εντάσσονται και εκείνοι που βρίσκονται εκτός του «επίσημου» συστήματος.²⁸¹ Επιπλέον, δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί ο προαναφερθείς κίνδυνος σύγχυσης της νομικής ταυτότητας με την καταχώρηση των γεννήσεων, και οι ενδεχόμενες συνέπειες της. Εν κατακλείδι, οι προκλήσεις που τίθενται συνδέονται:

α) Με ενδεχόμενες περιοριστικές προσεγγίσεις σχετικά με τις θεσμικές εγγυήσεις και τα μέτρα που η Πολιτεία υποχρεούται να λαμβάνει για την προστασία του δικαιώματος στη νομική ταυτότητα (η προστασία αυτή δεν εξαντλείται στη διασφάλιση της καταχώρησης των γεννήσεων),

β) Με την ενδεχόμενη υποτίμηση των δημογραφικών διαστάσεων του φαινομένου της στέρησης νομικής ταυτότητας, - ενδεικτικά υπενθυμίζεται ότι ακόμα και μεταξύ των ληξιαρχικά καταγεγραμμένων είναι πιθανόν να περιλαμβάνονται και πρόσωπα που δεν διαθέτουν ταυτότητα ή/και ιθαγένεια. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο συγκεκριμένος δείκτης δεν αφορά στον εντοπισμό του πληθυσμού που διαθέτει ή όχι νομική ταυτότητα, αλλά στην καταγραφή των επίσημα καταχωρημένων γεννήσεων μιας συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας. Τα εξαγόμενα αποτελέσματα θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μόνον ως συμπληρωματικά στοιχεία για τη διαμόρφωση εκτιμήσεων για τον συνολικό πληθυσμό που αντιμετωπίζει προβλήματα σχετικά με την ταυτότητα, και ενδεχόμενα και την ιθαγένεια.

²⁸¹ Βλ. ενδ. Dunning et al, 2014, ο.π.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ. ΕΞΕΤΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΤΟΧΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΠΑΡΟΧΗ ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ: ΑΙΤΙΑ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ, ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΕ ΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΟΙ ΡΟΜΑ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΙΤΣΙΓΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

3.1. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΣΤΙΑΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΡΟΜΑ

Οι διακρίσεις, οι διώξεις και ο αποκλεισμός των Ρομά μετρούν αιώνες στην ευρωπαϊκή ήπειρο.²⁸² Ενώ, ακόμα και σήμερα εξακολουθούν να ζουν στερούμενοι πρόσβασης σε βασικά δικαιώματα και υπηρεσίες²⁸³, παρά τις σημαντικές πρωτοβουλίες που έχουν αναληφθεί εδώ και πολλές δεκαετίες στο πλαίσιο ευρωπαϊκών περιφερειακών οργανισμών. Εκτιμάται μάλιστα, ότι μεγάλος αριθμός εξ' αυτών, δεν διαθέτουν καθόλου έγγραφα, όπως ληξιαρχική πράξη ή πιστοποιητικό γέννησης, δελτίο ταυτότητας, διαβατήριο, και γενικά επίσημες πιστοποιήσεις περί την ταυτότητα ή/και την ιθαγένεια. Πρόκειται για ένα πρόβλημα σοβαρό, διαρκές και μακροχρόνιο, που συνυφαίνεται με τις διακρίσεις εις βάρος των Ρομά.²⁸⁴ Ως εκ τούτου, έχει ιδιαίτερη σημασία να διερευνηθεί ο αντίκτυπος του υποστόχου 16.9 στις διάφορες πολιτικές και πρωτοβουλίες, καθώς επίσης και πώς οι διακρίσεις συνδέονται με τις δυσχέρειες ή αδυναμίες διασφάλισης νομικής ταυτότητας.

3.2. Η ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Στην Ευρώπη εκτιμάται ότι ζουν 10 με 12 εκατομμύρια Ρομά, - εκ των οποίων τα 6 περίπου είναι και πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης,²⁸⁵ - αποτελώντας τη **μεγαλύτερη εθνοτική μειονότητα της ηπείρου**.²⁸⁶ Όπως διαπιστώνεται ωστόσο, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η φτώχεια και οι διακρίσεις συνυφαίνονται με την ιστορική πορεία αλλά και τη σημερινή ζωή τους.²⁸⁷ Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η ιστορία των

²⁸² Βλ. στον ιστότοπο «Council of Europe, Roma history factsheets» (<https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/roma-history-factsheets>)

²⁸³ Βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 12ης Φεβρουαρίου 2019 σχετικά με την ανάγκη, στην περίοδο μετά το 2020, για ένα ισχυρότερο στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά και για την ενίσχυση του αγώνα κατά της αθιγγοφοβίας (2019/2509(RSP))EE C 449 της 23.12.2020

²⁸⁴ Βλ. Ad Hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (CAHROM), Thematic report on solving the lack of identity documents and statelessness of Roma (based on the CAHROM Thematic visit to Tirana, Albania, 14-16 November 2018, endorsed by the CAHROM by written procedure on 11 December 2019), CAHROM (2018)21final, Strasbourg, 11 December 2019.

²⁸⁵ Αναλυτικότερα βλ. κάτωθι κεφ. 3.2.1.

²⁸⁶ Βλ. στον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «European Commission - Roma equality, inclusion and participation in the EU» (https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en)

²⁸⁷ Βλ. ενδ. European Commission, Roma equality, inclusion and participation in the EU, ο.π.; Directorate-General for Justice and Consumers (European Commission), ICF, Milieu. (2018, July) Mid-term evaluation of the EU

Ρομά για αιώνες τώρα διακρίνεται σταθερά από διακρίσεις, τόσο στον ευρωπαϊκό χώρο, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο.²⁸⁸

Καταρχάς, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι ο όρος «Ρομά», - ο οποίος χρησιμοποιείται επίσημα από τους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Συμβούλιο της Ευρώπης- αποτελεί έναν γενικό όρο ("umbrella-term"), που αναφέρεται σε όλες τις ομάδες που μοιράζονται κοινή ινδική καταγωγή (*Roma, Sinti, Kale*), καθώς και τις κοινότητες που αυτό-προσδιορίζονται ως Ρομά, και βρίσκονται κυρίως στα Βαλκάνια, στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο.²⁸⁹ Διευκρινίζεται επίσης, ότι ο όρος "travellers", που συναντάται συχνά, δεν αναφέρεται υποχρεωτικά σε μετακινούμενες ομάδες (σε «ταξιδευτές») - όπως παρατηρείται, στην πλειονότητά τους οι ομάδες αυτές συνδέονται με μια σταθερή βάση εγκατάστασης σε συγκεκριμένες χώρες. Έτσι, ο όρος χρησιμοποιείται δηλώνοντας ιδίως την εθνική ταυτότητα (*ethnic identity*) των ομάδων αυτών, και δεν αναφέρεται υποχρεωτικά σε μετακινούμενους πληθυσμούς.²⁹⁰ Θα πρέπει να αναφερθεί ακόμη, ότι οι «Ευρωπαίοι μετακινούμενοι Ρομά» ("EU-mobile Roma") είναι οι Ρομά πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ασκούν το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας ("right to free movement").²⁹¹

Η καταπολέμηση των διακρίσεων εις βάρος των Ρομά αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η σύγχρονη Ευρώπη. Υπολογίζεται δε, ότι περίπου το 80% του πληθυσμού αυτού βρίσκεται **σε κίνδυνο φτώχειας**, ενώ πολλοί παραμένουν "ανιθαγενείς" (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τους αναγνωρίζεται επίσημα ένα τέτοιο καθεστώς), αντιμετωπίζοντας διακρίσεις κατά την **πρόσβαση σε βασικά δικαιώματα**, όπως την εκπαίδευση, τη στέγη, την υγεία.²⁹²

Framework for national Roma integration strategies up to 2020, Final Report (external study requested by the European Commission), Luxembourg: Publications Office of the European Union.

²⁸⁸ Σχετικά με την ιστορία των Ρομά στην Ευρώπη βλ. μεταξύ άλλων, Lucassen, L. (1998). The Clink of the Hammer was Heard from Daybreak till Dawn: Gypsy Occupations in Western Europe (Nineteenth – Twentieth Centuries). In L. Lucassen, W. Willems, & A. Cottaar (eds.). *Gypsies and Other Itinerant Groups: A Socio-Historical Approach* (pp. 153-173). Basingstoke, UK: Macmillan; Βλ. επίσης και στον ιστότοπο «Council of Europe, Roma history factsheets» (<https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/roma-history-factsheets>).

²⁸⁹ Βλ. Council of Europe, Descriptive Glossary of terms relating to Roma issues, version dated 18 May 2012, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680088eab>

²⁹⁰ Διευκρινίζεται ότι γενικότερα στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, η χρήση του όρου "Roma and Traveller" συμπεριλαμβάνει, όπως αναφέρεται: «the wide diversity of the groups [...] on the one hand a) Roma, Sinti/Manush, Calé, Kaale, Romanichals, Boyash/Rudari; b) Balkan Egyptians (Egyptians and Ashkali); c) Eastern groups (Dom, Lom and Abdal); and, on the other hand, groups such as Travellers, Yenish, and the populations designated under the administrative term "Gens du voyage", as well as persons who identify themselves as Gypsies.» Τονίζεται ότι εν προκειμένω πρόκειται, όχι για ορισμό, αλλά για επεξήγηση του τρόπου που χρησιμοποιείται ο όρος στο πλαίσιο του Συμβουλίου. Βλ. Ad Hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (CAHROM), Terms of reference of the Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (adopted by the Committee of Ministers' Deputies E61st meeting, 19-21 November 2019) , ADI-ROM(2020)1, Strasbourg, 26 November 2019.

²⁹¹ Βλ. Center for Policy Studies, Central European University (2020, March). A synthesis of civil society's reports on the implementation of national Roma integration strategies in the European Union - identifying blind spots in Roma inclusion policy. Roma Civil Monitor pilot project.

²⁹² Βλ. Human Rights Watch. (2018). World Report 2018: European Union, <https://www.hrw.org/world-report/2018>

Όπως από παλαιότερα επισημαίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι Ρομά βιώνουν έναν φαύλο κύκλο φτώχειας,²⁹³ το επίπεδο της οποίας καταγράφεται σαφώς υψηλότερο από το μέσο των λοιπών ευρωπαϊών πολιτών, - γεγονός που σχετίζεται με την περιορισμένη πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, κοινωνικά επιδόματα καθώς και με την εισοδηματική φτώχεια.²⁹⁴

Περαιτέρω, χαρακτηριστικά αναφέρονται οι, προ μιας δεκαετίας, επισημάνσεις από το Συμβούλιο της Ευρώπης σχετικά με την σοκαριστικά αυξητική τάση των διακρίσεων κατά των Ρομά:²⁹⁵

"The Parliamentary Assembly is shocked by recent outrages against Roma [...]reflecting an increasing trend in Europe towards anti-Gypsyism of the worst kind. [...]Taking advantage of the financial crisis, extremist groups capitalise on fears deriving from the equation made between Roma and criminals, choosing a scapegoat that presents an easy target, as Roma are among the most vulnerable groups of all."

Είναι επίσης ενδεικτικό ότι, σύμφωνα με σχετικά πρόσφατα στοιχεία (2019), 61% των ευρωπαϊών πολιτών πιστεύουν πως οι **διακρίσεις** κατά των Ρομά στη χώρα τους παραμένουν ευρέως διαδεδομένες.²⁹⁶

Ως κύρια υποκείμενη αιτία του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων κατά των Ρομά επίσημα αναγνωρίζεται²⁹⁷, ο αντιτσιγγανισμός ή αντιαθιγγανισμός²⁹⁸ ("**anti-Gypsyism**"²⁹⁹). Με τον όρο αυτό γενικότερα δηλώνονται βαθειά ριζωμένες

²⁹³ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Πλαίσιο της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020, COM(2011) 173 τελικό

²⁹⁴ Βλ. Directorate-General for Justice and Consumers (European Commission) , ICF , Milieu. (2018,July)Mid-term evaluation of the EU Framework for national Roma integration strategies up to 2020, Final Report (external study requested by the European Commission), Luxembourg: Publications Office of the European Union.

²⁹⁵ Parliamentary Assembly Council of Europe (PACE), Resolution 1740 (2010) on the Situation of Roma in Europe and relevant activities of Council of Europe, 22 June 2010.

²⁹⁶ Eurobarometer - Special Eurobarometer 493, "Discrimination in the European Union, Report, Fieldwork: May 2019", October 2019 (conducted by Kantar on behalf of Kantar Belgium at the request of European Commission, DG of Justice and Consumers, coordinated by DG for Communication)

²⁹⁷ Βλ. ενδ. Council of the European Union (2016). Accelerating the Process of Roma Integration - Council Conclusions (8 December 2016), 15406/16, Brussels. Βλ. επίσης Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final

²⁹⁸ Ο αγγλικός όρος "antigypsyism" συνήθως αποδίδεται στην ελληνική ως «αντιτσιγγανισμός» ή «αντιαθιγγανισμός». Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιούνται εναλλακτικά και οι δύο όροι.

²⁹⁹ Όπως ορίζεται: «anti-Gypsyism is a specific form of racism, an ideology founded on racial superiority, a form of dehumanisation and institutional racism nurtured by historical discrimination, which is expressed, among others, by violence, hate speech, exploitation, stigmatisation and the most blatant kind of discrimination», European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI). (2020, May 25). ECRI Glossary/ Glossaire de l'ECRI. CRI(2019)14rev2.Βλ. επίσης και Alliance against Antigypsyism (2017, June). Antigypsyism: A Reference paper - A working definition of Antigypsyism - Building an Alliance against antigypsyism.

προκαταλήψεις και στερεότυπα σχετικά με τον συγκεκριμένο πληθυσμό³⁰⁰, ενώ συχνά συναντώνται, με το ίδιο νόημα, και οι όροι: "anti-Romacism", "romaphobia", "antiziganism".³⁰¹ Ο αντιτσιγγανισμός επισημαίνεται ως *ιδιαίτερα βίαιη μορφή ρατσισμού*³⁰², και όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται:

*"has its origins in how mainstream society views and treats those considered as 'gypsies' in a process of historical 'othering', which builds on stereotypes and attitudes, even if unintentional or unconscious."*³⁰³

Μέσα σε ένα κλίμα συνεχώς αυξανόμενου λαϊκισμού και ρατσισμού κατά τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη³⁰⁴, η ανάγκη αντιμετώπισης των διακρίσεων, και του αντιτσιγγανισμού συμπεριλαμβανομένου, καθίσταται επιτακτικότερη από ποτέ. Η δε εξάπλωση της **πανδημίας του COVID-19** αποκάλυψε εντονότερα τις *συνθήκες ακραίου αποκλεισμού και περιθωριοποίησης των Ρομά, κάνοντας εμφανέστερες τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες - με τα παιδιά να συγκαταλέγονται μεταξύ των σοβαρότερα πληγέντων*. Οι επιπτώσεις γίνονται ήδη φανερές στην υγεία, ενώ επισημαίνεται η αρνητική προοπτική μεσοπρόθεσμων κοινωνικοοικονομικών συνεπειών.³⁰⁵ Η διαβίωση πολλών πολυμελών οικογενειών σε μικρές οικίες, και υπό περιορισμό σε καταυλισμούς, συχνά σε συνθήκες συνωστισμού, με έλλειψη επαρκών

³⁰⁰ Council of Europe, Commissioner for Human Rights. (2012). Human Rights of Roma and Travellers in Europe. Council of Europe Publications

³⁰¹ Σημειώνεται ότι από το 2005 και έπειτα ο όρος "antigypsyism" χρησιμοποιείται επίσημα στο πλαίσιο των εκθέσεων και Ψηφισμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την κατάσταση των Ρομά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 28 Απριλίου 2005, Βρυξέλλες (P6_TA(2005)0151). Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Διεθνής Ημέρα των Ρομά - αντι-αθιγγανισμός στην Ευρώπη και αναγνώριση από την ΕΕ της ημέρας αφιερωμένης στη μνήμη της γενοκτονίας των Ρομά κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, 15 Απριλίου 2015, Βρυξέλλες (P8_TA(2015)0095). Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Πτυχές της ένταξης των Ρομά στην ΕΕ οι οποίες άπτονται των θεμελιωδών δικαιωμάτων: καταπολεμώντας την αθιγγανοφοβία, 25 Οκτωβρίου 2017, Βρυξέλλες (P8_TA(2017)0413). Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 12ης Φεβρουαρίου 2019 σχετικά με την ανάγκη, στην περίοδο μετά το 2020, για ένα ισχυρότερο στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά και για την ενίσχυση του αγώνα κατά της αθιγγανοφοβίας (2019/2509(RSP))EE C 449 της 23.12.2020.

³⁰² Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται: «anti-Gypsyism is an especially persistent, violent, recurrent and commonplace form of racism», European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI), General Policy Recommendation N°13 on combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011)37, 24 June 2011 (revised 1st December 2020). Βλ. επίσης και European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), General Policy Recommendation No 3 on the fight against racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29, 6 March 1998.

³⁰³ Βλ. Council of the European Union (2016). Accelerating the Process of Roma Integration - Council Conclusions (8 December 2016), 15406/16, Brussels. Βλ. επίσης Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final

³⁰⁴ Βλ. EU Agency for Fundamental Rights, Widespread racism continues to plague Europe. 20 June 2019, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-infographic-frr2019-ch04-racism.pdf

³⁰⁵ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final. Βλ. επίσης EU Agency for Fundamental Rights (FRA) and the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Persistent Roma inequality increases COVID-19 risk, human rights heads say. Press Release, Warsaw/Vienna, 7 April 2020.

μέσων και ακατάλληλες συνθήκες υγιεινής, καθιστά σχεδόν αδύνατη την εφαρμογή των μέτρων για την πρόληψη και αντιμετώπιση της πανδημίας.³⁰⁶ Ιδιαίτερα αναδεικνύεται και το ζήτημα της πρόσβασης σε καθαρό νερό. Στην παρούσα συγκυρία η έλλειψη αυτή θέτει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή και την υγεία των κοινοτήτων που διαβιούν σε αυτές τις συνθήκες. Παράλληλα, σοβαρές δυσχέρειες αναφέρονται ως προς την πρόσβαση στην εκπαίδευση³⁰⁷, ενώ επισημαίνεται ότι η αδυναμία προσκόμισης εγγράφων μόνιμης κατοικίας δυσχέρανε την πρόσβαση σε επιδόματα και κοινωνικές υπηρεσίες. Παρά ωστόσο τις εκκλήσεις για την υποστήριξη τους, έχουν καταγραφεί περιπτώσεις όπου οι τοπικές αρχές κατηγορούν τους Ρομά για μη τήρηση των έκτακτων μέτρων, αντιμετωπίζοντάς τους ως απειλή για τη δημόσια υγεία.³⁰⁸ Όπως επισημαίνεται, οι συνέπειες της πανδημίας φαίνεται να επιδεινώνουν τις διακρίσεις και τον αντιτισιγγανισμό, δυσχεραίνοντας την ήδη επισφαλή κατάσταση των Ρομά και καθιστώντας επιτακτική και επείγουσα την ανάγκη στήριξής τους.³⁰⁹

3.2.1. Ενδεικτικά στοιχεία και εκτιμήσεις

Όπως προαναφέρθηκε, ο αριθμός των Ρομά στην Ευρώπη υπολογίζεται μεταξύ 10 με 12 εκατομμύρια, ενώ δεν υφίσταται δυνατότητα ακριβούς προσδιορισμού του συνολικού πληθυσμού. Συνεπώς, είναι εξαιρετικά δυσχερές και ο εντοπισμός του ακριβούς αριθμού των προσώπων που στερούνται εγγράφων, -δεν διαθέτουν δηλαδή νομική ταυτότητα ή είναι (και) ανιθαγενείς. Διαθέσιμες είναι μόνον **εκτιμήσεις και αποσπασματικά στοιχεία**, τα οποία μάλιστα, συχνά, παρουσιάζουν μεταξύ τους και σημαντικές αποκλίσεις. Ακόμα δε και τα διαθέσιμα στοιχεία, βάσει ερευνών και μελετών, είναι δύσκολο να τύχουν μιας συνολικής επεξεργασίας που να αποτυπώνει με αξιοπιστία έναν ακριβή αριθμό σε διατοπικό-ευρωπαϊκό επίπεδο, λόγω της αποσπασματικότητάς τους και της έλλειψης συνεκτικότητας. Συγκεκριμένα, συνήθως αναφέρονται σε διαφορετικές χρονικές περιόδους ή/και δεν καλύπτουν πάντα τις ίδιες γεωγραφικές περιοχές, ή ενδέχεται να αναφέρονται ειδικότερα σε συγκεκριμένες ομάδες εντός του γενικότερου πληθυσμού των Ρομά. Παρακάτω παρουσιάζονται διάφορες εκτιμήσεις και στοιχεία σχετικά με τον πληθυσμό των Ρομά, συνολικά ή σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης.

³⁰⁶ Ο. π.

³⁰⁷ Βλ. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2020a) Coronavirus pandemic in the EU-impact on Roma and Travellers. Bulletin 5, 1 March – 30 June 2020; European Commission's Fairness Policy Brief on Educational inequalities in Europe and physical school closures during COVID-19. Fairness Policy Briefs Series:4/2020.

³⁰⁸ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2020a, ο.π.

³⁰⁹ EU Agency for Fundamental Rights (FRA) and the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Persistent Roma inequality increases COVID-19 risk, human rights heads say. Press Release, Warsaw/Vienna, 7 April 2020.

Σχετικά με τον συνολικό πληθυσμό:

Ο εκτιμώμενος αριθμός των Ρομά που αφορά: ³¹⁰

- σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή ήπειρο, κυμαίνεται από 8 έως 15 εκατομμύρια
- στις περιοχές που καλύπτουν οι χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης, φτάνει περίπου τα 11 εκατομμύρια
- στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι περίπου 6 εκατομμύρια.

Με βάση τα παραπάνω επιλέγεται να αναφέρεται επίσημα για την ευρωπαϊκή ήπειρο αριθμός 10 με 12 εκατομμύρια. Επισημαίνεται ακόμη ότι σήμερα η πλειονότητα των Ρομά (80-85%) βρίσκονται εγκατεστημένοι σε διάφορες περιοχές, και δεν είναι νομάδες – περιπλανώμενοι.³¹¹ Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα κράτη μέλη με τον υψηλότερο εκτιμώμενο αριθμό Ρομά στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Πιν.2. Οι χώρες της ΕΕ με τον υψηλότερο εκτιμώμενο αριθμό Ρομά³¹²

Κράτος μέλος	Μέσο εκτιμώμενο μέγεθος του πληθυσμού Ρομά		Ελάχιστη εκτίμηση	Ανώτατη εκτίμηση
	Αριθμός ατόμων	Ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού		
Ρουμανία	1 850 000	8,6 %	1 200 000	2 500 000
Βουλγαρία	750 000	9,9 %	700 000	800 000
Ουγγαρία	750 000	7,5 %	500 000	1 000 000
Ισπανία	750 000	1,6 %	500 000	1 000 000
Σλοβακία	490 000	9,0 %	380 000	600 000
Γαλλία	400 000	0,6 %	300 000	500 000
Τσεχική Δημοκρατία	200 000	1,9 %	150 000	250 000
Ελλάδα	175 000	1,5 %	50 000	300 000
Σύνολο	5 365 000	3,0 %	3 780 000	6 950 000
Σύνολο για όλη την ΕΕ	6 197 100	1,2 %	4 368 700	8 025 500

Ενδεικτικά, επιλέγεται να γίνει αναφορά στη χώρα μας, καθότι θα μπορούσε να αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα ως προς τις αποκλίσεις μεταξύ των διαφόρων εκτιμήσεων. Συγκεκριμένα:

- Στο οικείο Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης 2017-2021³¹³, αναφέρεται, σύμφωνα με χαρτογράφηση³¹⁴ που πραγματοποιήθηκε το 2017,;

³¹⁰ Βλ. στον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «European Commission - Roma equality, inclusion and participation in the EU» (https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en)

³¹¹ Council of Europe, Descriptive Glossary of terms relating to Roma issues, version dated 18 May 2012

³¹² Τα στοιχεία αναφέρονται στο 2012 (περιλαμβάνεται και η Κροατία) και προέρχονται από το Συμβούλιο της Ευρώπης (Council of Europe. Support Team of the Special Representative of the Secretary General of the Council of Europe for Roma Issues, updated 2 July 2012). Ο Πίνακας περιλαμβάνεται σε Ειδική Έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου της ΕΕ (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2016). Πρωτοβουλίες πολιτικής της ΕΕ και η χρηματοδοτική στήριξή της για την ένταξη των Ρομά: πραγματοποιήθηκε σημαντική πρόοδος την τελευταία δεκαετία, αλλά απαιτούνται περαιτέρω επιτόπιες προσπάθειες. Ειδική έκθεση, Αριθ.14. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

³¹³ Βλ. Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά, Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2017-2021 – «Κοινωνική Ένταξη προς Όφελος Όλων» 2017 -2021, Αθήνα, 24.06.2019.

- ότι εντοπίστηκαν 354 περιοχές διαβίωσης Ρομά με συνολικό αριθμό κατοίκων 104.210
- (και συγχρόνως, στο Εισαγωγικό Σημείωμα του ίδιου Σχεδίου) ότι είχαν χαρτογραφηθεί 371 οικισμοί, με συνολικό πληθυσμό 110.000 κατοίκους.
- Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύονται την ίδια χρονιά (2017),³¹⁵ αναφέρεται ότι ο εκτιμώμενος αριθμός των Ρομά στη χώρα είναι:
 - περίπου 250.000 (εκτίμηση από την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου)
 - περίπου 300.000 (εκτίμηση από το Greek Helsinki Watch)

Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύονται το 2011, και αναφέρονται στο έτος 2008, ο αριθμός των κατοικούντων Ρομά "στους διακριτούς και αναγνωρίσιμους χώρους διαμονής" εκτιμάτο σε 50.000.³¹⁶

Σχετικά με τον (πιθανό) αριθμό των ανιθαγενών και των Ρομά που δεν διαθέτουν έγγραφα ταυτότητας:

- Το πρόβλημα εντοπίζεται σε πολλές χώρες της Ευρώπης, αλλά είναι πιο έντονο στα Δυτικά Βαλκάνια.³¹⁷
- Κατά τις εκτιμήσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, ο πληθυσμός των ανιθαγενών φθάνει σήμερα περίπου τις 680.000, περιλαμβάνοντας πολλούς Ρομά που δεν διαθέτουν έγγραφα.³¹⁸
- Σύμφωνα με εκτιμήσεις (2017) που καλύπτουν τις χώρες μέλη του Οργανισμού για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), ο αριθμός των ανιθαγενών, περιλαμβανομένων και των προσώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο ανιθαγένειας, είναι 722.000, - ενώ δυσανάλογα μεγάλο ποσοστό εξ' αυτών είναι Ρομά.³¹⁹

³¹⁴ Το 2017 διεξήχθη στο πλαίσιο της Ειδικής Γραμματείας για την Ένταξη των Ρομά χαρτογράφηση οικισμών και καταυλισμών σε εθνικό επίπεδο, χρησιμοποιώντας τυπολογική κατάταξη σύμφωνα με τις συνθήκες διαβίωσης. Όπως αναφέρεται, εξ' αυτών που εντοπίστηκαν, οι 8.582 ζουν σε άκρως υποβαθμισμένες περιοχές («Οι περιοχές αυτές είναι πλήρως ή σχετικά ακατάλληλες για κατοίκηση, είτε γιατί βρίσκονται κοντά σε χωματερή, βάλτο κ.α., είτε γιατί υπάρχει παντελής έλλειψη υποδομών, ή/και μεγάλη χιλιομετρική απόσταση από τον πλησιέστερο αστικό ιστό»). Βλ. αναλυτικά Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2017-2021, ο.π.

³¹⁵ Βλ. Ad Hoc Committee of Experts on Roma and Travellers Issues (CAHROM), Thematic Report on CAHROM Thematic Visit on challenges and best practices in implementing Roma inclusion strategies (with a focus on solving the lack of personal identification documents and improving access to social services, including health care) Kyiv, Ukraine, 26-28 April 2017 (Ukraine, Greece, North Macedonia, Poland Serbia), CAHROM (2017)17, Strasbourg, 20 October 2017 (approved 25 October 2017).

³¹⁶ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, Πλαίσιο Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη των Ρομά, Δεκέμβριος 2011.

³¹⁷ Council of Europe, Commissioner for Human Rights. (2012). Human Rights of Roma and Travellers in Europe. Council of Europe Publications

³¹⁸ Βλ. στον ιστότοπο « Council of Europe, Ad hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (CAHROM)»(<https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/legal-status/-id-documents>)

³¹⁹ Βλ. Organization for Cooperation and Security in Europe (OSCE), UNHCR UN Agency for Refugees (2017). Handbook on Statelessness in the OSCE Area International Standards and Good Practices. Βλ. επίσης Organization

Πέραν ωστόσο από τις «προβληματικές» αριθμητικές προσεγγίσεις, σημασία έχουν και οι ποιοτικές διαστάσεις των διαθέσιμων στοιχείων, που τεκμηριώνουν την ύπαρξη και τη σοβαρότητα των προβλημάτων που υφίστανται οι κοινότητες των Ρομά στην Ευρώπη. Τα προβλήματα αυτά σε πολλές περιπτώσεις συνδέονται (και) με την έλλειψη επισήμων εγγράφων. Τα εν λόγω στοιχεία αποτυπώνονται σε πολλές έρευνες και μελέτες οργανισμών και οργανώσεων, με ιδιαίτερη τη συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης (βλ. ιδίως CAHROM, Ad hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues)³²⁰. Όπως αναδεικνύεται, η στέρηση νομικής ταυτότητας και ιθαγένειας έχει καταλυτική επίδραση για την πρόσβαση σε κρατικές και κοινωνικές υπηρεσίες και παροχές, ενώ υπονομεύει την άσκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων, οδηγώντας σε περαιτέρω περιθωριοποίηση και διακρίσεις.³²¹

3.3. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΡΟΜΑ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

3.3.1. Συνοπτική επισκόπηση

Καταρχάς, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ήδη εδώ και πολλές δεκαετίες στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης³²² αναδεικνύεται εναργώς το ζήτημα των *βαθεία ριζωμένων προκαταλήψεων και του ρατσισμού* εις βάρος των Ρομά και η ανάγκη ανάληψης συγκεκριμένων μέτρων και δράσεων από τις κυβερνήσεις για την αντιμετώπισή του.³²³ Τονίζεται ιδίως και η emblematicή **Διακήρυξη του Στρασβούργου για τους Ρομά** το 2010,³²⁴ όπου τα κράτη καλούνται, μεταξύ άλλων, να λάβουν αποτελεσματικά μέτρα

for Cooperation and Security in Europe (OSCE); Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Written submission for the thematic report on racial and ethnic based discrimination through nationality and citizenship exclusion of the United Nations Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance. Warsaw, 19 February 2018

³²⁰ Σχετικές εκθέσεις που αναφέρονται στο συγκεκριμένο ζήτημα βλ. στον ιστότοπο « Ad hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (CAHROM)-Thematic Report- Legal status / Identity documents / Statelessness / Access to Justice"»(<https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/cahrom>)

³²¹ Βλ. OSCE/UNHCR, 2017, ο.π.; OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2018, ο.π.

³²² Βλ. χαρακτηριστικά στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης: *Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας* (European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)) (επίσημος ιστότοπος [εδώ](#)) Μεταξύ των πρώτων Συστάσεων που δημοσίευσε η Επιτροπή είναι η υπ'αριθ.3 που αφορά στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας κατά των Ρομά. (General Policy Recommendation No 3 on the fight against racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29, 6 March 1998.) Βλ. επίσης σχετικά με την Επιτροπή CAHROMis (1996-2010), και από το 2011 και έπειτα την «Ad hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (CAHROM)». Η Επιτροπή είναι η μόνη διακυβερνητική στην Ευρώπη, πιθανά και στον κόσμο, που ασχολείται εξειδικευμένα με θέματα που αφορούν στους Ρομά (επίσημος ιστότοπος: [εδώ](#)).

³²³ Βλ. Parliamentary Assembly Council of Europe (PACE), Recommendation 1203 (1993) Gypsies in Europe. Βλ.και PACE, Recommendation 1557 (2002) Legal situation of Roma in Europe; Council of Europe, Committee of Ministers Recommendation CM/Rec(2008)5 on policies for Roma and/or Travellers in Europe; Parliamentary Assembly (PACE), Resolution 1740 (2010) on the Situation of Roma in Europe and relevant activities of Council of Europe, 22 June 2010.

³²⁴ Βλ. Council of Europe High Level Meeting on Roma, "The Strasbourg Declaration on Roma" CM(2010)133-final , Strasbourg, 20 October 2010

για την καταπολέμηση των διακρίσεων, την αποφυγή της ανιθαγένειας και τη διασφάλιση πρόσβασης σε έγγραφα ταυτότητας ("identification papers").

Στην ίδια κατεύθυνση, ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ)³²⁵, με το **Σχέδιο Δράσης για τη βελτίωση της κατάστασης των Ρομά και Σίντι**,³²⁶ προωθεί μέτρα για την εξάλειψη των διακρίσεων, ενώ ειδικότερα επισημαίνεται η ανάγκη να διασφαλιστεί η πρόσβαση και παροχή όλων των απαραίτητων βασικών εγγράφων που αφορούν στην προσωπική κατάσταση ενός προσώπου (περιλαμβανομένων των πιστοποιητικών γέννησης, εγγράφων ταυτότητας, βιβλιαρίων υγείας). Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί η **Δεκαετία για την Ένταξη των Ρομά** (2005-2015), ως μια διακυβερνητική πρωτοβουλία σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με στοχεύσεις που επίσης αφορούν στην εξάλειψη του ρατσισμού και την ένταξη των κοινοτήτων των Ρομά.³²⁷

Τα ζητήματα που αφορούν στην κατάσταση των Ρομά αποτέλεσαν αντικείμενο ευρύ διαλόγου και σημαντικών πρωτοβουλιών, σε πολιτικό και νομοθετικό επίπεδο, και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδίως κατά την τελευταία δεκαετία³²⁸ με την προώθηση από το 2011 της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Ένταξη των Ρομά³²⁹ και την υιοθέτηση του Ευρωπαϊκού Πλαισίου για Εθνικές Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά (**EU Framework for National Roma Integration Strategies, 2011-2020**).³³⁰ Το πλαίσιο ενισχύεται με τη σχετική Σύσταση του Συμβουλίου (2013), η οποία αποτέλεσε το πρώτο νομικό

³²⁵ Βλ. αναλυτικά στον επίσημο ιστότοπο του ΟΑΣΕ, «OSCE - Roma and Sinti» (<https://www.osce.org/odihr/roma-and-sinti>)

³²⁶ Βλ. Organization for Cooperation and Security in Europe (OSCE), Ministerial Council, Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area, Decision No. 3/03, (MC.DEC/3/03), 1 and 2 December 2003, Maastricht, the Netherlands (adopted by Decision No. 566, 27 November 2003). Βλ. και σχετικές μετέπειτα αποφάσεις και έγγραφα για την ενίσχυση του Σχεδίου, διαθέσιμα: [εδώ](#)

³²⁷ Βλ. αναλυτικά στον ιστότοπο «Decade for Roma Inclusion» (<https://www.rcc.int/romaintegration2020/romadecade>).

³²⁸ Κατά την προηγούμενη δεκαετία επισημαίνονται, μεταξύ άλλων: Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών, Καταπολέμηση των διακρίσεων και ίσες ευκαιρίες: ανανεωμένη δέσμευση, SEC(2008) 2172, Βρυξέλλες, 2.7.2008 COM/2008/0420 τελικό (όπου επίσημα γίνεται αναφορά στις διακρίσεις και τον κοινωνικό αποκλεισμό των Ρομά). Βλ. και Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών - Η κοινωνική και οικονομική ένταξη των Ρομά στην Ευρώπη, COM (2010) 133.

³²⁹ Βλ. σχετ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τη στρατηγική της ΕΕ για την ενσωμάτωση των Ρομά (2010/2276(INI)), 9 Μαρτίου 2011, (P7_TA(2011)0092).

³³⁰ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Πλαίσιο της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020, COM(2011) 173 τελικό Αναλυτικότερα βλ. στον σχετικό ιστότοπο της Επιτροπής, «European Commission - Roma equality, inclusion and participation in the EU» (https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en)

εργαλείο της Ένωσης που αφορά στην ένταξη των Ρομά,³³¹ - ενώ ακολούθησε και πλούσια παραγωγή, ιδίως σχετικών ψηφισμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Τον Οκτώβριο του 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε σε ένα **νέο πλαίσιο**, με χρονικό ορίζοντα ως το 2030. Αυτό παρουσιάζεται πιο ενισχυμένο και διευρυμένο, μη εστιάζοντας μόνο στην κοινωνικοοικονομική διάσταση, όπως το προηγούμενο. Συγκεκριμένα, θέτει τρεις οριζόντιους στόχους, εφαρμόζοντας μια προσέγγιση τριών πυλώνων που αφορούν στην ισότητα, την ένταξη, τη συμμετοχή (equality – inclusion – participation), - επιδιώκοντας την ενίσχυση, πέραν της κοινωνικο-οικονομικής ένταξης, και της ισότητας και της συμμετοχής στην πολιτική, την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή. Παράλληλα, δίδεται έμφαση στην προοπτική ουσιαστικότερης υλοποίησης των πολιτικών σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, με την επιδίωξη βελτίωσης του συντονισμού και της παρακολούθησης (για παράδειγμα γίνεται ειδικότερη αναφορά στην ανάπτυξη συνεργειών, στη συλλογή στοιχείων, στις εκθέσεις αναφοράς, στην κατάρτιση προτεινόμενων δεικτών παρακολούθησης κ.α.).³³²

3.3.2. Συνοχή και διασυνδέσεις του νέου πλαισίου της ΕΕ για τους Ρομά με θεσμικές και πολιτικές στοχεύσεις για την καταπολέμηση των διακρίσεων

α) στο ευρύτερο πλαίσιο της ΕΕ

Η αντιμετώπιση των ζητημάτων που αφορούν στους Ρομά συνυφαίνεται με την καταπολέμηση της ανισότητας, του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, όπως αποτυπώνεται και στους οριζόντιους στόχους που θέτει το νέο ευρωπαϊκό πλαίσιο.³³³ Η προσέγγιση αυτή θεσμικά θεμελιώνεται στις Συνθήκες όπου εδράζονται οι αξίες της Ένωσης,³³⁴ ενώ εν προκειμένω τονίζεται ιδίως η **συνοχή με την Οδηγία 2000/43 /ΕΚ** «περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης των προσώπων

³³¹ Βλ. Βλ. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σύσταση του Συμβουλίου, της 9ης Δεκεμβρίου 2013 , για αποτελεσματικά μέτρα ένταξης των Ρομά στα κράτη μέλη (2013/C 378/01).

³³² Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final Αναλυτικά βλ. και στον οικείο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο.π. Αναλυτικά βλ. και στον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο.π.

³³³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final

³³⁴ Συγκεκριμένα: α) το άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), αναγνωρίζει ότι η ισότητα είναι μία από τις θεμελιώδεις αξίες της Ένωσης β) σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 3 της ΣΕΕ, η Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού.γ) σύμφωνα με το άρθρο 10 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής στον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεων της δ) το άρθρο 19 (1) της ΣΛΕΕ, επιτρέπει στο Συμβούλιο να αναλάβει κατάλληλη δράση, για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής»³³⁵, καθώς επίσης και με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης.³³⁶ Εξέχουσα σημασία αποκτά η ανάγκη διασύνδεσης με την προώθηση του τρέχοντος Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης κατά του Ρατσισμού 2020-2025 (**EU Antiracism Action Plan 2020-2025**)³³⁷. Εν προκειμένω, ιδιαίτερα θα πρέπει να τονιστεί και η σημασία διασύνδεσης με το νέο Σχέδιο Δράσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Δημοκρατία (**EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020-2024**),³³⁸ όπου γίνεται αναφορά στην αρχή “Leave no one behind”, καθώς και στη διασφάλιση παροχής νομικής ταυτότητας (βλ. και παρακάτω υπό β.)

Περαιτέρω, όπως προκύπτει και από την έκθεση αξιολόγησης του προηγούμενου πλαισίου εθνικών στρατηγικών για τους Ρομά, ο ειδικός στόχος της απαγόρευσης των διακρίσεων (non – discrimination) θα πρέπει να βασιστεί στην προσέγγιση της ένταξης (inclusion approach) και να επιδιωχθεί εστιάζοντας στην πρόληψη και καταπολέμηση του αντιαθιγγανισμού.³³⁹ Εν προκειμένω, αναφέρεται η σύνδεση με τις αρχές του **Ευρωπαϊκού Πυλώνα για τα Κοινωνικά Δικαιώματα**, αλλά και με άλλες Στρατηγικές της Ένωσης, όπως για παράδειγμα τη στρατηγική για την προώθηση της ισότητας (Equality Strategy for 2020-2025).³⁴⁰ Λαμβάνοντας υπόψη ότι κατά την παραπάνω αξιολόγηση προέκυψε πως δεν είχε αντιμετωπιστεί επαρκώς η διαφορετικότητα εντός του πληθυσμού των Ρομά,³⁴¹ καθίσταται αναγκαίο κατά την υλοποίηση του νέου πλαισίου να δοθεί έμφαση και στις αυξημένες ανάγκες προστασίας συγκεκριμένων ομάδων, - όπως των γυναικών, των παιδιών, των νέων, των ατόμων με αναπηρίες,

³³⁵ Οδηγία 2000/43/EK του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 180 της 19/07/2000 σ. 0022 – 0026.

³³⁶ Το άρθρο 21 (1) του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ορίζει ότι κάθε διάκριση για οιοδήποτε λόγο, όπως το φύλο, η φυλή, το χρώμα, η εθνική ή κοινωνική καταγωγή, τα γενετικά χαρακτηριστικά, η γλώσσα και η ιδιότητα μέλους εθνικής μειονότητας, απαγορεύεται.

³³⁷ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Μια Ένωση ισότητας: σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του ρατσισμού 2020-2025, Βρυξέλλες, 18.9.2020, COM(2020) 565 final

³³⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Σχέδιο δράσης της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατία 2020-2024, Βρυξέλλες, 25.3.2020, JOIN(2020) 5 final(μετά του Παραρτήματος)

³³⁹ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Έκθεση σχετικά με τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την ενδιάμεση αξιολόγηση του πλαισίου της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά, SWD(2018) 480 final, Βρυξέλλες, 4.12.2018 COM(2018) 785 final; Directorate-General for Justice and Consumers (European Commission) , ICF , Milieu. (2018,July)Mid-term evaluation of the EU Framework for national Roma integration strategies up to 2020, Final Report (external study requested by the European Commission), Luxembourg: Publications Office of the European Union.

³⁴⁰ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Μια Ένωση ισότητας — Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025 Βρυξέλλες, 5.3.2020, COM/2020/152 final

³⁴¹ Βλ. Directorate-General for Justice and Consumers (European Commission) , ICF , Milieu. (2018,July)Mid-term evaluation of the EU Framework for national Roma integration strategies up to 2020, Final Report (external study requested by the European Commission), Luxembourg: Publications Office of the European Union.

καθότι οι ομάδες αυτές έρχονται συχνότερα αντιμέτωπες με δομικές και πολλαπλές διακρίσεις.³⁴² Στην κατεύθυνση αυτή είναι απαραίτητο να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που προσφέρονται μέσω των νέων ανακοινωθέντων κοινωνικών, εκπαιδευτικών και άλλων ευρωπαϊκών προγραμμάτων.³⁴³

β) στην Ατζέντα 2030 και ειδικότερα τον υποστόχο 16.9

Όπως επισημαίνεται, *σχεδόν και οι 17 οικουμενικοί Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη συνδέονται στενά με τις ανάγκες των κοινοτήτων των Ρομά*,³⁴⁴ με κάποιους να εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό συσχέτισης με τα θέματα που αφορούν στην ένταξή τους.³⁴⁵ Ως εκ τούτου, η Ατζέντα 2030 αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο πολιτικής, που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί *ουσιαστικά και διαδικαστικά*, αφού δίδει μια νέα διευρυμένη προοπτική σε συγκεκριμένα πεδία πολιτικής (όπως στο πεδίο των Στόχων που αφορούν στην υγεία, την παιδεία, τη στέγαση, την εργασία³⁴⁶) καθώς και στον *τρόπο αντιμετώπισης οριζόντιων δια-τομεακών ζητημάτων* (όπως η φτώχεια, η πείνα, η ισότητα των φύλων, οι ανισότητες³⁴⁷). Παρότι λοιπόν οι Ρομά δεν αναφέρονται ρητά στο πλαίσιο των Στόχων της Ατζέντας, τα σημαντικότερα ζητήματα που τους αφορούν **εντάσσονται στους Στόχους**, αυτούς - αποτελώντας ένα ευρύ πεδίο διεκδίκησης αλλά και ενίσχυσης των αιτημάτων τους έναντι των εκάστοτε κυβερνήσεων.³⁴⁸

Ειδικότερα, **η διάσταση του αντι-τοιγγανισμού** θα μπορούσε να εντοπιστεί κυρίως στο πλαίσιο του Στόχου 10 (μείωση ανισοτήτων) και του Στόχου 16 (ειρήνη – δικαιοσύνη – ισχυροί θεσμοί). Με δεδομένη την αλληλένδετη σχέση μεταξύ αντι-

³⁴² Βλ. European Commission (2007) Tackling Multiple Discrimination: Practices, policies and laws, Luxembourg: Publications Office; Burri, S., Schiek, D. (2009). Multiple Discrimination in EU Law: Opportunities for Legal Responses to Intersectional Gender Discrimination? European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality.

³⁴³ Βλ. Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final

³⁴⁴ ERGO Network, 2019, ο.π.

³⁴⁵ Οι Στόχοι που – στο πλαίσιο της ΕΕ - εμφανίζουν τη μεγαλύτερη συσχέτιση με την ένταξη των Ρομά είναι, όπως αναφέρεται, οι εξής: «1.3 social protection floors, 2.1 hunger and food security, 3.8 universal health coverage, 4.1-6 access to quality education, 6.1 access to safe drinking water, 11.1 affordable housing. Gender equality is transversal to all goals (and indicators) and specifically mentioned in goal 5. Equal treatment is covered in a cross-cutting manner and specifically in target 10.3. Also relevant are: 16.1 protection from violence and 16.7 political participation. Target 17.18 calls for ethnically disaggregated data collection», Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Έκθεση σχετικά με τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την ενδιάμεση αξιολόγηση του πλαισίου της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά, SWD(2018) 480 final, Βρυξέλλες, 4.12.2018 COM(2018) 785 final

³⁴⁶ Όπως το πεδίο της υγείας (Στόχος 3), της εκπαίδευσης (Στόχος 4), της στέγασης (Στόχος 11), της εργασίας (Στόχος 8).

³⁴⁷ Συγκεκριμένα: μηδενική φτώχεια (Στόχος 1), μηδενική πείνα (Στόχος 2), ισότητα των φύλων (Στόχος 5), λιγότερες ανισότητες (Στόχος 10)

³⁴⁸ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Έκθεση σχετικά με τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την ενδιάμεση αξιολόγηση του πλαισίου της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά, SWD(2018) 480 final, Βρυξέλλες, 4.12.2018 COM(2018) 785 final

τσιγγανισμού και κοινωνικού αποκλεισμού, είναι σημαντικό η παρακολούθηση των δύο αυτών Στόχων να διασυνδέεται και με την παρακολούθηση των προαναφερόμενων (περί παιδείας, υγείας κ.λπ.), προσθέτοντας παράλληλα και τη διάσταση της «εθνικότητας» ("ethnicity").³⁴⁹

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, αναδεικνύεται εναργώς ότι η σύνδεση των σχετικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Ατζέντα 2030 θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά στον αποτελεσματικότερο σχεδιασμό και υλοποίηση των εθνικών στρατηγικών που αφορούν στην ένταξη των Ρομά και την καταπολέμηση του αντιτσιγγανισμού. Μάλιστα, όπως προκύπτει και από την αξιολόγηση του προηγούμενου πλαισίου της Ένωσης (National Roma Integration Strategies, 2011-2020), κρίνεται απαραίτητο τα ζητήματα αυτά να αποτελέσουν μέρος του ευρύτερου διαλόγου που αφορά στην Ατζέντα, - όπως συγκεκριμένα αναφέρεται «*Roma integration is also relevant for attaining the Sustainable Development Goals*»³⁵⁰. Για πολλές δε ευρωπαϊκές χώρες η πρόοδος στην υλοποίηση των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι άμεσα εξαρτώμενη από την πρόοδο των στόχων που αφορούν στην ένταξη των Ρομά.³⁵¹

Στην κατεύθυνση αυτή, όπως επισημαίνεται, η νέα πρόταση της Επιτροπής είναι *σχεδιασμένη κατά τρόπο που να συμβαδίζει με την υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Πυλώνα για τα Κοινωνικά Δικαιώματα, και εμπνευσμένη από τους Στόχους της Ατζέντα 2030*.³⁵² Όπως περαιτέρω αναφέρεται, η επικέντρωση στις ομάδες που αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο διακρίσεων και κοινωνικού αποκλεισμού συμβαδίζει με τους Στόχους του Πυλώνα αλλά και συμβάλει στην προώθηση των στόχων για ισότιμες και συμπεριληπτικές δημοκρατικές κοινωνίες σύμφωνα με τις στοχεύσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη.³⁵³ Εν προκειμένω, υπενθυμίζονται και οι σχετικές πολιτικές κατευθύνσεις της νέας προεδρίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.³⁵⁴ Στο πλαίσιο αυτό, όλοι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί καλούνται να ενσωματώσουν στις πολιτικές τους τα

³⁴⁹ Βλ. ERGO Network, 2019, ο.π.

³⁵⁰ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Έκθεση σχετικά με τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την ενδιάμεση αξιολόγηση του πλαισίου της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά, SWD(2018) 480 final, Βρυξέλλες, 4.12.2018 COM(2018) 785 final, σελ.34

³⁵¹ Βλ. σχετικά European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2018). A persisting concern: antigypsyism as a barrier to Roma inclusion.

³⁵² Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final

³⁵³ Βλ. στον ιστότοπο της Επιτροπής «The Commission's holistic approach for sustainability and the SDGs- The EU approach towards implementing the UN's 2030 Agenda for Sustainable Development together with its Member States» (https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-holistic-approach-sustainable-development_en).

³⁵⁴ Βλ. European Commission, Leyen, Ursula von der (candidate for President of the European Commission). A Union that strives for more - My agenda for Europe: political guidelines for the next European Commission 2019-2024.

θέματα που αφορούν στους Ρομά, όπως αυτά διαμορφώνονται στον παραπάνω Πυλώνα και στον νέο κύκλο προγραμματισμού 2020-2027.³⁵⁵

Ιδιαίτερα τονίζεται η διασύνδεση με το νέο **Σχέδιο Δράσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Δημοκρατία** (EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020-2024),³⁵⁶ όπου επισημαίνεται ότι η Ατζέντα 2030 αποτελεί «εξαιρετική ευκαιρία» προς την υλοποίηση της δέσμευσης για την ένταξη, για «να μη μείνει κανείς πίσω», στο περιθώριο, συμβάλλοντας στην προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατίας για όλους χωρίς διακρίσεις. Όπως ειδικότερα αναφέρεται στο Παράρτημα του Σχεδίου, στο πλαίσιο αυτό επιδιώκεται η «ενίσχυση της θέσης όλων», μέσα από την «πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους ως ισότιμων και ενεργών μελών της κοινωνίας». Εν προκειμένω τονίζεται και ο θεμελιώδης ρόλος του κράτους δικαίου για την κοινωνική συνοχή.³⁵⁷ Μεταξύ δε των βασικών μέσων για την ενδυνάμωση του κάθε ατόμου ρητά ορίζεται «η υποστήριξη των κρατικών αρχών για την παροχή νομικής ταυτότητας σε όλους, ιδίως όσον αφορά τη διασφάλιση της καθολικής καταχώρισης των γεννήσεων».

3.1.3. Τα ελλιπή δεδομένα και η απουσία του στοιχείου της «εθνικότητας» κατά την παρακολούθηση των πολιτικών και των εθνικών στρατηγικών για τους Ρομά

Οι ανεπάρκειες ή/και η έλλειψη στοιχείων και επίσημων δεδομένων, σε συνδυασμό με την ανάγκη «χαρτογράφησης» ("mapping"), είναι ένα **καίριο ζήτημα** που συνεχώς επανέρχεται στη συζήτηση για τον εντοπισμό και την αντιμετώπιση των προβλημάτων των Ρομά, - περιλαμβανομένων και αυτών που αφορούν στην έλλειψη εγγράφων ταυτότητας.³⁵⁸ Εδώ επισημαίνεται πως, γενικότερα, η δύναμη και η αξία των δεδομένων αναγνωρίζεται ως ουσιώδης, διότι πέραν του ακριβέστερου εντοπισμού των αναγκών, επιτρέπει τη στατιστική αποτύπωση της υλοποίησης των δικαιωμάτων, συμβάλλοντας στον καλύτερο σχεδιασμό πολιτικών. Παράλληλα αναγνωρίζεται και η ουσιαστική συμβολή των στοιχείων των εναλλακτικών εκθέσεων

³⁵⁵ Επισημαίνεται ότι οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη θα πρέπει να περιλαμβάνονται στην παρακολούθηση του Πυλώνα για τα Κοινωνικά Δικαιώματα ("Social Scoreboard that monitors Member States' performance in relation to the Pillar of Social Rights"). Αυτό έχει επίδραση τόσο στον τρόπο που ορίζονται οι πολιτικοί στόχοι και η κατανομή των πόρων, αλλά και στην οργάνωση της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών και τη γενικότερη επίβλεψη της υλοποίησης. Βλ. στον ιστότοπο της Επιτροπής The Commission's holistic approach for sustainability and the SDGs- The EU approach towards implementing the UN's 2030 Agenda for Sustainable Development together with its Member States», ο.π.

³⁵⁶ European Commission, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, the Joint Communication to the European Parliament and the Council, EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020-2024 (and Annex), Brussels, 25.3.2020 JOIN(2020) 5 final

³⁵⁷ Όπως αναφέρεται: «Το κράτος δικαίου αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της κοινωνικής συνοχής, της αλληλεγγύης και της εμπιστοσύνης, τόσο μεταξύ του κράτους και των πολιτών, όσο και μεταξύ των πολιτών.», ο.π.

³⁵⁸ Βλ. μεταξύ άλλων CAHROM, 2019, ο.π.

από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και άλλους φορείς για την ανάδειξη των προβλημάτων και ανισοτήτων, αλλά και για τη διεκδίκηση αιτημάτων αντιμετώπισής τους έναντι των εκάστοτε κρατικών και κυβερνητικών φορέων.³⁵⁹

Ένα ζήτημα το οποίο ιδιαιτέρως έχει απασχολήσει την παραπάνω συζήτηση (σχετικά με τις ελλείψεις και ανεπάρκειες επίσημων στοιχείων) αφορά στην «**εθνικότητα**» ("**ethnicity**"), και πώς αυτή εντάσσεται στην παρακολούθηση των πολιτικών κατά των διακρίσεων, - ιδίως δε, σε σχέση και με τους συναφείς υποστόχους και τους δείκτες της Ατζέντας 2030.³⁶⁰ Για παράδειγμα, ως προς τον πληθυσμό των Ρομά, όπως προαναφέρθηκε, η Ατζέντα περιλαμβάνει καίρια θέματα που συνυφαίνονται με τα προβλήματα του εν λόγω πληθυσμού. Ωστόσο, αποτελεί πρόκληση το πώς θα εντοπιστούν οι ανάγκες τους, και πώς θα αξιολογηθεί η πρόοδος ως προς την αντιμετώπιση των αναγκών αυτών, εάν δεν υπάρχει η δυνατότητα να αποτυπωθούν τα ποσοστά και τα ειδικότερα δεδομένα που αφορούν στη συγκεκριμένη, αλλά και σε άλλες, εθνοτικές ομάδες. Κατά την αξιολόγηση του προηγούμενου ευρωπαϊκού πλαισίου για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά,³⁶¹ διαπιστώνεται η ανάγκη συλλογής δεδομένων με βάση (και) την εθνικότητα (σημειώνοντας τη συσχέτιση με τον υποστόχο 17.18 της Ατζέντα³⁶²). Ανάλογα επισημαίνονται και από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (*«there is a lack of disaggregated data and information to identify any investment in Roma inclusion in mainstream social inclusion and other measures.»*³⁶³).

Ωστόσο, οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες εμφανίζονται επιφυλακτικές και απρόθυμες να εισαχθεί η «εθνικότητα» στη γενικότερη παρακολούθηση των κοινωνικών και άλλων πολιτικών τους (όπως για παράδειγμα στις έρευνες που αφορούν στα νοικοκυριά και τις συνθήκες ζωής, στην εκπαίδευση, την εργασία

³⁵⁹ Βλ. Center for Economic and Social Rights (CESR) (2018). Spotlight on Sustainable Development 2018 – Exploring new pathways. Report by the Civil Society Reflection Group on the 2030 Agenda for Sustainable Development.

³⁶⁰ Βλ. ενδ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Έκθεση σχετικά με τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την ενδιάμεση αξιολόγηση του πλαισίου της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά, SWD(2018) 480 final, Βρυξέλλες, 4.12.2018 COM(2018) 785; Moradpour, E. (2016). Ethnicity and Sustainable Development. International Journal of Humanities and Cultural Studies, Special January, 1395-1404.

³⁶¹ Βλ. ενδ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Έκθεση σχετικά με τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την ενδιάμεση αξιολόγηση του πλαισίου της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά, SWD(2018) 480 final, Βρυξέλλες, 4.12.2018 COM(2018) 785

³⁶² Ο συγκεκριμένος υποστόχος διατυπώνεται ως εξής: «Target 17.18. By 2020, enhance capacity-building support to developing countries, including for least developed countries and small island developing States, to increase significantly the availability of high-quality, timely and reliable data disaggregated by income, gender, age, race, ethnicity, migratory status, disability, geographic location and other characteristics relevant in national contexts»

³⁶³ Βλ. FRA (European Union Agency for Fundamental Rights). (2020, October 5). Monitoring framework for an EU Roma Strategic Framework for Equality, Inclusion and Participation: Objectives and indicators, σελ.6.

κ.λπ.).³⁶⁴ Το γεγονός αυτό έχει από παλαιότερα επισημανθεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται,:

*«the concrete results of a wide range of measures – including the national action plans – cannot be properly evaluated because **many governments refuse to collect statistics based on ethnicity**. In these circumstances, it seems to be impossible to identify successful measures or to improve the less successful ones.»*³⁶⁵

Ενδεικτικά, αναφέρεται για παράδειγμα το πεδίο της εκπαίδευσης, όπου διάφορες κυβερνήσεις έχουν δικαιολογήσει την παραπάνω απροθυμία με το επιχείρημα ότι αντιτίθεται στην ευρωπαϊκή νομοθεσία περί προστασίας προσωπικών δεδομένων. Όπως ωστόσο αντιπροβάλλεται, εν προκειμένω πρόκειται για δεδομένα που αφορούν σε ομάδες, και όχι σε συγκεκριμένα πρόσωπα.³⁶⁶ Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι τα εν λόγω στοιχεία που σχετίζονται με την εθνικότητα είναι **πολύτιμα εργαλεία** για την αξιολόγηση του αντίκτυπου των πολιτικών και τον εντοπισμό διακρίσεων, και μάλιστα κατά τη συλλογή τους θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η διάσταση του φύλου. Ταυτόχρονα ωστόσο, υπογραμμίζεται emphatically ότι θα πρέπει να εφαρμόζονται αυστηρές εγγυήσεις έναντι ενδεχόμενων καταχρήσεων.³⁶⁷ Εν προκειμένω επισημαίνεται και η δικαιολογημένη επιφυλακτικότητα των ίδιων των ομάδων σχετικά με το πώς ενδέχεται να χρησιμοποιηθούν τα συλλεγόμενα δεδομένα που τις αφορούν. Το γεγονός αυτό συνδέεται με τον ευρύτερο “διαδεδομένο φόβο” που συναντάται στις ομάδες που για χρόνια υπόκεινται σε διώξεις και διακρίσεις, και αντανακλά το έλλειμμα εμπιστοσύνης προς τις εκάστοτε κυβερνήσεις.³⁶⁸

Το παραπάνω ζήτημα συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την **αδυναμία προσδιορισμού του ακριβούς αριθμού του πληθυσμού** των κοινοτήτων Ρομά στις διάφορες χώρες. Είναι δε ενδεικτικές οι, συχνά σημαντικές, αποκλίσεις μεταξύ των διαθέσιμων επίσημων στοιχείων και των εκτιμήσεων διαφόρων οργανώσεων και φορέων που δραστηριοποιούνται στο οικείο πεδίο.³⁶⁹ Το γεγονός αυτό σαφώς συνεπάγεται και αδυναμία ακριβούς εντοπισμού του πληθυσμού που δεν διαθέτει έγγραφη ταυτότητα, ή είναι ανιθαγενείς ή αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της ανιθαγένειας. Περαιτέρω, δυσχεραίνει τον σχεδιασμό και την υλοποίηση λύσεων για την

³⁶⁴ Βλ. ERGO Network, 2019, ο.π.

³⁶⁵ Council of Europe, Parliamentary Assembly (PACE), Resolution 1740 (2010) on the Situation of Roma in Europe and relevant activities of Council of Europe, 22 June 2010.

³⁶⁶ Βλ. UNICEF (2011). The Right of Roma Children to Education: Position Paper. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States (CEECIS).

³⁶⁷ Βλ. PACE Resolution 1740 (2010), ο.π. Βλ. και United Nations, Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), General Recommendation No 27 on Discrimination Against Roma, 16 August 2000.

³⁶⁸ Βλ. UNICEF, 2011, ο.π. Σχετικά βλ. επίσης και European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS). (2017, October). Roma Belong - Discrimination, Statelessness and Marginalisation of Roma in the Western Balkans and Ukraine. Report on the Western Balkans and Ukraine. Budapest: ERRC.

³⁶⁹ Σχετικά με το ζήτημα αυτό βλ. μεταξύ άλλων CAHROM, 2019, ο.π.

αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών. Έχει επισημανθεί ότι για τον εντοπισμό των προσώπων που δεν διαθέτουν έγγραφα είναι σημαντικό να αξιοποιηθούν κέντρα και υπηρεσίες (όπως κοινωνικές, ιατρικές κ.λπ.) που έρχονται σε άμεση επαφή με τον συγκεκριμένο πληθυσμό και καλούνται να αντιμετωπίσουν το ζήτημα της έλλειψης εγγράφων κατά την παροχή του έργου τους. Όπως αναφέρεται, οι υπηρεσίες αυτές θα πρέπει να ενταχθούν ως *σημεία εισόδου/επαφής στο πλαίσιο μιας γενικότερης πολιτικής για τον εντοπισμό/καταγραφή των παραπάνω προσώπων και τη σύνδεσή τους με το ληξιαρχικό σύστημα.*³⁷⁰

Στο νέο πλαίσιο για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει μια βελτιωτική προσέγγιση για την παρακολούθησή τους, υπογραμμίζοντας ότι η συλλογή δεδομένων είναι αναγκαία για την ουσιαστική υλοποίηση και αξιολόγηση της πορείας τους. Ειδικότερα, προτρέπει στη **χρήση κοινών δεικτών**, οι οποίοι θα προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε χώρας.³⁷¹ Οι συγκεκριμένοι – ποσοτικοί και ποιοτικοί – προτεινόμενοι δείκτες καταρτίστηκαν από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε συνεργασία με την Επιτροπή και με τη συνδρομή των κρατών μελών.³⁷² Παράλληλα βέβαια, επισημαίνεται ότι το εκάστοτε σύστημα παρακολούθησης θα πρέπει να συνάδει με το οικείο θεσμικό πλαίσιο της Ένωσης για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και τις σχετικές κατευθυντήριες οδηγίες της Ομάδας για την Απαγόρευση των Διακρίσεων, την Ισότητα και τη Διαφορετικότητα.³⁷³

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΡΟΜΑ ΧΩΡΙΣ ΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

4.1. Οι δυσχέρειες παροχής εγγράφων ταυτότητας σε σχέση με τις περίπλοκες πραγματικές και νομικές καταστάσεις των προσώπων

Καταρχάς, υπενθυμίζεται ότι η νομική ταυτότητα κατοχυρώνεται σε πολλά κείμενα διεθνών και περιφερειακών οργανισμών, που αποτελούν και το **θεσμικό υπόβαθρο** του υποστόχου 16.9., ενώ η παροχή της θα πρέπει, ως βασική υποχρέωση του κράτους, να διασφαλίζεται χωρίς καμιάς μορφής διάκριση.(βλ.κεφ.1.2.2.). Ειδικότερα δε

³⁷⁰ Ο.π.

³⁷¹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final

³⁷² Βλ. FRA, 2020, ο.π.

³⁷³ Βλ. σχετικά Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων), ΟJ L 119, 4.5.2016, διορθωτικό ΕΕ L 127, 23.5.2018. Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2016, ο.π. Βλ. επίσης και EU High Level Group on Non-discrimination, Equality and Diversity. Subgroup on Equality Data.(2018) Guidelines on improving the collection and use of equality data; United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), A Human Rights-based Approach to Data: Leaving No One Behind in the 2030 Development Agenda. Guidance Note to Data Collection and Disaggregation, 2018.

σε ό,τι αφορά τους Ρομά στην ευρωπαϊκή ήπειρο, επισημαίνονται και οι οικείες Συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης.³⁷⁴

Εν προκειμένω, οι δυσχέρειες ή/και αδυναμίες παροχής εγγράφων, και ειδικότερα αυτών που αφορούν σε ληξιαρχικές εγγραφές, στην πιστοποίηση και παροχή νομικής ταυτότητας, - και εν γένει στα θέματα τακτοποίησης της **“αστικο-δημοτικής κατάστασης”** (όπως συνήθως αναφέρεται το φαινόμενο αυτό στη χώρα μας³⁷⁵) -, αναγνωρίζονται ευρέως ως σοβαρό πρόβλημα, άμεσα σχετιζόμενο με τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις που υφίστανται οι Ρομά.³⁷⁶ Στο πλαίσιο παλαιότερων, αλλά και πιο πρόσφατων εκθέσεων, αν και αναφέρεται πρόοδος στην αντιμετώπιση του φαινομένου, ιδίως σε χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, επισημαίνεται ότι σε μεγάλο βαθμό οι προκλήσεις εξακολουθούν να παραμένουν, - κυρίως ως προς τα ζητήματα που αφορούν στην καταχώρηση/ληξιαρχική εγγραφή των γεννήσεων και την ταυτοποίηση, ενώ φαίνεται συχνά να συνδέονται και με τις δυσκολίες απόδειξης μόνιμης κατοικίας.³⁷⁷

Παρακάτω παρουσιάζεται μια **περιγραφική αποτύπωση**, με βάση μια γενική «κατηγοριοποίηση» των συχνότερων καταστάσεων, στις οποίες βρίσκονται τα πρόσωπα που αντιμετωπίζουν προβλήματα με τα επίσημα έγγραφά τους, συσχετίζοντας τις καταστάσεις αυτές με το νομικό καθεστώς τους. Έπειτα, παρουσιάζονται τα συχνότερα νομικά και πρακτικά ζητήματα που αφορούν στις δυσχέρειες έκδοσης και παροχής των εγγράφων αυτών. Τα στοιχεία που αξιοποιούνται βασίζονται σε εκθέσεις και μελέτες στο πλαίσιο περιφερειακών

³⁷⁴ Βλ. ιδίως Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), 1950. Σύμβαση για την Αποφυγή της Ανιθαγένειας στις περιπτώσεις Διαδοχής Κρατών, 2006. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Ιθαγένεια, 1997. Σύμβαση – Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, 1995.

³⁷⁵ Όπως αναφέρεται στο Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2017-2021, σελ.72.: «φαίνεται ότι ένα ποσοστό της εν λόγω κοινωνικής ομάδας, είτε δεν διαθέτει αστυνομική ταυτότητα, είτε αντιμετωπίζει προβλήματα με την εν γένει δημοτολογική κατάσταση». Βλ. και σχετικά με τις «οριζόντιες δράσεις για την τακτοποίηση αστικοδημοτικής κατάστασης» στο Πλαίσιο Εθνικής Στρατηγικής για τους Ρομά (Δεκέμβριος 2011), καθώς και σχετικά με σύσταση “Ομάδας Διοίκησης Έργου για την Αστικοδημοτική Τακτοποίηση των Ρομά” βάσει του άρθρου 45 Ν. 4430/2016, ΦΕΚ 205/Α/ 31 -10-2016 (λεπτομερέστερα βλ. στον ιστότοπο: «Κοινωνική Ένταξη των Ρομά, Ελληνική Νομοθεσία, επικ. 21/08/201»(<https://egroma.gov.gr/ellhnikh-nomothesia/>). Βλ. επίσης και παλαιότερη έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη (Συνήγορος του Πολίτη, Κύκλος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2009 Αύγουστος). Δημοτολογική τακτοποίηση των Ελλήνων τσιγγάνων. Ειδική Έκθεση.)

³⁷⁶ Βλ. ενδ. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2018, ο.π.

³⁷⁷ Βλ. CAHROM, 2019, ο.π. Βλ. επίσης και Βλ. CAHROM, 2019, ο.π. Βλ. επίσης και Directorate-General for Justice and Consumers (European Commission), ICF,Milieu. (2018,July)Mid-term evaluation of the EU Framework for national Roma integration strategies up to 2020, Final Report (external study requested by the European Commission), Luxembourg: Publications Office of the European Union; European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS), Tirana Legal Aid Society (TLAS). (2018 February). Roma Belong - Statelessness, Discrimination and Marginalisation of Roma in Albania. Budapest: ERRC; European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS), Desyate Kvitnya. (2018 March). Roma Belong - Statelessness, Discrimination and Marginalisation of Roma in Ukraine. Budapest: ERRC.

οργανισμών, που έχουν δημοσιευτεί κατά την τελευταία 10ετία και αφορούν στην περιοχή της Ευρώπης. Σε αυτές ωστόσο ενδέχεται συχνά να γίνεται αναφορά και σε παλαιότερα στοιχεία, τα οποία όμως παρουσιάζονται ως σχετιζόμενα και με σημερινές καταστάσεις, γι' αυτό και εν προκειμένω λαμβάνονται υπόψη. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω μελέτες και εκθέσεις προέρχονται από: το Συμβούλιο της Ευρώπης (CAHROM, Ad hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues)³⁷⁸, τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA),³⁷⁹ τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE),³⁸⁰ καθώς και την αξιολόγηση του Ευρωπαϊκού Πλαισίου για Εθνικές Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά.³⁸¹ Παράλληλα, αναλόγως των ειδικότερων ζητημάτων αξιοποιούνται και επίσημα δημοσιευμένα στοιχεία και εκθέσεις και άλλων οργανισμών και φορέων και οργανώσεων (οπότε και γίνεται εξειδικευμένη αναφορά τους).

4.1.1. Τα πρόσωπα που συχνότερα βρίσκονται αντιμέτωπα με την έλλειψη εγγράφων ταυτότητας

Με βάση τα προαναφερθέντα, διαπιστώνεται ότι, από τον πληθυσμό των Ρομά, τα πρόσωπα που συνήθως αντιμετωπίζουν προβλήματα σε σχέση με τα επίσημα έγγραφά τους ενδέχεται να είναι:

α. Ημεδαποί που βρίσκονται στη χώρα τους, όπου μόνιμα διαβιούν και όπου (συνήθως) έχουν γεννηθεί και κατάγονται, έχοντας στενούς, δια-γενεακούς και άλλους δεσμούς: Τα πρόσωπα αυτά συνήθως είναι εγκατεστημένα σε συγκεκριμένες περιοχές, ή ενδέχεται (εποχιακά) να μετακινούνται (κυρίως) ενδοσυνοριακά. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, ως επί το πλείστον, σχετίζονται με την ανιθαγένεια ή την έλλειψη επίσημων εγγράφων των γονέων τους, ενώ συχνά στην πράξη δεν αντιμετωπίζονται ως ημεδαποί. Η γέννησή τους ενδέχεται να μην έχει καταχωρηθεί, ή ακόμα και όταν αυτό έχει συμβεί, συνήθως δεν δύναται να εκδοθεί η απαραίτητη πιστοποίηση που θα επιτρέψει την ολοκλήρωση παροχής νομικής ταυτότητας. Ανάλογα ισχύουν και ως προς τη δυνατότητα καταχώρησης της γέννησης και έκδοσης εγγράφων των τέκνων τους. Γενικότερα, θα μπορούσαν να διακριθούν: i)

³⁷⁸ Βλ. στον οικείο ιστότοπο της Επιτροπής «CAHROM Legal status - Identity documents - Statelessness, Thematic Reports» (<https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/cahrom>), (οι εν λόγω εκθέσεις αναφέρονται ειδικότερα στις Πηγές της παρούσης, βλ. ιδίως Thematic Reports, 2014, 2017, 2018, 2019).

³⁷⁹ Βλ. στον οικείο ιστότοπο «FRA (EU Agency for Fundamental Rights)-Roma» (<https://fra.europa.eu/en/themes/roma>)

³⁸⁰ Βλ. στον οικείο ιστότοπο «OSCE - Roma and Sinti» (<https://www.osce.org/odihr/roma-and-sinti>)

³⁸¹ Βλ. σχετικά με την αξιολόγηση και τις οικείες ετήσιες εκθέσεις στον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Roma integration strategies up to 2020» (https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu/roma-integration-strategies-2020_en#evaluation-of-the-eu-framework-for-nris).

περιπτώσεις όπου δεν αναγνωρίζεται η ιθαγένεια των προσώπων αυτών, - όταν υπάρχει δυσχέρεια ή αδυναμία να αποδείξουν τους εν τοις πράγμασι υφιστάμενους δεσμούς τους και την καταγωγή τους με τη συγκεκριμένη χώρα, ευρισκόμενοι έτσι σε κίνδυνο ανιθαγένειας,ii)περιπτώσεις ανιθαγενών, που ωστόσο δεν τους αναγνωρίζεται επίσημα το καθεστώς αυτό.

β. Αλλοδαποί, υπήκοοι τρίτων χωρών ή πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που μετακινούνται σε άλλη από τη χώρα καταγωγής τους.³⁸² Συχνά οι μετακινήσεις ενδέχεται να διαρκούν για μεγάλα διαστήματα (άνω των τριών μηνών), ή/και να εμφανίζουν χαρακτηριστικά σταθερότερης διαμονής. Τα πρόσωπα αυτά, αναλόγως, μπορεί να υπάγονται στις διατάξεις του μεταναστευτικού δικαίου (υπήκοοι τρίτων χωρών) ή στις διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής των ευρωπαίων πολιτών (πολίτες της Ένωσης)³⁸³. Πολλοί, αν και διαθέτουν βασικά έγγραφα (πιστοποιητικό γέννησης, ταυτότητα, ταξιδιωτικά έγγραφα κλπ.), δεν κατέχουν άδεια διαμονής, υπηκόου τρίτης χώρας ή ευρωπαίου πολίτη αντίστοιχα, λόγω αδυναμίας πλήρωσης των προϋποθέσεων για την έκδοση των αδειών αυτών (οι προϋποθέσεις κυρίως αφορούν στους οικονομικούς πόρους, στην υγειονομική ασφάλιση, τη βεβαίωση μόνιμης κατοικίας). Μεταξύ αυτών ωστόσο μπορεί να εντοπίζονται και πρόσωπα που δεν διαθέτουν κανένα βασικό έγγραφο πιστοποίησης ταυτότητας και ιθαγένειας. Πέραν του ότι όλοι οι παραπάνω ευρίσκονται υπό τον συνεχή κίνδυνο απέλασης, υπογραμμίζονται τα σοβαρά ζητήματα που γεννώνται σχετικά με τις νομικές και πρακτικές δυνατότητες εμφάνισης ενώπιων των αρμοδίων Αρχών, προκειμένου να δηλώσουν τη γέννηση και το όνομα των τέκνων τους, και γενικότερα τα ληξιαρχικά γεγονότα που τα αφορούν.

γ. Πρόσωπα που διέφυγαν ή και εξαναγκάστηκαν να μετακινηθούν από περιοχές συρράξεων³⁸⁴: Τα συγκεκριμένα πρόσωπα καταρχήν υπάγονται, ή θα έπρεπε να υπάγονται, στις διατάξεις του προσφυγικού δικαίου ως (εν δυνάμει) δικαιούχοι διεθνούς προστασίας (ή σε καθεστώς ανιθαγενούς). Εν προκειμένω, αναφέρονται οι χιλιάδες Ρομά και οι οικογένειές τους, προερχόμενοι από την πρώτην Γιουγκοσλαβία, αλλά και πιο πρόσφατα από άλλες περιοχές της Ανατολικής Ευρώπης (Ουκρανία, Γεωργία). Γενικότερα καταγράφεται μια αρνητική και επιφυλακτική τάση σχετικά με

³⁸²Σχετικά βλ. και Center for Policy Studies Central European University (2020, March). A synthesis of civil society's reports on the implementation of national Roma integration strategies in the European Union: identifying blind spots in Roma inclusion policy. Roma Civil Monitor pilot project.

³⁸³Εν προκειμένω ένα ζήτημα το οποίο χρήζει ειδικότερης διερεύνησης είναι η κατάσταση στο Ηνωμένο Βασίλειο μετά το Brexit, ενδ. βλ. Center for Policy Studies Central European University, 2020, ο.π.

³⁸⁴Σημειώνεται ότι, η καταχώρηση των γεννήσεων στις περιοχές συρράξεων, αποτελεί ένα ευρύτερο, ιδιαιτέρως σοβαρό και παγκοσμίου ενδιαφέροντος ζήτημα, η ενδελεχέστερη εξέταση του οποίου εκφεύγει των επιδιώξεων της παρούσης. Σχετικά με το ζήτημα αυτό βλ. ενδ. Fortin, 2020,ο.π.; Unicef,2007, ο.π. Σχετικά με την εφαρμογή αρχών ανθρωπιστικού δικαίου βλ. Μαρούδα, Μ.-Ντ., (2012) Περί Ανθρωπιστικού Χώρου στον 21ο αιώνα- Ανάδυση, διαστάσεις, νομικό πλαίσιο για αποτελεσματική και νόμιμη ανθρωπιστική δράση, Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης, Αθήνα: Ι.Σιδέρης.

την αντιμετώπιση των προσώπων αυτών ως προστατευόμενων από τις παραπάνω διατάξεις, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζονται σαν παράνομα εισερχόμενοι και διαμένοντες αλλοδαποί. Είναι δε ενδεικτικό ότι κατά την προηγούμενη δεκαετία έχουν συχνά εντοπιστεί αρνητικές πρακτικές διακριτικής μεταχείρισης εις βάρος των Ρομά αιτούντων άσυλο σε σχέση με τους λοιπούς αιτούντες (ιδίως στη Γερμανία, το Βέλγιο, την Αυστρία, τη Βόρεια Μακεδονία)³⁸⁵. Περαιτέρω, αναφέρεται πως δε φαίνεται (επί του παρόντος) να υπάρχουν επαρκή στοιχεία σχετικά με την παρουσία Ρομά μεταξύ των διωκόμενων και κατατρεγμένων προσώπων που συνεχίζουν να καταφεύγουν στην Ευρώπη από περιοχές εμφύλιων συρράξεων (όπως τη Συρία), ιδίως από το 2015 και έπειτα.³⁸⁶

Ειδικότερη αναφορά:

Λαμβάνοντας υπόψη ότι από τη δεκαετία του '90 η ανιθαγένεια επανήλθε ως σοβαρό ζήτημα στην Ευρώπη, - με την **κατάρρευση του σοβιετικού καθεστώτος** και λίγο αργότερα με τον πόλεμο στην **πρώην Γιουγκοσλαβία** -, εν προκειμένω γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στις κοινότητες των Ρομά που διαβιούσαν σε αυτές τις περιοχές και βρέθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό εκτεθειμένες στον κίνδυνο της ανιθαγένειας, σε σχέση με το γενικότερο πληθυσμό (λόγω και της προηγούμενης περιθωριοποίησής τους). Το ζήτημα εμφανίστηκε ιδιαίτερα έντονο σε χώρες όπου υπήρξαν εκτενείς νομοθετικές τροποποιήσεις ή υιοθετήθηκε νέο νομικό πλαίσιο περί την ιθαγένεια (όπως στη Ρωσία, τη Μολδαβία, την Κροατία, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Σλοβενία³⁸⁷, τη Σερβία³⁸⁸). Κοινό χαρακτηριστικό φαίνεται να αποτελεί η αυστηροποίηση των

³⁸⁵ Βλ. μεταξύ άλλων, Cahn, C., Guild, E. (2010, October). Recent migration of Roma in Europe: a study (2nd ed.); The Hague; Strasbourg: Commission for Human Rights; OSCE High Commissioner on National Minorities (HCNM); FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) (2009, November). The situation of Roma EU citizens moving to and settling in other EU Member States. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities; Council of Europe, Commissioner for Human Rights Hammarberg Thomas. European migration policies discriminate against Roma people. Viewpoint, Strasbourg, 22 February 2010; Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2012). Human Rights of Roma and Travellers in Europe. Council of Europe Publications; Center for Policy Studies Central European University, 2020, ο.π.

³⁸⁶ Βλ. σχετικά Kirkayak Kültür-Dom Research Workshop. (2017). The DOM: The 'other' Asylum Seekers from Syria- Discrimination, Isolation and Social Exclusion: Syrian Dom Asylum Seekers in the Crossfire. "The Rights of Dom and Other Related Minorities from Syria Seeking Asylum in Lebanon, Jordan and Turkey Project" Preliminary Report. Kirkayak Kültür – Dom Research Center, Middle East Gypsies.

³⁸⁷ Ενδεικτικά αναφέρεται εν προκειμένω η περίπτωση της Σλοβενίας, σχετικά με τη διαγραφή από τα δημοτολόγια το 1992 περίπου 26.000 υπηκόων της πρώην Γιουγκοσλαβίας, στους οποίους περιλαμβάνονταν και πολλοί Ρομά. Δεκαετίες μετά πολλοί εξ' αυτών δεν είχαν πρόσβαση σε καμιά ιθαγένεια. Επισημαίνεται σχετική απόφαση του ΕΔΔΑ, όπου διαπιστώνεται παραβίαση του άρθρου 8 και 13 της ΕΣΔΑ., βλ. Kuric and others v. Slovenia, Application no. 26828/06, Council of Europe: European Court of Human Rights, 26 June 2012

³⁸⁸ Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι με βάση στοιχεία της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, το 2011 περίπου 4.500 Ρομά στη Σερβία δεν διέθεταν πιστοποιητικό γέννησης ή άλλο προσωπικό έγγραφο ταυτότητας. Με βάση νεώτερα στοιχεία, ο αριθμός των Ρομά χωρίς έγγραφα παρουσίασε τεράστια μείωση (Βλ. Cvejić, S. (2016, June). Persons at Risk of Statelessness in Serbia. Progress Report 2010-2015. Belgrade: UNHCR The UN Refugee Agency.). Σχετικά βλ. επίσης και στον ιστότοπο «ECRI, country monitoring, Serbia» (<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/country-monitoring>)

προϋποθέσεων πρόσβασης σε διαδικασίες ταυτοποίησης και αναγνώρισης ιθαγένειας, γεγονός που οδήγησε στον αποκλεισμό πολλών Ρομά.³⁸⁹ Σχεδόν τρεις δεκαετίες μετά πολλοί εξ' αυτών εξακολουθούν να στερούνται εγγράφων, ευρισκόμενοι στο "φάσμα της ανιθαγένειας". Ιδιαίτερα δυσχερή και περίπλοκα ζητήματα είχαν να αντιμετωπίσουν όσοι βρέθηκαν σε άλλες χώρες, εκτός της χώρας καταγωγής τους. Τα ζητήματα αυτά συνέχισαν να παραμένουν ανεπίλυτα για χρόνια, επηρεάζοντας και τις επόμενες γενιές (όπως στη Γερμανία, την Ιταλία, την Αλβανία, τη Ρωσία³⁹⁰). Πολλοί μάλιστα υπήχθησαν σε διαδικασίες επιστροφής. Ενδεικτικά εδώ αναφέρεται η περίπτωση της Γερμανίας, και ειδικότερα ο επαναπατρισμός Κοσοβάρων Ρομά στο Κόσοβο καθώς και οι απελάσεις στη Σερβία,³⁹¹ ενώ επισημαίνεται ότι παρόμοιες καταστάσεις υπήρξαν και στην Ιταλία.

Πιο πρόσφατα, στη **Γεωργία**, αναφέρονται ιδίως υποθέσεις εσωτερικά εκτοπισμένων από την περιοχή της Αμπχαζίας, που στην πλειονότητά τους δεν διέθεταν καθόλου έγγραφα, στερούμενοι πρόσβασης σε βασικά δικαιώματα και όντας εξαιρετικά ευάλωτοι σε εκμετάλλευση και εμπορία ανθρώπων.³⁹² Η δε κρίση στην **Ουκρανία** έχει, μεταξύ των άλλων, προκαλέσει τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις στους Ρομά, με τη στέρηση των προσωπικών τους εγγράφων να βρίσκεται μεταξύ των σοβαρότερων προβλημάτων που καλούνται να αντιμετωπίσουν.³⁹³

³⁸⁹ Βλ. ενδ. Warnke, A. (1999). Vagabonds, Tinkers, and Travelers: Statelessness among Eastern European Roma. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 7(1), 335-367.

³⁹⁰ Χαρακτηριστικά επισημαίνονται οι αυθαίρετες συλλήψεις, κρατήσεις και τα μέτρα περιορισμού των μετακινήσεων εις βάρος Ρομά προερχόμενων από τη Γεωργία, τη Μολδαβία, τη Λιθουανία, την Ουκρανία και άλλες γειτονικές της Ρωσίας χώρες, κατά παραβίαση της ΕΣΔΑ (α. 3, 5παρ.1, 5παρ.5,13). Βλ. ενδ. Anna Lakatos and Others v. Russia, Application no. 32002/10, Council of Europe: European Court of Human Rights, 7 June 2011

³⁹¹ Βλ. μεταξύ άλλων, Knaus, V., Widmann, P. et al (2010). Integration Subject to Conditions - A report on the situation of Kosovan Roma, Ashkali and Egyptian children in Germany and after their repatriation to Kosovo. UNICEF Kosovo and the German Committee for UNICEF. Σχετικά βλ. επίσης και, UNHCR The UN Refugee Agency, UNHCR's Eligibility Guidelines for Assessing the International Protection Needs of Individuals from Kosovo, HCR/EG/09/01 (9 November 2009); UNICEF (2017, October). Analysis of the Situation of Children and Women in Kosovo (UNSCR 1244). UNICEF – Prishtinë.

³⁹² Βλ. ενδ. Markowska-Manista, U.(2015). Unwanted, rejected, unaccepted: around the problem of "invisible" Romani and Dom children in Georgia. *Problemy Wczesnej Edukacji*, 4 (31), 58-76.

³⁹³ Βλ. ενδ. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)/ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) Contact Point for Roma and Sinti Issues. (2015). Summary Report of the Expert Seminar on Access to Identification and Civil Registration Documents by Roma in Ukraine. Kyiv, Ukraine 19-20 November 2015.; Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)/ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). (2014, August). Situation Assessment Report on Roma in Ukraine and the Impact of the Current Crisis. Βλ. επίσης και στον ιστότοπο «ECRI country monitoring Ukraine» (<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ukraine>).

4.1.2. Τα προβληματικά ζητήματα σχετικά με την παροχή εγγράφων ταυτότητας: βασικές παρατηρήσεις

Οι καταστάσεις, νομικές και πραγματικές, που βρίσκονται τα παραπάνω πρόσωπα, στην πράξη παρουσιάζουν συνήθως **αλληλοεπικαλύψεις**, δημιουργώντας περίπλοκα πρακτικά και νομικά ζητήματα τα οποία συχνά αναπαράγονται από γενιά σε γενιά. Στο πλαίσιο δε μιας συγκεκριμένης υπόθεσης συνήθως ενδέχεται να εμφανίζονται περισσότεροι αρνητικοί παράγοντες (νομικοί, διοικητικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί), που λειτουργούν σωρευτικά και συνδυαστικά, επηρεάζοντας την καταχώρηση της γέννησης και την παροχή νομικής ταυτότητας.

Ειδικότερα, εντοπίζονται τα κάτωθι:

α. Οι συναλλαγές με τις αρμόδιες Αρχές και οι διοικητικές γραφειοκρατικές διαδικασίες

Καταρχάς, επισημαίνεται ότι όλα τα πρόσωπα που υπάγονται στις παραπάνω καταστάσεις (βλ.υπό 4.1.1.), εν γένει, αδυνατούν νομικά να έχουν επίσημες συναλλαγές με τις εκάστοτε δημόσιες Αρχές και υπηρεσίες. Συγκεκριμένα, όπως ισχύει στις έννομες τάξεις των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών, για την επίσημη συναλλαγή με τις ληξιαρχικές και άλλες αρμόδιες Αρχές απαιτείται η επίδειξη εγγράφων ταυτότητας, καθώς και άδειας διαμονής στις περιπτώσεις αλλοδαπών υπηκόων. Πέραν της αδυναμίας αυτής, θα πρέπει να επισημανθεί και ο κίνδυνος διοικητικών και ποινικών συνεπειών άμα τη εμφανίσει των εν λόγω προσώπων. Ειδικότερα, α) για τους αλλοδαπούς συντρέχει ο κίνδυνος της σύλληψης, κράτησης και απέλασης, - με την πιθανότητα το χρονικό διάστημα της κράτησης να είναι ευρύ λόγω αδυναμίας έκδοσης εγγράφων επιστροφής (αφού τα συγκεκριμένα πρόσωπα δεν διαθέτουν ταξιδιωτικά έγγραφα), β) για τους ημεδαπούς, συντρέχει ο κίνδυνος να αντιμετωπιστούν σαν αλλοδαποί, ενώ, σε κάποιες περιπτώσεις – όπως συμβαίνει και στη χώρα μας³⁹⁴ – ενδέχεται να υποστούν και ποινικές κυρώσεις, λόγω του ότι δεν διαθέτουν δελτίο ταυτότητας. Τα παραπάνω, συχνά συνδυαζόμενα με αυστηρές ή περίπλοκες νομικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση επίσημων εγγράφων, καθιστούν απαραίτητη την ενημέρωση καθώς και την κοινωνική και νομική υποστήριξη των εν λόγω προσώπων. Η υποστήριξη αυτή είναι απαραίτητη ιδίως σε περιπτώσεις, όπου η βεβαίωση ληξιαρχικών γεγονότων, ή η αναγνώριση της ιθαγένειας, απαιτεί την πρόσβαση σε περίπλοκες διοικητικές ή/και σε δικαστικές διαδικασίες. Τονίζεται επίσης ότι η πρόσβαση στο θεσμό δωρεάν νομικής βοήθειας (σε όποιες χώρες αυτός υφίσταται) ενδέχεται εν τοις πράγμασι να αποκλείεται, καθότι μεταξύ των

³⁹⁴ Βλ. σχετικά Ν.Δ. 127/1969 (ΦΕΚ Α-29): Περί της αποδεικτικής ισχύος των Αστυνομικών Ταυτοτήτων, όπου ορίζεται η υποχρέωση των Ελλήνων πολιτών άνω των 12 ετών να εφοδιάζονται με δελτίο αστυνομικής ταυτότητας (άρθρο 1), ενώ, σε περίπτωση παραβίασεως των διατάξεων του εν λόγω δ/τος, «είτε εκ δόλου είτε εξ αμελείας, (...) καταγιγνώσκεται υπό του αρμοδίου ποινικού Δικαστηρίου ποινή φυλακίσεως ενός μηνός μέχρι ενός έτους. (...)» (άρθρο 13).

προϋποθέσεων παροχής της τίθεται η προσκόμιση επίσημων εγγράφων (όπως εγγράφων ταυτότητας, νόμιμης διαμονής κ.α.).³⁹⁵

β. Η εξάρτηση των παιδιών από το καθεστώς των γονέων

Κοινό χαρακτηριστικό σε όλες τις περιπτώσεις είναι ότι η “αστικοδημοτική” κατάσταση των γονέων, και δη των μητέρων, έχει άμεση επίπτωση και στα τέκνα τους. Η προαναφερόμενη αδυναμία συναλλαγής με τις αρμόδιες δημόσιες Αρχές, λόγω έλλειψης επίσημων εγγράφων, περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, και τις πράξεις που αφορούν στη δήλωση – εγγραφή της γέννησης, την ονοματοδοσία, την αναγνώριση τέκνου. Ως εκ τούτου, οι γονείς που στερούνται, κατά τα παραπάνω, των απαραίτητων επίσημων εγγράφων αδυνατούν να προχωρήσουν στις πράξεις αυτές. Συνεπώς, συνήθως σε συνδυασμό και με επιπρόσθετα διοικητικά και γραφειοκρατικά εμπόδια (αναλόγως της εκάστοτε εθνικής νομοθεσίας), το «καθεστώς» των γονέων μεταφέρεται και στα τέκνα τους. Σε περίπτωση που το πρόβλημα δεν αντιμετωπιστεί, συνεχίζει να εμφανίζεται και στις επόμενες γενιές, παρουσιάζοντας *διαγενεακό χαρακτήρα*, και καθιστώντας πολλούς ανθρώπους «νομικά αόρατους» δια βίου. Η εξάρτηση του καθεστώτος του παιδιού από αυτό του γονέα, οδηγεί σε παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων του. Όπως παρατηρείται, πρόκειται για έναν φαύλο κύκλο, (*«vicious circle of inheriting undocumented status»*)³⁹⁶. Εν προκειμένω, αναφέρονται ως ιδιαίτερα χαρακτηριστικές παλαιότερες υποθέσεις, στη Γερμανία και στην Ιταλία, που αφορούν σε Ρομά προερχόμενους από την πρώην Γιουγκοσλαβία.³⁹⁷ Το πρόβλημα υφίσταται και στη χώρα μας. Αν και έχουν γίνει (εμβληματικές) προσπάθειες να αντιμετωπιστεί, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η νομική διασφάλιση καταχώρησης της γέννησης δεν συνεπάγεται αυτοδικαίως την έκδοση αντίστοιχου πιστοποιητικού και την τακτοποίηση της αστικοδημοτικής κατάστασης.³⁹⁸ Σημειώνεται επίσης ότι, ως γενικότερα ισχύει, η ληξιαρχική εγγραφή της γέννησης του τέκνου (ακόμα και εάν οδηγεί σε τακτοποίηση της αστικοδημοτικής του κατάστασης) δεν συνεπάγεται άμεσα και την τακτοποίηση του καθεστώτος των γονέων του.

³⁹⁵ Σχετικά με τη χώρα μας βλ. Ν. 3226/04 (ΦΕΚ 24 Α/4-2-04) : Παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και άλλες διατάξεις. Βλ. επίσης και έγγραφο ΕισΑΠ υπ.αριθ. 11159/2017, 24.11.2017 με θέμα την παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος.

³⁹⁶ Βλ. CAHROM, 2019, ο.π.

³⁹⁷ Βλ. ενδ. Cvejić, S. (2016, June). Persons at Risk of Statelessness in Serbia. Progress Report 2010-2015. Belgrade: UNHCR The UN Refugee Agency.

³⁹⁸ Βλ. άρθρο 62, σχετικά με τη διαδικασία ταυτοποίησης μητέρας χωρίς αποδεικτικά στοιχεία ταυτότητας - ληξιαρχική εγγραφή τέκνου, του Ν.4554/18 (ΦΕΚ 130 Α/18-07-2018 – Διορθ.Σφαλμ. Στο ΦΕΚ-132 Α/19-7-18). Βλ. επίσης και έγγραφο ΕισΑΠ, υπ.αριθ. 11159/2017, 24.11.2017, θέμα: παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος. Σημειώνεται ότι η ενδεδειγμένη εξέταση των συναφών ζητημάτων σε εθνικό επίπεδο εκφεύγει των επιδιώξεων της παρούσης. Σχετικά με το ζήτημα αυτό ως προς τη χώρα μας, βλ. ενδ. το Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2017-2021, καθώς και επίσημο ιστότοπο «Κοινωνική Ένταξη των Ρομά – Νομοθεσία»(<https://egroma.gov.gr/>)

γ. Ειδικότερες (επιπλέον) δυσχέρειες σχετικά με τη δήλωση - καταχώρηση της γέννησης

- **Οικονομικοί λόγοι:** Συχνά οικονομικοί λόγοι που συνδέονται με τις συνθήκες ακραίας φτώχειας των γονέων έχουν καθοριστικό ρόλο στη μη καταχώρηση της γέννησης των τέκνων τους. Για παράδειγμα, η αδυναμία κάλυψης των νοσοκομειακών εξόδων (λόγω φτώχειας ή/και μη πρόσβασης σε υγειονομική περίθαλψη) οδηγεί πολλές μητέρες να εγκαταλείπουν το μαιευτήριο πριν την ολοκλήρωση έκδοσης της ληξιαρχικής πράξης γέννησης (βλ. αναλυτικότερα κάτωθι). Περαιτέρω, σε περίπτωση καθυστερημένης δήλωσης των ληξιαρχικών γεγονότων, περιλαμβανομένης και της γέννησης, οι περισσότερες εθνικές νομοθεσίες προβλέπουν επιβολή οικονομικού προστίμου, το οποίο οι γονείς συχνά αδυνατούν να καταβάλουν. Σε άλλες περιπτώσεις, όπου συνήθως έχουν παρέλθει αρκετά έτη από τη γέννηση, ενδέχεται να απαιτείται η διεξαγωγή τεστ DNA, σε συνδυασμό με δικαστικές διαδικασίες, οδηγώντας σε υψηλό οικονομικό κόστος (που συχνά συνυπάρχει με ανεπαρκή ενημέρωση ή/και απουσία δωρεάν νομικής βοήθειας).
- **Δυσπιστία, επιφυλακτικότητα και έλλειψη υποστήριξης των γονέων σε συνδυασμό με το φόβο «εχθρικής» εκ μέρους των αρμοδίων Αρχών³⁹⁹:** Αποτρεπτικά για τη δήλωση των γεννήσεων ενδέχεται να λειτουργεί και ο φόβος των γονέων ότι θα αντιμετωπιστούν “εχθρικά” από τις αρμόδιες Αρχές. Η επιφυλακτικότητά τους φαίνεται επίσης να συνδέεται με το γεγονός ότι πολλοί είναι είτε αναλφάβητοι ή μη εξοικειωμένοι με την (επίσημη) γλώσσα στην οποία είναι διατυπωμένα τα εκάστοτε έντυπα που πρέπει να συμπληρωθούν. Σε άλλες περιπτώσεις, ιδίως οι νέοι γονείς, μπορεί να αγνοούν ή να έχουν ελλιπή ενημέρωση σχετικά την απαιτούμενη διαδικασία και τις προϋποθέσεις καταχώρησης της γέννησης του παιδιού τους.
- **Ειδικότερα τα προβλήματα κατά τη δήλωση της γέννησης στο νοσοκομείο και γεννήσεις εκτός νοσοκομείου:** Σε αρκετές χώρες (όπως η Τσεχία, Σλοβενία, Κροατία, Βόρεια Μακεδονία, Μαυροβούνιο), πολλές γεννήσεις λαμβάνουν χώρα εκτός νοσοκομείου, αυξάνοντας την πιθανότητα μη δήλωσης και μη ληξιαρχικής καταχώρησής τους. Το γεγονός αυτό αποδίδεται κυρίως στην ευρύτερη επιφυλακτικότητα προς τους κρατικούς θεσμούς, η οποία – πέραν από τα γενικότερα προσκόμματα πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας –, φαίνεται να τροφοδοτείται και από τον (μη φιλικό) τρόπο που αντιμετωπίζονται οι μητέρες στα νοσοκομεία. Ως προς τις γεννήσεις που λαμβάνουν χώρα εντός των νοσοκομείων, συχνά έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο – και στη χώρα μας– η μητέρα να κάνει χρήση των στοιχείων

³⁹⁹ Βλ. και European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS). (2017 October). Roma Belong - Discrimination, Statelessness and Marginalisation of Roma in the Western Balkans and Ukraine. Report on the Western Balkans and Ukraine. Budapest: ERRC.

ταυτότητας άλλου προσώπου, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται περίπλοκα προβλήματα, τα οποία απαιτούν δικαστική επίλυση. Η πρακτική αυτή μπορεί να οφείλεται σε διάφορους λόγους, όπως, στην απουσία εγγράφων ταυτότητας της μητέρας ή εγγράφων νόμιμης διαμονής (στην περίπτωση των αλλοδαπών), στην έλλειψη κάρτας υγείας, σε συνδυασμό με την οικονομική αδυναμία, ή συχνά και την ανηλικότητα της μητέρας. Στη χώρα μας ιδιαίτερο ζήτημα είχε δημιουργηθεί με την παραμονή νεογνών επί μήνες στα μαιευτήρια (με πολλά να οδηγούνται σε ιδρύματα φροντίδας βρεφών) λόγω του ότι οι μητέρες τους δεν διέθεταν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά και ταυτοποιητικά έγγραφα.⁴⁰⁰

δ. Δυσχέρειες ή/και αδυναμία απόδειξης των δεσμών με συγκεκριμένο κράτος για την αναγνώριση ιθαγένειας

Οι εν λόγω δυσχέρειες ή αδυναμίες εν πρώτοις φαίνεται να συνδέονται με τη μη καταχώρηση (ή την ελλιπή καταχώρηση) της γέννησης, η οποία συνήθως οφείλεται στους προεκτεθέντες (υπό α-γ) λόγους. Επισημαίνεται ότι, παρά το γεγονός πως η μη καταχώρηση της γέννησης δεν οδηγεί αυτοδικαίως σε ανιθαγένεια, ωστόσο εν τοις πράγμασι αυξάνει σοβαρά τον κίνδυνο να καταστεί ένα πρόσωπο ανιθαγενές, - αφού απουσιάζει η επίσημη καταγραφή του τόπου γέννησης και των στοιχείων των γονέων, τα οποία αποτελούν σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες για την αναγνώριση ιθαγένειας.⁴⁰¹ Επιπλέον, (πέραν των ζητημάτων που σχετίζονται με τη δήλωση της γέννησης), οι δυσχέρειες ενδέχεται να συνδέονται και με αυστηρές, περιοριστικές νομικές προϋποθέσεις (συχνά σε συνδυασμό με περίπλοκες διοικητικές διαδικασίες, - ή και με την ανάγκη δικαστικής επίλυσης). Εν προκειμένω, ενδεικτικά υπενθυμίζονται τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν με τη διαδοχή κρατών στον ευρωπαϊκό χώρο από τη δεκαετία του '90 και έπειτα. Όπως ευρύτερα επισημαίνεται, οι νομοθετικές ρυθμίσεις περί ιθαγένειας συχνά εν τοις πράγμασι ενδέχεται να αποτελούν «*τεχνητά νομικά εμπόδια*» που απηχούν «*τάσεις αντιτισιγγανισμού*», και τα οποία είναι «*σχεδόν αδύνατο να ξεπεραστούν χωρίς συστηματική υποστήριξη και κατάλληλη νομική βοήθεια*».⁴⁰² Γενικότερα, οι διακρίσεις - περιλαμβανομένου και του φαινομένου του αντιτισιγγανισμού - αναφέρονται μεταξύ των κύριων αιτίων για την ανιθαγένεια, - συχνά δε «*ο τρόπος που θεσπίζονται ή/και εφαρμόζονται οι οικείες νομικές προβλέψεις, αποκλείει ή καθιστά δύσκολή ή ακόμα και αδύνατη την απόδειξη της ιθαγένειας*».⁴⁰³ Επιπλέον, από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να αναφερθεί και το ζήτημα των «αντιστάσεων» που ενδέχεται να προβάλλονται από τις ίδιες τις κοινότητες, ως μια προσπάθεια διατήρησης της ακεραιότητάς τους και της πολιτισμικής τους

⁴⁰⁰ Βλ. παραπάνω υποσημ. 398

⁴⁰¹ Σχετικά με το ζήτημα της ανιθαγένειας βλ. και κεφ.2.2.2.

⁴⁰² Βλ. στον επίσημο ιστότοπο του Ευρωπαϊκού Δικτύου για την Ανιθαγένεια «European Network on Statelessness, Stateless minorities» (<https://www.statelessness.eu/issues/stateless-minorities>)

⁴⁰³ Ο.Π.

ταυτότητας. Η τελευταία μπορεί να λαμβάνει τη μορφή επιφυλακτικότητας ή αποχής από επίσημους κρατικούς θεσμούς και υπηρεσίες.⁴⁰⁴

ε. Η γενικότερη τάση μη αναγνώρισης σε Ρομά καθεστώτος ανιθαγενούς και καθεστώτος διεθνούς προστασίας

Πολλοί Ρομά ενδέχεται να είναι ανιθαγενείς. Στην πράξη ωστόσο, παρατηρείται η τάση να αντιμετωπίζονται σαν μη διαθέτοντες έγγραφα ("undocumented"), στερούμενοι κατ' αυτόν τον τρόπο προστασίας υπό το καθεστώς ανιθαγενούς. Όπως επισημαίνεται το ζήτημα της απουσίας εγγράφων είναι διαφορετικό από της ανιθαγένειας («being undocumented is not the same as being stateless»)⁴⁰⁵. Σε πολλές έννομες τάξεις αν και νομικά "δεν αγνοείται" η ανιθαγένεια, ωστόσο ελλείπουν σαφείς και εξειδικευμένες διαδικασίες για την αναγνώριση του καθεστώτος των ανιθαγενών. Περαιτέρω, θα πρέπει εδώ να επισημανθεί και το γεγονός ότι οι Ρομά αντιμετωπίζονται περισσότερο ως μια «μειονεκτική» κοινωνική ομάδα, και όχι ως «εθνοτική μειονότητα». Χαρακτηριστικά, όπως επισημαίνεται σε Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης,⁴⁰⁶ τα κράτη καλούνται να αντιμετωπίζουν τους Ρομά όχι απλά ως μια ομάδα που βρίσκεται σε μειονεκτική κοινωνικά θέση, αλλά ως εθνοτική μειονότητα, η οποία πρέπει να απολαμβάνει τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων.

Περαιτέρω, παρά το γεγονός ότι η Σύμβαση της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων θα πρέπει να εφαρμόζεται χωρίς διακρίσεις ως προς τη φυλή, τη θρησκεία, τη χώρα καταγωγής,⁴⁰⁷ οι Ρομά, όπως προαναφέρθηκε, συχνά έχουν βρεθεί αντιμέτωποι με αρνητικές πρακτικές κατά την πρόσβασή τους στη διαδικασία ασύλου (βλ. και παραπάνω κεφ. 4.1.1. γ').⁴⁰⁸ Όπως μάλιστα είχε επισημανθεί από τον Επίτροπο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης,⁴⁰⁹:

⁴⁰⁴ Βλ. Berndorf, A.L., Friedrich, J. (eds.) (2020). The Nexus between Discrimination and Statelessness: A Case Study on the Romani People of Europe. The Elphinstone Review, Volume 6. Aberdeen: University of Aberdeen; Uniprint King's College.

⁴⁰⁵ Βλ. UNHCR The UN Refugee Agency. About Statelessness. #IBELONG The Campaign to End Statelessness by 2024.. <https://www.unhcr.org/ibelong/about-statelessness/> Σχετικά βλ. επίσης και σχετικά με την υιοθέτηση συμπερασμάτων περί της ανιθαγένειας από το Συμβούλιο, Council of the European Union (2015), Conclusions of the Council of the European Union and the Representatives of the Governments of the Member States Justice and Home Affairs (3 and 4 December 2015), 14937/15, Brussels

⁴⁰⁶ Parliamentary Assembly (PACE), Resolution 1740 (2010) on the Situation of Roma in Europe and relevant activities of Council of Europe, 22 June 2010.

⁴⁰⁷ Βλ. άρθρο 3 Ισότητας μεταχειρίσεως.

⁴⁰⁸ Βλ. σχετικά και Sachs, L. (1999). Europe : The debate over asylum - Roma: Five centuries of discrimination ... and still counting - Europe's Roma face continuing persecution. Refugees Magazine issue 113.

⁴⁰⁹ Council of Europe, Commissioner for Human Rights. (2012) Human Rights of Roma and Travellers in Europe. Council of Europe Publications. Εν προκειμένω υπενθυμίζεται και το προαναφερθέν Ψήφισμα 1740 (2010) της Γενικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπου οι κυβερνήσεις καλούνται να λάβουν ειδικά μέτρα για την προστασία των Ρομά αιτούντων άσυλο ("take special measures to protect Roma asylum seekers who have fled racist violence, to ensure that citizens of the European Union (EU) have the possibility to rebut the presumption of safety that applies in respect of EU member states").

“Even when at risk of serious human rights violations, Roma face discrimination in accessing protection mechanisms on an equal footing with the rest of the population, including in accessing the asylum procedure.”

Σε κάποιες χώρες, είχαν παλαιότερα καταγραφεί πολλές περιπτώσεις συστηματικής άρνησης πρόσβασης στο άσυλο (για παράδειγμα στο Βέλγιο) ή διακριτικής υπαγωγής τους σε διαφοροποιημένο καθεστώς σε σχέση με τους λοιπούς αιτούντες (όπως στη Γερμανία)⁴¹⁰.

4.2. Συνέπειες μη παροχής νομικής ταυτότητας: στέρηση βασικών δικαιωμάτων, επιδείνωση του αποκλεισμού και των διακρίσεων

Η μη παροχή επισήμων προσωπικών εγγράφων (συνδεόμενη κυρίως, όπως έχει προαναφερθεί, με προβλήματα καταχώρησης της γέννησης) καθιστά πολλούς Ρομά, ήδη από την παιδική ηλικία νομικά «αόρατους», με συνέπειες που τους συνοδεύουν έπειτα και στην ενήλικη ζωή. Διαπιστώνεται δε ότι, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, οδηγεί και στην ανιθαγένεια, ή τον κίνδυνο να καταστούν τα πρόσωπα αυτά ανιθαγενή. Όπως μάλιστα έχει προειπωθεί, το φαινόμενο συχνά παρουσιάζει διαγεννακό χαρακτήρα.⁴¹¹⁴¹² Σύμφωνα με διαθέσιμα στοιχεία,⁴¹³ στις περισσότερες χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, οι Ρομά που δεν διαθέτουν έγγραφα ταυτότητας στερούνται συστηματικά την πρόσβαση σε **όλα τα δικαιώματά** τους, με εξαίρεση σε κάποιο βαθμό αυτών που αφορούν την πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και την επείγουσα ιατρική περίθαλψη. Το γεγονός αυτό πέραν από τα γενικότερα προσκόμματα πρόσβασης στην αγορά εργασίας, την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση κ.λπ, περιορίζει καταλυτικά την αυτονομία του ατόμου καθιστώντας δυσχερή την κάλυψη βασικών αναγκών και την άσκηση δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής (όπως αδυναμία πρόσβασης σε τραπεζικές υπηρεσίες, αδυναμία σύναψη συμβολαίων παροχής τηλεφωνικών υπηρεσιών, ηλεκτροδότησης κ.λπ.).⁴¹⁴ Τα μακροχρόνια αυτά προβλήματα κατέδειξε εντονότερα, όπως έχει προαναφερθεί, η τρέχουσα κρίση της πανδημίας. Για παράδειγμα η αδυναμία προσκόμισης εγγράφων που σχετίζονται με την απόδειξη

⁴¹⁰ Βλ. και Center for Policy Studies Central European University, 2020, ο.π.

⁴¹¹ Βλ. Miller, M., (2004) Nationality and the child: Birth registration, statelessness and other repercussions', Paper prepared for Council of Europe Third European Conference on Nationality, Strasbourg;CAHROM, 2019, ο.π.; Center for Policy Studies Central European University, 2020 op.cit.;

⁴¹² Kamberi, E. (2014). The Position of Roma Youth in Central and South-Eastern Europe: Results from the Regional Roma Survey 2011, in Activism, Participation and Security among Roma and Sinti Youth. Conference Report. OSCE/ Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR); UNICEF (2007a) Breaking the cycle of exclusion: Roma children in South East Europe. UNICEF Serbia.

⁴¹³ CAHROM, 2019, ο.π.

⁴¹⁴ ο.π.

ταυτότητας και μόνιμης κατοικίας στέρησε την πρόσβαση σε βασικά επιδόματα και αγαθά.⁴¹⁵

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά την πρόσβαση στην εκπαίδευση:

Μια από τις σοβαρότερες συνέπειες έλλειψης εγγράφων είναι και οι δυσκολίες/ή και αδυναμία πρόσβασης στην εκπαίδευση. Η συνέπεια αυτή πρέπει ιδιαιτέρως να καταδειχθεί, υπό το πρίσμα της επισήμανσης ότι *η μειονεκτική θέση των Ρομά στις ευρωπαϊκές κοινωνίες δεν μπορεί να ξεπεραστεί χωρίς τη διασφάλιση πρόσβασης σε ποιοτική εκπαίδευση για τα παιδιά.*⁴¹⁶ Περαιτέρω δε τονίζεται, ότι η μη πρόσβαση στην εκπαίδευση θέτει επιπλέον προκλήσεις στην επίλυση των ζητημάτων της ταυτοποίησης και της αναγνώρισης της ιθαγένειας. Αν και στις περισσότερες χώρες νομικά διασφαλίζεται ακόμα και με ελλιπή δικαιολογητικά, η πρόσβαση στην υποχρεωτική (πρωτοβάθμια κυρίως) εκπαίδευση, στην πράξη ωστόσο, ενδέχεται να συναντώνται **προσκόμματα** που δεν επιτρέπουν είτε την επίσημη ολοκλήρωση της εγγραφής στο σχολείο, είτε τη χορήγηση απολυτηρίων τίτλων, είτε ακόμα και την περαιτέρω πρόσβαση στη δευτεροβάθμια.⁴¹⁷ Μέσα από την ενδιάμεση αξιολόγηση των νομοθετικο-πολιτικών προσπαθειών της προηγούμενης δεκαετίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο⁴¹⁸, διαπιστώνεται ότι, παρά την έμφαση που δόθηκε στην πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, *δυστυχώς τα κράτη δεν έθεσαν φιλόδοξους στόχους στο πλαίσιο της προσχολικής, αλλά ούτε και στην ενίσχυση της μετάβασης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.*

Θα πρέπει βέβαια να επισημανθεί ότι το εμπόδιο της έλλειψης εγγράφων συχνά συνυφαίνεται και με **άλλους αρνητικούς παράγοντες**, που συνήθως αποτυπώνονται στην εφαρμογή διαχωριστικών πρακτικών στο σχολείο. Οι πρακτικές αυτές μάλιστα αντί να εμφανίζουν μειωτικές τάσεις φαίνεται να αυξάνονται, καθιστώντας αναγκαίο να ενισχυθεί το πλαίσιο εντοπισμού, απαγόρευσης και τιμωρίας τους, με την παράλληλη ενίσχυση των παιδιών Ρομά, ώστε να έχουν καλύτερη πρόσβαση σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, περιλαμβανομένης και της τριτοβάθμιας και της επαγγελματικής. Το φαινόμενο των διαχωρισμών δεν είναι νέο, έχοντας μάλιστα λάβει

⁴¹⁵ European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS). (2017 October). Roma Belong - Discrimination, Statelessness and Marginalisation of Roma in the Western Balkans and Ukraine. Report on the Western Balkans and Ukraine. Budapest: ERRC.; FRA, 2020 a, ο.π.

⁴¹⁶ Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2009)4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma and Travellers in Europe (adopted 17 June 2009 at the 1061st meeting of the Ministers' Deputies)

⁴¹⁷ Βλ. Berndorf&Friedrich, 2020, ο.π. Βλ. επίσης CAHROM, 2019, ο.π.; UNICEF (2011). The Right of Roma Children to Education: Position Paper. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States (CEECIS).

⁴¹⁸ Directorate-General for Justice and Consumers (European Commission), ICF,Milieu. (2018,July)Mid-term evaluation of the EU Framework for national Roma integration strategies up to 2020, Final Report (external study requested by the European Commission), Luxembourg: Publications Office of the European Union.

σε κάποιες χώρες μορφή συστηματικού αποκλεισμού από το εκπαιδευτικό σύστημα.⁴¹⁹ Εν προκειμένω, επισημαίνονται οι περιπτώσεις της Τσεχίας, της Ουγγαρίας⁴²⁰ και της Σλοβακίας όπου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε τις διαδικασίες επί παραβάσει της Οδηγίας για τη φυλετική ισότητα (2000/43/EC), ενώ ως προς τη χώρα μας υπενθυμίζεται σχετική υπόθεση ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), όπου διαπιστώθηκε παραβίαση της απαγόρευσης των διακρίσεων.⁴²¹ Περαιτέρω, είναι ενδεικτικό ότι, σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία,⁴²² λιγότεροι από τους μισούς ευρωπαίους πολίτες (μόνο 39%) δηλώνουν ότι θα ένιωθαν «άνετα» ως προς τη συνύπαρξη των παιδιών τους στο σχολείο με παιδιά που κατάγονται από κοινότητες Ρομά. Ταυτόχρονα θα πρέπει να επισημανθούν και οι αντιλήψεις των ίδιων των Ρομά σχετικά με την εκπαίδευση. Οι τελευταίες - σε συνδυασμό με τις «πατερναλιστικές» προσεγγίσεις που επικρατούν στο πλαίσιο του σχολείου και τις διακριτικές συμπεριφορές εις βάρος των παιδιών τους - λειτουργούν αποτρεπτικά στη διαμόρφωση της επιθυμίας για ένταξη στην εκπαίδευση. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι το πρόσκομμα πρόσβασης στο σχολείο λόγω έλλειψης εγγράφων ταυτότητας αντικατοπτρίζει την εξωτερική όψη βαθύτερων αιτιών, συνδεόμενων με τον αντιτισιγανισμό.

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τους περιορισμούς των μετακινήσεων και τη (μη) «διευκόλυνση του τρόπου ζωής των τσιγγάνων»:

Καταρχάς, θα πρέπει να επισημανθεί, όπως είναι ευρύτερα γνωστό, ότι δυνάμει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναγνωρίζει τη **θετική υποχρέωση των κρατών**, να διευκολύνουν τον τρόπο ζωής των τσιγγάνων ("a positive obligation imposed on the Contracting States by virtue of Article 8 to facilitate the Gypsy way of life").⁴²³ Ο τελευταίος συχνά συνδέεται με μετακινήσεις, ενδοσυνοριακές και διασυνοριακές. Όπως μάλιστα επισημαίνεται,⁴²⁴ οι

⁴¹⁹ Βλ. μεταξύ άλλων Curcic, S., Miskovic, A., Plaut, S., & Ceobanu, C. (2014). Inclusion, Integration or Perpetual Exclusion? A Critical Examination of the Decade of Roma Inclusion, 2005–2015. *European Educational Research Journal*, 13(3), 257–267; Igarashi, K. (2006). Support Programmes for Roma Children: Do They Help or Promote Exclusion? *Intercultural Education*, 16(5), 443–453; Járóka, L. (2007). Roma Education on the Agenda of the European Union. *European Education*, 39(1), 81–87; O’Nions, H. (2010). Different and Unequal: The Educational Segregation of Roma Pupils in Europe. *Intercultural Education*, 21(1), 1–13; Amnesty International. (2014). Human Rights on the Margins: Roma in Europe.; Βλ. επίσης και UNICEF, 2011, ο.π.; Center for Policy Studies Central European University, 2020, ο.π.

⁴²⁰ Βλ. σχετικά και D.H. and Others v. Czech Republic, 57325/00, Council of Europe: European Court of Human Rights, 7 February 2006.

⁴²¹ Βλ. Sampani and Others v. Greece, Application no. 59608/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 11 December 2012 (βλ. και τη σχετική παλαιότερη υπόθεση Sampanis and Others v. Greece, Application no. 32526/05, Council of Europe: European Court of Human Rights, 5 June 2008).

⁴²² Βλ. Eurobarometer - Special Eurobarometer 493, "Discrimination in the European Union, Report, Fieldwork: May 2019", October 2019 (conducted by Kantar on behalf of Kantar Belgium at the request of European Commission, DG of Justice and Consumers, coordinated by DG for Communication)

⁴²³ Βλ. Chapman v. the United Kingdom, Application No. 27238/95, Council of Europe: European Court of Human Rights, 18 January 2001.

⁴²⁴ Council of Europe, Committee of Ministers Recommendation CM/Rec(2008)5 of the Committee of Ministers to Member States on policies for Roma and/or Travellers in Europe, 20 February 2008

εκάστοτε κυβερνήσεις υποχρεούνται να παρέχουν τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε οι Ρομά να δύνανται να επιλέγουν ελεύθερα τον τρόπο ζωής τους, νομαδικό ή μη, με βάση τους διαθέσιμους πόρους και το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο κάθε χώρας. Τονίζεται δε, ότι κατά την υλοποίηση της υποχρέωσης αυτής θα πρέπει να γίνονται σεβαστές οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ.⁴²⁵ Περαιτέρω, ειδικότερα ως προς τους **ευρωπαίους πολίτες** και τις οικογένειες τους, επισημαίνεται η κατοχύρωση του δικαιώματος να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών. Σημειώνεται ότι, οι προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος αυτού συναρτώνται, ιδίως, με τη διασφάλιση επαρκών πόρων καθώς και υγειονομικής κάλυψης.⁴²⁶

Στην πράξη ωστόσο, λόγω (και) της έλλειψης εγγράφων ταυτότητας (ή και με αφορμή αυτήν), διαπιστώνονται σοβαρά κενά ως προς την τήρηση της παραπάνω κρατικής υποχρέωσης, ή ακόμα και **παραβιάσεις** της. Όπως έχει προειπωθεί (βλ. παραπάνω κεφ.4.1.1.β., 4.1.2.α.),σε ό,τι αφορά όλους τους μετακινούμενους, ευρωπαίους πολίτες αλλά και υπηκόους τρίτων χωρών, η έλλειψη εγγράφων – συνεπαγόμενα και έλλειψη αδειών διαμονής – τους θέτει υπό τη συνεχή απειλή απέλασης, περιορίζοντας παράλληλα, ή και στερώντας, τη δυνατότητα συναλλαγής με δημόσιες αρχές. Η τελευταία μάλιστα έχει συχνά δυσμενείς συνέπειες για τη ληξιαρχική εγγραφή και ονοματοδοσία των τέκνων τους, συμβάλλοντας αρνητικά στη διαγενεακή αναπαραγωγή του προβλημάτων που σχετίζονται με τη μη παροχή νομικής ταυτότητας. Περαιτέρω, αναφέρεται η αδυναμία πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες, όπως υγεία, στέγαση, κοινωνικά επιδόματα κ.λπ.⁴²⁷

Επιδείνωση κοινωνικού αποκλεισμού – κίνδυνοι στιγματισμού και θυματοποίησης:

Όπως διαπιστώνεται, ο κοινωνικός αποκλεισμός των Ρομά επιδεινώνεται ως αποτέλεσμα της έλλειψης εγγράφων ταυτότητας, οδηγώντας σε μεγαλύτερη περιθωριοποίηση και στέρηση βασικών δικαιωμάτων και διαιωνίζοντας τις εις βάρος τους διακρίσεις, οι οποίες περνούν από γενιά σε γενιά.⁴²⁸ Όπως δε χαρακτηριστικά αναφέρεται: «η έλλειψη ταυτότητας ανοίγει την πόρτα σε παραβιάσεις δικαιωμάτων»

⁴²⁵ Council of Europe: Committee of Ministers, Recommendation Rec(2005)4 of the Committee of Ministers to Member States on Improving the Housing Conditions of Roma and Travellers in Europe, 23 February 2005.

⁴²⁶ Βλ. άρθρα 20 παρ.2 α' και 21 της ΣΛΕΕ, άρθρο 45 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ. Η οδηγία εφαρμόζεται από τις 30 Απριλίου 2004 και έπρεπε να θεσπιστεί νομοθετικά στις χώρες της ΕΕ έως τις 30 Απριλίου 2006.

⁴²⁷ Βλ. Center for Policy Studies Central European University, 2020 March, ο.π.; CAHROM, 2019, ο.π.

⁴²⁸ Council of Europe, Commissioner for Human Rights, "Stateless Roma: No documents – no rights", Human Rights Comment, August 2010; Council of Europe, Commissioner for Human Rights, 2012, ο.π.; OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2018, ο.π.

("lack of IDs opens the door for violations of rights").⁴²⁹ Περαιτέρω, οι στερούμενοι ταυτότητας, - ευρισκόμενοι εκτός του συστήματος υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, χωρίς πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας, συχνά σε συνθήκες, ακραίας, φτώχειας-, θεωρούνται πιο «επικίνδυνοι» ή «ευάλωτοι» στο να καταφύγουν σε μη κοινωνικά και νομικά αποδεκτές δραστηριότητες για την κάλυψη των αναγκών τους, στιγματιζόμενοι έτσι σαν **"εν δυνάμει εγκληματίες"**. Κατ' αυτόν τον τρόπο εγκλωβίζονται σε έναν φαύλο κύκλο περιθωριοποίησης που συχνά παράγει και ευρύτερες κοινωνικές εντάσεις.⁴³⁰ Είναι δε ενδεικτικό ότι στην τρέχουσα Εθνική Στρατηγική στην Ελλάδα μεταξύ των προϋποθέσεων για την επίτευξη των στόχων της τίθεται η «καταπολέμηση των αιτιών της παραβατικότητας και της δράσης εγκληματικών συμμοριών σε περιοχές που διαβιούν Ρομά καθώς και της όλο και αυξανόμενης χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών σε νεαρές ηλικίες.»⁴³¹

Επιπλέον, όπως έχει διαπιστωθεί σε πλήθος ερευνών και μελετών (κυρίως στην περιοχή των Βαλκανίων), η μη καταχώρηση της γέννησης, και η περαιτέρω έλλειψη εγγράφων ταυτότητας, αποτελεί έναν από τους σοβαρούς κύριους παράγοντες που εν τοις πράγμασι οδηγούν σε μείωση ή/και άρση των εγγυήσεων προστασίας έναντι της εκμετάλλευσης και κακοποίησης των παιδιών, αλλά και των ενηλίκων (εκμετάλλευση εργασίας, γάμοι ανηλίκων, σεξουαλική εκμετάλλευση κ.α.). Συνεπαγόμενα, εκτίθενται σε **αυξημένους κινδύνους θυματοποίησης**, - ιδίως δε σε ό,τι αφορά την παράνομη διακίνηση μεταναστών και την εμπορία ανθρώπων. Τα παιδιά και οι γυναίκες Ρομά παρουσιάζουν υψηλότερη ευαλωτότητα σε τέτοιες μορφές εγκληματικότητας, λόγω των πολλαπλών και δομικών διακρίσεων που σχετίζονται με την εθνικότητα, το φύλο, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι συνέπειες των τελευταίων καθιστούν εντονότερο το φαινόμενο της στέρησης της εκπαίδευσης, της ανεργίας, της ενδοοικογενειακής βίας, - όχι μόνο δυσχεραίνοντας τις βιοτικές συνθήκες, αλλά και συχνά θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή και την υγεία τους.⁴³² Εν προκειμένω, είναι σημαντικό να αναφερθεί, ότι σε συγκεκριμένες χώρες (όπως για παράδειγμα στο Μαυροβούνιο, την Αλβανία) έχει διαπιστωθεί μια δυσμενής αναλογία εις βάρος των γυναικών Ρομά σε σχέση με τους άντρες ως προς την κατοχή πιστοποιητικών γέννησης και εγγράφων ταυτότητας.⁴³³ Γενικότερα δε επισημαίνεται ότι η **κατανόηση**

⁴²⁹ CAHROM, 2019, ο.π.

⁴³⁰ ο.π.

⁴³¹ Βλ. Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, Πλαίσιο Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη των Ρομά, Δεκέμβριος 2011.

⁴³² Βλ. ενδ. CAHROM, 2019, ο.π.; Thematic report on Roma and Traveller's access to justice, with a gender focus ((following the CAHROM thematic visit to Helsinki, Finland, on 21-23 March 2018, endorsed at the 15th CAHROM plenary meeting in Athens, Greece, on 22-25 May 2018), CAHROM (2018)5Strasbourg, 31 August 2018 (Finland, Bulgaria, Greece, Ireland, Italy, Romania, Spain); Dimitrova, K., Alexandrova, Y. (2015) Child Trafficking Among Vulnerable Groups. Country Report Bulgaria, Sofia, Bulgaria.

⁴³³ Kamberi, E. (2014). The Position of Roma Youth in Central and South-Eastern Europe: Results from the Regional Roma Survey 2011. Activism, Participation and Security among Roma and Sinti Youth –Conference Report, OSCE/Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).

της **διάστασης του φύλου** είναι σημαντική για τη διερεύνηση των αιτών της ανιθαγένειας και της έλλειψης εγγράφων, καθώς και την πρόληψη και αντιμετώπιση των αυξημένων κινδύνων που σχετίζονται με την έλλειψη αυτή.⁴³⁴

Όπως φανερώνεται και από τα προεκτεθέντα, η έλλειψη ληξιαρχικής εγγραφής και η μη παροχή εγγράφων ταυτότητας στους Ρομά επιδρά αρνητικά σε όλα σχεδόν τα πεδία της κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής ζωής, στερώντας την απόλαυση σχεδόν όλων των βασικών δικαιωμάτων, αγαθών και υπηρεσιών, - επηρεάζοντας την πρόσβαση στην εργασία, την εκπαίδευση, στην υγειονομική περίθαλψη, στις αξιοπρεπείς συνθήκες στέγασης, στην πολιτική και δημόσια ζωή.⁴³⁵ Όπως έχει και παλαιότερα επισημανθεί από τον Επίτροπο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης⁴³⁶:

"Lack of a formal administrative existence, whether in the form of statelessness or the lack of personal identification documents, has a devastating impact on anyone's ability to enjoy human rights and fundamental freedoms."

4.3. Η μη παροχή νομικής ταυτότητας ως ένα περίπλοκο και διαχρονικά αναπαραγόμενο φαινόμενο: βασικές παρατηρήσεις και επισημάνσεις

Οι καταστάσεις, νομικές και πραγματικές, -στις οποίες βρίσκονται οι Ρομά που στερούνται επισήμων εγγράφων ταυτότητας-, συνήθως παρουσιάζουν **αλληλοεπικαλύψεις**, αντανakλώντας περίπλοκα και δυσεπίλυτα προβλήματα τα οποία, όπως έχει προειπωθεί, συχνά αναπαράγονται από γενιά σε γενιά. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο μιας υπόθεσης συνήθως συντρέχουν περισσότεροι αρνητικοί παράγοντες, που λειτουργούν σωρευτικά και συνδυαστικά, οδηγώντας είτε στη μη καταχώρηση της γέννησης είτε στην ελλιπή καταχώρησή της, είτε/και στην αδυναμία έκδοσης πιστοποιητικών απαραίτητων για την παροχή νομικής ταυτότητας και συνεπαγόμενα και για την αναγνώρισης ιθαγένειας. Ενδεικτικές για παράδειγμα είναι οι υποθέσεις παιδιών που γεννιούνται και διαβιούν εκτός της χώρας καταγωγής τους από γονείς που δεν διαθέτουν καθόλου έγγραφα ή είναι (και) ανιθαγενείς.

Οι ως άνω παράγοντες γίνονται εν πρώτοις άμεσα ορατοί ως προσκόμματα πρόσβασης στις απαιτούμενες διαδικασίες για την καταχώρηση των ληξιαρχικών γεγονότων. Κυρίως δε, όπως έχει παρουσιαστεί στα παραπάνω κεφάλαια, αφορούν σε νομικές, διοικητικές και συχνά περίπλοκες γραφειοκρατικές προϋποθέσεις, σε οικονομικούς λόγους, σε αδυναμία πρόσβασης σε κατάλληλη και επαρκή ενημέρωση

⁴³⁴ Βλ. ενδ. CAHROM, 2020, ο.π.

⁴³⁵ OSCE/ Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). (2013) Implementation of the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area: Status Report.

⁴³⁶ Council of Europe, Commissioner for Human Rights, 2012, ο.π.

και νομική υποστήριξη. Στο **υπόβαθρό** τους όμως συνδέονται με την ανάγκη αντιμετώπισης ευρύτερων ζητημάτων, τα οποία σχετίζονται με τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις που υφίστανται οι Ρομά. Όπως μάλιστα αναφέρεται, ένα από τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά του φαινομένου (ιδίως στην περιοχή των Βαλκανίων) είναι ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα πρόσωπα αυτά αναφορικά με την παροχή νομικής ταυτότητας, εκδηλώνονται παράλληλα με μια ευρύτερη *έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους κρατικούς θεσμούς, συνδεδεμένη με τις διακρίσεις σε βάρος τους*.⁴³⁷ Κοινό επίσης χαρακτηριστικό είναι και το σοβαρό κενό σχετικά με επίσημα, αξιόπιστα και επίκαιρα δημογραφικά στοιχεία, που δυσχεραίνει τον εντοπισμό των προσώπων χωρίς ταυτότητα και την αξιολόγηση των αναγκών τους (βλ. κεφ.3.21., 3.3.3.).

Οι διακρίσεις, ο αντιτσιγγανισμός, ο κοινωνικο-οικονομικός αποκλεισμός είναι αλληλένδετα φαινόμενα. Συγκεκριμένα, η ισότητα υπονομεύεται από τις διακρίσεις, - ενώ οι τελευταίες δεν δύναται να καταπολεμηθούν χωρίς αποτελεσματική **αντιμετώπιση του αντιτσιγγανισμού** και χωρίς βελτίωση της προοπτικής για ένταξη και συμμετοχή του πληθυσμού των Ρομά.⁴³⁸ Όπως προαναφέρθηκε, (βλ. ειδικότερα κεφ.4.2.), η έλλειψη εγγράφων συμβάλλει καταλυτικά στην αναπαραγωγή και την επιδείνωση του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων. Υπό το πρίσμα αυτό, οι διακρίσεις καταρχήν εντάσσονται μεταξύ των σοβαρότερων συνεπειών της μη παροχής νομικής ταυτότητας και της ανιθαγένειας στους πληθυσμούς των Ρομά. Ταυτόχρονα ωστόσο, αποτελούν και βασική **υποκείμενη αιτία της**.⁴³⁹ Το γεγονός αυτό δεν μπορεί να ειπωθεί αποκομμένο από τις διαρκείς αποτυχίες των πολιτικών για την αντιμετώπιση του αντιτσιγγανισμού στην Ευρώπη. Όπως μάλιστα τονίζεται, εάν εξεταστούν ενδελεχώς οι συνηθέστερα αναφερόμενες κοινές αιτίες της μη παροχής νομικής ταυτότητας (βλ.κεφ.4.1.) διαπιστώνεται ότι σχετίζονται με πολλαπλές και δομικές διακρίσεις.⁴⁴⁰ Χαρακτηριστική είναι εν προκειμένω η επισήμανση της αρμόδιας Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης (CAHROM):⁴⁴¹

"it should be acknowledged that discrimination/anti-Gypsyism and stereotypical views about Roma are according to many reports key factors and barriers playing part in the statelessness of the Roma.[...] the issue is not a problem with the Roma

⁴³⁷ Βλ. CAHROM, 2019, ο.π.

⁴³⁸ Βλ. στον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «European Commission, Roma equality, inclusion and participation in the EU» (https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en)

⁴³⁹ Berndorf, A.L., Friedrich, J. (eds.) (2020). The Nexus between Discrimination and Statelessness: A Case Study on the Romani People of Europe. The Elphinstone Review, Volume 6. Aberdeen: University of Aberdeen; Uniprint King's College. Βλ. επίσης και στον ιστότοπο «European Network on Statelessness, Stateless minorities» (<https://www.statelessness.eu/issues/stateless-minorities>).

⁴⁴⁰ Βλ. European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS). (2017, October). Roma Belong - Discrimination, Statelessness and Marginalisation of Roma in the Western Balkans and Ukraine. Report on the Western Balkans and Ukraine. Budapest: ERRC.

⁴⁴¹ Βλ. CAHROM, 2019, ο.π.

as such, but a problem of the state and society which for centuries has discriminated against and excluded Roma communities. It is a failure in integration policies, political will and trust/collaboration, resulting in lack of opportunities, marginalisation, exclusion, and lack of access to information among Roma communities."

Υπό αυτό το πρίσμα, ο προαναφερθείς διαγενεακός χαρακτήρας του φαινομένου, - που αποτυπώνεται ως ένας φαύλος κύκλος μέσα στον οποίο μεταφέρεται το νομικό καθεστώς από τους γονείς στα παιδιά-, στο υπόβαθρό του θα μπορούσε να είναι ένας **φαύλος κύκλος** μεταξύ διακρίσεων, στιγματισμού και ανιθαγένειας.⁴⁴² Ως εκ τούτου, το συγκεκριμένο πρόβλημα δεν δύναται να εξαλειφθεί χωρίς την ταυτόχρονη καταπολέμηση κοινωνικών στάσεων και πεποιθήσεων περί "κατώτερης αξίας" των Ρομά σε σχέση με τον γενικότερο πληθυσμό.⁴⁴³

4.4. Επισημάνσεις για τη βελτίωση της πρόσβασης σε ληξιαρχικές εγγραφές και την παροχή νομικής ταυτότητας

Όπως έχει προαναφερθεί, η έλλειψη ληξιαρχικής εγγραφής και η μη παροχή εγγράφων ταυτότητας στους Ρομά επιδρά αρνητικά στην πρόσβαση σε όλα σχεδόν τα πεδία της κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής ζωής, στερώντας την απόλαυση σχεδόν όλων των βασικών δικαιωμάτων, αγαθών και υπηρεσιών. Υπενθυμίζεται επίσης ότι τα προβλήματα του συγκεκριμένου πληθυσμού συνυφαίνονται και με βαθύτερα αίτια τα οποία δεν θα αντιμετωπίζονταν μόνον με τη διασφάλιση νομικής ταυτότητας. Η διασφάλιση αυτή έχει ουσιώδη χαρακτήρα και είναι απολύτως αναγκαία, αλλά θα πρέπει να εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο πολιτικής.

Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω παρατήρηση, αναφέρονται εδώ βασικές **επισημάνσεις – προτάσεις** για την ενίσχυση της προοπτικής προς βελτίωση των θεμάτων που αφορούν στις καταχωρήσεις των γεννήσεων και την περαιτέρω παροχή νομικής ταυτότητας. Καταρχάς, επισημαίνεται ότι, σε ένα ευρύτερο πλαίσιο σχεδιασμού, είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη, εν είδει βασικών κατευθυντήριων αρχών - οδηγιών, οι γενικότερες προτάσεις – επισημάνσεις της **UNICEF**,⁴⁴⁴ (που αποτελεί και τον οργανισμό «θεματοφύλακα» ("custodian") του υποστόχου 16.9). Περαιτέρω, ειδικότερα, **στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης,**

⁴⁴² Βλ. European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS), Tirana Legal Aid Society (TLAS). (2018, February). Roma Belong - Statelessness, Discrimination and Marginalisation of Roma in Albania. Budapest: ERRC; Βλ. επίσης μεταξύ άλλων de Chickera, A., & Whiteman, J. (2016). Addressing Statelessness through the Rights to Equality and Non-Discrimination. In L. Waas, & M. Khanna (eds.), Solving Statelessness (pp. 99-129). Wolf Legal Publishers.

⁴⁴³ Βλ. de Chickera & Whiteman, 2016, ο.π..

⁴⁴⁴ United Nations Children Fund (UNICEF), (2020, October). Progress for Every Child in the SDG Era - Are we on track to achieve the SDGs for children? The situation in 2020. <https://data.unicef.org/resources/progress-for-every-child-in-the-sdg-era-2020/>

πρέπει να επισημανθεί το νέο πλαίσιο για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά,⁴⁴⁵ που θέτει οριζόντιους και τομεακούς στόχους, στη βάση των οποίων προτείνεται αντίστοιχα η λήψη: α) οριζόντιων μέτρων: για την καταπολέμηση των πολλαπλών και δομικών διακρίσεων (όπου εν προκειμένω τονίζεται emphatically η ανάγκη ιδιαίτερης μέριμνας για τις ειδικότερες ομάδες εντός του πληθυσμού των Ρομά, όπως οι γυναίκες, τα παιδιά κ.α., την αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας και των κοινωνικών αποστερήσεων, την ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής), β) τομεακών μέτρων, που αφορούν ειδικότερα στην εκπαίδευση, την εργασία, την υγειονομική περίθαλψη, τη στέγαση. Κρίνεται σημαντικό το ζήτημα της παροχής νομικής ταυτότητας και της ιθαγένειας να περιληφθεί ρητώς **στις εθνικές στρατηγικές**, βάσει του παραπάνω πλαισίου, και να συνδεθεί με το γενικότερο εθνικό θεσμικό πλαίσιο και άλλα ευρύτερα κοινωνικά μέτρα.

Σε συνέχεια των παραπάνω τονίζεται, ότι η καθολική κάλυψη της εγγραφής των γεννήσεων όλων των παιδιών, χωρίς καμιά διάκριση, (θα πρέπει να) προβλέπεται στην εκάστοτε εθνική νομοθεσία,⁴⁴⁶ και περαιτέρω πρακτικά να διασφαλίζεται μέσα από τον συνδυασμό επιμέρους προβλέψεων και άλλων μέτρων ή/και καινοτόμων προσεγγίσεων.⁴⁴⁷ Εξειδικεύοντας στις κοινότητες των Ρομά, όπως επισημαίνεται στο **πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης** (ECRI), οι νομοθετικές στοχεύσεις θα πρέπει να καλύπτουν: τη *διασφάλιση εγγραφής όλων των παιδιών Ρομά κατά τη γέννησή τους, την έκδοση εγγράφων ταυτότητας για όλους τους Ρομά καθώς και προϋποθέσεις αναγνώρισης ιθαγένειας που δεν θα εισάγουν εις βάρος τους διακρίσεις*.⁴⁴⁸ Οι προβλέψεις αυτές είναι σημαντικό να συνδυάζονται παράλληλα με βασικά στοιχεία που θα πρέπει να περιλαμβάνει κάθε εθνική νομοθεσία για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων, και του αντι-τσιγγανισμού περιλαμβανομένου.⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final

⁴⁴⁶ Βλ. (2011). The Right of Roma Children to Education: Position Paper. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States (CEEICIS).

⁴⁴⁷ United Nations Secretary-General (UNSG), Guidance Note of the Secretary General: The United Nations and Statelessness, November 2018.

⁴⁴⁸ Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται: «in general, in order to combat anti-Gypsyism and discrimination against Roma, ensure: [...] that all Roma children are registered at birth; e. that all Roma are issued identity documents; f. that legislation concerning citizenship is not discriminatory towards Roma; g. citizenship for Roma to obviate all cases of statelessness j. access for Roma to legal aid so that they may assert their rights in all eventualities», ECRI, General Policy Recommendation N°13 on combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011)37, 24 June 2011 (revised 1st December 2020).

⁴⁴⁹ Βλ. ECRI General Policy Recommendation N°7 on national legislation to combat racism and racial discrimination, 13 December 2002 (revised 7 December 2017). Στην εν λόγω Σύσταση (παρ.5), υπενθυμίζοντας ειδικότερα την Οδηγία 2000/43/EK, τονίζεται ότι: «The law should provide that the prohibition of racial discrimination does not prevent the maintenance or adoption of temporary special measures designed either to prevent or compensate for disadvantages suffered by [Roma and/or Travellers] or to facilitate their full participation in all fields of life.».

Όλες οι παραπάνω καθοδηγητικές επισημάνσεις και συστάσεις είναι απαραίτητο να περιλαμβάνονται, αλλά και **να εξειδικεύονται** επαρκώς, στο εκάστοτε εθνικό νομικό πλαίσιο, καθορίζοντας παράλληλα και τις αναγκαίες διοικητικές διαδικασίες, ώστε να μην εξαντλούνται στο επίπεδο προβλεπτικών διακηρύξεων και αρχών που δεν δύναται να εφαρμοστούν στην πράξη από τις αρμόδιες Αρχές. Ως εκ τούτων, (λαμβάνοντας υπόψη και διαπιστώσεις σχετικών μελετών από διάφορους οργανισμούς και οργανώσεις) επισημαίνονται ως αναγκαία τα κάτωθι:

α. Ως προς τις νομοθετικές προβλέψεις που αφορούν στην καταχώρηση της γέννησης και στην ιθαγένεια:

- Θα πρέπει να διασφαλίζεται η δωρεάν πρόσβαση στη διαδικασία ληξιαρχικών εγγραφών, περιλαμβανομένης και της ρύθμισης ενδεχόμενων προστίμων σε περιπτώσεις καθυστερημένης δήλωσης (όπως για παράδειγμα θέσπιση προβλέψεων σχετικά με τη μείωση ή/και απαλλαγή από τυχόν πρόστιμα σε περίπτωση οικονομικής ένδειας).
- Απαραίτητη κρίνεται επίσης η πρόβλεψη συγκεκριμένης διαδικασίας στις περιπτώσεις αδυναμίας επίσημης συναλλαγής των γονέων με τις αρμόδιες αρχές (όπως όταν δεν διαθέτουν έγγραφα ταυτότητας ή/και είναι αλλοδαποί υπήκοοι άνευ άδειας διαμονής). Εν προκειμένω, πρέπει να διασφαλίζεται, όχι μόνον η δήλωση/καταχώρηση της γέννησης του τέκνου τους, αλλά και η δυνατότητά τους να προβαίνουν σε όλες τις αναγκαίες επιπρόσθετες ενέργειες, οι οποίες απαιτούνται, με βάση τη νομοθεσία κάθε χώρας, για την έκδοση των απαραίτητων πιστοποιητικών περί την ταυτότητα του παιδιού (όπως για παράδειγμα η δήλωση ονοματοδοσίας).⁴⁵⁰
- Ως αναγκαία επισημαίνεται ακόμη η θέσπιση προβλέψεων στο νομικό πλαίσιο περί ιθαγένειας, ώστε, να κατοχυρώνεται η δυνατότητα απόκτησης της ιθαγένειας του τόπου γέννησης, στην περίπτωση ανιθαγένειας ή έλλειψης εγγράφων ταυτότητας των γονέων, και μη δυνατότητας απόκτησης ιθαγένειας με άλλο τρόπο.⁴⁵¹
- Ως προς την αναγνώριση της ιθαγένειας, είναι αναγκαία η θεσμική κατοχύρωση διαδικασιών και καλών πρακτικών που να διευκολύνουν την ταυτοποίηση και τακτοποίηση του νομικού καθεστώτος ενός προσώπου, όταν δεν υφίσταται δυνατότητα προσκόμισης επίσημων αποδεικτικών εγγράφων και στοιχείων (όπως για παράδειγμα αξιοποίηση μαρτυρικών καταθέσεων ή/και άλλων αποδεικτικών στοιχείων).

⁴⁵⁰ Εν προκειμένω υπενθυμίζεται το προβληματικό ζήτημα της εξάρτησης του καθεστώτος των παιδιών από αυτό των γονέων βλ. αναλυτικότερα παραπάνω κεφ. 4.1.2)

⁴⁵¹ ο.π.

- Σε συνέχεια των παραπάνω, επισημαίνεται η προώθηση της κύρωσης των Συμβάσεων για την προστασία των ανιθαγενών (βλ. σχετικές Συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης).

β. Ως προς τη νομική βοήθεια: Η διασφάλιση πρόσβασης σε (δωρεάν) νομική ενημέρωση και υποστήριξη κρίνεται ουσιώδης, ιδίως σε ό,τι αφορά τις υποθέσεις που σχετίζονται με πιο περίπλοκες διοικητικές/γραφειοκρατικές διαδικασίες ή απαιτούν δικαστική επίλυση. Πέραν από την ύπαρξη προγραμμάτων – που συνήθως δεν είναι θεσμοθετημένα ή/και έχουν περιορισμένη χρονική διάρκεια – είναι απαραίτητη η σύνδεση με σταθερές νομοθετικές λύσεις, όπως η διασφάλιση πρόσβασης στο θεσμό δωρεάν νομικής βοήθειας (που υφίσταται σε διάφορες χώρες). Εν προκειμένω, ιδιαίτερη μέριμνα χρειάζεται για τη ρητή κάλυψη των περιπτώσεων που αφορούν στην τακτοποίηση της αστικής κατάστασης, ώστε οι τυπικές προϋποθέσεις πρόσβασης να μην εξαρτώνται από όρους που ένα πρόσωπο χωρίς νομική ταυτότητα είναι αδύνατον να πληροί (όπως για παράδειγμα η προσκόμιση συγκεκριμένων επίσημων δικαιολογητικών ή προσωπικών εγγράφων).

γ. Ως προς την κατάρτιση του προσωπικού – το συντονισμό και την απλοποίηση των διαδικασιών: Η τακτοποίηση του αστικού καθεστώτος περιλαμβάνει τη συναλλαγή με το προσωπικό διαφόρων υπηρεσιών, και μπορεί να ξεκινά συνήθως από το ιατρικό προσωπικό και την κοινωνική υπηρεσία ενός νοσοκομείου, αλλά ενδέχεται συχνά, στις πιο σύνθετες περιπτώσεις να φτάνει ως το δικαστήριο, - απαιτώντας στο μεταξύ την εμπλοκή δεκάδων προσώπων (σε ληξιαρχικές υπηρεσίες, αστυνομικές ή/και εισαγγελικές αρχές, περιφερειακές δ/νσεις υπουργείων για θέματα ιθαγένειας, μεταναστευτικές υπηρεσίες, ιδιωτικούς φορείς και οργανώσεις κ.α.). Εν πρώτοις, πέραν από την εξειδικευμένη κατάρτιση του εμπλεκόμενου προσωπικού, είναι σημαντική και η αξιοποίηση υπηρεσιών διαπολιτισμικής εκπαίδευσης για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας και συνεργασίας με τους ωφελούμενους. Πέραν αυτού, βασικό σημείο εκκίνησης για τον συντονισμό των ενεργειών των διαφορετικών υπηρεσιών και φορέων είναι η σαφής και συνολική νομοθετική ρύθμιση απλοποιημένων διαδικασιών, που θα πρέπει να ακολουθούνται για την αντιμετώπιση των προβληματικών ζητημάτων, τόσο κατά τη δήλωση των νέων γεννήσεων, όσο και για την τακτοποίηση της αστικής κατάστασης των προσώπων που στερούνται νομικής ταυτότητας.

δ. Ως προς την ενημέρωση, υποστήριξη και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού: Ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των Ρομά σχετικά με την ανάγκη απόκτησης εγγράφων ταυτότητας, και η εξειδικευμένη πληροφόρηση σχετικά με τις απαραίτητες διαδικασίες, τη διαθέσιμη υποστήριξη και το πού/πώς θα μπορούσαν να την αναζητήσουν. Εν προκειμένω, έμφαση, όπως έχει προειπωθεί, θα πρέπει να δοθεί στην αντιμετώπιση των ιδιαίτερων αναγκών συγκεκριμένων ομάδων

εντός του πληθυσμού (όπως οι γυναίκες και τα παιδιά.). Για την αποτελεσματικότητα των συγκεκριμένων μέτρων είναι σημαντική η ανάπτυξη συνεργασίας με την κοινότητα και φορείς που δραστηριοποιούνται στο συγκεκριμένο πεδίο. Στο σημείο αυτό τονίζεται η αξία της διαμεσολάβησης (mediation), που θα μπορούσε να συνδυαστεί με τη λειτουργία κινητών μονάδων ενημέρωσης και υποστήριξης αλλά και σταθερών σημείων/σταθμών, εντός ή πλησίον των κοινοτήτων (ιδίως σε περιπτώσεις που η πρόσβαση σε υπηρεσίες και η γενικότερη υποστήριξη δυσχεραίνεται λόγω της γεωγραφικής απόστασης).

ε. Ως προς τη συλλογή δεδομένων – χαρτογράφηση: Όπως έχει προαναφερθεί, ο εντοπισμός των προσώπων που στερούνται ταυτότητας εμφανίζει σημαντικές δυσκολίες, και συνυφαίνεται με την ευρύτερη αδυναμία εντοπισμού του συνολικού πληθυσμού των Ρομά. Ως εκ τούτου, στο βαθμό που δεν δύναται να αντιμετωπιστεί η αδυναμία αυτή θα δυσχεραίνεται περαιτέρω και η υποστήριξη των παραπάνω προσώπων, καθιστώντας τα «νομικά αόρατα» και ιδιαίτερος ευάλωτα σε παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους. Σε διάφορες χώρες, όπως και στην Ελλάδα, έχει επιχειρηθεί η χαρτογράφηση των κοινοτήτων των Ρομά μέσω της οποίας αναδεικνύονται, μεταξύ άλλων, και προβλήματα σχετικά με την παροχή νομικής ταυτότητας. Ωστόσο, οι προσπάθειες αυτές συναντούν πολλές πρακτικές δυσκολίες, και ενδέχεται να μην δύνανται να αποτυπώσουν τις ακριβείς διαστάσεις του φαινομένου (βλ. και κεφ.3.2.1.). Εν προκειμένω, επανέρχεται το ευρύτερο ζήτημα της ένταξης του στοιχείου της εθνικότητας κατά την απογραφή του πληθυσμού, αλλά και σε δείκτες μέτρησης για την παρακολούθηση των κοινωνικών και άλλων πολιτικών. Η προώθηση του ζητήματος αυτού – πάντα υπό σαφείς νομοθετικές εγγυήσεις για τη συλλογή των εν λόγω δεδομένων – θα διευκόλυνε να αναδειχθούν καλύτερα, και έτσι να αντιμετωπιστούν συνολικά και αποτελεσματικότερα τα προβλήματα που συγκεκριμένου πληθυσμού, περιλαμβανομένων και αυτών που αφορούν στη νομική ταυτότητα. Σαφώς η παραπάνω λύση θα ήταν προτιμητέα από την πρόκριση εμβληματικών λύσεων, που μάλιστα ενέχουν διακριτικές πρακτικές αντιμετώπισης των προσώπων που δεν διαθέτουν ταυτότητα (όπως για παράδειγμα την ταυτοποίησή τους μέσω βιομετρικών δεδομένων για την πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες).

ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

Εκκινώντας από την Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, καταρχάς επισημαίνεται η σημασία της ανάδειξης της νομικής ταυτότητας σε οικουμενικό στόχο, - ως αναγνώριση των παγκοσμίων διαστάσεων του προβλήματος αλλά και ως δέσμευση για την αντιμετώπισή του. Περαιτέρω, δεν πρέπει να λησμονάται ότι η κατάρτιση της Ατζέντα και των δεικτών της αποτελεί προϊόν πολιτικής συναίνεσης και αποτυπώνει πολύχρονες και περίπλοκες διαδικασίες διαπραγματεύσεων. Ως εκ τούτου, οι προβληματισμοί και οι ανησυχίες σχετικά με το περιεχόμενο και τη διατύπωση των Στόχων, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μαζί με τη διαπίστωση αυτή, χωρίς να παραβλέπονται και οι εξαιρετικές δυσκολίες διαμόρφωσης ενός πλαισίου παρακολούθησης που να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα πολλών διαφορετικών καταστάσεων σε διάφορες χώρες.

Η παραπάνω παραδοχή ωστόσο, σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να θέτει υπό αμφισβήτηση ή να απομειώνει τις θεσμικές εγγυήσεις σεβασμού διεθνώς κατοχυρωμένων αρχών και δικαιωμάτων στο πλαίσιο δεσμευτικών Συμβάσεων. Πολλώ δε μάλλον, τα αποτελέσματα αξιολόγησης της προόδου ως προς την ενύλωση των Στόχων δεν θα ήταν ορθό να μεταφράζονται κατά τρόπο που να λειτουργεί παραπλανητικά ως προς τη δυναμική τους ή/και ως προς το πεδίο κάλυψης των επιμέρους στοχεύσεων. Εν προκειμένω, σε ό,τι αφορά τον υποστόχο 16.9., αυτό που καταρχήν παρακολουθείται δια της μετρήσεως με τον συγκεκριμένο δείκτη (16.9.1.) είναι η καταχώρηση των γεννήσεων των παιδιών ηλικίας έως πέντε ετών, και όχι η παροχή νομικής ταυτότητας ή η αναγνώριση ιθαγένειας. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να τονιστεί ότι στην αξιολόγηση δεν δύναται να αποτυπωθούν επαρκώς συγκεκριμένες όψεις κρίσιμων ζητημάτων, που έχουν ιδιαίτερη σημασία για τον εντοπισμό και την ανάδειξη των διαστάσεων διαφόρων προβληματικών φαινομένων, καθώς και για την ενίσχυση των αιτημάτων προς αντιμετώπισή τους. Ειδικότερα, εν προκειμένω, δεν αποτυπώνεται σε τί ποσοστό τα πρόσωπα, των οποίων η γέννηση έχει καταχωρηθεί, έχουν εντέλει πρόσβαση σε νομική ταυτότητα. Επίσης, η απουσία του στοιχείου της εθνικότητας από την παρακολούθηση στερεί σε σημαντικό βαθμό τη δυνατότητα ανάδειξης του φαινομένου των διακρίσεων που υφίστανται τα πρόσωπα που ανήκουν σε εθνοτικές ομάδες, μεταξύ των οποίων και οι Ρομά. Ως προς τους τελευταίους, πιο συγκεκριμένα, το γεγονός αυτό έχει κρίσιμη σημασία, αφού, όπως διαπιστώνεται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ως προς την καταχώρηση των γεννήσεων, και συνεπαγόμενα την παροχή νομικής ταυτότητας, συνυφαίνονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις σε βάρος της συγκεκριμένης ομάδας. Ως εκ τούτου, τα προβλήματα αυτά είναι αναγκαίο να συν-θεωρούνται και να εντάσσονται στο πλαίσιο ευρύτερων πολιτικών για την καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων και του αντιτσιγγανισμού.

Ταυτόχρονα με τα παραπάνω, θα πρέπει ιδιαίτερα να τονιστεί ότι η υπό διαμόρφωση Ατζέντα των Ηνωμένων Εθνών για τη Νομική Ταυτότητα προχωρά χωρίς να έχουν επιλυθεί, όπως γίνεται επίσημα παραδεκτό, καίρια ζητήματα, που αφορούν στη διασφάλιση της πρόσβασης στη νομική ταυτότητα, αλλά και στη διασφάλιση περαιτέρω εγγυήσεων, μεταξύ των οποίων και η προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων. Όπως επισημαίνεται, το προωθούμενο «ολιστικό μοντέλο» για τα συστήματα ταυτότητας, εάν τα παραπάνω ζητήματα δεν επιλυθούν, είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα αποτελέσει πηγή αποκλεισμού και διακρίσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

Βιβλιο/αρθρογραφία*

- Abdellatif, M. (2003). Good governance and its relationship to democracy and economic development. Global forum III on fighting corruption and safeguarding integrity. Seoul, South Korea: Ministry of Justice, Republic of Korea.
- Apland K, Hamilton C, Blitz BK, Lagaay M, Lakshman R, Yarrow E. (2014). Birth registration and children's rights: A complex story. Woking, UK: Plan International.
- Arajärvi, N. (2018). The Rule of Law in the 2030 Agenda. Hague J Rule Law 10, 187–217.
- Asgary, A.(ed.)(2019). Resettlement Challenges for Displaced Populations and Refugees. Sustainable Development Goals Series. Springer International Publishing AG.
- Bhala, N., Curry, G., Martineau, A.R., Agyemang, C., Bhopal, R.(2020, May). Sharpening the global focus on ethnicity and race in the time of COVID-19. Lancet, 395 (2020), pp. 1673-1676.
- Beduschi, A. (2019). Digital identity: Contemporary challenges for data protection, privacy and non-discrimination rights. Big Data & Society January–June 2019: 1–6.
- Bergman Z., Bergman M. M, Fernandes K., Grossrieder D., Schneider, L. (2018). The Contribution of UNESCO Chairs toward Achieving the UN Sustainable Development Goals. Sustainability 2018, 10(12), 4471.
- Berndorf, A.L., Friedrich, J. (eds.) (2020). The Nexus between Discrimination and Statelessness: A Case Study on the Romani People of Europe. The Elphinstone Review, Volume 6. Aberdeen: University of Aberdeen; Uniprint King's College.
- Bertino, E., Kundu, A., Sura, Z. (2019). Data Transparency with Blockchain and AI Ethics. Nature Electronic Journal of Data and Information Quality (JDIQ)s. 11 (4): 1–8.
- Brinham, N. (2019). Looking Beyond Invisibility: Rohingyas' Dangerous Encounters with Papers and Cards. Tilburg Law Review 24 (2), 156-169.
- Brundtland, G. H. (ed.) (1987). Our common future. Report of the World Commission on Environment and Development (WCED). Oxford: Oxford University Press.
- Burri, S., Schiek, D. (2009). Multiple Discrimination in EU Law: Opportunities for Legal Responses to Intersectional Gender Discrimination? European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality.
- Cahn, C., Guild, E. (2010, October). Recent migration of Roma in Europe: a study (2nd ed.); The Hague; Strasburg: Commission for Human Rights; OSCE High Commissioner on National Minorities (HCNM).
- Caplan, J., Torpey, J. (eds) (2001). Documenting Individual Identity: The Development of State Practices in the Modern. World Princeton University Press.

** Σημειώνεται ότι περιλαμβάνονται και εκθέσεις/αναφορές ερευνών/μελετών με συγκεκριμένο συγγραφέα που έχουν διεξαχθεί στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών και άλλων φορέων.*

- de Chickera, A., & Whiteman, J. (2016). Addressing Statelessness through the Rights to Equality and Non-Discrimination. In L. Waas, & M. Khanna (eds.), *Solving Statelessness* (pp. 99-129). Wolf Legal Publishers.
- Cisse, H. (2014). Identification for Development. Presentation at International Identity Management Conference, Seoul, Korea 23-25 September 2014.
- Crisp, B.P., Taket, A. (eds.) (2020). *Sustaining Social Inclusion*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge.
- Curcic, S., Miskovic, A., Plaut, S., & Ceobanu, C. (2014). Inclusion, Integration or Perpetual Exclusion? A Critical Examination of the Decade of Roma Inclusion, 2005–2015. *European Educational Research Journal*, 13(3), 257–267.
- Cvejić, S. (2016, June). Persons at Risk of Statelessness in Serbia. Progress Report 2010-2015. Belgrade: UNHCR The UN Refugee Agency.
- Dahan, M., Gelb, A. (2015). The Role of Identification in the Post-2015 Development Agenda. World Bank Working Paper. Washington, DC: World Bank.
- Davis, K.E., Kingsbury, B., Merry, S. (2012). Indicators as a Technology of Global Governance. *Law and Society Review* 46, no. 1 (2012): 71–104
- Dimitrova, K., Alexandrova, Y. (2015). Child Trafficking Among Vulnerable Groups. Country Report Bulgaria, Sofia, Bulgaria, 2015.
- Đoković, Z., Dincu, I., Slotin, J. (2019). Compendium of Good Practices in Linking Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) and Identity Management Systems – Synthesis of case studies. Ottawa, ON: Centre of Excellence for Civil Registration and Vital Statistics System.
- Dunning, C., Gelb, A., Raghavan, S. (2014). Birth Registration, Legal Identity, and the Post-2015 Agenda. CGD Policy Paper 046. Washington DC: Center for Global Development.
- Finck M (2018) Blockchains and data protection in the European Union. *European Data Protection Law Review* 4(1): 17–35.
- Fortin, K. (2020, June 29). To Be or Not to Be?: Legal Identity in Crisis in Non-International Armed Conflicts. *Human Rights Quarterly*, Feb 2021, 43. (forthcoming)
- Freedman, S., Goldblatt, B. (2015). Gender Equality and Human Rights. Discussion Paper, No. 4. New York: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women).
- Fukuda-Parr, S., (2014) Global Goals as a Policy Tool: Intended and Unintended Consequences, *Journal of Human Development and Capabilities* (2014): 118–31.
- Garselon, M. (2001). Colonizing the Subject The Genealogy and Legacy of the Soviet Internal Passport In J., Caplan, J. Torpey, (eds) *Documenting Individual Identity: The Development of State Practices in the Modern* (p. 83-101). World Princeton University Press.
- Gelb A., and Metz A. D. (2018). Identification Revolution – Can Digital ID be Harnessed for Development?'. Center for Global Development, pp. 127–134.

- Gelb, A. and Diofasi, A. (2016) Using Identification for Development: Some Guiding Principles. Washington, DC: Centre for Global Development.
- Grindle M (2007) Good enough governance revisited. *Development Policy Review*, Dev 25(5):553–574
- Groebeiner, V. (2001). Describing the Person Reading the Signs in Late Medieval and Renaissance Europe Identity Papers Vested Figures and the Limits of Identification In J., Caplan, J. Torpey, (eds) *Documenting Individual Identity: The Development of State Practices in the Modern World* (p.15-28). Princeton University Press.
- Guibernau, M., Rex, J. (eds). (2010). *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration* (2nd ed.). UK/USA: Polity Press.
- Harbitz, M., Boekle-Giuffrida, B. (2009). *Democratic Governance Citizenship and Legal Identity-Linking Theoretical Discussion and Operational Reality*. Working Paper, May/2009. Inter-American Development Bank.
- Harbitz, M. E., Tamargo, M. (2009, October). *The Significance of Legal Identity in Situations of Poverty and Social Exclusion: The Link between Gender, Ethnicity, and Legal Identity*. Inter-American Development Bank.
- Hilderbrand, M. (2015, as of January 7). *Benefits and Costs of the Governance & Institutions Targets for the Post-2015 Development Agenda*. Post-2015 Consensus. Working Paper Copenhagen Consensus Center.
- Hu, M. (2017). Biometric surveillance and big data governance. In: D, Gray and Henderson, S.E (eds). *The Cambridge Handbook of Surveillance Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Igarashi, K. (2006). Support Programmes for Roma Children: Do They Help or Promote Exclusion? *Intercultural Education*, 16(5), 443–453.
- Insin, E.F. and Wood, P.K. (1999) *Citizenship and Identity*. London; Thousands Oaks; New Delhi: Sage Publications.
- Luon-Chang L and Tzu-Chun L (2017) A survey of blockchain security issues and challenges. *International Journal of Network Security* 19(5): 653–659.
- Járóka, L. (2007). Roma Education on the Agenda of the European Union. *European Education*, 39(1), 81–87.
- Jones, J. (2020). Ethnic Inferencing: The Unanswered Question of S and Marper v. United Kingdom. *Penn State Journal of Law & International Affairs*, Vol.8(2).
- Kamberi, E. (2014). *The Position of Roma Youth in Central and South-Eastern Europe: Results from the Regional Roma Survey 2011, in Activism, Participation and Security among Roma and Sinti Youth*. Conference Report. OSCE/ Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).
- Kanbur, R., Patel E., Stiglitz J. (2018). Sustainable Development Goals and the measurement of economic and social progress. In J., Stiglitz, J. Fitoussi and M. Durand (eds.), *For Good*

- Measure: Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP* (pp 33-49). Paris: OECD Publishing.
- Karlsen, S. (2004). Black like Beckham? Moving beyond definitions of ethnicity based on skin colour and ancestry, *Ethnicity & Health*, 9:2, 107-137.
- Knaus, V., Widmann, P. et al (2010). Integration Subject to Conditions - A report on the situation of Kosovan Roma, Ashkali and Egyptian children in Germany and after their repatriation to Kosovo. UNICEF Kosovo and the German Committee for UNICEF
- Kaufmann, D., Kraay, A. (2007). Governance Indicators: Where are We, Where Should We Be Going? Washington, DC: World Bank
- Lazarus, L. (2020). Securitizing sustainable development? The coercive sting in SDG 16. In M. Kaltenborn, M. Krajewski, H. Kuhn (eds.), *Sustainable Development Goals and Human Rights* (pp155-169). Interdisciplinary Studies in Human Rights 5. Springer.
- Le Blanc, D. (2015). Towards integration at last? The sustainable development goals as a network of targets. *Sustain Devel* 23:176–187.
- Lenhardt, A., Samman, E. (2015) In Quest of Inclusive Progress, Exploring Intersecting Inequalities in Human Development. London: Overseas Development Institute.
- Lin, I., Liao, T. (2017). A Survey of Blockchain Security Issues and Challenges. *International Journal of Network Security*, Vol.19, No.5, pp.653-659.
- López, L.G., Sejersen, T.B., Oakeshott, N., Fajth, G., Khilji, T. & Panta, N. (2014). Civil registration, human rights and social protection in Asia and the Pacific. *Asia-Pacific Population Journal*, 29(1), pp. 75-99.
- Lucassen, L. (1998). The Clink of the Hammer was Heard from Daybreak till Dawn: Gypsy Occupations in Western Europe (Nineteenth – Twentieth Centuries). In L. Lucassen, W. Willems, & A. Cottaar (eds.). *Gypsies and Other Itinerant Groups: A Socio-Historical Approach* (pp. 153-173). Basingstoke, UK: Macmillan
- Μαγκλιβέρας, Κ.(2004). Η γένεση της αρχής της Αειφόρου Ανάπτυξης και το Διεθνές Δίκαιο. Στο Γρ.Ι.Τσάλτα, Κ. Κατσιμπάρδη (επιμ.), *Αειφορία και Περιβάλλον: η Ευρωπαϊκή και Εθνική Προοπτική*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Markowska-Manista, U.(2015). Unwanted, rejected, unaccepted: around the problem of "invisible" Romani and Dom children in Georgia. *Problemy Wczesnej Edukacji*, 4 (31), 58-76.
- Μαρούδα, Μ.-Ντ., (2012). Περί Ανθρωπιστικού Χώρου στον 21ο αιώνα- Ανάδυση, διαστάσεις, νομικό πλαίσιο για αποτελεσματική και νόμιμη ανθρωπιστική δράση. Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης, Αθήνα: Ι.Σιδέρης
- Manby, B. (2015). Nationality, migration and statelessness in West Africa: a study for UNHCR and IOM. Dakar: UNHCR and International Organization for Migration (IOM).
- Marshall, T. H., Bottomore T. (1997). Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη. Αθήνα: Gutenberg

- Miller, M. (2004) Nationality and the child: Birth registration, statelessness and other repercussions, Paper prepared for Council of Europe Third European Conference on Nationality, Strasbourg.
- Mohanty, R., Tandon, R. (eds.) (2006). Participatory Citizenship: Identity, Exclusion, Inclusion. New Delhi: Sage Publications.
- Molina, B., Carlos, J., Harbitz, M.; (2009, December). Civil Registration and Identification Glossary. Inter-American Development Bank.
- Moradpour, E. (2016). Ethnicity and Sustainable Development. International Journal of Humanities and Cultural Studies, Special January, 1395-1404.
- O'Nions, H. (2010). Different and Unequal: The Educational Segregation of Roma Pupils in Europe. Intercultural Education, 21(1), 1-13.
- Oppenheim, B., Powell, B. M. (2015). Legal Identity in the 2030 Agenda for Sustainable Development: Lessons from Kibera, Kenya. Open Society Justice Initiative. New York: Open Society Foundations
- Ordóñez, D., Bracamonte Bardález, P. (2006). Birth Registration: Consequences in Relation to Access to Rights, Social Services and the Implementation of Poverty Reduction Programs in Six Countries in Latin America. IDB Project Document. Inter-American Development Bank.
- Pirlea, A. F., U. Serajuddin, D. Wadhwa, M. Welch and A. Whitby (eds.) (2020). *Atlas of the Sustainable Development Goals 2020: From World Development Indicators*. Washington, DC: World Bank.
- Poulter, S. (1998). Ethnicity, Law And Human Rights: The English Experience. Oxford: Clarendon Press
- Rao, U., Nair, V. (2019). Aadhaar: Governing with Biometrics. South Asia: Journal of South Asian Studies, 42:3, 469-481.
- Ρούκουνας, Εμ. (1995). Διεθνής Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αθήνα: Εστία
- Sachs, L. (1999), Europe : The debate over asylum) - Roma: Five centuries of discrimination ... and still counting - Europe's Roma face continuing persecution. Refugees Magazine issue 113, 1999.
- Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., Woelm, F. (2020). The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020. Cambridge University Press.
- Σαχπεκίδου, Ε. , Ταγαράς Χ., Ν. (επιμ.) (2020) Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Shahabuddin, M. (2016). Ethnicity and International Law: Histories, Politics and Practices. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seltzer, W. , Anderson. M. (2001). The Dark Side of Numbers: The Role of Population Data Systems in Human Rights Abuses. Social Research 68(2) Summer: 481-513.
- Slovenko, R. (1984). Overview: Names and the law. Names, 32, 107-113.

- Sullivan, C. (2018). Digital identity. From emergent legal concept to new reality. *Computer Law & Security Review* 34: 723.
- Sumner, C., Kusumaningrum, S. (2014). Indonesia's Missing Millions: AIPJ Baseline Study on Legal Identity. DFAT, PEKKA and PUSKAPA.
- van der Straaten, J., (2020, November 30). Identification for Development It Is Not: 'Inclusive and Trusted Digital ID Can Unlock Opportunities for the World's Most Vulnerable.'-a Review. SSRN's eLibrary, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3742736>.
- van der Straaten, J. (2019 January). United Nations Guidelines on the Legislative Framework for Civil Registration, Vital Statistics and Identity Management: Ten Quick Observations.
- Szakonyi D. (2008) No way out: an assessment of the Romani community in Georgia. ECMI Working Paper No. 39, Flensburg, February 2008.
- Vyjayanti, D., T, Diofasi, A., Lu, J. (2018, April). The global identification challenge: Who are the 1 billion people without proof of identity?, *Voices*, World Bank.
- van Waas, L. (2015, May 15). The right to a legal identity or the right to a legal ID? European Network on Statelessness.
- Warnke, A. (1999). Vagabonds, Tinkers, and Travelers: Statelessness among Eastern European Roma. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 7(1), 335-367.
- Winkler, I., Satterthwaite, M. L. (2017). Leaving no one behind? Persistent inequalities in the SDGs. *The International Journal of Human Rights*, 21 (8).
- Wrench, J. (2011). Data on Discrimination in EU Countries: Statistics, Research and the Drive for Comparability. *Ethnic and Racial Studies* 34, no. 10 (2011): 1715–730.

Διεθνείς συνθήκες

Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, ΟΗΕ, 13 Δεκεμβρίου 2006, UNTS τ.2515, σελ. 3 (κύρωση: N.4074/2012, ΦΕΚ 88/Α/11-4-2012).

Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, ΟΗΕ, 16 Δεκεμβρίου 1966, UNTS 999, σελ.171 (κύρωση: N.2462/1997, ΦΕΚ Α'25).

Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων όλων των μεταναστών εργαζομένων και των μελών των οικογενειών τους, ΟΗΕ, 18 Δεκεμβρίου 1990, UNTS τ.2220, σελ.3.

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ΟΗΕ, 20 Νοεμβρίου 1989, UNTS, τ.1577, σελ.3 (κύρωση: N. 2101/1992, ΦΕΚ 192, τ. Α).

UN General Assembly, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, 18 December 1979, United Nations, Treaty Series, vol. 1249, p. 13

Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, ΟΗΕ, 16 Δεκεμβρίου 1966, UNTS, τ.993, σελ.3 (κύρωση: N. 1532 / 1985, ΦΕΚ Α' 45).

Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, ΟΗΕ, 21 Δεκεμβρίου 1965, UNTS τ.660, σελ.195 (κύρωση: N.Δ. 494/ 1970, ΦΕΚ Α' 77).

Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων, ΟΗΕ, 28 Ιουλίου 1951, UNTS τ.189, σελ.137 (κύρωση: Ν.Δ. 3989 / 1959, ΦΕΚ Α' 201).

Σύμβαση περί του καθεστώτος των ανιθαγενών, ΟΗΕ, 28 Σεπτεμβρίου 1954, UNTS τ.360, σελ.117 (κύρωση: Ν.139/1975, ΦΕΚ Α 176).

Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Γ.Σ. ΟΗΕ 217 Α (ΙΙΙ),10 Δεκεμβρίου 1948

Σύμβαση για την Αποφυγή της Ανιθαγένειας στις περιπτώσεις Διαδοχής Κρατών, Συμβούλιο της Ευρώπης, 15 Μαρτίου 2006, CETS 200.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Ιθαγένεια, Συμβούλιο της Ευρώπης, 6 Νοεμβρίου 1997, ETS 166.

Σύμβαση – Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, Συμβούλιο της Ευρώπης, 1 Φεβρουαρίου 1995, ETS 157.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (ΕΣΔΑ), Συμβούλιο της Ευρώπης, 4 Νοεμβρίου 1950, ETS αριθ.5 (κύρωση: Ν.Δ.53/1974, ΦΕΚ Α'256).

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενοποιημένη απόδοση (2012/C 326/01), Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης *EE C 326 της 26.10.2012*

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *EE C 326 της 26.10.2012*.

Νομοθεσία

Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων), ΟJ L 119, 4.5.2016, διορθωτικό ΕΕ L 127, 23.5.2018

Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ.

Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 180 της 19/07/2000 σ. 0022 – 0026.

Ν.4554/18 (ΦΕΚ 130 Α/18-07-2018 – Διορθ.Σφαλμ. Στο ΦΕΚ-132 Α/19-7-18, αφορούσε προσθήκη υπογραφής του Υπουργού Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης) : Ασφαλιστικές και συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις -Αντιμετώπιση της

αδήλωτης εργασίας - Ενίσχυση της προστασίας των εργαζομένων - Επιτροπεία ασυνόδευτων ανηλίκων και άλλες διατάξεις. (βλ. άρθρο 62 Διαδικασία ταυτοποίησης μητέρας χωρίς αποδεικτικά στοιχεία ταυτότητας -Ληξιαρχική εγγραφή τέκνου)

4430/16 (ΦΕΚ 205 Α/31-10-2016): Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις. (βλ. καταργημένα άρθρα 42 επ. περί σύστασης Ειδικής Γραμματείας Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά).

Ν. 4440/16 (ΦΕΚ 224 Α/2-12-2016): Ενιαίο Σύστημα Κινητικότητας στη Δημόσια Διοίκηση και την Τοπική Αυτοδιοίκηση, υποχρεώσεις των προσώπων που διορίζονται στις θέσεις των άρθρων 6 και 8 του Ν. 4369/2016, ασυμβίβαστα και πρόληψη των περιπτώσεων σύγκρουσης συμφερόντων και λοιπές διατάξεις.

Ν. 3226/04 (ΦΕΚ 24 Α/4-2-04): Παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και άλλες διατάξεις.

Π.Δ. 456/84 (ΦΕΚ Α'164): Αστικός Κώδικας και Εισαγωγικός του Νόμος

Ν.Δ. 127/1969 (ΦΕΚ Α-29): Περί της αποδεικτικής ισχύος των Αστυνομικών Ταυτοτήτων (ΕισΑΠ, υπ.αριθ. 11159/2017, 24.11.2017, θέμα: παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος.)

Νομολογία

ΕΔΔΑ:

Big Brother Watch v United Kingdom, Applications nos. 58170/13, 62322/14 and 24960/15, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13 September 2018

Sampani and Others v. Greece, Application no. 59608/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 11 December 2012

Kuric and others v. Slovenia, Application no. 26828/06, Council of Europe: European Court of Human Rights, 26 June 2012

Anna Lakatos and Others v. Russia , Application no. 32002/10, Council of Europe: European Court of Human Rights, 7 June 2011

S. and Marper v. United Kingdom, Applications nos. 30562/04 and 30566/04, Council of Europe: European Court of Human Rights, 4 December 2008

Sampanis and Others v. Greece, Application no. 32526/05, Council of Europe: European Court of Human Rights, 5 June 2008

Zarb Adami v. Malta, Application no. 17209/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, 20 June 2006

D.H. and Others v. Czech Republic, 57325/00, Council of Europe: European Court of Human Rights, 7 February 2006

Pretty v. United Kingdom, Application no. 2346/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, 29 April 2002

Chapman v. the United Kingdom, Application No. 27238/95, Council of Europe: European Court of Human Rights, 18 January 2001.

Άλλο:

Justice K. S. Puttaswamy (Retd.) and Anr. v Union of India and Ors (Supreme Court of India, 26 September 2018) Writ Petition (Civil) No 494 of 2012. διαθέσιμο: [εδώ](#)

Διεθνείς πράξεις και άλλα επίσημα κείμενα και εκθέσεις διεθνών οργανισμών

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Γενική Συνέλευση ΗΕ (UN General Assembly):

Resolution 71/177, Rights of the child, A/RES/71/177 (30 January 2017)

Resolution 71/313, Work of the Statistical Commission pertaining to the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/71/313 (6 July 2017).

Resolution, resolution 70/299 on Follow-up and review of the 2030 Agenda for Sustainable Development at the global level, A/RES/70/299 (29 July 2016)

Resolution 70/1, Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1 (25 September 2015)

Resolution 69/313 Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development (Addis Ababa Action Agenda) A/RES/69/313 (27 July 2015)

Draft resolution submitted by the President of the General Assembly Draft outcome document of the United Nations summit for the adoption of the post-2015 development agenda, A/69/L.85 (12 August 2015)

Resolution 68/261 on Fundamental Principles of Official Statistics, A/RES/68/261 (29 January 2014)

Resolution 69/15 on SIDS Accelerated Modalities of Action (SAMOA) Pathway, A/RES/69/15 (2014)

Draft decision submitted by the President of the General Assembly Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals, A/67/L.48/Rev.1 (15 January 2013)

Resolution 67/290 on Format and organizational aspects of the high-level political forum on sustainable development, A/RES/67/290 (9 July 2013)

Resolution 67/1, Declaration of the High-Level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels, A/RES/67/1, (30 November 2012).

Resolution 66/88 The future we want, A/RES/66/288 (27 July 2012) .

Resolution 60/1 World Summit Outcome, A/60/L.1) 60/1 (16 September 2005)

Resolution 57/253 World Summit on Sustainable Development A/RES/57/253 (21 February 2003)

Resolution 55/2 United Nations Millennium Declaration, A/RES/55/2(18 September 2000)

Άλλο:

CERD/United Nations, Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No 27 on Discrimination Against Roma, 16 August 2000.

CESCR/United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No: 20, Non-discrimination in Economic, Social and Cultural Rights, UN Doc. E/C.12/GC/20 (2009)

_____, Guidelines on Treaty-Specific Documents to be Submitted by States Parties under Articles 16 and 17 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN Doc. E/C.12/2008/2 (2008).

DESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs); Statistics Division, E-Handbook on Sustainable Development Goals Indicators, last modified 25 August 2020.

_____, Leaving no one behind: the imperative of inclusive development. Report on the World Social Situation 2016, ST/ESA/362 (2016). New York: United Nations. <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf>

_____, The Millenium Developoment Goals Report 2015. April 2016. <https://doi.org/10.18356/6cd11401-en>

_____, Statistics Division, Statistical Papers Series M No. 19/Rev.3, Principles and Recommendations for a Vital Statistics System, Revision 3, United Nations, New York, 2014.

_____; Statistics Division, Handbook on Civil Registration and Vital Statistics Systems: Policies and Protocols for the Release and Archiving of Individual Records, Studies in Methods Series F, No. 70, United Nations, New York, 1998.

ECOSOC (United Nations Economic and Social Council); High-level Political Forum on Sustainable Development, Progress towards the Sustainable Development Goals - Report of the Secretary-General, Supplementary Information, E/2020/57 (Statistical Annex revised, 20 October 2020).

_____, Introduction of the United Nations Legal Identity Agenda: a holistic approach to civil registration, vital statistics and identity management, Report of the Secretary-General, E/CN.3/2020/1518 (December 2019).

_____; High-level political forum on sustainable development, Progress towards the Sustainable Development Goals: report of the Secretary-General, E/2020/57 (28 April 2020).

_____, Ministerial declaration of the high-level segment of the 2016 session of the Economic and Social Council on the annual theme "Implementing the post-2015

development agenda: moving from commitments to results”, E/HLS/2016/1 (29 July 2016).

____ ; High Level Political Forum, Report of the high-level political forum on sustainable development convened under the auspices of the Economic and Social Council at its 2016 session, E/HLPF/2016/8 (16 August 2016).

ESCAP/United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific; Statistics Division, UN Regional Action Framework on Civil Registration and Vital Statistics in Asia and the Pacific, Ministerial Conference on Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) in Asia and the Pacific, Bangkok, 28 November 2014

Guterres, A. (2019, September 24). Remarks to High-Level Political Forum on Sustainable Development. United Nations Secretary General.

____ (2020). The Highest Aspiration: A Call to Action for Human Rights. United Nations Secretary General (on the occasion of the seventy-fifth anniversary of the United Nations).

https://www.un.org/sg/sites/www.un.org.sg/files/atoms/files/The_Highest_Aspiration_A_Call_To_Action_For_Human_Right_English.pdf

____ (2020, April 23). We are all in this Together: Human Rights and COVID-19 Response and Recovery, United Nations Covid-19 Response. United Nations Secretary General.

<https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/we-are-all-together-human-rights-and-covid-19-response-and>

IAEG-SDGs/ United Nations Inter-Agency and Expert Group on SDG Indicators. Global Indicator Framework for the Sustainable Development Goals and Targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/>

OHCHR/United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, A Human Rights-based Approach to Data: Leaving No One Behind in the 2030 Development Agenda. Guidance Note to Data Collection and Disaggregation, 2018. <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRIndicators/GuidanceNoteonApproachtoData.pdf>

____, Report on birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law, A/HRC/27/22 (17 June 2014)

United Nations Open Working Group on Sustainable Development Goals; UN Technical Support Team (TST) Issues Brief 29: Conflict Prevention, Post-Conflict Peacebuilding and the Promotion of Durable Peace, Rule of Law and Governance, 2014.

____; UN Technical Support Team (TST) Issues Brief 28: Gender Equality and Women’s Empowerment, 2014.

____, Statement on behalf of the European Union and its Member States (delivered by Mr. Ioannis Vrailas Ambassador Deputy Head of Delegation of the European Union to the United Nations). Meeting of the General Assembly Open Working Group on Sustainable Development Goals, New York, 3-5 March 2014.

OHCHR/UNHCHR/United Nations High Commissioner for Human Rights, Report to the Human Rights Council on the right to privacy in the digital age, A/HRC/39/29 (3 August 2018).

SDG/ Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/71/313;E/CN.3/2018/2; E/CN.3/2019/2; E/CN.3/2020/2).

SDG/OWG, Meeting of the General Assembly Open Working Group on Sustainable Development Goals, United Nations-New York–3/5March 2014. Statement on behalf of the European Union and its Member States, delivered by Mr. Ioannis Vrailas Ambassador Deputy Head of Delegation of the European Union to the United Nations

Sustainable Development Group, A UN framework for the immediate socio-economic response to COVID-19. New York, April 2020
<https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-04/UN-framework-for-the-immediate-socio-economic-response-to-COVID-19.pdf>

Sustainable Development Goals (SDG) Moment, First annual 'SDG Moment' kick starts a Decade of Action for achieving the Sustainable Development Goals by 2030. Press Release, New York, 18 September 2020.

UNDP/United Nations Development Programme(2002). Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a Fragmented World. New York: United Nations Publications.

United Nations Development Group, Guidance Note on Human Rights for Resident Coordinators and UN Country Teams, January 2017.
<https://unsdg.un.org/sites/default/files/UNDG-Guidance-Note-on-Human-Rights-for-RCs-and-UNCTs-final.pdf>

UNECA/United Nations. Economic Commission for Africa; African Union Commission; United Nations International Children's Emergency Fund; United Nations Population Fund; World Trade Organization (2017-12). Previous ministerial declarations on improving civil registration and vital statistics in Africa. UN. ECA Conference of African Ministers Responsible for Civil Registration (4th : 2017, Dec. 04 - 08 : Nouakchott, Mauritania). Addis Ababa:UN. ECA.

UNHCR The UN Refugee Agency (2020). Global Trends - Forced Displaced in 2019.
<https://www.unhcr.org/5ee200e37.pdf>

_____ (2015). Biometric Identity Management System: Enhancing Registration and Data Management. <http://www.unhcr.org/550c304c9.html>

_____ (2014, November 4). Global Action Plan to End Statelessness 2014-2024.
<https://www.unhcr.org/ibelong/global-action-plan-2014-2024/>

_____ (2014). Handbook on Protection of Stateless Persons - Under the 1954 Convention relating to the status of stateless persons. Geneva: UNHCR.

_____, (n/a).About Statelessness. #IBELONG The Campaign to End Statelessness by 2024.. <https://www.unhcr.org/ibelong/about-statelessness/>

UNHRC/United Nations Human Rights Council, Resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law, A/HRC/RES/34/15 (24 March 2017).

_____, resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law. A/HRC/28/L.23 (26 March 2015)

_____, resolution on Birth registration and the right of everyone to recognition everywhere as a person before the law, A/HRC/RES/22/7(9 April 2013)

UNICEF (United Nations Children Fund), (2020, October). Progress for Every Child in the SDG Era - Are we on track to achieve the SDGs for children? The situation in 2020. <https://data.unicef.org/resources/progress-for-every-child-in-the-sdg-era-2020/>

_____; Data and Analytics Section; Division of Data, Analytics, Planning and Monitoring, Global data bases - Birth registration, February 2020 (last update).

_____;Division of Data, Analytics, Planning and Monitoring (2019, December). Birth Registration for Every Child by 2030: Are we on track? New York: UNICEF.

_____. (2017, October). Analysis of the Situation of Children and Women in Kosovo (UNSCR 1244). UNICEF – Prishtinë.

_____. (2013, December). A Passport to Protection: A Guide to Birth Registration Programming. New York: UNICEF.

_____. (2011). The Right of Roma Children to Education: Position Paper. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States (CEEIS).

_____. (2007). Birth Registration and Armed Conflict. Innocenti Insight, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

_____. (2007a) Breaking the cycle of exclusion: Roma children in South East Europe. UNICEF Serbia.

UNLIEG/United Nations Legal Identity Expert Group, Implementation of the United Nations Legal Identity Agenda: United Nations Country Team Operational Guidelines, United Nations Statistics Division/Department of Economic and Social Affairs (DESA), the United Nations Development Programme (UNDP), the United Nations Children's Fund (UNICEF), May 2020. <https://unstats.un.org/legal-identity-agenda/documents/UNCT-Guidelines.pdf>

_____. United Nations Strategy for Legal Identity for All, Concept note (Draft by Srdjan Mrkić, DESA/STAT), New York, June 2019.

United Nations Legal Identity Agenda Task Force, Maintaining Civil Registration and Vital Statistics during the COVID-19 pandemic - Recommendations for civil registration authorities to ensure operational continuity during COVID-19 and allow for the continued production of comprehensive vital statistics, 9 April 2020 (living document, to be updated). <https://unstats.un.org/legal-identity-agenda/documents/COVID-19-Guidelines.pdf>

UNSC/United Nations. Statistical Commission (51th sess.: 2020), Statistical Commission report on the fifty-first session, 3–6 March 2020, E/2020/24-E/CN.3/2020/37, Economic and Social Council Official Records. 2020 Supplement No.4, New York: United Nations.

_____, (26th sess. : 1991 : New York), Statistical Commission, report on the 26th session, 4-13 February 1991, E/1991/25;E/CN.3/1991/32, Economic and Social Council. Official Records. Supplement Report of the Statistical Commission, New York : United Nations.

UNSD/United Nations Statistics Division and Vital Strategies (2019, January). Guidelines on the Legislative Framework for Civil Registration, Vital Statistics and Identity Management, Second Draft. New York: United Nations.
https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Handbooks/crvs/CRVS_GOLF_Final_Draft-E.pdf

UNSG/United Nations Secretary-General, Remarks to High-Level Political Forum on Sustainable Development. 24 September 2019,
<https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2019-09-24/remarks-high-level-political-sustainable-development-forum>

_____, Guidance Note of the Secretary General: The United Nations and Statelessness, November 2018.
<file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/Guidance%20Note%20of%20the%20Secretary-General%20The%20United%20Nations%20and%20Statelessness.pdf>

_____, The Road to Dignity by 2030: Ending Poverty, Transforming All Lives and Protecting the Planet. Synthesis Report of the Secretary-General On the Post-2015 Agenda, New York, 4 December 2014,
https://www.un.org/disabilities/documents/reports/SG_Synthesis_Report_Road_to_Dignity_by_2030.pdf

UN Technical Support Team (TST) Issues Brief: Gender Equality and Women's Empowerment, 2014,
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2396TST%20Issues%20Brief%20GEWE_FINAL.pdf

UN Technical Support Team (TST) Issues Brief: Conflict Prevention, Post-Conflict Peacebuilding and the Promotion of Durable Peace, Rule of Law and Governance, 2014
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2639Issues%20Brief%20on%20Peace%20etc_FINAL_21_Nov.pdf

United Nations (2020). The Sustainable Development Goals Report 2020.
<https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/>

United Nations. (2015) The Millennium Development Goals Report.
[https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%20\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%20).pdf)

United Nations, Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Agenda 21, Brazil, 3 to 14 June 1992,
<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>

United Nations High Level Panel of Eminent Persons on the post-2015 Development Agenda (2013). A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies Through Sustainable Development: The Report of the High-Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda. United Nations Publications.

United Nations System Chief Executives Board for Coordination (2017). Leaving no one behind : equality and non-discrimination at the heart of sustainable development : a shared United Nations System framework for action (endorsed November 2016). New York : UN, Chief Executives Board

Ευρωπαϊκή Ένωση

Ευρωπαϊκή Επιτροπή:

Επιτροπή, Πρόταση Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά, SWD(2020) 530, Βρυξέλλες, 7.10.2020, COM(2020) 621 final

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Μια Ένωση ισότητας: σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του ρατσισμού 2020-2025, Βρυξέλλες, 18.9.2020, COM(2020) 565 final

Σύσταση (ΕΕ) 2020/518 της Επιτροπής της 8ης Απριλίου 2020 σχετικά με μια κοινή εργαλειοθήκη της Ένωσης για τη χρήση της τεχνολογίας και των δεδομένων με σκοπό την καταπολέμηση της κρίσης COVID-19 και την έξοδο από αυτή, ιδίως όσον αφορά εφαρμογές για φορητές συσκευές και τη χρήση ανωνυμοποιημένων δεδομένων κινητικότητας. C/2020/3300, OJ L 114, 14.4.2020, p. 7–15.

European Commission's Fairness Policy Brief on Educational inequalities in Europe and physical school closures during COVID-19. Fairness Policy Briefs Series:4/2020.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Σχέδιο δράσης της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατία 2020-2024, Βρυξέλλες, 25.3.2020, JOIN(2020) 5 final(μετά του Παραρτήματος)

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Μια Ένωση ισότητας — Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025 Βρυξέλλες, 5.3.2020, COM/2020/152 final

European Commission, Leyen, Ursula von der (candidate for President of the European Commission). A Union that strives for more - My agenda for Europe: political guidelines for the next European Commission 2019-2024.

European Commission (2019) Reflection Paper Towards a Sustainable Europe by 2030

European Commission, Report from the Commission, Supporting the Sustainable Development Goals across the world: The 2019 Joint Synthesis Report of the European Union and its Member States, Brussels, 10.5.2019 COM(2019) 232 final

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Έκθεση σχετικά με τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την ενδιάμεση αξιολόγηση του πλαισίου της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά, SWD(2018) 480 final, Βρυξέλλες, 4.12.2018 COM(2018) 785 final

Directorate-General for Justice and Consumers (European Commission), ICF,Milieu. (2018 July). Mid-term evaluation of the EU Framework for national Roma integration strategies up to 2020, Final Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Next steps for a sustainable European future European action for sustainability COM/2016/0739 final;

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Πλαίσιο της ΕΕ για εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020, COM(2011) 173 τελικό

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών - Η κοινωνική και οικονομική ένταξη των Ρομ στην Ευρώπη, COM (2010) 133

Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών, Καταπολέμηση των διακρίσεων και ίσες ευκαιρίες: ανανεωμένη δέσμευση, SEC(2008) 2172, Βρυξέλλες, 2.7.2008 COM/2008/0420 τελικό

European Commission (2007) Tackling Multiple Discrimination: Practices, policies and laws, Luxembourg: Publications Office.

Άλλο:

Council of the European Union, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council of 24 February 2020 on the quality of water intended for human consumption (recast) - Political agreement (ST_606_2020_REV_1), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/13def1fc-5711-11ea-8b81-01aa75ed71a1/language-en>

_____ (2016). Accelerating the Process of Roma Integration - Council Conclusions (8 December 2016), 15406/16, Brussels.

_____ (2015), Conclusions of the Council of the European Union and the Representatives of the Governments of the Member States Justice and Home Affairs (3 and 4 December 2015), 14937/15, Brussels

Directorate-General for Justice and Consumers (European Commission) , ICF , Milieu. (2018,July) Mid-term evaluation of the EU Framework for national Roma integration

strategies up to 2020, Final Report (external study requested by the European Commission), Luxembourg: Publications Office of the European Union.

EU High Level Group on Non-discrimination, Equality and Diversity. Subgroup on Equality Data.(2018). Guidelines on improving the collection and use of equality data, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/final_guidelines_4-10-18_without_date_july.pdf

European Parliament resolution of 12 February 2019 on the need for a strengthened post-2020 Strategic EU Framework for National Roma Inclusion Strategies and stepping up the fight against anti-Gypsyism (2019/2509(RSP))

European Union Global Strategy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, June 2016.

Eurostat, Sustainable development in the European Union — Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context — 2020 edition, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-02-20-202>

Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (2016). Κοινό όραμα, κοινές δράσεις. Μία ισχυρότερη Ευρώπη : μια συνολική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας. Μια συνολική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2016). Πρωτοβουλίες πολιτικής της ΕΕ και η χρηματοδοτική στήριξή της για την ένταξη των Ρομά: πραγματοποιήθηκε σημαντική πρόοδος την τελευταία δεκαετία, αλλά απαιτούνται περαιτέρω επιτόπιες προσπάθειες. Ειδική έκθεση, Αριθ.14. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 12ης Φεβρουαρίου 2019 σχετικά με την ανάγκη, στην περίοδο μετά το 2020, για ένα ισχυρότερο στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά και για την ενίσχυση του αγώνα κατά της αθιγγανοφοβίας (2019/2509(RSP)) EE C 449 της 23.12.2020

_____, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Πτυχές της ένταξης των Ρομά στην ΕΕ οι οποίες άπτονται των θεμελιωδών δικαιωμάτων: καταπολεμώντας την αθιγγανοφοβία, 25 Οκτωβρίου 2017, Βρυξέλλες (P8_TA(2017)0413).

_____, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Διεθνής Ημέρα των Ρομά - αντι-αθιγγανισμός στην Ευρώπη και αναγνώριση από την ΕΕ της ημέρας αφιερωμένης στη μνήμη της γενοκτονίας των Ρομά κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, 15 Απριλίου 2015, Βρυξέλλες (P8_TA(2015)0095)

_____, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τη στρατηγική της ΕΕ για την ενσωμάτωση των Ρομά (2010/2276(INI)), 9 Μαρτίου 2011,(P7_TA(2011)0092)

_____, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την κατάσταση των Ρομά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 28 Απριλίου 2005, Βρυξέλλες (P6_TA(2005)0151)

FRA (European Union Agency for Fundamental Rights). (2020 October 5). Monitoring framework for an EU Roma Strategic Framework for Equality, Inclusion and Participation: Objectives and indicators, <https://fra.europa.eu/en/news/2020/roma-working-party-consultations-roma-inclusion-monitoring-framework>

_____. (2020a). Coronavirus pandemic in the EU-impact on Roma and Travellers. Bulletin 5, 1 March – 30 June 2020.

_____. Widespread racism continues to plague Europe. 20 June 2019, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-infographic-frr2019-ch04-racism.pdf

_____. (2018). A persisting concern: antigypsyism as a barrier to Roma inclusion, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-anti-gypsyism-barrier-roma-inclusion_en.pdf

_____. (2009 November). The situation of Roma EU citizens moving to and settling in other EU Member States. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

EU Agency for Fundamental Rights (FRA) and the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Persistent Roma inequality increases COVID-19 risk, human rights heads say. Press Release, Warsaw/Vienna, 7 April 2020.

Κοινή δήλωση του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών, συνερχομένων στα πλαίσια του Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Η νέα ευρωπαϊκή κοινή αντίληψη για την ανάπτυξη «Ο κόσμος μας, η αξιοπρέπειά μας, το μέλλον μας», 7 Ιουνίου 2017(2017/C 210/01)
Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σύσταση του Συμβουλίου, της 9ης Δεκεμβρίου 2013 , για αποτελεσματικά μέτρα ένταξης των Ρομά στα κράτη μέλη (2013/C 378/01)

Συμβούλιο της Ευρώπης

Ad Hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (CAHROM), Thematic report on solving the lack of identity documents and statelessness of Roma (based on the CAHROM Thematic visit to Tirana, Albania, 14-16 November 2018, endorsed by the CAHROM by written procedure on 11 December 2019), CAHROM (2018)21final, Strasbourg, 11 December 2019.

_____. Terms of reference of the Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (adopted by the Committee of Ministers' Deputies E61st meeting, 19-21 November 2019) , ADI-ROM(2020)1, Strasbourg, 26 November 2019

_____. Thematic report on Roma and Traveller's access to justice, with a gender focus ((following the CAHROM thematic visit to Helsinki, Finland, on 21-23 March 2018, endorsed at the 15th CAHROM plenary meeting in Athens, Greece, on 22-25 May 2018), CAHROM (2018)5Strasbourg, 31 August 2018 (Finland, Bulgaria, Greece, Ireland, Italy, Romania, Spain)

_____. Thematic Report on CAHROM Thematic Visit on challenges and best practices in implementing Roma inclusion strategies (with a focus on solving the lack of personal identification documents and improving access to social services, including

health care) Kyiv, Ukraine, 26-28 April 2017 (Ukraine, Greece, North Macedonia, Poland Serbia), CAHROM (2017)17, Strasbourg, 20 October 2017 (approved 25 October 2017).

_____, Thematic report on the legal status of Roma from ex-Yugoslavia and their lack of ID documents -Summary Conclusions, (further to the CAHROM thematic visit to Rome, Italy, from 28 to 30 April 2014), CAHROM (2014)10Strasbourg, 30 October 2014(Italy, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, North Macedonia, Serbia)

Commissioner for Human Rights. (2012) Human Rights of Roma and Travellers in Europe. Council of Europe Publications

_____, Hammarberg Thomas. European migration policies discriminate against Roma people. Viewpoint, Strasbourg, 22 February 2010, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/european-migration-policies-discriminate-against-roma-peop-1>

_____, "Stateless Roma: No documents – no rights", Human Rights Comment, August 2010

Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2009)4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma and Travellers in Europe (adopted 17 June 2009 at the 1061st meeting of the Ministers' Deputies)

_____, Recommendation CM/Rec(2008)5 of the Committee of Ministers to Member States on policies for Roma and/or Travellers in Europe, 20 February 2008

_____, Recommendation Rec(2005)4 of the Committee of Ministers to Member States on Improving the Housing Conditions of Roma and Travellers in Europe, 23 February 2005

Council of Europe, Descriptive Glossary of terms relating to Roma issues, version dated 18 May 2012, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680088eab>

Council of Europe (2020, October). Digital Solutions to Fight Covid-19: 2020 Data Protection Report. Data Protection Unit of the Council of Europe. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/prems-120820-gbr-2051-digital-solutions-to-fight-covid-19-text-a4-web-/16809fe49c>

Council of Europe High Level Meeting on Roma, "The Strasbourg Declaration on Roma" CM(2010)133-final , Strasbourg, 20 October 2010

European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI). (2020, May 25). ECRI Glossary/ Glossaire de l'ECRI. CRI(2019)14rev2.

_____, General Policy Recommendation N°13 on combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011)37, 24 June 2011 (revised 1st December 2020)

_____, General Policy Recommendation N°7 on national legislation to combat racism and racial discrimination, 13 December 2002 (revised 7 December 2017)

_____, (2007). "Ethnic" Statistics and Data Protection in Council of Europe Countries. Study Report by Patrick Simon, Institut National d'Etudes Démographiques (INED). Strasbourg: Council of Europe.

_____, General Policy Recommendation N° 3 on the fight against racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29, 6 March 1998.

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016), CDL-AD(2016)007rev, Study No. 711 / 2013, Strasbourg 18 March 2016. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e)

Parliamentary Assembly (PACE), Resolution 1740 (2010) on the Situation of Roma in Europe and relevant activities of Council of Europe, 22 June 2010.

_____, Recommendation 1557 (2002) Legal situation of Roma in Europe.

_____, Recommendation 1203 (1993) Gypsies in Europe.

Άλλοι διεθνείς και περιφερειακοί οργανισμοί

OECD/Organisation for Economic Co-operation and Development; Office for Democratic Institutions and Human Rights, "Persistent Roma inequality increases COVID-19 risk, human rights heads say (EU Agency for Fundamental Rights (FRA) and the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR))", Press Release, Warsaw/Vienna, 7 April 2020. <https://www.osce.org/odihr/449668>

_____, (2019). Measuring Distance to the SDG Targets 2019: An Assessment of Where OECD Countries Stand. Paris: OECD Publishing.

OSCE/Organization for Cooperation and Security in Europe, Ministerial Council, Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area, Decision No. 3/03, (MC.DEC/3/03), 1 and 2 December 2003, Maastricht, the Netherlands (adopted by Decision No. 566, 27 November 2003).

_____,; Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Written submission for the thematic report on racial and ethnic based discrimination through nationality and citizenship exclusion of the United Nations Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance. Warsaw, 19 February 2018, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Racism/SR/NationalityImmigration/OSCEOfficeDemocraticInstitutionsandHR.pdf>

_____,; Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR),;Contact Point for Roma and Sinti Issues. (2015). Summary Report of the Expert Seminar on Access to Identification and Civil Registration Documents by Roma in Ukraine. Kyiv, Ukraine, 19-20 November 2015. <https://www.osce.org/files/f/documents/3/d/211996.pdf>

____;Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), (2014, August). Situation Assessment Report on Roma in Ukraine and the Impact of the Current Crisis, <http://www.osce.org/odihr/124494>

____;Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), (2013) Implementation of the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area: Status Report. <http://www.osce.org/odihr/107406?download=true>

____, UNHCR UN Agency for Refugees (2017). Handbook on Statelessness in the OSCE Area International Standards and Good Practices.

The World Bank, World Health Organization. (2014) Global Civil Registration and Vital Statistics: Scaling-Up Investment Plan 2015–2024. Washington, D.C: World Bank Group.

Άλλες πηγές

Alliance against Antigypsyism (2017, June). Antigypsyism: A Reference paper - A working definition of Antigypsyism - Building an Alliance against antigypsyism. <https://secureservercdn.net/192.169.221.188/abv.a52.myftpupload.com/wp-content/uploads/2017/07/Antigypsyism-reference-paper-16.06.2017.pdf>

Amnesty International. (2014). Human Rights on the Margins: Roma in Europe. https://www.amnesty.org.uk/files/roma_in_europe_briefing.pdf

Caribou Digital (2019). Kenya's Identity Ecosystem. Farnham, Surrey, United Kingdom: Caribou Digital Publishing.

Center for Economic and Social Rights (CESR) (2018). Spotlight on Sustainable Development 2018 – Exploring new pathways. Report by the Civil Society Reflection Group on the 2030 Agenda for Sustainable Development. <http://www.cesr.org/spotlight-sustainable-development-2018>

Centre of Excellence for Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) Systems. (2019). Compendium of Good Practices in Linking Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) and Identity Management Systems. Ottawa, ON: International Development Research Centre.

Center for Global Development, African Population and Health Research Center (2014). Data for African Development Working Group - Delivering on the Data Revolution in Sub-Saharan Africa. <https://www.cgdev.org/sites/default/files/CGD14-01%20complete%20for%20web%200710.pdf>

Center for Policy Studies Central European University (2020, March). A synthesis of civil society's reports on the implementation of national Roma integration strategies in the European Union: identifying blind spots in Roma inclusion policy. Roma Civil Monitor pilot project, <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3172/rcm-civil-society-monitoring-report-synthesis27-2020-eprint-fin.pdf>

Civil Society Reflection Group on the 2030 Agenda for Sustainable Development (Adams, B., Martens, J., Bissio, R., Boys, D., Ling, Ch.Y., Donald, K. Prato, St., Samad, Z.A., Sen, G., Guervo, M.G.). (2020, September). Shifting policies for systemic change - Lessons from

the global COVID-19 crisis : Spotlight on Sustainable Development 2020. Global Civil Society Report on the 2030 Agenda and the SDGs. Beirut/Bonn/Ferney-Voltaire/Montevideo/New York/Penang/Rome/Suva: Arab NGO Network for Development (ANND), the Center for Economic and Social Rights (CESR), Development Alternatives with Women for a New Era (DAWN), Global Policy Forum (GPF), Public Services International (PSI), Social Watch, Society for International Development (SID), and Third World Network (TWN), supported by the Friedrich Ebert Foundation.

European Roma Grassroots Organisations (ERGO) Network (2019 February). Roma Included: Can the Sustainable Development Goals contribute to combatting antigypsyism? Discussion paper. Brussels: ERGO Network.

European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS), Desyate Kvitnya. (2018, March). Roma Belong - Statelessness, Discrimination and Marginalisation of Roma in Ukraine. Budapest: ERRC.

European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS), Tirana Legal Aid Society (TLAS). (2018, February). Roma Belong - Statelessness, Discrimination and Marginalisation of Roma in Albania. Budapest: ERRC.

European Roma Rights Centre (ERRC), the Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), the European Network on Statelessness (ENS). (2017, October). Roma Belong - Discrimination, Statelessness and Marginalisation of Roma in the Western Balkans and Ukraine. Report on the Western Balkans and Ukraine. Budapest: ERRC.

Eurobarometer - Special Eurobarometer 493, "Discrimination in the European Union, Report, Fieldwork: May 2019", October 2019 (conducted by Kantar on behalf of Kantar Belgium at the request of European Commission, DG of Justice and Consumers, coordinated by DG for Communication).

Hellenic Aid, Ministry of Foreign Affairs of Greece (2019). Η Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης. Αθήνα: Υπουργείο Εξωτερικών, Hellenic Aid.

Hellenic Republic, Voluntary National Review of the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, High Level Political Forum on Sustainable Development. Greece, July 2018,

Human Rights Watch. (2018). World Report 2018: European Union, <https://www.hrw.org/world-report/2018>

International Council for Science (ICSU), International Social Science Council (ISSC). (2015). Review of the Sustainable Development Goals: The Science Perspective. Paris: International Council for Science (ICSU).

Kirkayak Kültür-Dom Research Workshop.(2017).The DOM: The 'other' Asylum Seekers from Syria- Discrimination, Isolation and Social Exclusion:Syrian Dom Asylum Seekers in the Crossfire. "The Rights of Dom and Other Related Minorities from Syria Seeking Asylum in Lebanon, Jordan and Turkey Project" Preliminary Report. Kirkayak Kültür – Dom Research Center, Middle East Gypsies.

Privacy International (2020, March 11). The UN's Legal Identity Task Force: Opportunities and Risks. <https://privacyinternational.org/news-analysis/3395/uns-legal-identity-task-force-opportunities-and-risks>

Society for the Psychological Study of Social Issues (SPSSI). Beyond the Human Rights Rhetoric on "Leaving No One Behind": Integrating the Elimination of Systemic Racism, and Racial and Ethnic Discrimination, into the Implementation of the SDGs. Statement in Commemoration of the 75th Anniversary of the United Nations, UN Headquarters. New York, 21 September 2020.

Συνήγορος του Πολίτη, Κύκλος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2009 Αύγουστος). Δημοτολογική τακτοποίηση των Ελλήνων τσιγγάνων. Ειδική Έκθεση.

Sustainable Development Solutions Network (SDSN) – A Global Initiative for the United Nations. (2015, June 12). Indicators and a Monitoring Framework for the Sustainable Development Goals: Launching a data revolution for the SDGs. Report to the Secretary-General of the United Nations by the Leadership Council of the Sustainable Development Solutions Network. New York: Sustainable Development Solutions Network.

Sustainable Development Solutions Network - A Global Initiative for the United Nations. (2013, June 6). An Action Agenda for Sustainable Development. Report for the UN Secretary-General prepared by the Leadership Council of the Sustainable Development Solutions Network. New York: Sustainable Development Solutions Network.

Transparency International (2020, January 23). Corruption Perceptions Index 2019. Berlin: Transparency International.

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά, Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2017-2021 – «Κοινωνική Ένταξη προς Όφελος Όλων» 2017 -2021, Αθήνα, 24.06.2019.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, Πλαίσιο Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη των Ρομά, Δεκέμβριος 2011.

Ιστοτόποι

- Ad hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (CAHROM) (<https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/cahrom>)
- Africa Programme for Accelerated Improvement of Civil Registration and Vital Statistics (<http://www.apai-crvs.org/>)
- Council of Europe - «Covid-19: Human rights are more important than ever in time of crisis – On the frontline against human rights violations» (<https://www.coe.int/en/web/portal/covid-19>)
- Council of Europe - Contribution to the 2030 Agenda for Sustainable Development: (<https://www.coe.int/en/web/un-agenda-2030/home?desktop=true>)
- Council of Europe, Roma history factsheets (<https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/roma-history-factsheets>)
- Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων, Γραφείο Συντονισμού, Θεσμικών, Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων (https://gslegal.gov.gr/?page_id=5506)
- Decade for Roma Inclusion (<https://www.rcc.int/romaintegration2020/romadecade>)

- Δείκτης Βιώσιμης Ανάπτυξης (<https://www.sustainabledevelopmentindex.org/>)
- EU Agency for Fundamental Rights (FRA)-Roma (<https://fra.europa.eu/en/themes/roma>)
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (<https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/home>)
- European Commission - Roma equality, inclusion and participation in the EU(https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en)
- «European Network on Statelessness, Stateless minorities»(<https://www.statelessness.eu/issues/stateless-minorities>)
- Eurostat - SDG indicators (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/indicators>)
- Εθνική Στρατηγική για τη Βιώσιμη και Δίκαιη Ανάπτυξη (<https://www.nationalgrowthstrategy.gr/el/ektheseis>)
- Ευρωπαϊός Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (ΕΕΠΔΔ) (European Data Protection Supervisor (EDPS)) - «EDPS response to the COVID-19 outbreak»: (https://edps.europa.eu/data-protection/our-work/subjects/covid-19_en)
- FRA (EU Agency for Fundamental Rights)-Roma (<https://fra.europa.eu/en/themes/roma>)
- ID2020 Digital Identity Alliance (<https://id2020.org/>)
- Johns Hopkins University (JHU)&Medicine, Coronavirus Research Center COVID-19/Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE): <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>
- Κοινωνική Ένταξη των Ρομά – Νομοθεσία (<https://egroma.gov.gr/>)
- OSCE - Roma and Sinti (<https://www.osce.org/odihr/roma-and-sinti>)
- Rohingya Project(<http://rohingyaproject.com>)
- The World Bank, Identification for Development (ID4D) (<https://id4d.worldbank.org/>) (και «Global Dataset», <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/identification-development-global-dataset>)
- UNICEF birth registration data (<https://data.unicef.org/topic/child-protection/birth-registration/>)
- UN Decade of Action (<https://www.un.org/sustainabledevelopment/decade-of-action/>)
- UN Development Programme/UNPD (<https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/mdg/the-millennium-development-goals-report-2015.html>)
- UN Economic and Social Council - Statistical Commission (past sessions) (<https://unstats.un.org/unsd/statcom/past-sessions/>)
- UNHCR #IBelong campaign (<https://www.unhcr.org/ibelong/>)
- UN High-level Political Forum on Sustainable Development 2016 (<https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf/2016>)
- UN Legal Identity Agenda (<https://unstats.un.org/legal-identity-agenda/>)
- UN Millennium Development Goals (<https://www.un.org/millenniumgoals/>)
- UN Open Working Group on Sustainable Development Goals (<https://sustainabledevelopment.un.org/owg.html>)
- UN Regional Steering Group for Civil Registration and Vital Statistics in Asia and the Pacific (<https://getinthepicture.org/crvs-decade/regional-steering-group-crvs-asia-and-pacific>)
- UN Sustainable Development Goals (<http://17goals.org/the-story-behind-the-goals/Sustainable-Development>)
- UN Sustainable Development Summit 2015 (<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit>)
- UN Universal Values (<https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values>)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Α. Σημαντικοί σταθμοί στην πορεία προς την Ατζέντα 2030 (2000 και έπειτα)

- **Διακήρυξη της Χιλιετίας:**

Τον Σεπτέμβριο του 2000, μετά από μια δεκαετία διασκέψεων και διεργασιών⁴⁵², πραγματοποιείται η Σύνοδος Κορυφής της Χιλιετίας⁴⁵³, όπου υιοθετείται ομόφωνα η Διακήρυξη της Χιλιετίας⁴⁵⁴ και οι οκτώ Αναπτυξιακοί Στόχοι για τη μείωση της ακραίας φτώχειας.⁴⁵⁵ Τη δεκαετία που ακολουθεί πραγματοποιούνται περαιτέρω Διασκέψεις στο πλαίσιο του ΟΗΕ, κατευθύνοντας την πορεία προς την οικοδόμηση μιας νέας προωθημένης Ατζέντας.⁴⁵⁶

- **"The Future We Want" & "The Road to Dignity by 2030"**

Στη Διάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (2012), υιοθετείται το έγγραφο αποτελεσμάτων «Το μέλλον που θέλουμε» ("The Future We Want")⁴⁵⁷, όπου ορίζεται η έναρξη της διαδικασίας προς την κατάρτιση Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, αποφασίζεται η ίδρυση ενός πολιτικού φόρουμ υψηλού επιπέδου για τη βιώσιμη ανάπτυξη (UN High-level Political Forum on Sustainable Development/HLPF).⁴⁵⁸

Περαιτέρω, μια Ανοιχτή Ομάδα Εργασίας (Open Working Group) ιδρύεται από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να καταρτίσει μια ολοκληρωμένη πρόταση για τους Στόχους αυτούς.⁴⁵⁹ Το 2014, κατόπιν πολύμηνων και εντατικών διεργασιών, η Ομάδα παρουσιάζει την πρότασή της, ενώ τα

⁴⁵² Επισημαίνεται η Σύνοδος Κορυφής της Γης το 1992 στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας, όπου περισσότερες από 178 χώρες υιοθέτησαν την Ατζέντα 21 (Agenda 21), , ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης για τη δημιουργία μιας παγκόσμιας εταιρικής σχέσης για την αειφόρο ανάπτυξη για τη βελτίωση της ανθρώπινης ζωής και την προστασία του περιβάλλοντος. Βλ. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Agenda 21, Brazil, 3 to 14 June 1992, <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>

⁴⁵³ Λεπτομερέστερα βλ. στον οικείο ιστότοπο: https://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml

⁴⁵⁴ UN General Assembly, Resolution 55/2 United Nations Millennium Declaration, A/RES/55/2(18 September 2000)

⁴⁵⁵ Λεπτομερέστερα βλ. στον οικείο ιστότοπο: <https://www.un.org/millenniumgoals/>

⁴⁵⁶ Η Διακήρυξη του Γιοχάνεσμπουργκ για την Αειφόρο Ανάπτυξη (World Summit on Sustainable Development) και το Σχέδιο Εφαρμογής, που εγκρίθηκε στην Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για την Αειφόρο Ανάπτυξη στη Νότια Αφρική το 2002, επιβεβαίωσε τις δεσμεύσεις της παγκόσμιας κοινότητας για την εξάλειψη της φτώχειας και το περιβάλλον και βασίστηκε στην Ατζέντα 21 και τη Διακήρυξη της Χιλιετίας έμφαση στις πολυμερείς εταιρικές σχέσεις. Βλ. UN General Assembly, Resolution 57/253 World Summit on Sustainable Development A/RES/57/253 (21 February 2003). Αναλυτικότερα βλ. στον οικείο ιστότοπο: <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wssd> Βλ. επίσης UN General Assembly, resolution 60/1 World Summit Outcome, A/60/L.1) 60/1(16 September 2005).

⁴⁵⁷ UN General Assembly, resolution 66/88 The future we want, A/RES/66/288 (27 July 2012) .

⁴⁵⁸ Βλ. UN General Assembly, resolution 67/290 on Format and organizational aspects of the high-level political forum on sustainable development, A/RES/67/290(9 July 2013). Το φόρουμ αντεκατέστησε την Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη ([Commission on Sustainable Development](https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf)). Αναλυτικότερα σχετικά με το Forum βλ. στον οικείο ιστότοπο: <https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf>

⁴⁵⁹ Βλ. UN General Assembly, Draft decision submitted by the President of the General Assembly Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals, A/67/L.48/Rev.1 (15 January 2013) Λεπτομερέστερα βλ. στον οικείο ιστότοπο: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/owg>

συμπεράσματα των εργασιών της περιλαμβάνονται στη σχετική έκθεση του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, «The Road to Dignity by 2030».⁴⁶⁰

- **Η έκθεση για την πρόοδο των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας.**

Το 2015 δημοσιεύεται η έκθεση για την πρόοδο των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας.⁴⁶¹ Όπως διαπιστώνεται, σημειώθηκαν επιτεύγματα σε σημαντικά πεδία, και γενικότερα η 15ετής προσπάθεια υπήρξε σε μεγάλο βαθμό επιτυχής, αν και τονίζεται πως σοβαρές ελλείψεις παραμένουν. Όπως καταγράφεται στο πλαίσιο του Αναπτυξιακού Προγράμματος του ΟΗΕ (United Nations Development Programme/UNPD), εκκινώντας από το 2000 και κατά τα χρόνια που ακολούθησαν, καταγράφηκε πρόοδος σε σημαντικά πεδία των Αναπτυξιακών Στόχων, όπως: στη μείωση της εισοδηματικής φτώχειας (more than 1 billion people have been lifted out of extreme poverty (since 1990)), στη βελτίωση της πρόσβασης σε νερό και συνθήκες υγιεινής, στη μείωση της παιδικής θνησιμότητας (child mortality dropped by more than half (since 1990)), στη δραστική βελτίωση της υγείας των μητέρων, στην παγκόσμια κινητοποίηση για τη δωρεάν πρόσβαση σε πρωτοβάθμια εκπαίδευση (The number of out of school children has dropped by more than half (since 1990)), στη θεραπεία του HIV/AIDS και άλλων ασθενειών, ελονοσία καιφυματίωση (HIV/AIDS infections fell by almost 40 percent (since 2000)).⁴⁶² Η ευρύτερη ωστόσο διαπίστωση είναι ότι με *στοχευμένες παρεμβάσεις, ορθές στρατηγικές, επαρκείς πόρους και πολιτική βούληση, ακόμη και οι πιο φτωχές χώρες μπορούν να σημειώσουν πρόοδο.*⁴⁶³

- **"Adis Ababa Action Agenda"**

Από τον Ιανουάριο της ίδιας χρονιάς εκκινούν οι διαπραγματεύσεις για την ατζέντα της ανάπτυξης μετά το 2015 (post-2015 development agenda). Στο πλαίσιο αυτό, πραγματοποιείται τον Ιούλιο η Τρίτη Διεθνής Διάσκεψη για τη Χρηματοδότηση της Ανάπτυξης, που εστιάζει σε θέματα εφαρμογής και χρηματοδότησης δράσεων και πολιτικών. Η Ατζέντα Δράσης που υιοθετείται ("Adis Ababa Action Agenda"⁴⁶⁴) θα αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος της Ατζέντας 2030. Εν προκειμένω, επισημαίνεται ότι η επιτυχής υλοποίηση των στοχεύσεων εναπόκειται στις χώρες, οι οποίες θα πρέπει να αναπτύξουν εθνικά αναπτυξιακά σχέδια και πολιτικές, τα οποία να συνάδουν με τις δεσμεύσεις που αναλαμβάνουν σε παγκόσμιο επίπεδο.

⁴⁶⁰ United Nations Secretary-General, The Road to Dignity by 2030: Ending Poverty, Transforming All Lives and Protecting the Planet. Synthesis Report of the Secretary-General On the Post-2015 Agenda, New York, 4 December 2014, https://www.un.org/disabilities/documents/reports/SG_Synthesis_Report_Road_to_Dignity_by_2030.pdf

⁴⁶¹ United Nations. (2015) The Millenium Developoment Goals Report. [https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)

⁴⁶² Βλ. στον οικείο ιστότοπο <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/mdg/the-millennium-development-goals-report-2015.html>

⁴⁶³ United Nations. (2015) The Millenium Developoment Goals Report.

⁴⁶⁴ United Nations, General Assembly, resolution 69/313 Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development (Addis Ababa Action Agenda) A/RES/69/313(17 August 2015).

- **“Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development”**

Τον Αύγουστο του 2015, τα έθνη του ΟΗΕ καταλήγουν σε συναίνεση για την Ατζέντα, ενώ τον Σεπτέμβριο - κατά τη Διάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (UN Sustainable Development Summit)⁴⁶⁵, - υιοθετείται ομόφωνα η Ατζέντα 2030 (“Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development”).⁴⁶⁶ Περιλαμβάνει 17 Στόχους και διαρθρώνεται σε πέντε πυλώνες⁴⁶⁷, προωθώντας και τις τρεις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης. Το όραμα για βιώσιμη ανάπτυξη εδράζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα, θέτοντας στο επίκεντρο την αρχή της ισότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων.⁴⁶⁸

- **“Ensuring that no one is left behind”**

Το 2016, στο πλαίσιο του Φόρουμ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (UN High Level Political Forum on Sustainable Development/HLPF), η πρώτη ετήσια θεματική αξιολόγηση της πορείας της Ατζέντας αφορούσε στην «Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς» (“Ensuring that no one is left behind”). Η έκθεση προόδου που παρουσίασε ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών, μεταξύ των βασικών της επισημάνσεων, διαπίστωνε την άνιση κατανομή σχετικά με τα οφέλη της ανάπτυξης και την ανισότητα των εισοδημάτων. Ως εκ τούτου αναδεικνύεται ως οικουμενικό κάλεσμα η ανάγκη να τεθεί στο επίκεντρο η κοινωνική ένταξη (social inclusion), αντικατοπτρίζοντας τη δέσμευση για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων, προς έναν κόσμο *δικαιοσύνης, ισότητας, ανεκτικότητας, ανοιχτό και κοινωνικά συμπεριληπτικό*.⁴⁶⁹

- **“Decade of Action”**

Τρία χρόνια αργότερα, το 2019, κατά την πρώτη διάσκεψη σε επίπεδο αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων, οι παγκόσμιοι ηγέτες καλούν σε μια Δεκαετία Δράσης (Decade of Action),⁴⁷⁰ όπου, μεταξύ άλλων θα πρέπει να κινητοποιηθούν (περισσότεροι) πόροι και να ενισχυθεί σε εθνικό επίπεδο η υλοποίηση της Ατζέντα.

⁴⁶⁵ Βλ. United Nations General Assembly, Draft resolution submitted by the President of the General Assembly Draft outcome document of the United Nations summit for the adoption of the post-2015 development agenda, A/69/L.85 (12 August 2015)

Βλ. λεπτομερέστερα στον οικείο ιστότοπο: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit>

⁴⁶⁶ UN General Assembly resolution 70/1, Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1 (25 September 2015)

⁴⁶⁷ Οι πέντε πυλώνες: Άνθρωποι, Πλανήτης, Ευημερία, Ειρήνη, Συνεργασία. (Five pillars (“5 Ps”): people, planet, prosperity, peace and partnership)

⁴⁶⁸ Βλ. στον οικείο ιστότοπο «United Nations, Universal Values»: (<https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values>)

⁴⁶⁹ Βλ. United Nations, Department of Economic and Social Affairs (DESA). Leaving no one behind: the imperative of inclusive development. Report on the World Social Situation 2016, ST/ESA/362 (2016). New York: United Nations.; United Nations System Chief Executives Board for Coordination (2017). Leaving no one behind : equality and non-discrimination at the heart of sustainable development : a shared United Nations System framework for action (endorsed November 2016). New York : UN, Chief Executives Board.

⁴⁷⁰ United Nations, Secretary General. Remarks to High-Level Political Forum on Sustainable Development. 24 September 2019, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2019-09-24/remarks-high-level-political-sustainable-development-forum>;

Τα βασικά σημεία εστίασης αφορούν στην εξάλειψη της φτώχειας, την ενδυνάμωση των γυναικών και κοριτσιών και η αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης (climate emergency).⁴⁷¹ Η 75η, επετειακή, Γενική Συνέλευση των ΗΕ, τον Σεπτέμβριο του 2020, εν μέσω της παγκόσμιας πανδημίας του COVID-19, εκκίνησε επιβεβαιώνοντας εκ νέου, ως επείγουσα, την επιτάχυνση των δράσεων προς τους Στόχους για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, εγκαινιάζοντας την πρώτη χρονιά της δεκαετίας, που έχει οριστεί ως Δεκαετία Δράσης (First annual 'SDG Moment').⁴⁷²

Β. Προώθηση της Ατζέντα 2030 – βασικές πληροφορίες: Ευρωπαϊκή Ένωση – Ελλάδα - γενικότερη πρόοδος των χωρών στην επίτευξη των Στόχων

Στην Ευρώπη:

- Η Ατζέντα προωθείται σε περιφερειακό επίπεδο εντασσόμενη στις κεντρικές πολιτικές στοχεύσεις και τις δράσεις των σημαντικότερων περιφερειακών οργανισμών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη της δεσμεύονται πλήρως στην υλοποίηση των Στόχων της Ατζέντας 2030, - οποίοι εντάσσονται στο φάσμα τόσο της εσωτερικής όσο και εξωτερικής της πολιτικής.⁴⁷³
- Η **Ευρωπαϊκή Συναίνεση για την Ανάπτυξη** έθεσε ένα κοινό πολιτικό πλαίσιο προς την κατεύθυνση αυτή,⁴⁷⁴ ενώ με την **Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας**, μεταξύ άλλων, προβλέφθηκε η ενίσχυση και ο συντονισμός των προσπάθειών για την υποστήριξη της Ατζέντας.⁴⁷⁵
- Η τρέχουσα προεδρία της Επιτροπής προωθεί μια ολιστική προσέγγιση (“comprehensive or “whole of government” approach”) επιδιώκοντας την

⁴⁷¹ Αναλυτικότερα βλ. στον οικείο ιστότοπο: «Decade of Action»: (<https://www.un.org/sustainabledevelopment/decade-of-action/>)

⁴⁷² United Nations Sustainable Development Goals (SDG) Moment, First annual 'SDG Moment' kick starts a Decade of Action for achieving the Sustainable Development Goals by 2030. Press Release, New York, 18 September 2020.

⁴⁷³ Βλ. άρθρα 2, 3(5) της ΣΕΕ. Βλ. επίσης Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Next steps for a sustainable European future European action for sustainability COM/2016/0739 final; European Commission (2019) Reflection Paper Towards a Sustainable Europe by 2030; European Commission, Report from the Commission, Supporting the Sustainable Development Goals across the world: The 2019 Joint Synthesis Report of the European Union and its Member States, Brussels, 10.5.2019 COM(2019) 232 final; Αναλυτικότερα βλ. στον ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «International Cooperation and Development»: (https://ec.europa.eu/international-partnerships/sustainable-development-goals_en)

⁴⁷⁴ Βλ. Κοινή δήλωση του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών, συνερχομένων στα πλαίσια του Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Η νέα ευρωπαϊκή κοινή αντίληψη για την ανάπτυξη «Ο κόσμος μας, η αξιοπρέπείά μας, το μέλλον μας», 7 Ιουνίου 2017(2017/C 210/01)

⁴⁷⁵ Βλ. αναλυτικότερα, Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (2016). Κοινό όραμα, κοινές δράσεις. Μια ισχυρότερη Ευρώπη : μια συνολική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας. Μια συνολική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ενσωμάτωση των Στόχων σε όλες τις προτάσεις, τις πολιτικές και τις στρατηγικές της.⁴⁷⁶

- Σημειώνεται ότι, για την παρακολούθηση των Στόχων της Ατζέντας έχει αναπτυχθεί ένα **πλαίσιο εκατό δεικτών**⁴⁷⁷, βάσει του οποίου καταρτίζονται ετήσιες εκθέσεις. Στην πρόσφατη έκθεση (2020) για πρώτη φορά συμπεριλήφθηκε οπτικοποιημένη παρουσίαση της κατάστασης και της προόδου που έχουν σημειώσει τα κράτη μέλη.⁴⁷⁸

Στην Ελλάδα:

- Σε εθνικό επίπεδο, και σε ό,τι ειδικότερα αφορά τη χώρα μας, σύμφωνα με τις κυβερνητικές στοχεύσεις, στο επίκεντρο τίθεται η *διασφάλιση μιας βιώσιμης ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς*.⁴⁷⁹
- Το 2017 καθορίστηκαν οχτώ **εθνικές προτεραιότητες** βάσει των οποίων οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη προσαρμόζονται σε εθνικό επίπεδο, κατά την εθνική στρατηγική για την ανάπτυξη.⁴⁸⁰
- Επισημαίνεται ότι το 2018 παρουσιάστηκε η **έκθεση Εθελοντικής Εθνικής Αξιολόγησης** της Ελλάδας στο πλαίσιο του Πολιτικού Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του ΟΗΕ.⁴⁸¹

Σε ό,τι αφορά την πρόοδο των χωρών:

- Γενικότερα, την περίοδο από το 2010 και έπειτα καταγράφονται σημάδια προόδου προς την κατεύθυνση των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη σε όλες

⁴⁷⁶ Βλ. αναλυτικότερα στον οικείο ιστότοπο: https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-holistic-approach-sustainable-development_en

⁴⁷⁷ Βλ. στον οικείο ιστότοπο: «Eurostat, SDG indicators»(<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/indicators>) Το αρχικό πλαίσιο υιοθετήθηκε το 2017 (βλ. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions" (COM (2016)739 final)), ενώ βρίσκεται συνεχώς σε διαδικασία βελτιωτικών τροποποιήσεων. Στο πλαίσιο προετοιμασίας της ετήσιας έκθεσης του 2020 το σύνολο των δεικτών αναθεωρήθηκε βλ. σχετικά European Commission, Eurostat, EU SDG Indicator set 2020 Result of the review in preparation of the 2020 edition of the EU SDG monitoring report (Final version of 16/01/2020) Revised after implementation of the EU SDG Indicator set 2020 on 22 June 2020).

⁴⁷⁸ Eurostat, Sustainable development in the European Union — Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context — 2020 edition, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-02-20-202>

⁴⁷⁹ Βλ. Hellenic Aid, Ministry of Foreign Affairs of Greece (2019). Η Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης. Αθήνα: Υπουργείο Εξωτερικών, Hellenic Aid. Ο φορέας συντονισμού και παρακολούθησης της Ατζέντα στη χώρα μας ορίζεται στον Ν. 4440/16 (ΦΕΚ 224 Α/2-12-2016) Βλ. στον οικείο ιστότοπο της Γενικής Γραμματείας Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων, Γραφείο Συντονισμού, Θεσμικών, Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων.(https://gslegal.gov.gr/?page_id=5506)

⁴⁸⁰ Μεταξύ αυτών, ενδεικτικά αναφέρονται η «Αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και παροχή καθολικής πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης. (Προτεραιότητα 3η)», Μείωση των κοινωνικών και περιφερειακών ανισοτήτων και εξασφάλιση ίσων ευκαιριών για όλους. Προτεραιότητα (Προτεραιότητα 4η) Σχετικά με την «Εθνική Στρατηγική για τη Βιώσιμη και Δίκαιη Ανάπτυξη» βλ. στον οικείο ιστότοπο: <https://www.nationalgrowthstrategy.gr/el/ektheseis> Σχετικά με τους δείκτες για την παρακολούθηση της προόδου εφαρμογής βλ. στον ιστότοπο: https://gslegal.gov.gr/?page_id=5537

⁴⁸¹ Hellenic Republic Voluntary National Review of the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, High Level Political Forum on Sustainable Development. Greece, July 2018, <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=30022&nr=571&menu=3170>

σχεδόν τις περιοχές της υφηγίου («Overall, the world has been making progress towards the SDGs.»⁴⁸²).

- Όπως αναφέρεται, η πρόοδος κινήθηκε με ταχύτερους ρυθμούς σε χώρες χαμηλού και μέσου σε σύγκριση με τις χώρες υψηλού εισοδήματος.
- Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία (Ιούνιος 2020) σχετικά με την πορεία προς την επίτευξη των Στόχων της Ατζέντας 2030, στην υψηλότερη θέση βρίσκεται η Σουηδία, και στην τελευταία η Κεντρική Αφρικανική Δημοκρατία, με τη χώρα μας να καταλαμβάνει την 43^η θέση στη συνολική κατάταξη των χωρών.⁴⁸³

Γ. Πλαίσιο παρακολούθησης της Ατζέντα 2030– “global indicator framework for sustainable development goals”

Αξιοποιώντας την προηγούμενη εμπειρία και εντοπίζοντας τις ανεπάρκειες παρακολούθησης των Στόχων της Χιλιετίας, κατά την κατάρτιση της Ατζέντας 2030 δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στα ζητήματα που αφορούν τη μέτρηση, παρακολούθηση και αξιολόγηση της πορείας των Στόχων.⁴⁸⁴ Ως εκ τούτου, αναπτύχθηκε ένα παγκόσμιο πλαίσιο των δεικτών για τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης (global indicator framework for sustainable development goals). Επισημαίνεται ότι προβλέφθηκε η ανάπτυξη δεικτών και σε εθνικό επίπεδο, εξειδικευμένων αναλόγως με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες που θέτει η κάθε χώρα.⁴⁸⁵ Τα επόμενα έτη το πλαίσιο βελτιώθηκε, και το 2020 πραγματοποιήθηκε η πρώτη διεξοδική αναθεώρηση του.⁴⁸⁶ Ειδικότερα:

⁴⁸² Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., Woelm, F. (2020): The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020. Cambridge University Press.

⁴⁸³ Ο.Π.

⁴⁸⁴ Βλ. Sustainable Development Solutions Network (SDSN) – A Global Initiative for the United Nations. (2015, June 12). Indicators and a Monitoring Framework for the Sustainable Development Goals: Launching a data revolution for the SDGs. Report to the Secretary-General of the United Nations by the Leadership Council of the Sustainable Development Solutions Network. New York: Sustainable Development Solutions Network. Αναλυτικότερα σχετικά με τις οικείες διαβουλεύσεις και τα σχόλια που υποβλήθηκαν κατά τη διαδικασία κατάρτισης της έκθεσης βλ. στον οικείο ιστότοπο: <https://resources.unsdsn.org/indicators-and-a-monitoring-framework-for-sustainable-development-goals-launching-a-data-revolution-for-the-sdgs/>

⁴⁸⁵ Το πλαίσιο αναπτύχθηκε από το «Inter-Agency and Expert Group on SDG Indicators (IAEG-SDGs)» και συμφωνήθηκε το 2017 κατά την 48^η συνεδρίαση της Στατιστικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών. Βλ. στον οικείο ιστότοπο: <http://sdg.iisd.org/events/48th-session-of-un-statistical-commission-unsd-48/>. Το 2017 η Γενική Συνέλευση υιοθέτησε το πλαίσιο των ΗΕ. (UN General Assembly resolution 71/313, Work of the Statistical Commission pertaining to the 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/71/313 (6 July 2017). Όπως προβλέφθηκε, η επεξεργασία του πλαισίου προς τελειοποίηση του θα γίνεται σε ετήσια βάση, ενώ ορίστηκε διεξοδική αναθεώρησή του κατά την 51η (2020) και την 56η (2025) συνεδρίαση της Στατιστικής Επιτροπής.

⁴⁸⁶ Βλ. Statistical Commission: 49th session, March 2018 (E/CN.3/2018/2, Annex II); 50th session, March 2019 (E/CN.3/2019/2, Annex II); 2020 Comprehensive Review (E/CN.3/2020/2, Annex II); (E/CN.3/2020/2, Annex III 51st session March 2020 Βλ. αναλυτικά στον ιστότοπο «United Nations, Economic and Social Council, Statistical Commission (past sessions)» (<https://unstats.un.org/unsd/statcom/past-sessions/>).

- Σύμφωνα με την τελική κατάρτιση των επισήμων δεικτών και του πλαισίου παρακολούθησης (όπως αυτό σήμερα έχει διαμορφωθεί),⁴⁸⁷ οι 17 Στόχοι (Goals)⁴⁸⁸ περιλαμβάνουν **169 υποστόχους (targets)**, καθένας εκ των οποίων συνδέεται με συγκεκριμένους **δείκτες (indicators)**⁴⁸⁹. Συνολικά οι δείκτες είναι 231.⁴⁹⁰ Το πλαίσιο των δεικτών αναδεικνύει τους στόχους της Ατζέντας 2030 ως ένα διαχειριστικό εργαλείο για την υποστήριξη των εκάστοτε χωρών προκειμένου να αναπτύξουν στρατηγικές υλοποίησης με την πρόβλεψη ανάλογων πόρων.⁴⁹¹
- Ο Τομέας για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (Division for Sustainable Development Goals (DSDG)) στο πλαίσιο του Τμήματος Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων του ΟΗΕ (Department of Economic and Social Affairs/ UNDESA) παρέχει ουσιαστική υποστήριξη στην αξιολόγηση του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών για την ευρεία υλοποίηση της Ατζέντας. Το Πολιτικό Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (UN High Level Political Forum on Sustainable Development/HLPF) αποτελεί την **κεντρική πλατφόρμα παρακολούθησης** κατέχοντας έναν κομβικό ρόλο ως προς την πολιτική καθοδήγηση και την υιοθέτηση συστάσεων και διακηρύξεων μέσα από διακυβερνητικές διαπραγματεύσεις, προωθώντας παράλληλα τη συμμετοχή και διεθνών, περιφερειακών οργανισμών όπως και της κοινωνίας

⁴⁸⁷ Βλ. United Nations Inter-Agency and Expert Group on SDG Indicators (IAEG-SDGs). Global Indicator Framework for the Sustainable Development Goals and Targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/>

⁴⁸⁸ Συγκεκριμένα, οι Στόχοι είναι οι εξής: 1.Τερματισμός της φτώχειας σε όλες τις μορφές της, παντού 2.Τερματισμός της πείνας, επίτευξη επισιτιστικής ασφάλειας και βελτίωση της διατροφής, καθώς και προώθηση της αειφόρου γεωργίας 3. Διασφάλιση υγιούς ζωής και προώθηση της καλής υγείας για όλους και για όλες τις ηλικίες 4.Διασφαλίζουμε την ελεύθερη, ισότιμη και ποιοτική εκπαίδευση προάγοντας τις ευκαιρίες για δια βίου μάθηση 5. Επίτευξη ισότητας των φύλων και ενδυνάμωση όλων των γυναικών και των κοριτσιών 6. Διασφάλιση της πρόσβασης σε ύδρευση και αποχέτευση για όλους 7. Διασφάλιση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, αξιόπιστες, βιώσιμες και σύγχρονες μορφές ενέργειας για όλους 8. Προώθηση της βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς οικονομικής ανάπτυξης, της απασχόλησης και της αξιοπρεπούς εργασίας για όλους 9. Δημιουργία ευέλικτων υποδομών, προώθηση της βιώσιμης εκβιομηχάνισης και προώθηση της καινοτομίας 10. Τη μείωση των ανισοτήτων εντός και μεταξύ των χωρών 11. Κάντε τις πόλεις χωρίς αποκλεισμούς, ασφαλείς, διαλλακτικές και βιώσιμες 12. Διασφάλιση προτύπων βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής 13. Ανάληψη επείγουσας δράσης για την καταπολέμηση της αλλαγής του κλίματος και τις επιπτώσεις της 14. Διατήρηση και αειφόρος χρήση των ωκεανών, των θαλασσών και των θαλάσσιων πόρων 15. Βιώσιμη διαχείριση των δασών, καταπολέμηση της απερίμενης, την ανάσχεση και αντιστροφή της υποβάθμισης του εδάφους, ανάσχεση της απώλειας βιοποικιλότητας 16. Προώθηση δίκαιων, ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών 17. Αναζωογόνηση της παγκόσμιας συνεργασίας για την αειφόρο ανάπτυξη. (Ελληνική απόδοση σε Υπουργείο Εξωτερικών, Διεθνής Αναπτυξιακή Υπηρεσία. (Hellenic Aid, Ministry of Foreign Affairs of Greece (2019). Η Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης. Αθήνα: Υπουργείο Εξωτερικών, Hellenic Aid.)

⁴⁸⁹ Η διαμόρφωση των δεικτών θα πρέπει να είναι σύμφωνη με τις δέκα θεμελιώδεις αρχές για τις επίσημες στατιστικές Βλ. UN General Assembly, resolution 68/261 on Fundamental Principles of Official Statistics, A/RES/68/261 (29 January 2014).

⁴⁹⁰ Σημειώνεται ότι ο αριθμός των μοναδικών δεικτών είναι 231, ωστόσο συνολικά εντός του πλαισίου αναφέρονται 247, αφού ορισμένοι δείκτες επαναλαμβάνονται στο πλαίσιο διαφορετικών υπο-στόχων. Αναλυτικά σχετικά με τους δείκτες βλ. στον οικείο ιστότοπο: <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/>

⁴⁹¹ Βλ. Sustainable Development Solutions Network Global Initiative for the United Nations, 2015,ο.π..

των πολιτών.⁴⁹² Στο Φόρουμ, που συνεδριάζει ετησίως, εξετάζεται η ετήσια έκθεση προόδου σχετικά με τους Στόχους και παρουσιάζονται Εθελοντικές Εθνικές Αξιολογήσεις (Voluntary National Reviews/VNRs).⁴⁹³

- Ειδικότερα βλ. και σχετικά με το Δείκτη Βιώσιμης Ανάπτυξης στον ιστότοπο: <https://www.sustainabledevelopmentindex.org/>

Όπως συνάγεται και από τα παραπάνω, η παρακολούθηση πραγματοποιείται σε εθνικό, περιφερειακό, παγκόσμιο και θεματικό επίπεδο, ενώ όπως, προαναφέρθηκε η τελική ευθύνη υλοποίησης ανήκει στο εθνικό επίπεδο. Βασικές **προκλήσεις** για την αποτελεσματική παρακολούθηση των Στόχων είναι η κάλυψη των κενών (πληροφόρησης και δεδομένων), η κατάρτιση τακτικής ετήσιας έκθεσης προόδου, και η αναζήτηση καινοτομιών για την εναρμόνιση των δεικτών.⁴⁹⁴

⁴⁹² Βλ. Πέραν από τις ετήσιες συνεδριάσεις, προβλέπονται ανά τετραετία συνεδριάσεις σε επίπεδο αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων. Το Σεπτέμβριο του 2019, όπως έχει προαναφερθεί, πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνεδρίαση, όπου, οι παγκόσμιοι ηγέτες κάλεσαν σε μια Δεκαετία Δράσης (Decade of Action). Βλ. UN General Assembly, resolution 67/290 on Format and organizational aspects of the high-level political forum on sustainable development, A/RES/67/290 (9 July 2013); UN General Assembly Resolution, resolution 70/299 on Follow-up and review of the 2030 Agenda for Sustainable Development at the global level, A/RES/70/299 (29 July 2016)

⁴⁹³ Οι Εθελοντικές Εθνικές Αξιολογήσεις διαθέσιμες σε: sustainabledevelopment.un.org/vnrs/ Σημειώνεται ότι Το 2018 παρουσιάστηκε η Εθελοντική Εθνική Αξιολόγηση Βλ. Hellenic Republic Voluntary National Review of the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, High Level Political Forum on Sustainable Development. Greece, July 2018.

⁴⁹⁴ Sustainable Development Solutions Network (SDSN) Global Initiative for the United Nations, 2015, ο.π.